

НИЗОМІЙ
ГАНЦАВІЙ

КУЛІЕТ

НИЗОМИИ
ГАНЧАВӢ

КУЛЛИЁТ

ДАР ПАНҶ ҶИЛД

НАШРИЁТИ «ИРФОН»
ДУШАНБЕ — 1982

НИЗОМИИ
ГАНЗАВИ

КУЛЛИЁТ

ҶИЛДИ ДУВВУМ
ЛАЙЛИ ВА МАЧНУН

НАШРИЯТИ «ИРФОН»
ДУШАНБЕ — 1982

С (Озар)¹
Н 58

Бачоптайёркунанда, муаллифи сарсухан
ва мураттиби лугату тавзеҳот
АЪЛОХОН АФСАҲЗОД

Низомии Ганҷавӣ

Н 58 Куллиёт. Иборат аз панҷ ҷилд. Ҷилди 2,
«Лайлӣ ва Мачнун». — Душанбе: «Ирфон» 1982.
368 сах.

«Лайлӣ ва Мачнун» сеюмин асари «Ҳамса»-и безавол, ғазие
достони ғашку умед аст. Дар он боқии инқу умеди инсони
оламинҷумул ба воситаи қаҳрамонҳои идеалӣ, ки онҳо асоси
воқеъ доранд, ифода меёбад.

Низами Ганджави

Собранные сочинение в пяти томах, том 2.

Лейли и Меджнун

Н $\frac{70403-255}{М 501(13)-82}$ — 92 — 82

С (Озар)¹

© Нашриёти «Ирфон», 1982.

ДОСТОНИ ИШҚ ВА УМЕД

Дар таърихи назми форсу тоҷик осори Абӯмуҳаммад Ильёс ибни Юсуф ибни Зақӣ Муайяд Низомии Ганҷавӣ мақоми бузурге дорад. Ӯ чун шоири сохибмақтаб махсусан достонсарони ахлоқӣ ва романтикии ишқиро ба ҳадди аълои тақомул расондааст. Достонҳои панҷгонаи ӯ — «Махзан-ул-асрор» (таълифаш байни солҳои 1173-1180), «Хусрав ва Ширин» (соли 1181 ба итмом расидааст), «Лайлӣ ва Мачнун» (соли таълифаш 1188), «Ҳафт пайкар» (соли 1197 поён пазируфтааст) ва «Искандарнома» (тақрибан соли 1203 тамом шудааст), ки то алҳол ҷаҳониён аз онҳо лаззат мебаранд, дар боз номи «Ҳамса» ё «Панҷ ганҷ»-ро гирифта, бо тасвирҳои ишқӣ бо ифғат пайваста, бо суҳанони ҳақимонаи олии таркиботи нағз, ташбеҳу истиороти латифи воқеӣ, алфози дилписанд ва маонии бикр сармашқи силсилаи бузурги шуарон мобаъд гардида, дахҳо суҳанварони форсизабачу туркилисон ва ғайра ба пайравии он пардохтаанд. Амир Хусрав Деҳлавӣ, Ҳоҷуи Қирмонӣ, Абдурахмони Чомиву Алишери Навоӣ, Абдуллоҳи Ҳотифиву Абдибеги Шерозӣ ва дигарон аз мактаби адабии ин устоди мумтоз сабақ гирифта, ба равияи ӯ «Ҳамса»-ро нависхтаанд. Салмони Совачӣ, Ҳоҷуи Деҳлавӣ, Суҳайливу Мактабӣ, Мулҳаму Ваҳшӣ, Фозилу Андалеб ва дахҳо дигар ба баъзе достонҳои ӯ ҷӯш гуфтаанд. Ба тарзи дигар ҳусн, Низомӣ бо навиштаҳои асарҳои панҷ-

гонаи худ, ки «Панҷ ганҷ» низ номида мешавад, дар адабиёти Шарқ анъанаи махсуси «Хамса»-нависиро ба вучуд овард. Таъсири Низомӣ дар осори шоирони ғазалсаро ва қасидагӯи минбаъда низ хурд нест.

Аз байни панҷ шоҳасари Низомӣ достони «Лайлӣ ва Мачнун»-и ӯ беш аз ҳама шӯҳрат ёфта, зиёдтар мавриди пайравии тақлиди дигарон қарор гирифтааст.

Қиссаҳои пуршӯру ғамангези Лайлӣ ва Мачнун аз ёдгориҳои қадимии фольклор ва адабиёти хаттии халқҳои Шарқ буда, дар адабиёти классикии форсу тоҷик беш аз ҳама қиссаю ривоятҳои дигар интишор доштааст.¹ Асли он аз ҳаёти воқеии мардумони бодиянишини асри VII ғазавӣ Арабистон, яъне ханӯз дар асри VII дар асоси омезиши саргузаштҳои воқеӣ, ривоят ва афсонаҳои мардуми араб пайдо шуда, баъдҳо ба фольклор ва адабиёти хаттии халқҳои дигар гузашта, вариантҳои зиёдеро ба вучуд овардааст. Ҳоло дар забонҳои гуногуни шарқӣ (арабӣ, форсӣ-дарӣ-тоҷикӣ, озарбойҷонӣ, ўзбекӣ, туркманӣ, туркӣ, урду, пашту, панҷобӣ, курдӣ, гурҷӣ, арманӣ ва ғайраҳо) бештар аз садубист дoston, асарҳои мансур, пьеса, кинофильм ва операву балетҳо мавҷуд буда, то ханӯз дар асоси ин сюжет асарҳои нав ба нав ба майдон омада истодаанд, ки аксарияти кулли онҳо форсӣ-дарӣ-тоҷикӣ мебошанд.

Ба пайдоиши ривояту афсонаҳои арабӣ саргузашту зиндагӣ ва ишқи пуршӯри Қайси Омирӣ (ба гуфти баъзеҳо Қайс ибни Муод, ба ақидаи баъзеҳои дигар Маҳдӣ ибни Мулаввах), ки Мачнун лақаб гирифта, бо ин таҳаллус шеър ҳам менавиштааст («Қитоб-аш-шеъри-ва-ш-шуаро»-и Ибни Қутайба, «Ал-Ағонӣ»-и Абулфараҳи Исфаконӣ), сабаб шуда-

¹ Муфассалан нигаред: И. Ю. Крачковский. Ранняя история повести о Межнун и Лайли в арабской литературе. Изб. соч., 2. М—Л., 1956, с. 588—632; Е. Э. Бертельс. Низами и Физули. Изб. труды, М. ИВЛ, 1962, с. 230—349; А. Афсаҳзод. Достони «Лайлӣ ва Мачнун»-и Абдурахмони Чомӣ. Душанбе, «Дониш», 1970.

аст. Дигар сарчашмаҳои адабии арабии асрҳои IX—X ҳам асосан саргузашти Қайс-Мачнун Омиро чун зиндагии воқеии шоири ҳақиқӣ, вале бо ихтилофҳои зиёд медиҳанд, яъне Мачнун асосан чун як шоири хушсалиқа шинохта мешавад. Тазкиранависони араб асосан саргузашти ӯро вобаста ба мавриди суруда шудани шеърҳои ба қалам меоранд. Тақрибан дар асри XI нахустин бор дар адабиётшиносии араб Абӯбакри Волибӣ ном шахс девони Мачнуни Омиро чамъ оварда, дар асоси шеърҳои он бо истифодаи нақлу ривоятҳои пешин як саргузашти ривоятomezӣ ӯро ба вуҷуд меоварад, ки онро бисёр нависандагони минбаъда мусолиҳа ба бавосита чун манбаи дostonҳои худ истифода кардаанд.

Номҳои Лайлӣ ва Мачнун дар адабиёти форсу тоҷик ханӯз дар адабиёти хаттии асри X дучор меоянд. Яқин аст, ки ривояти ҳикоятҳо ва маълумотҳои вобаста ба Лайлӣ ва Мачнун ба фольклори мо аз ин ҳам пештар ворид гардидаанд. Дар осори боқимондаи қофиласолори адабиёти форсу тоҷик Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ ва нахустин шоираамон Робиаи Балхӣ ба лаҳзаҳои гуногуни саргузашти Лайлӣ ва Мачнун ишораҳо меорад. Сипас муддати мадиде, ки зиёда аз даҳ асрро фаро мегирад, ин қиссаву ривоятҳои ҷузъи адабиёти форсӣ-тоҷикӣ-дарӣ қарор гирифта, аз китоб ба китоб, аз забон ба забон ва аз замон ба замон гузашта, дар натиҷа таҳрирҳои бисёри ин афсонаи дostonҳо ба вуҷуд меоянд. Дар асрҳои XI—XII порчаҳои гуногуни он дар асарҳои Бобо Тоҳири Урғён, Қатрон, Абдуллоҳи Ансорӣ, Носири Хисрав, Захирии Самарқандӣ, Абулҳасани Ҷуллобӣ, Абдулмачди Саной ва дигарон нақл карда мешавад. Аз асри XI сар карда Мачнун, ки чун рамзи ошиқӣ шайдотарини ҷоннисор шинохта шуда буд, ба адабиёти тасаввуфӣ роҳ ёфта, ҳамчун тимсоли солиқи ҳақиқӣ пазируфта мешавад. Ба ин маънӣ тавҷеҳ шудани образҳои Лайлӣ ва Мачнун ба фаъолияти адабии Абулҳасани Ҷуллобӣ, Абдуллоҳи Ансорӣ ва Абулмачди

рои мардуми оддӣ хафақоновар аст. Дар назари аввал чу-
нин менамояд, ки Лайлӣ ва Мачнун ба чомае коре надоранд
ва гирифтори андӯху ғами худанд. Аммо ин пиндори ботил
аст. Худи ба расму одати хафакунандаи замон сар нафуро-
вардани Лайлию Мачнун, ба якдигар вафодору содиқ буда-
ни онҳо ва барои васл кӯшиданашон масъалаи чиддии ич-
тимоӣ буда, мушоҳида ва дарки он нафрати хонандаро нис-
бат ба сохти табақавии ситампарвар ва ҷудоиандоз барме-
ангезонад. Ана ҳамин ҷиҳати дoston низ шояд боиси шӯх-
рати босазои он гардида, дар инкишофи минбаъдан ин мав-
зӯ давран нав кушода бошад.

Баъди бобҳои анъанавӣ лавҳаҳои dostonи «Лайлӣ ва
Мачнун»-и Низомӣ мисли воқеаҳои кино бо суръати драма-
тикие, ки фоҷиаро наздик мекунад, аз пеши назар мегу-
заранд: сардори бадавлати қабилани банӣ Омир аз худо фар-
занд металабад. Қайс ба дунёе меояд, ўро ба мактаб меди-
ханд, дар мактаб ӯ ба Лайлӣ дил медиҳад, онҳоро аз ҳам
ҷудо мекунад, вале ошиқу маъшуқа ба якдигар вафодор
мемонанд, Лайлиро барои Мачнун хостгорӣ менамоянд, ам-
мо падари Лайлӣ таклифи падари Мачнунро рад мекунад,
Мачнун шайдо мегардад, ўро барои наҷот ба Қаъба меба-
ранд, хангоми зиёрат ӯ мазиди ишқашро металабад, Навфал
мехоҳад, ки ба ӯ ёрӣ расонад, аммо наметавонад, аз ин де-
вонагии Мачнун меафзояд, Лайлиро ба шавҳар медиҳанд,
ки вазъи дилбохтагонро ногувор мегардонад, шавҳари Лай-
лӣ вафот мекунад, аммо Лайлӣ ва Мачнун низ, ки аз азоб-
ҳои ҷоннок ба ҷое расида буданд, паси ҳам аз олам мегу-
заранд ва ниҳоят ҷасади Мачнун як сол дар болои тур-
бати Лайлӣ меҳобад. Аммо Низомӣ ин сюжети соддаро чу-
нон ба риштаи назм кашидааст, ки кас, ки онро ба даст ги-
рифт, то тамои накунад, наметавонад, ки аз даст гузорад.
Ҳарчанд дар doston аз худи ибтидо то интиҳо тасвири но-
комию хирмон, маҳрумию ҳичрон, шефтагӣю таънасорӣ ва
зорӣю нолаи ҷонсӯзи дилдодагон бисёр аст, иштироккунан-

дагон як-як паси ҳам мемиранд ва анчоми достон низ ни-
хоят ғамангезу хузнавар поён мепазирад, достон рӯҳияи нек-
бинона дорад. Дар он умед қувваи таҳриқдиханда буда,
ҳамаи қаҳрамонҳои он бо умеди расидан ба рӯзи нек умр
мегузаронанд. Дар охир дар сари турбати Лайлӣ чон дода,
бо ӯ ҷовидонӣ пайвастанӣ Мачнун рамзест, ки ба ивази
ҷон ғалаба кардани қувваҳои некиро мефаҳмонад ва Низо-
мӣ ҳамаи инро аз хосияти ишқ доништа, ба ишқ робита на-
доштани нафсу ҳавасро таъкид менамояд. Ба ақидаи ӯ

Ишқе, ки на ишқи ҷовидонист,
Бозичаи шахвати ҷавонист.

Ишқи Лайлию Мачнун ишқи омехтаи покию ифғат ва
мубарро аз шахвату ҳавас ва ҳавою нафс аст, ки ғаммозию
дасиса, урфу одат ва таънаю бадгӯиро наменвисандад, ба
ошиқу маъшуқа илҳом мебахшад, онҳо дар асари он шеър
мегӯянд, аз ҷиҳати маънавӣ тақомул меёбанд, дар ҳамин роҳ
хислаташон ташаккул мепазирад.

Шоир психологияи ошиқу маъшуқа ва муносибати онҳо-
ро бо муҳит басте устодона медихад. Ишқи онҳо оҳиста-оҳис-
та поктару дилангезтар мегардад, ҳамеша онҳоро барои
дидори якдигар ҳаракат медихад, ба онҳо ғайрату тавон
мебахшад. Шоир ба воситаи тасвири андешаю тафаккури
ошиқу маъшуқа, рафтору кирдор, интизорию сабр ва кӯ-
шишу саъйи онҳо, ҳамчунин ба воситаи номаҳои онҳо бо-
тину рӯҳияи онҳоро нишон медихад.

Дар достон як силсила образҳои ҷолиби таваҷҷӯҳ офа-
рида шудаанд. Пеш аз ҳама Мачнун шахсест, ки донишман-
ду шоир, росткору мудаббир аст. Аммо садоқату вафодорӣ
ва устуворӣ дар сари аҳд сифатҳои олитарини ӯст. Лайлӣ
низ барои Мачнун ёри мувофиқ аст. Дар аҳду вафо баро-
бари ӯст, дар илму шеър мисли ӯ маҳорат дорад. Вале
гоҳе аз Мачнун бартарӣ дорад: аз ошиқ бештар кӯшост,
бештар ҷафои атрофиёро таҳаммул менамояд, бештар тад-

бир мечӯяд. Хусусан, вақте ки ӯ ба Ибни Салом сар нафуроварда, барои муҳофизати шарафу номуси худ ӯро торсаки мезанад ва баъдтар Мачнуро ба мулоқот даъват менамояд, симон ӯ боз ҳам дилработар чилвагар мешавад. Чехраи падару модари Мачнун ва модари Лайлӣ низ чун одамони ба фарзандонашон мушфику меҳрубон нигошта шудаанд. Аз қаҳрамонҳои манфӣ фақат падари Лайлӣ амал мекунад. Лекин тамоми шаронти мавҷуда, муҳит, русуму одат, ойину тартибот ва ақидаи зулмпарвару хафақоновари ҳукмрон бо кирдору рафтори ӯ созгор буда, қувваҳои некӣ дар он шаронту муҳит паҳш карда мешаванд. Фақат бузургии Низомӣ дар он аст, ки ғаму андӯх, зулму ҷавр ва истибдодро нишон дода истода, яъне ноумедиро тарғиб намекунад, балки дар ивази қурбонӣҳо ва ғочаҳо афзудани умедро нишон медиҳад.

Достони «Лайлӣ ва Мачнун» барои донишмандони ақоиду афкори Низомии Ганҷавӣ аҳамияти бузург дорад. Азбаски ҳуди ӯ чун устои кул, қудваю пешво ва роҳбару омӯзгори муосиронаш мақом пайдо карда буд, чун ҳаками хирадманд ва муаллими ахлоқ покии ахлоқ, софии замир, омӯхтани ҳунару дониш, нафъ расондан ба мардум, адлу инсоф ва кӯшишу корро тарғиб менамояд ва баръакс тамоми иллатҳои ҷомеа, нуқсонҳои афроди алоҳида, разолати замона ва зинтиҳои аҳли онро ба зер танқиди саҳт мегирад. Вай пеш аз ҳама, ба фарзанди худ Муҳаммади Низомӣ, ки ҳангоми таълифи «Лайлӣ ва Мачнун» 14-сола буд, насиҳат мекунад, ки 14-солагии на вақти ғофилию коҳили ва беҳудагардӣ боист, балки давраи фаро гирифтани илму дониш, омӯхтани ҳунар ва худшиносӣ буда, аслу насаб ҳеҷ гоҳ бузургии касро нишон намедиҳад, қадри инсонро дараҷаи донишу ҳунар ва ҳислатҳои хуби ӯ муайян мекунад. Шонр ба фарзандаш таъкид менамояд:

Чое, ки бузург боядат буд,
Фарзанди ман надорадат суд.

Шоири бузург ақида дорад, ки аз илми нокифоя ва хунари нотамо ҳеҷ суде нест. Бинобар ҳамин кас бояд, ки касби баргузидаашро ба ниҳояти тақомули он расонад, зеро ба гуфти ӯ:

Полонгарие ба ғояти х(в)ад
Бехтар зи кулохдӯзии бад.

Низомӣ, ки баробари шоири тавоно будан дар илмҳои адабӣ, арабӣ, ғиққ, калом, фалсафа, ҳикмат, ҳайат, нучум, риёзиёт, тиб ва ғайра допиши мукаммал дошт, аз ҳамаи илмҳо тиб ва ғиққ (қонуншиносӣ)-ро афзал медонад ва хотирнишон мекунад, ки илми тиб барои нигоҳ доштани саломатӣ ва илми қонуншиносӣ барои ҳудшиносӣ, ташхис намудани савобу гуноҳ, донишани вазифаҳо ва фарқи ҳубу бад лозим аст.

Насиҳати Низомиро ба фарзандаш чун насихат ба тамоми хонандагон назируфтан лозим аст.

Мувофиқи ақидаи асримиёнагӣ Низомӣ пайрави таълимост, ки ҳеҷ кас ба рози офариниш пай намебарад ва ҳамеша асрори хилқат аз ҷаҳми инсон нухуфта менад:

Сарриштаи рози офариниш
Дидан натавон ба чашми биниш.

Аммо шоири ганҷавӣ чунин мешуморад, ки дар олами имкон инсонӣ оқил тоҷи офаридаҳо буда, тамоми ашъёи дигари ҳастӣ дар хизмати он гузошта шудааст. Аз ин рӯ инсон бояд барои ҷамъият нафърасон, кӯшо ва худшинос бошад, ҳохони адолат ва душмани ҳасаду бухл, зулму ҷавр, пастигарӣ ва ноодамӣ бошад. Хусусан панди шоир дар бораи он ки ба зулму ҷавр, бадӣ, хорию залилӣ ва амсоли ин барин иллатҳо ғаёлона муқобилият кардани талаб менамояд, дар асрҳои миёна, ки сабр ва мутеъӣ нормаи зиндагӣ ба ҳисоб мерафт, аҳамияти калон дошт. Вай меғӯяд:

Хорӣ халали дарунӣ орад,
Бедодкашӣ забунӣ орад.
Мебош чу хор ҳарба бар дӯш,
То хирмани гул кашӣ дар оғӯш.

Забони асарҳои Низомӣ, хусусан забони достони «Лайлӣ ва Мачнун» шоистаи диққат аст. Дар он ҳарчанд истилоҳоти илмӣ-фалсафӣ зиёд ба кор рафтааст, ба тарзи мутлақ забону услуби баёни он ба дараҷае ҳалқӣ ва наздик ба забони зиндаи гуфтугӯии тоҷикӣ, ки бисёр байту мисраъҳоро айнан дар забони гуфтугӯӣ шунидан мумкин аст:

Дар навмедӣ басте умед аст,
Поёни шаби сияҳ сафед аст.

Ё

Маҳтобшабе чу рӯз равшан
Танҳо ману ту миёни гулшан.

Ё ин ки:

Оҳуҷашме, ки чашми охуш
Медод ба чашм хоби харгӯш

Ва ё ин ки:

Бинанд, ки то ғами ту хӯрдам,
Бо ман туву бо ту ман чӣ кардам.

Ҳамчунин Низомии Ганҷавӣ калимаҳо, таркибҳо ва таъбирҳои имрӯз ҳам хеле серистеъмол (мисли калону хурд, нағз, кашмакаш, сароғуч, зор-зор, талх-талх, печ-печ, дили шаб, хоби харгӯш ва амсоли инҳо)-ро зиёд ба кор мебарад.

Достони «Лайлӣ ва Мачнун»-и Низомӣ дар таърихи достонсароии форсу тоҷик давраи навро мекушояд. Ба туфайли ин асар дар адабиёти форсу тоҷик мақоми достонҳои ишқии романтикӣ меафзояд ва дар ҷунин достонҳо мавзӯи ҷангу ҳамосавӣ ба дараҷаи нестӣ мерасад. Агар дар достонҳои Фирдавсӣ ишқ барои нишон додани қаҳрамонӣ воситае бошад, дар «Вису Ромин»-и Фаҳриддини Ғургонӣ он воситаест, ки қаҳрамонҳои асар ба василаи пайкор эҳсосоти худро ошкор мекунанд. Дар порчаҳои боқимондаи «Вомиқ ва

Узро»-и Унсурӣ низ эҳсосоти ишқӣ тобеи андешаҳои зӯрова-
ронаи иштирокчиёни он аст. Дар «Хусраву Ширин»-и худи
Низомӣ низ то андозае ҳамин хусусият ба мушоҳида мерасад.
Аммо дар «Лайлӣ ва Мачнун»-и Низомӣ ҷангу корзор та-
моман аҳамияти дуввум ва саввумдараҷа дошта, барои ифо-
даи рӯҳияи қаҳрамонҳои асар хизмате намекунад. Ҳатто
Мачнун муқобили он мебарояд ва онро дар роҳи ишқ но-
мақбул мешуморад. Аз ҳамин ҷиҳат дар ин дoston оху нола,
гиряю зорӣ, шӯру ҷунун, шавқи висолу заҳри фироқ ҷои
корзорро гирифта, ба воситаи тасвири афкор, андешаҳо ва
эҳсоси ботинии қаҳрамонҳо хислатҳои фардии онҳо нишон
дода мешавад.

Мо дар боло эътироф намудем, ки Низомӣ бунёди дос-
тони «Лайлӣ ва Мачнун»-и худро дар асоси қиссаю ривоят-
ҳои арабӣ гузоштааст. Аммо ӯ, ки тамоми умр дар зодгоҳи
хушобу ҳавои худ зиста, ба нудрат то ба шаҳрҳои ҳамсояи
зодгоҳаш рафта омада буд, биёбонҳои сӯзон ва регзорони
тасфони арабро фақат аз рӯи ҳамон нақлу ривоятҳо медон-
ист. Вай ҳамчунин зиндагии регзодҳои арабро низ аз рӯи
хикоятҳо тасаввур мекард. Бинобар ин хангоми тасвири ман-
зараҳо, рӯзгор, зисту зиндагии қаҳрамонҳои асараш бештар
таҳти таъсири ақоид ва одоби русуми асри ҳеш қарор ги-
рифта, дар либоси ин афсона воқеаҳои давраи муҳити худ
ва манзараҳои дилрабои табиати диёри хешро тасвир наму-
да, ҳар кучо фурсат ёбад, ба ҷои тасвири ҷодарҳои арабҳои
сахронишин ва уштурҷаронии ҷавонҳои онҳо ба нигориши
бӯстонҳои гулпӯш, дашту даманҳои сабзу хуррам, мактабу
дарсхона ва қасрҳои муҳташам мепардозад, мавридашро ёф-
та, дар байни сатрҳои аламуку нолаҳои навмедона ва ши-
коят аз тақдири несозгор тавсифи маҷлисҳои суруру сур,
базми арӯси ва айшу нӯшо ба қалам медиҳад, ки ҳамааш
ингикоси зиндагии воқеии Ганҷаи асри XII аст, ки калон-
тарин шаҳр ва маркази илмию фарҳангии Озарбойҷон буд.
Хусусан тасвири шабе, ки Мачнун ба даргоҳи худованд ниё-

иш мекунад, тасвири шабест, ки фақат олими бузург ситорашинос метавонад, ки ба кунҳи он расад.

Хулоса, Низомии Ганҷавӣ бо қувваи таҳайюли эҷодӣ ва мувофиқи ниёзи маънавии замони худ дар асоси ривоятҳои парокандаю парешони арабии «Лайлӣ ва Маҷнун» дostonи мукаммали аз ҷиҳати санъати сухан оӣ, мазмунан амиқ ва аз рӯи гоӣ баланде офарида, ин мавзӯро дар адабиёти ҷаҳон ҷовидон гардонд. Баъди Низомӣ саргузашти Лайлӣ ва Маҷнун тамоман ранги афсонавӣ мегирад. Ҳамаи дostonҳои минбаъдаи ҳамноми дунё бо дostonи «Лайлӣ ва Маҷнун»-и Низомӣ алоқаманд буда, аксар онхоро дар ҷавоб, пайравӣ, тақлид ё дар асоси он навиштаанд. Дар қасидаю ғазал ва дostonҳои дигар низ аксар вақт таҷаллие аз «Лайлӣ ва Маҷнун»-и Низомӣ дида мешавад. Аммо аввални касе, ки ба дostonи Низомӣ ҷавоб навиштааст, Амир Хисрави Деҳлавӣ буд, ки дар ин мавзӯ дostonи худро соли 1299 навишта, номи онро «Маҷнун ва Лайлӣ» гузоштааст. Ин дoston аз 2065 байт иборат буда, касоне, ки дар асрҳои XIV—XX «Лайлӣ ва Маҷнун» навиштаанд, дар ҳаҷм ва ном гоҳе ба Низомӣ ва гоҳе ба Амир Хисрав пайравӣ кардаанд.

Дostonҳои машҳури «Лайлӣ ва Маҷнун» дар адабиёти форсу тоҷик асарҳои Ҷомӣ, Сухайлӣ, Хотифӣ, Мактабӣ, Ҳилолӣ, Абдибеки Шерозӣ, Мулҳам, Шоҳин, дар ўзбекӣ моли Навоӣ, дар озарӣ навиштаи Фузулӣ, дар туркманӣ дostonи Андалеб, дар гурҷӣ асари Таймурази I, дар арманӣ манзумаи Аветик Исаакян, ба туркӣ қиссаи «Гулшани ушшоқ»-и Шохидӣ (1478) мебошад.

Дostonҳои охирини «Лайлӣ ва Маҷнун»-ро ба тоҷикӣ Туғрал (ваф. 1919) ва Ноқиси Каттақўрғонӣ (соли таълифи асараш 1925) ва ба дарӣ Латифӣ (соли таълифи асараш 1934) навиштаанд. Охирин таҳрири мансури «Лайлӣ ва Маҷнун» ба қалами нависандаи машҳури муосири турк Азиз Несин тааллуқ дорад (соли 1972), ки вай ин китобро аз рӯи дostonи Фузулӣ ба насри туркӣ гардонда, дар силсилаи «Китобҳои халқ» дар Анкара интишор додааст.

Баъди дар мамлакатҳои Шарқ пайдо шудани санъати театри ва кино «Лайли ва Мачнун» тарзи нави таҷассуми ҳудро ёфта, дар асоси онҳо бисёр асарҳои сахнавӣ ва кинофильмҳо ба вучуд омаданд, ки зикри асарҳои ҳамноми зерин кофист: операни Узайр Хочибеков (с. 1907), пьесаи манзуми Аҳмад Шавқӣ «Мачнун» (1931), балети С. Баласаян (1949), фильм-балети «Тоҷикфильм» (1960), драмаҳои мусиқии ўзбекҳою туркманҳо ва ғайра.

Достонҳои «Лайли ва Мачнун» аксар мотивҳои гуманистӣ ва зиддифеодалиро фаро гирифта, Лайли ва Мачнун чун тимсоли ошиқу маъшуқаи вафодори фидокор шинохта шудаанд. Бехтарин «Лайли ва Мачнун»-ҳо (Низомӣ, Ҷомӣ, Навоӣ ва ғайраҳо) ба забонҳои зиёди Шарқу Ғарб тарҷума ва нашр шудаанд. Аммо машхуртарин достон роҷеъ ба ишқи Лайли ва Мачнун дар адабиёти ҷаҳон ҳамоно достони Низомии бузург аст.

Достони «Лайли ва Мачнун»-и Низомӣ яке аз китобхоест, ки ҳамеша хонандаи зиёд доштааст. Аз ин сабаб нусхаҳои хаттӣ ва чопии он, ки дар тамоми китобхонаҳои машҳури дунё, махсусан дар китобхонаҳои Эрону Осиёи Миёна, Афғонистону Ҳиндустон, Покистону Туркия, Москваю Ленинград, Кавказ ва ғайраҳо нигоҳ дошта мешаванд, аз дасти хазорон одамон гузаштаанд. Чун қоида китобе, ки бисёртар хонда мешавад, бештар рӯйбардор карда мешавад ва ҳар дафъа нусхаи баъдина серғалаттар шудан мегирад. Аз ин ҷихат нусхасое, ки ҳар қадар аз замони таълифи китоб баъдтар нусхабардорӣ шуда бошанд, зиёдтар ғалатдоранд. Фақат дар вақтҳои охир мактаби илмии матншиносӣ ба вучуд омад, ки усули тасхеҳи матнҳои қадимиро қор карда баромад. Аз достонҳои Низомӣ то алҳол ягонтояи ба таври қаноатбахш аз ҷихати матншиносӣ таҳқиқ ва чоп нашудааст. Тамоми нусхаҳои мавҷудаи хаттии «Ҳамса»-и Низомӣ ва достонҳои алоҳидаи он мағлуту мағшуш буда, нусхаҳои чопӣ (ба истиснои чопи Ваҳиди Дастгардӣ) аз нусхаҳои хаттӣ ҳам пурғалаттаранд. Зеро котибони онҳо ҳар чизро аз

пеши худ тасхех карданӣ шуда, ба тахрифу тасхифҳо роҳ додаанд, ноширони камсаводи китобфуруш бошанд, ҳар нусхаи ба дасташон омадаро бе таҳқику таҳлил чоп кардан гирифтаанд ва аз худ ба онҳо боз садҳо ғалат афзудаанд.

Наشري Ваҳиди Дастгардӣ аз инҳо истисноист. Ин адиби намоёни Эрони кунунӣ чандин соли умри худро сарфи таҳқику таҳияи матнҳои дурусти «Ҳамса»-и Низомӣ карда, соли 1313 хуршедӣ (1935) дар Техрон достони «Лайлӣ ва Мачнун»-и Низомиро нашр намуд. Ӯ дар муқаддима бо муболиға ва игроқ менависад: «Имрӯз танҳо нусхаи саҳеҳи «Лайлӣ ва Мачнун» ҳамин нусхаи мусаххаҳ ва муҳашшои мост ва тамоми нусаҳи хаттӣ ва чопии дигар барои хондан бефоида ва мансуханд».

Мувофиқи эътирофи яке аз муҳаққиқони асосии эҷодиёти Низомӣ Е. Э. Бертельс дониши хуб ва таъби баланд ба ношир имконият додааст, ки бисёр ҷойҳои торики матро равшан кунад, ғалатҳоро тасхех диҳад.¹ Ба ақиди Абдусалом Дехотӣ наشري Дастгардӣ дар бобати ҷудо карда гирифтани шеърҳои Низомӣ аз шеърҳои илҳокӣ (барбасти) метавонад ёрмандии калон расонад.²

Бо вуҷуди ин наشري мазкурро тамоман мукаммал гуфтан мумкин нест, зеро ношир агар аз як тараф, матро мувофиқи завқи худ тасхех карда, фарқи нусхаҳои дигарро дар поварақ нишон надиҳад (фақат баъзан фарқҳои ҷудогонаро дар матн дар дохили қавсӣ забт мекунад), аз тарафи дигар, принциби қорашрс ҳам қайд намекунад. Хонанда намедонад, ки ҳангоми интихоб намудани вариантҳо маҳаки ношир чӣ будааст? Инчунин ӯ дар нусхаи тасхех ва ҷопкардаи худ, ки ҳамагӣ дорои 4650 байт аст, 3849 байтро ҳамчун абъёти аслии Низомӣ ва 801 байти боқимондаро чун абъёти илҳокӣ дарҷ мекунад, ки дар натиҷа матни таҳияшуда аз гуфтаи ҳудӣ Низомӣ тақрибан 300-350 байт камтар мебошад. «Лай-

¹ Е. Э. Бертельс. Низами и Фузули, с. 19, 458.

² Низомӣ, Лайлӣ ва Мачнун, Душанбе, 1947, сах. 24.

лӣ ва Мачнун»-и нашркардаи Ваҳид нуқсонҳои дигар низ дорад.

Сарфи назар аз камбудихояш матни тартибдодаи Ваҳиди Дастгардӣ дар таърихи омӯхтани достони «Лайлӣ ва Мачнун»-и Низомӣ қадами муҳимме ба пеш ҳисоб шавад ҳам, аҳли илм нигарони ба вучуд омадани матни илмӣ ва интиқодии дoston буданд, ки иҷрои ин вазифа насиби ҳамватано-ни муҳтарами мо гардидааст. Хидмати марҳумон А. А. Алиасғарзода, Ф. Бобоев, Е. Э. Бертельс дар ин роҳ шоистаи сипос ва таҳният мебошад.

Матни илмӣ-интиқодии достони «Лайлӣ ва Мачнун»-и Низомии Ганҷавӣ, ки онро А. А. Алиасғарзода ва Ф. Бобоев ҳанӯз соли 1940 омода карда будаанд ва он аз таҳрири марҳум Е. Э. Бертельс гузашта будааст, соли 1966 дар Москва аз чоп баромад. Бартарии асосии наشري нав аз наشري Ваҳиди Дастгардӣ он аст, ки маъхази матни тартиб дода шуда ва ҳамаи шаклу бадалҳо нишон дода мешавад. Инчунин дар мавридҳои зиёде шаклҳои нисбат ба шакли чопи Ваҳид беҳтарини шеърӣ Низомиро медихад. Барои собит намудани даъвои худ як мисол меорем. Ваҳиди Дастгардӣ байти дуввуми «Дар хотимати китоб»-ро ба тарзи

Чамшеди якум ба тахтгирӣ,
Хуршеди дувум ба беназирӣ

меорад. Аммо ҳамаи нусхаҳои хаттии истифода бурдаи ноширони матни интиқодӣ калимаи «якум»-ро дар мисраи дуввум ва калимаи «дувум»-ро дар мисраи якум ҷой додаанд. Ба фикри мо, шакли овардаи ноширони матни интиқодӣ саҳеҳ аст, аъне Низомӣ мамдӯҳи худро ситониш карда мегӯяд, ки ту баъди Чамшед (Чамшед мувофиқи ривоятҳои халқии тоҷикӣ подшоҳе будааст, ки зеботарин ва пуршукӯҳтарин боргоҳ доштааст ва ҷомеаи низ молиқ будааст, ки он асрори ҷаҳонро ба ӯ ошкор мекардааст) дар тахтгирӣ шахси дуввум ҳастӣ (азбаски Чамшед пеш аз Ахсатон гузаштааст, шо-

нр наметавонист мамдӯхи худро якум гӯяд), лекин дар бе-
монандӣ аз офтоб ҳам боло меистӣ. Барои Ваҳид пеш аз
«якум» омадани «дуввум» ғайриоддӣ намудааст.

Мисолҳои аёне, ки гоҳе аз наشري Ваҳид бехтар будани
матни дуруст кардан поширони матни интиқодиро нишон ме-
диханд, бисёранд.

Барои ҳозир кардани матни интиқодӣ интиҳоб карда ги-
рифтани нусхаҳои хаттӣ аҳамияти калон дорад. Аксари мати-
шиносони олам хангоми мавҷуд набудани дастхати муаллиф
ҳаддалимкун нусхаҳои қадимтар ва ба замони таълифи асар
қарибтарро истифода мебаранд, чунки нусхаҳо ҳар қадар
кӯҳансолтар бошанд, дар онҳо ғалат камтар аст. Қадимтарин
нусаҳои маълуми «Ҳамса»-и Низомӣ, ки китобати он гӯё соли
700 ҳиҷрӣ (соли 1300 милодӣ) мебошад, дар дасти Ваҳиди
Дастгардӣ будааст.¹

Матншиносони советӣ достони «Лайлӣ ва Мачнун»-и Ни-
зомиро дар асоси даҳ нусаҳои хаттӣ ва як нусхаи чопӣ омода
кардаанд. Аз ин даҳ нусаҳои хаттӣ китобати ҷаҳортои он ба
ниман дуввуми асри XIV тааллуқ дошта, панҷтояш дар асри
XV ва яктояш дар асри XVI аз зери қалами хаттот ҳориҷ
шудааст. Китобати қадимтарини ин нусхаҳои хаттӣ 25 ман
соли 1361, яъне баъди 173 соли таълиф гардидани достон,
поён пазируфтааст. Ин нусха ҳоло дар китобхонаи оммавии
Париж нигоҳ дошта мешавад. Ноширон ҳамин нусхаи асоси
матни интиқодӣ қарор додаанд. Мувофиқи ахбороти муҳар-
рири нашр Е. Э. Бертельс, тартибдиҳандагон мебоист матни
асосиро аз аввал то ба охир фақат аз рӯи ҳамин нусха дарҷ
накарда, вариантҳои бехтар ва хубтарро низ аз нусхаҳои
дигар ба матни асосӣ дохил карда, варианти ғалати нусхаи
асоси мати қароргирифтаре дар поварақ дарҷ мекарданд.

Мутолиаи матни интиқодии ҷопшуда нишон дод, ки ноши-
рон ин корро на ҳама вақт анҷом додаанд. Онҳо дар мати

¹ Ганҷинаи Ганҷавӣ. Лайлӣ ва Мачнун. Ёдгор ва арму-
ғони Ваҳиди Дастгардӣ, Техрон, 1318

асосан ҳамон нусхаи «Б»-ро (онҳо нусхахоро бо хуруфоти форсӣ ишора кардаанд, аммо мо он ҳарфҳоро бо алифбои имрӯза ифода мекунем) дар матн ҷой дода фарқи нусхаҳои дигарро дар поварақ сабт кардаанд. Ин рафтори ноширон ҳолати ҳар як нусхаи истифодашударо айнаи акс кунад ҳам, қимати кори онҳоро костааст. Аз ин сабаб матни асосӣ гоҳе ба тарзи бояду шояд тасҳеҳ наёфтааст. Дар он ханӯз байтҳои норавшан, сатрҳои ғалату бемаъно ёфт мешаванд. Баъзан дар поварақ вариантҳои беҳтару хубтар ҷой дода шуда, дар матни асосӣ вариантҳои ғалат ва пасттар дарҷ гардидаанд, чунончи дар ин байт қофия вучуд надорад:

Ҳар-ч он талабию он набошад,
Аз маслиҳате бурун набошад. (сах. 107).

Дар поварақ аз рӯи нусхаҳои «Т», «С», «Ч», «Д» дар мисраи якум ба ҷои «он» «чун» ва аз рӯи нусхаи «Х» ба ҷои «талабию он» «талабӣ ту чун» навишта шудааст, ки қофияи он дуруст мебошад. Нусхаҳои «Х» ва «Р» қофияро ба таври «агар» — «бадар» дарҷ карда, нусхаи «Ч» радифро ба ҷои «набошад» «наёбӣ» медихад.

Чи хеле, ки мебинем, ба ғайр аз шакли дар матни асосӣ додашуда ҳамаи вариантҳои дигар аз ҷиҳати шеърӣ саҳеҳ ва аз ҷиҳати маъно дуруст мебошанд. Бинобар ин яке аз онҳо (ба фикри мо варианти нусхаҳои «Т», «С», «Ч», «Д»)-ро дар матни асосӣ ҷой додан зарур буд.

Ё байти 42 боби якум ба таври зайл дарҷ гардидааст:

Шак дар дили ман бувад, к-асирам,
К-аз лутф зиям, зи қаҳр мирам. (сах. 5).

Агар ин байтро ба наср баргардонем чунин мешавад: «Ман шак (шубҳа) дорам, ки асир бошам ва барои он аз лутф зинда шаваму аз қаҳр (лутфу қаҳри илоҳиро дар назар дорад) бимирам». Ин мазмун ҳилофи дини ислом аст, ки

ҳамеша ба пайравони худ дар ҳавфу раҷо буданро талаб мекунад. Дар ин шакли овардаи мо мисраи дуввум дуруст аст, аммо мисраи якум ғалат мебошад. Нусхаи «Х» ба ҷои «к-асирам» «ки пирам» қайд карда, байтро боз бемаънитар кардааст. Мисраи дуввумро нусхаи «П» ба таври «Чун лутф зи баҳри ман амирам» меорад, ки тамоман аз мантиқу маъно дур аст. Аммо нусхаи «Р» (яъне нашри Ваҳид) мисраи якумро «Шак нест дар ин, ки ман асирам» сабт менамояд, ки тамоман дуруст аст. Шоири мусулмон фақат ҳамин тавр ғуфта метавонад:

Шак нест дар ин ки ман асирам,
Қ-аз лутф зиям, зи қаҳр мирам.

Нуксони дигар дар поварақ овардани шаклҳои ғалат ва вайрони калимаҳо мебошад. Масалан, нусхаи «Х» дар ҳама ҷо ба ҷои «қуфл» «ғулф» навиштааст, ки чунин калима вучуд надорад ва ин шакл тарзи талаффузи лаҳҷавии «қуфл» аст. Дар нусхаи «П» ба ҷои «аҳсант» «аҳсанд» (сах. 217, 571), дар нусхаи «Ч» номи мамдӯҳи Низомӣ Аҳсатоншоҳ Аҳтишоншоҳ (сах. 570) сабт шудааст. Дар байти «Эй ҳар ҷи рамида — орамида — Дар кунфаякун ту офарида» (сах. 1), нусхаи «Х» ба ҷои таркиби «в-орамида» «в-оромида» зикр кардааст, ки дар вазн намегунҷад ва қофияро аз байн мебарад. Ҳолатҳои аз ин бадтар ҳам воমেҳӯранд. Нусхаи «Х» дар байти «Дарвешнавозу меҳмондӯст-Иқбол дар ӯ ҷу мағз дар пӯст» (сах. 105) ба ҷои «мағз дар пӯст» беихтиёр аз байти баъдина «шамъи бе нур» ва дар байти «Аз оташи зулму дуди мазлум-Аҳволи ҳама турост маълум» (сах. 4) ба ҷои «дуд» «дод» навиштааст («оташ» бо «дуд» алоқа дорад, на бо «дод!»). Мураттибон чунин ғалатҳои маҳзро ҳам, ки ба рои фаҳмидани матн заррае кӯмак намерасонанд, ҳама ҷо дар поварақ дарҷ кардаанд.

Аз фарқҳои зиёду аксаран нодаркори дар поварақ овардаи ноширои ҳамин қадар маълум мешавад, ки аз нусхаҳои

боқимондан осори Низомӣ саҳеҳро аз ғалат фарқ кардан корест ба се душвор.

Ба фикри мо бехтарин усули тайёр кардани матнҳои интиқодӣ он аст, ки наққоди сухан вариантҳои саҳеҳтаринро дар матн ҷой дода, фарқҳоеро дар поварақ дарҷ намояд, ки онҳо ба шеър тобиш ва ё маъноӣ дигар медиҳанд.

Ҳаминро низ гуфтан лозим аст, ки дар матн баъзан ҳамаи котиби он ба назар мерасад, чунон ки «дидам»-ро «дидаам», «гузидам»-ро «гузидаам» (сах. 343), «қарори қорам»-ро «қарори қодам» (сах. 363), «алайхиссалом»-ро «алайхиссалам» (сах. 17 дар ҳошия аз рӯи нусхаҳои «П», «Ч», «З»), «будаст»-ро «будост» навиштааст ва ғайра.

Дар нусхаҳои ҳатти достони «Лайлӣ ва Мачнун»-и Низомӣ абъёт ва ҳатто бобҳою хикоятҳои бутуни илҳоқӣ роҳ ёфтаанд, ки аз матни асосӣ хориҷ кардани онҳо вазифаи якумдараҷаи матншинос аст. Маҳз дар ҳамин маврид матншинос бояд ба заршӯи ҳақиқӣ монанд шавад, то ки аз ҷараёни оби тираи пурреғу гилолуд зарраҳои тиллоро ҷудо карда бигирад. Дар ин маврид ҳатто дар нусхаҳои асри XIV вучуд доштани чунин порчаҳо ба матншинос ҳуқуқ намедиҳанд, ки онҳоро дар матни асосӣ дохил кунад. Бобҳои «Сифати бузургвории Мачнун» (сах. 437-439), «Сифати ишқи Зайд бо Зайнаб» (сах. 440—456), «Хабар кардани Зайд Мачнунро аз вафоти шавҳари Лайлӣ» (сах. 469—475) «Ниёиш кардани Лайлӣ ба ҳудои азза ва ҷалла» (сах. 476—478), «Расидани Лайлӣ ва Мачнун ба якдигар» (сах. 479—504), «Ба хоб дидани Зайд Лайлӣ ва Мачнунро дар бихишт» (сах. 561—569) пурра илҳоқианд. Дар бобҳои дигари охири китоб низ порчаҳои барбаст зиёданд. Ҳамаи ин порчаҳо дар вақташ Ваҳиди Дастгардӣ аз матни асосии достони Низомӣ хориҷ карда буд. Барбаст будани онҳоро Е. Э. Бертельс низ бо далелҳои қотеъ таъкид мекунад. Аз ин рӯ аламовар аст, ки ноширони нашри нави илмӣ-интиқодии «Лайлӣ ва Мачнун» онҳоро бе ҳеҷ гуна қайду шарҳ ба матни аслии дохил наму-

даанд. Чаро маҳз дар охири достони Низомӣ порчаҳои ил-
хоқӣ роҳ ёфтаанд? Аксари уламо ба ин пурсиш посух дода-
анд, ки ба назари мо низ саҳеҳ аст: дар асрҳои XIV—XVI,
ки нусхаҳо рӯбардор шудаанд, дар баробари достони Низо-
мӣ ривоятҳои зиёди дигари Лайлӣ ва Мачнун интишор дош-
танд, ки онҳоро достони Низомӣ фаро намегирифт. Қадом
як шахсе, ки андак табъи шоирӣ доштааст, ҳанӯз дар асри
XIV онҳоро шунида назм кардааст ва ба достони Низомӣ
афзудааст. Аз ин рӯ ин порчаҳо дар ҳамаи нусхаҳои мав-
ҷуда ҳастанд. Барои хориҷ кардани онҳо дostonро вайрон
кардан ва мазмунӣ байту порчаҳои дигари dostonро такрор
карданишон басанда аст. Ба болон ин ҳуди Низомӣ абъёти
dostonро «чор ҳазор байт аксар» — меғӯяд.

Ба ақидани Ваҳиди Дастгардӣ, ки мо комилан ба ӯ тараф-
дор ҳастем, «чаҳор ҳазор байт аксар» бояд аз чаҳор ҳазору
сад байт камтар бошад. Аммо абъёти матни асосии нашри
танқидии doston 4559 байт мебошад, ки қариб 500 байт аз
гуфтаи Низомӣ зиёд аст. Магар ҳуди ҳамин барои порчаҳои
илҳокиро аз doston хориҷ кардан кифоя нест?

Сарсухани «Лайлӣ ва Мачнун»-и Низомӣ низ хеле ноқис
аст. Муаллифи сарсухан А. А. Ализода менависад, ки «Ман-
зури ниҳойи вг асосӣ аз интишори мутунӣ илмӣ ва интиқодии
«Махзан-ул-асрор», «Хисрав ва Ширин», «Шарафнома» ва
«Иқболнома» он будааст, ки мероси фарҳангии шоири оли-
мақомро ба ҷаҳони донишу ҳунар арза дорем, то шояд аз
ин роҳ дар отия (оянда — А. А.) битавон масоили муҳими
марбут ба фаъолияти адабӣ ва ҷаҳонбинии ин суҳанвари
номиро ба таври ҳамаҷониба таҳқиқ ва тадқиқ намуд» (саҳ.
600).

Аз ин ҷумла ҷунин ҳулоса мебарояд, ки гӯё мероси фар-
ҳангии шоири олимақом ҳанӯз ба ҷаҳони донишу ҳунар но-
маълум будааст ва мақсади «ниҳойи ва асосии» ноширон он
будаст, ки мероси Низомиро (!) ба аҳли илм манзур ку-
нанд, яъне ҷаҳони ҳунарро бо мероси Низомӣ шиносонанд!

Чумлаи боло мантиқ надорад. Сарсуханнавис бояд мегуфт, ки «Хамса»-и Низомӣ дар саросари олам машҳур аст, нусхаҳои зиёди хаттии он боқӣ монда, чандин бор нашр ҳам шудаанд. Лекин то имрӯз матни интиқодии он, ки дар асоси илми матншиносии ҳозиразамон омода шуда бошад, рӯи об набаромада буд. Бинобар ин мақсади нашри матни интиқодӣ ҳам рафъи айна ҳамин камбудист, на ба ҷаҳони донишу хунари арза доштани умуман мероси шоири олимпиадом!

Аз ҳамаи гуфтаҳои боло чунин натиҷа ва хулоса ба даст меояд, ки ҳаҷӯз таҳқиқи матни достони «Лайлӣ ва Мачнун»-и Низомӣ ба таври пурра анҷом напозаруфтааст. Матни нашркардаи Ваҳиди Дастгардӣ барои хонандагони умум дастрас, фаҳмо ва ҳуб аст. Аммо асоси кори илмӣ шуда наметавонад. Матни ҷопкардаи нашриёти «Дониш»-и Москва барои хонандагони умум фоидае надорад ва аз он фақат доираи таълиғи мутахассисон метавонанд истифода баранд.

Мураттаб сохтан ва нашр намудани матни ҳақиқатан илмӣ интиқодии достони «Лайлӣ ва Мачнун»-и Низомӣ кори ояндаи матншиносон аст, ки дар он нашрҳои Ваҳиди Дастгардӣ ва А. А. Алиасғарзодаву Ф. Бобоев метавонанд кӯмаки хубе бирасонанд.

Дар Тоҷикистон соли 1947 Абдусалом Дехотӣ бо таҳрири устод Садриддин Айнӣ мухтасари «Лайлӣ ва Мачнун»-ро ҷоп ҷунонда бароварда буд, ки аз 2478 байт иборат буд.

Тарзи наشري ҳозир ба тариқи зайл аст:

Матни асосӣ аз рӯи наشري Ваҳиди Дастгардӣ, ки тавсифаш дар боло гузашт, танзим ёфта, ин нашр дар матни ҳозир бо аломати «Т» меояд. Аммо матни ҳозиркардаи мо дар асоси нусхаи хаттии рақами 756, ки дар асри XVI китобат шуда, дар ганҷинаи дастнависҳои Академияи фанҳои РСС Тоҷикистон нигоҳдорӣ мешавад, ва наشري дар боло зикршудаи Москва тасҳеҳ гардид. Дастнависро бо аломати «Д» ва матни танқидии «Лайлӣ ва Мачнун»-и Низомии Ганҷавиро, ки рафиқони озарӣ онро таҳия намуда, дар Маскави

ба нашр расондаанд, бо аломати «М» ишора намудаем. Матни аслии китобе, ки ҳоло дар даст доред, асосан аз рӯи матни наشري Ваҳиди Дастгардӣ ҳозир карда шудааст. Аммо он ҷое, ки фарқу бадалҳои ду нусхаи иловагӣ беҳтар ба назар мерасид, онро ба матни аслии дохил намуда, варианти Ваҳидро дар поварақ ҷой додем. Бартарӣ ё пасттариини ҳолатҳоро хоҳишмандон метавонанд, ки ҳангоми мутолиа худашон қазоват намоянд. Дар наشري Ваҳид бисёр абъёти асили Низомӣ чун байтҳои барбаст дар поварақ ҷой дода шудаанд. Мо дар асоси шаҳодати нусхаҳои иловагӣ ва мантики инкишофи воқеаҳо онро дар матни асл барқарор намудем. Принципи қатъии қор барои сара қардани матн сабаб шуд, ки матни «Лайлӣ ва Мачнун»-и Низомӣ («Ин чор ҳазор байт аксар...») тарзе таҳия карда шавад, ки дар ниҳояти қор он ба гуфтаи ҳудӣ шоир баробар бошад. Ҳудӣ ҳамин ба асолати матни ҳозиршуда як далели равшан аст.

Дар «Лайлӣ ва Мачнун» чанд порчаи илҳокӣ (барбаст)-е мавҷуд аст, ки ба асли дoston тааллуқ надоранд. Ин порчаҳо, ки қариб 600 байт аст, дар охири китоб алоҳида оварда шуданд.

Дар қисми тавзеҳот ва луғоти ҷилд баъзе луғатҳое, ки дар матни аслии нестанд, лекин дар фарқу бадалҳои нусхаҳои ёрирасон ва абъёти илҳокӣ мавҷуданд, низ шарҳ ёфтаанд.

Албатта, мо хеле кӯшидаем, ки матни дostonи «Лайлӣ ва Мачнун»-и Низомиро ҳаддалимқон сара барорем. Ба гуфтаи ҳудӣ шоир мувофиқ омадани матни аслии (4022 байт) ба сикхат ва асолаги он гувоҳӣ медиҳад. Аммо ҳаками дурӯстии қори мо ҳамқорони азиз ва хонандагони мӯхтараманд, ки худашон сараро метавонанд, ки аз носара ҷудо қунанд. Инак, китобро ба ҳукми онҳо воғӯзор менамоем.

Аълоҳон АФСАҲЗОД,
доктори илмҳои филология.

ЛАЙЛӢ
ВА
МАҶНУН

БА НОМИ ЭЗИДИ БАХШОЯНДА'

- Эй номи ту беҳтарин сароғоз,
Бе номи ту нома кай кунам боз.
Эй ёди ту мӯниси равонам,
Ќуз номи ту нест бар забонам.²
Эй коркушои ҳар чӣ ҳастанд,
Номи ту калиди ҳар чӣ бастанд.
Эй ҳеҷ хате нагашта 3-аввал
Бе ҳуҷчати номи ту мусаччал.
Эй ҳасткуни асоси ҳастӣ,
5 Кӯтаҳ зи дарат дароздастӣ.
Эй хутбаи ту «таборак — аллоҳ»,
Файзи ту ҳамеша боракаллоҳ.
Эй ҳафт арӯси нӯҳ иморӣ
Бар дарғаҳи ту ба пардадорӣ.
Эй ҳаст на бар тариқи чунӣ,
Донои бурунию дарунӣ.
Эй ҳар чӣ рамида в-орамида,
Дар кунфаякун ту сфарида.

- Эй воҳиби ақлу боиси чон,
10 Бо ҳукми ту ҳасту нест як сон.
Эй маҳрами олами таҳайюр,
Олам зи ту ҳам тиҳию ҳам пур.
Эй ту ба сифоти хеш мавсуф,
Эй наҳйи ту мункар, амр маъруф.
Эй амри туро нафоз мутлак,
В-аз³ амри ту коинот муштак.
Эй мақсади ҳиммати баландон,
Максуди дили ниёзмандон.
Эй сурмакаши баландбинон,
15 Дарбозкуни даруннишинон.
Эй бар варақи ту дарси айём
З-оғоз расида то ба анҷом.
Соҳиб туй, он дигар ғуломанд,
Султон туй, он дигар кадоманд?
Роҳи ту ба нури лоязоли
Аз ширку шарик ҳар ду холӣ.
Дар сунъи ту,

- к-омад аз адад беш,
Оқиз шуда ақли иллатандеш.⁴
Тартиби ҷаҳон, ҷунонки боист,
20 Қардӣ ба масобате, ки шоист.
Бар аблақи субҳу адҳами шом
Ҳукми ту зад⁵ ин тавилаи бом.
Гар ҳафт гиреҳ ба чарх додӣ,
Ҳафтод гиреҳ бад-ӯ кушодӣ.
Ҳокистаре ар зи хок судӣ,
Сад ойинаро бад-он⁶ зудудӣ.
Бар ҳар вараке, ки харф рондӣ,
Нақши ҳама дар ду харф хондӣ.
Бе кӯҳкане зи «коф»-у «нун»-е
25 Қардӣ ту сипехри бесутуне⁷.
Ҳар ҷо, ки хазинае⁸ шигарф аст,
Қуфлаш ба калиди ин ду харф аст.

- Гар қаҳр сазои мост охир,
 Ҳам лутф барои мост охир!
- 45 То дар нафасам инояте ҳаст,
 Фитроки ту кай гузорам аз даст?
 В-он дам¹⁷ ки нафас ба охир ояд,
 Ҳам хутбаи номи ту сар ояд.
 В-он лаҳза, ки маргро бисечам,
 Ҳам номи ту дар ҳунут печам.
 Чун гард шавад вучуди пастам,
 Ҳар ҷо, ки равам, туро парастам.
 То ҳастам дар ҳисоби ҳастӣ,
 Бар ёди ту май хӯрам дудастӣ.¹⁸
- 50 Дар исмати инчунин ҳисоре,
 Шайтони раҷим кист боре?
 Чун ҳирзи туам ҳамоил омуд,
 Сарҳангии дев кай кунад суд?
 Эҳром гирифтаам ба кӯят,
 Лаббайкзанон ба ҷустуҷӯят.
 Эҳромшикан басест, зинҳор,
 3-эҳром шикастанам ниғаҳ дор.
 Ман бекасу рахнаҳо ниҳонӣ,
 Хон, эй каси бекасон, ту донӣ.
- 55 Чун нест ба ҷуз ту дастгирам,
 Ҳаст аз карами ту ногузирам.
 Як зарра зи кимии ихлос
 Гар бар миси ман занӣ,
 шавам хос.
- Он ҷо, ки диҳӣ зи лутф як тоб,
 Зар гардад хоку дур шавад об.
 Ман гар гуҳарам в-агар сафолам,
 Пирояи туст рӯймолам.
 Аз атри ту лофад остинам,
 Гар ўдаму гар дарамна инам.
- 60 Пеши ту на дин, на тоат орам,
 Ифлоси тихӣ шафоат орам.

- То гарқ¹⁹ нашуд сафина дар об,
Раҳмат куну даст гиру даръёб.
Бардор маро, ки уфтодам,
В-аз маркаби ҷаҳли худ пиёдам.
Ҳам ту ба инояти илоҳӣ
Он ҷо қадамам расон, ки хоҳӣ.
Аз зулмати худ раҳоям деҳ,
Бо нури худ ошноиям деҳ.
- 65 То чанд маро зи биму уммед
Парвона диҳӣ ба моҳу хуршед?²⁰
То кай ба ниёзи²¹ ҳар наволам²²
Бар шоҳу шубон кунӣ ҳаволам.²³
Аз хони ту бонаимтар чист?
В-аз ҳазрати ту каримтар кист?
Аз хирмани хеш деҳ закотам,
Манвис ба ину он баротам.
То мазраи чу ман харобе
Обод шавад ба хоку обе.
- 70 Хоке деҳ аз остони хешам,
В-обе, ки дағал барад зи пешам.
Рӯзе, ки маро зи ман ситонӣ,
Зоеъ макун, аз ман он чӣ монӣ.
В-он дам,²⁴ ки маро ба ман диҳӣ боз,
Як соя зи лутф бар ман андоз,
Он соя на, к-аз ҷароғ дур аст,
Он соя, ки он²⁵ ҷароғи нур аст,
То бо ту чу соя²⁶ нур гардам,
Чун нур зи соя дур гардам.
- 75 Бо ҳар кӣ нафас барорам ин ҷо,
Рӯзеш фуру гузорам ин ҷо.
Дарҳоҷ-ҳама зи аҳд холист,
Илло дари ту, ки лоязолист.
Ҳар аҳд,
ки ҳаст дар ҳаёт аст,
Аҳд аз паси марг бесубот аст.

80 Бе ёди туам нафас наёяд,
Бо ёди ту ёди кас наёяд.
Аввал ки наофариди будам,
В-ин таъбияҳо надиди будам.
Кемухт агар аз замин кардӣ,
Боз аз замим адим кардӣ.
Бар сурати ман зи рӯи ҳастӣ
Ороиши офарин ту бастӣ.
В-акнун ки нишонагоҳи ҷудам,
То боз адам шавад вучудам,

85 Ҳар²⁸ чо ки нишондиям²⁹ ништастам,
В-он чо ки барем, зердастам.
Гардида раҳет³⁰ ман дар ин роҳ
Гаҳ бар сари тахту гаҳ буни³¹ чоҳ.
Гар пир бувам в-агар чавонам,
Раҳ мухталиф асту ман ҳамонам.
Аз ҳол ба ҳол агар бигардам,
Ҳам бар раҳи аввалин навардам.
Бе ҳочатам³² офаридӣ аввал,
Охир нагузориям муаттал.

90 Гар марг расад чаро ҳаросам?
К-он роҳ ба туст, мешиносам.
Ин³³ марг на, боғу бўстон аст,
К-ӯ роҳи сарои дӯстон аст³⁴.
Тс чанд кунам зи марг фарьёд?
Чун марг³⁵ аз ўст,
марги ман бод!
Гар бингарам ончунон ки рой аст,
Ин марг на марг, нақли қой аст.
Аз хўрдгаҳе ба хобгоҳе,

95 В-аз хобгаҳе ба базми шоҳе.

- Хобе, ки ба базми³⁶ туст роҳаш,
Гардан накашам зи хобгоҳаш.
Чун шавқи ту ҳаст хонахезам,
Хуш хусбаму³⁷ шодмона хезам.
Гар банда Низомӣ аз сари дард
Дар назми дуо далерие кард
Аз баҳри ту бидам абрхезаш³⁸,
Гар қатра бурун диҳад³⁹, марезаш!
Гар сад луғат аз забон кушояд,
Дар ҳар луғате туро ситояд⁴⁰.
100 Ҳам дар ту ба сад ҳазор ташвир
Дорад рақами⁴¹ ҳазор тақсир.
В-ар дам назанад⁴² чу танғқолон,
Донӣ луғати забони лолон.
Гар тан ҳабашӣ, сириштаи туст,
Ва-р хат хутанӣ, набиштаи туст,
Гар ҳар чӣ набиштаӣ, бишӯӣ,
Шӯям даҳан аз зиёдагӯӣ.
В-ар боз бад оварам нишоне,
Эй довари доварон, ту донӣ!
105 3-он пеш,
 к-ачал фаро расад танг,
В-айём инон ситонад аз чанг,
Раҳ боз деҳ аз раҳи қабулам,
Бар равзаи турбати расулам.

НАЪТИ ПАЙҒАМБАРИ АҚРАМ⁴³

Эй шоҳсавори мулки ҳастӣ,
Султони хирад ба чирадастӣ.
Эй хатми паямбарони мурсал,
Ҳалвои пасину милҳи аввал.
Навбоваи боғи аввалин сулб,
Лашкаркаши аҳди охирин тулб.

- Ҳам мӯҳри муайядӣ надорад,
 То меҳри⁵² муҳаммадӣ надорад.
 Эй шоҳи муқаррабони даргоҳ,
 Базми ту варои ҳафт хиргоҳ.
 Соҳибтарафи⁵³ вилояти ҷӯд,
 Мақсуди ҷаҳон, ҷаҳони мақсуд,
 130 Сарҷӯши хулосаи маонӣ,
 Сарчашмаи оби зиндагонӣ.
 Хоки ту адими рӯи одам,
 Рӯи⁵⁴ ту ҷароғи ҷашии олам.
 Даврон, ки фарасниҳодаи⁵⁵ туст,
 Бо ҳафт фарас пиёдаи туст.
 Чарх аз паи сачдаи ту метохт,
 Мағриб шуданӣ баҳона месохт⁵⁶.
 Тавфи ҳарами ту созад анҷум,
 Дар гаштани чарх пай кунад гум.
 135 Он кист, ки бар бисоти ҳастӣ
 Бо ту накунад чу хок пастӣ?
 Иксири ту дода хокро лавн
 В-аз⁵⁷ баҳри ту офарида шуд⁵⁸ кавн.
 Сархайл туию ҷумла хайланд,
 Мақсуд туй, ҳама туфайланд.
 Султони сарири коинотӣ,
 Шоханшаҳи кишвари ҳаётӣ.
 Лашиарғаҳи ту сипехри хузро,
 Гесӯи ту чатру ғамза туғро.
 140 В-ин панҷ намоз,
 к-асли тавба-ст,
 Дар навбатии ту панҷ навба-ст.
 Дар хонаи дин ба панҷ бунъёд
 Бастӣ дари сад ҳазор бедод.
 В-ин хонаи ҳафтсакф карда,
 Бар чор халифа вакф карда.
 Сиддиқ ба сидк пешво буд,
 Форук зи фарқ ҳам ҷудо буд.

- В-он пири ҳаётии⁵⁹ худотарс
Бо шери худой буд ҳамдарс.
145 Ҳар чор зи⁶⁰ як навард буданд,
Райҳони як обх(в) ард буданд.
З-ин чор халифа мулк шуд рост,
Хона ба чаҳор ҳад муҳайёст.
З-омезиши ин чаҳоргона
Шуд хушнамак ин чаҳорхона.
Динро, ки чаҳор соқ додӣ,
З-ин гуна чаҳор тоқ додӣ.
Чун абруи хуби ту дар офок
Ҳам чуфт шуд ин чаҳору ҳам тоқ.
150 Аз ҳалқаи дастбанди ин фарш
Як ракси ту то⁶¹ кучост, то арш?⁶²

МЕЪРОЦИ ПАЙҒАМБАР⁶³

- Эй нақши ту маъраҷи маонӣ,
Меъроҷи ту нақли осмонӣ.
Аз ҳафт хазона⁶⁴ дар кушода,
Бар чор гуҳар қадам ниҳода.
Аз ҳавсалаи замонаи танг
Бар фарқи фалак зада шабоҳанг.
Чун шаб алами сиёҳ бардошт,
Шабранги ту ракси роҳ бардошт.
155 Хилватғаҳи арш гашт⁶⁵ ҷоят,
Парвози парӣ гирифт⁶⁶ поят.
Сар бар зада аз сарои фонӣ
Бар авҷи сарои Уммаҳонӣ.
Ҷибрил расида тавқ дар даст,
Қ-аз баҳри ту осмон камар баст.
Бар ҳафт фалак, ки⁶⁷ ҳалқа бастанд,
Наззораи туст, ҳар ҷӣ ҳастанд.
Барҳез, ҳало, на вақти хоб аст,
Маҳ мунтазири ту — офтоб аст.⁶⁸

- 160 Дар насхи Аторуд аз хуруфат
Мансух шуд ояти вукуфат.
Зӯҳра табақи нисор бар фарқ
То нури ту кай барояд аз шарқ.
Хуршед ба сурати ҳилоле
Заҳмат зи раҳи ту карда холе.
Миррих мулозими⁶⁹ ютоқат,
Мавкабрави камтарин вушоқат.
Дурроҷаи⁷⁰ Муштарӣ ба он нур
Аз чашми ту гуфта чашми бад дур.
- 165 Кайвон алами сиёҳ бар дӯш,
Дар бандагии ту ҳалқа дар гӯш.
Дар кавкабаи чунин ғуломон
Шарт аст бурун шудан хиромон.
Имшаб шаби кадри туст биштоб,
Кадри шаби кадри хеш дарёёб.
Ороиши сармадист имшаб,
Меъроҷи Муҳаммадист имшаб.⁷¹
Эй⁷² давлати он шабо⁷³,
ки чун рӯз
Гашт аз қадами ту оламафрӯз.
- 170 Паргор ба хоки дар кашидӣ,
Чадвал ба сипеҳр баркашидӣ.
Барқе, ки Буроқ буд номаш,
Рифқи равиши ту кард ромаш.
Бар суфти чунон насуфта тахте
Тайёра шудӣ, чу⁷⁴ неқбахтӣ.
З-он ҷо ки чунон яқаспа рондӣ,
Даврони дуаспаро бимондӣ.
Рабъи фалак аз ҷаҳор гӯша
Дода зи дарат ҳазор хӯша.
- 175 Аз сурху сапеди дахли он боғ
Баҳши назари ту мӯҳри «мо зоғ»,
Бар турраи ҳафт боми олам
На тос гузоштӣ, на парчам.

- Ҳам парчами чархро гусастӣ,
 Ҳам тосаки мохро шикастӣ.
 Товуси парони чархи ахзар
 Ҳам бол фиғанда бо⁷⁵ ту ҳам пар.
 Цибрил зи ҳамраҳет монда,
 Аллоху маак зи дур хонда.
 180 Мекоилат нишонда бар сар,
 Оварда ба хочатоши дигар.
 Исрофилат фитода дар пой,
 Ҳам ними раҳат бимонда бар ҷой.
 Рафраф,
 ки шуда рафиқи роҳат,
 Бурда ба сарири сидрагоҳат.
 Чун аз сари сидра баргузаштӣ,
 Авроқи ҳудус дарнаваштӣ.
 Рафтӣ зи бисоти ҳафтфаршӣ,
 То торуми тангбори аршӣ,
 Саббӯҳзанони аршпоё
 Аз нури ту карда ғусли⁷⁶ соя⁷⁷.
 185 Аз ҳаҷлаи арш бар паридӣ,
 Ҳафтод ҳичобро даридӣ⁷⁸.
 Танҳо шудӣ аз гаронии рахт,
 Ҳам тоҷ гузоштию ҳам тахт.
 Бозори ҷиҳат ба⁷⁹ ҳам шикастӣ,
 Аз заҳмати фавқу тахт растӣ.
 Хиргоҳ бурун задӣ зи кавнайн,
 Дар хаймаи хоси қобақавсайн.
 190 Ҳам ҳазрати зулчалол дидӣ,
 Ҳам сирри каломи ҳақ шунидӣ.
 Аз ғояти ваҳму ғаври идрок
 Ҳам дидану ҳам шуниданат пок.
 Дархостӣ, он ҷӣ буд комат,
 Дархоста хос шуд ба номат.
 Аз қурбати ҳазрати илоҳӣ
 Боз омадӣ он чунон ки хоҳӣ.

- Гулнор⁸⁰ шукуфта аз чабинат,
Тавқеи карам дар остинат.
- 195 Оварда бароти растагорон
Аз баҳри чу мо гуноҳкорон.
Моро чӣ маҳал, ки чун ту шоҳе
Дар сояи худ кунад⁸¹ паноҳе,
З-он ҷо, ки ту равшан офтобӣ,
Бар мо на шигифт агар битобӣ.
Даръеи мурувват аст роят,
Хузрои нубувват аст чоят.
Шуд бе ту ба халқ — бар мурувват,
Дарбастатар аз дари нубувват.
- 200 Ҳар к-аз қадами ту сар кашида,
Давлат қаламеш даркашида.
В-он к-ӯ камари вафот баста,
Бар манзараи абад нишаста.
Боғи Ирам аз умеду бимат
Қизъятдеҳи нофаи насимат.
Эй масъади осмон навашта,
Чун ганҷ ба хок бозгашта,
Аз суръати осмонхиромӣ
Сирре бикушой бар Низомӣ.
- 205 Мавқуфи ниқоб чанд бошӣ?
Дар бурқаъи хоб чанд бошӣ?
Бархезу ниқоби рух барандоз,
Шоҳӣ,
ду-сери ба рух дарандоз.
Ин суфра зи пушти бор баргир,
В-ин парда зи рӯи кор баргир.⁸²
Ранг аз ду сияҳ сафед биздой,
Зиддӣ⁸³ зи ҷаҳор табъ бикшой.
Якаҳд кун ин ду бевафоро,
Якдаст кун ин ҷаҳорпоро.
- 210 Чун тарбияти ҳаёт кардӣ,
Ҳалли ҳама мушкилот кардӣ.

- З-он нофа ба бод бахш тибе,
Бошад, ки ба мо расад насибе.
З-он лавҳ, ки хондӣ аз бидоят,
Дар хотири мо фиган як оят.
З-он сарфа, ки ёфтиш бесарф,
Бар дафтари мо навис як ҳарф.
Бинмой ба мо, ки мо чӣ номем,
В-аз⁸⁵ баҳри худо шафоате кун.
215 Эй кори маро тамоми аз ту,
Нерӯи дили Низомӣ аз ту.
З-ин дил ба дуо қаноате кун,
То парда ба мо фуру гузоранд,
В-аз⁸⁴ бутгару бутшикан кадомем?
В-ин парда, ки ҳаст, барнадоранд.

БУРҲОНИ ҚОТЕЪ ДАР ҲУДУСИ ОФАРИНИШ⁸⁶

- Дар навбати бори ом додан
Бояд ҳама шаҳр чом додан.
Файёзаи абри чӯд гаштан,
Найсони⁸⁷ ҳама вучуд гаштан.
220 Боридани бедареғ чун мул,
Хандидани бениқоб чун гул.
Ҳар чой⁸⁸ чу офтоб рондан,
Дар роҳ ба бадра зар фишондан.
Додан ҳамаро ба бахшиши ом
Вомею ҳалол кардан он вом.
Пурсидани ҳар кӣ, дар ҷаҳон ҳаст,
К-аз фоқои рӯзгор чун раст.
Гуфтан сухане, ки кор бандад,
З-он қатра чу ғунча бозхандад.
225 Ман, к-ин шакарам дар остин аст,
Резам, ки ҳариф нозанин аст.

Бар чумла ҷаҳон фишонам ин нӯш,
Фарзанди азизи худ кунам гӯш.

Ман бар ҳама тан шавам ғизосоз,
Худ қисми чигар бад-ӯ расад боз⁸⁹.

Эй нозири накши офариниш,
Бардор халал зи роҳи дониш.

Дар роҳи ту ҳар киро вучудест,
Машғули парастишу сучудест.

230 Бар табли тixй мазан чарасро,
Бекор мадон навои⁹⁰ касро.

Ҳар зарра, ки ҳаст, агар ғуборест,
Дар пардаи мамлакат⁹¹ ба корест.

Ин ҳафт ҳисори баркашида

Бар ҳазл набошад офарида.

В-ин ҳафт равоқи зери парда

Охир ба газоф нест карда.

Кори ману ту бад-ин дарозӣ,

Кӯтоҳ кунам, ки нест бозӣ.

235 Дебочай мо, ки дар навард аст,
Н-аз баҳри ҳавою хобу х(в)ард аст.

Аз хобу хуриш беҳ ар битобӣ,

К-ин дар ҳама⁹² гову хар биёбӣ.

З-он моя, ки табъҳо сириштанд,

Моро вараке⁹³ дигар навиштанд.

То дарнигарему роз чӯем,

Сарриштаи кор бозҷӯем.

Бинем замину осмонро,

Цуем якок ину онро.

240 К-ин кору киёй аз паи чист?

У кист, киѐи кори у кист?

Ҳар хат,

ки бар ин варақ кашадаст,

Шак нест дар он кӣ офаридаст.

Бар ҳар чӣ нишонаи тирозист,

Тартиби гувоҳи корсозист.

Савганд диҳам бад-он худоят,
Қ-ин нукта бад-ӯст раҳнамоят.
Қ-он⁹⁴ ойина дар ҷаҳон кӣ дидаст,
Қ-аввал на ба сайқале расидаст?
Бе сайқале ойина маҳол аст,

- 245 Хар дам, ки чуз ин занй, вубол аст.

Дар ҳар чӣ назар кунӣ ба таҳқиқ,
Ороста кун назар ба тавфиқ.
Мангар, ки чи гуна офаридаст,
К-он дидаварӣ варои дид аст.⁹⁵

Бингар, ки зи худ чи гуна бархост,
Во-н вазъ ба худ чи гуна шуд рост?
То бар ту ба қатъ лозим ояд,
К-он аз дигаре мулозим ояд.

- 250 Чун расм ҳавола шуд ба рассом,

Растӣ ту зи ҷаҳлу ман зи дашном.
Ҳар нақши бадеъ, к-оядат пеш,
Ҷуз мабдаи ӯ дар ӯ маяндеш.

3-ин ҳафт паранди парниёнранг,
Гар пой бурун ниҳӣ, хӯрӣ санг.

Пиндоштй ин парандпұшй,
Маълуми ту гардад, ар бикұшй?

Сарриштаи рози офариниш
Дидан натавон ба чашми биниш.

- 255 In^{96} ришта қазо на ончунон тофт,

К-уро сари ришта во тавон ёфт.

Сарриштаи қудрати худой

Бар кас накунад гиреҳкушой.

Очиз ҳама оқилону шайдо,

К-ин рукъа чй гуна кард пайдо?

Гар донад кас,

ки чун ҷаҳон кард,

Мумкин ки тавонад ончунон кارد?!

Чун вазъи қаҳон зи мо маҳол аст,

Чүнеш бурунтар аз хаёл аст.

- Дар пардаи рози осмонӣ
 260 Сиррест зи чашми мо нихонӣ.
 Чандон ки чаниба ронам он чо,
 Пай бурд наметавонам он чо.
 Дар тахтаи ҳайкали руқумӣ
 Хондам ҳама нусхаи нучумӣ.
 Бар ҳар чӣ аз он бурун кашидам
 Оромгаҳе дарун надидам.
 Донам, ки ҳар он чӣ соз карданд,
 Бар таъбияш боз карданд.
 Ҳар-ч он назаре дар ӯ тавон баст,
 265 Пӯшида хазинае⁹⁷ дар ӯ ҳаст.
 Он кун, ки калиди он хазина
 Пӯлод бувад, на обгина.
 То чун ба хазина даршитобӣ,
 Шарбат талабӣ, на захр ёбӣ.
 Донӣ, ки хазинаҳои ҷолок
 Холӣ набувад зи захру таръёк.
 Мӯсо ба хазинаҳо гуҳур дошт,
 Қорун ҳам аз он хазина пур дошт.
 270 Лекин чу хилоф дар миён буд,
 Ин манфиат, он ҳалоки ҷон буд⁹⁸.
 Пиромани ҳар чӣ нопадид аст,
 Ҷадвалкаши худ хате кашида-ст.
 В-он хат,
 ки зи авҷ баргузашта,
 Атфест ба майл бозгашта,
 Қ-андеша чу сар ба хат расонад,
 Ҷуз бозпас омадан надонад.
 Паргор чу тавфи соз гардад,
 Дар гоми нахуст бозгардад.
 275 Ин ҳалқа, ки гирди хона бастанд,
 Аз баҳри чунин баҳона бастанд.
 То ҳар кӣ зи ҳалқа барканад сар,
 Саргашта шавад чу ҳалқа бар дар.

280 З-он парда насим деҳ нафасро,
К-ӯ пардаи каж надод касро.
Ин ҳафт фалак ба пардасозӣ,
Ҳаст аз ҷиҳати ҳаёлбозӣ.
З-ин парда тарона сохт натвон,
В-ин⁹⁹ парда ба худ шинохт натвон.
Гар пардашинос аз ин қиёсӣ,
Ҳам¹⁰⁰ пардаи худ наменинось.
Гар Борбадӣ ба лаҳну овоз,
Бе парда мазан даме бар¹⁰¹ ин соз.

285 Бо пардадаридағони худбин
Дар хилвати ҳеҷ парда маншин.
Он парда талаб,

Маъруф шавӣ ба некномӣ.
То чанд заминниҳод будан?
Силихӯри хоку бод будан?
Чун бод давидан аз паи хок?
Машғул шудан ба хору хошок?
Бодде, ки вакили харчи хок аст,
Фарроши гареваи мағок аст.

45

295 Чӯе, ки дар ин гили хароб аст,
Хоридаи боду чоки¹⁰³ об аст.
Аз кӯи замин чу бигзарӣ боз,
Абру фалак аст дар таку тоз.
Ҳар як ба миёнаи¹⁰⁴ дигар шарт,
Афтада ба¹⁰⁵ шакли гӯй дар харт.
Ин шакли курӣ на дар замин аст,
Ҳар хат, ки ба гирди ӯ, чунин аст.
Ҳар дуд, к-аз ин мағок хезад,
То як-ду-се найза барситезад,
300 В-он гаҳ ба тариқи майлноки
Гардад ба тавофи дайри хокӣ.
Гарданда фалак чу хатти паргор
Тайёра нашуд магар бад-ин кор¹⁰⁶.
Абре¹⁰⁷, ки барояд аз биёбон,
То масъади худ шавад шитобон.
Бар авҷи саъуди худ бикӯшад,
Аз ҳадди саъуд барначӯшад.
Ӯ низ тавофи давр гирад,
Аз доира майл мепазирад.
305 Бинеш, чу хайма истода,
Сар бар уфуқи замин ниҳода.
То дарнигарӣ ба кӯчу хайлаш,
Донӣ, ки ба доира-ст майлаш.
Ҳар ҷавҳари фард,
к-ӯ басит аст,
Майлаш ба вилояти муҳит аст.
Гардун, ки муҳити ҳафтмавҷ аст,
Чандон ки ҳамеравад, дар авҷ аст.
Гар дар уфуқ асту гар дар аълош,
Ҳар ҷо, ки равад, ба сӯи болош.
310 З-он ҷо, ки ҷаҳонхиромии ўст,
Болои ӯ тамомии ўст.

- Болоталабон, ки авҷ чӯянд,¹⁰⁸
 Болои фалак чуз ин нагӯянд.¹⁰⁹
 Н-аз илми фалак гиреҳкушоист,
 Худ дар ҳама илм рӯшноист.
 Гар моя ҷавест в-ар пашизе,
 Аз чор гуҳар дар ўст чизе.
 Аммо натавон нухуфти он ҷуст,
 К-ин дона дар обу хок чун руст?
 315 Гар моя замин бад-у¹¹⁰ расонад,
 Бахшидани сураташ ҷӣ донад?
 В-он ҷо ки замин ба зери пай буд,¹¹²
 Дар дона ҷамоли хӯша кай буд?
 Гирам, ки зи дона хӯша хезад,
 Дар қолаби сураташ кӣ резад?
 Дар пардаи ин хаёли гардон
 Охир сабабест ҳолгардон.
 Наздики ту он сабаб ҷӣ чиз аст?
 Бинмой, ки ин суҳан азиз аст!
 320 Донанда ҳар он сабаб, ки бинад,
 Донад, ки мусаббиб офаринад.
 Зинҳор, Низомӣ, дар ин сайр
 Побаст машав ба доми ин даёр!

САБАБИ НАЗМИ КИТОБ¹¹³

- /Рӯзе ба муборакию шодӣ
 Бодам ба нишоти кайқубодӣ,
 Абрӯи ҳилолиям кушода,
 Девони Низомиям ниҳода,
 Ойинаи бахт пеши рӯям,
 Иқбол ба шона карда мӯям!
 325 Субҳ аз гули сурх даста баста,¹¹⁴
 Рӯзам ба нафас шуда хучаста.¹¹⁵
 Парвонаи дил ҷароғ бар даст,
 Ман булбули боғу боғ сармаст.

- Бар авчи сухан алам кашида,
 Дар дурчи хунар¹¹⁶ қалам кашида.
 Минқори қалам ба лаъл суфтан,
 Дурроҷи забон ба нукта гуфтан.
 Дар хотирам ин, ки вақти кор аст,
 К-икбол¹¹⁷ рафику бахт ёр аст;
 330 То кай нафаси тихӣ гузинам,
 В-аз шуғли ҷаҳон тихӣ нишинам.
 Даврон, ки нишоти фарбеҳӣ кард,
 Паҳлу зи тихиравон тихӣ кард.
 Сағро, ки тихӣ бувад тихигох,
 Ноне нарасад тихӣ дар ин роҳ.
 Бар сози ҷаҳон наво тавон сохт,
 К-онрост ҷаҳон, ки бо ҷаҳон сохт.
 Гардан ба ҳаво касе фарозад,
 К-ӯ бо ҳама чун ҳаво бисозад.
 335 Чун ойина ҳар кучо ки бошад,
 Чинсе ба дурӯғ бартарошад.
 Ҳар табъ, ки ӯ хилофҷӯяст,
 Чун пардаи каҷ¹¹⁸ хилофгӯяст.
 Ҳон давлат, агар бузургворе
 Қардӣ зи ман илтимоси коре.
 Ман қуръазанон¹¹⁹ ба ончунон фол,
 В-ахтар ба гузаштан¹²⁰ андар он ҳол.
 Муқбил, ки барад,
 чунон барад ранҷ,
 Давлат, ки диҳад, чунон диҳад ганҷ.
 340 Дарҳол расид қосид аз роҳ
 Овард мисоли ҳазрати шоҳ.
 Бинвишта ба хатти хуби хешам,
 Даҳ-понздаҳ сатри нағз пешам.
 Ҳар ҳарфе аз ӯ шукуфта боғе,
 Афрӯхтатар зи шабчароғе,
 К-эӣ маҳраи халқаи ғуломӣ,
 Ҷодусухани ҷаҳон,¹²¹ Низомӣ!

345 Дар лофгаҳи шигифткорӣ
Бинмсай фасоҳате, ки дорӣ!
Хоҳам, ки ба ёди ишқи Маҷнун
Ронӣ суҳане чу дурри макнун.
Чун Лайлии бикр¹²² агар тавонӣ,
Бикре ду-се дар суҳан нишонӣ.
То хонаму гӯям: «Ин шакар бин!»
Чунбонам сар, ки тоҷи сар бин!
Болои ҳазор ишқнома
Ороста кун¹²³ ба нӯги хома!

350 Шоҳи ҳама ҳарфҳост¹²⁴ ин ҳарф,
Шояд, ки дар ӯ кунӣ суҳан сарф.
Дар зевари порсию тозӣ
Ин тозаарӯсро тирозӣ.
Донӣ, ки ман он суҳаншиносам,
К-абъёти нав аз куҳан шиносам.
То даҳдаҳии ғароибат ҳаст,
Даҳпанҷзанӣ раҳо кун аз даст.
Бингар, ки зи ҳуққаи тафаккур
Дар марсалаи кӣ мекашӣ дур!

355 Туркӣ-сифатӣ вафои мо нест,
Турконӣ суҳан сазои мо нест.
Он, к-аз насаби баланд зояд,
ӯро суҳани баланд бояд.
Чун ҳалқаи шоҳ ёфт гӯшам,
Аз дил ба димоғ рафт ҳушам.
На¹²⁵ захра,
ки сар зи хат битобам,
На¹²⁵ дида, ки раҳ ба ганҷ ёбам.
Саргашта шудам дар он хиҷолат
Аз сустии умру заъфи ҳолат.

360 Қас маҳрам на, ки роз гӯям,
В-ин қисса ба шарҳ бозгӯям.

Дар марҳалае, ки раҳ надонам,
Пайдост, ки нукта чанд ронам.
На боғу на базми шахриёрӣ,
На рӯду на май, на комгорӣ.
Бар хушкии регу сахтии кӯх
То чанд сухан равад дар андӯх?
Бояд сухан аз нишот сози,
То байт кунад ба қисса бозӣ.

380 Ин буд, к-аз ибтидои ҳолат
Қас гирд нагашташ аз малолат.
Гуянда зи назми ӯ пар афшонд,
То ин ғоят нагуфта з-он монд.
Чун шоҳи ҷаҳон ба ман кунад¹²⁹ боз,¹³⁰
Қ-ин нома ба номи ман¹³¹ бипардоз.

Бо ин ҳама тангии масофат
Онҷош расонам аз латофат,
Қ-аз хондани ӯ ба ҳазрати шоҳ
Резад гуҳари насуфта бар роҳ.
385 Хонандаш агар фасурда бошад,
Ошиқ шавад, ар на мурда бошад!
Боз он халафи халифазода,
Қ-ин ганҷ бад-ӯст дар кушода,
Якдонаи аввалин футӯҳам,
Якलोлаи охири сабӯҳам.
Гуфт: «Эй сухани ту ҳамсари ман!
Яъне лақабаш бародари ман.
Дар гуфтани қиссае чунин чуст
Андешаи назмро макун суст!

390 Ҳар ҷо,
ки ба дасти ишқ хонест,
Ин қисса бар ӯ намакфишонест.
Гарчӣ намаки тамом дорад,
Бар суфра кабоби хом дорад.
Чун суфтаи хориши ту гардад,
Пухта ба гузориши ту гардад.

- Зеборӯе бад-ин накӯӣ,
 В-онгоҳ бад-ин бараҳнарӯӣ.
 Кас дур на ба қадри ӯ фишондаст,
 З-ин рӯӣ бараҳнарӯӣ мондаст.
 395 Чон асту чу кас ба чон накӯшад,
 Пироҳани орият напӯшад.
 Пирояи чон зи чон тавон сохт,
 Кас чони азизро наяндохт.
 Чонбахши чаҳониён дами туст,
 В-ин¹³² чони азиз маҳраи туст.
 Аз ту амали сухангузорӣ,
 Аз банда дуо, зи бахт ёрӣ».
- Чун дилдиҳии чигар шунидам,
 Дил дӯхтаму¹³³ чигар даридам.
 400 Дар ҷустани гавҳар истодам,
 Кон кандаму кимиё кушодам.
 Роҳе талабид табъи кӯтоҳ,
 Қ-андеша буд аз дарозии роҳ.
 Кӯтаҳтар аз ин набуд роҳе,
 Чобуктар аз ин миёна роҳе.¹³⁴
 Баҳрест сабук, вале раванда,
 Моҳиш на мурда, балки зинда.
 Бисёр сухан бад-ин ҳаловат
 Гӯянду¹³⁵ надорад ин тароват.
 405 З-ин баҳр замири ҳеҷ ғаввос
 Бар н-орад гавҳаре чунин хос.
 Ҳар байте аз ӯ чу риштаи дур —
 Аз айб тихию аз хунар пур.
 Дар ҷустани ин матои нағзам,
 Як мӯй набуд пой лағзам.
 Меғуфтаму¹³⁶ дил ҷавоб меод,
 Хоридаму чашма об меод.
 Дахле,
 ки зи ақл дарҷ кардам,
 Дар зевари ӯ ба харҷ кардам.

- 410 Ин чор ҳазор байт аксар
Шуд гуфта ба чор моҳ камтар.
Гар шуғли дигар ҳаром будӣ,
Дар чордаҳ шаб тамом будӣ.
Бар чилваи ин арӯси озод
Ободтар¹³⁷ он, ки гӯяд; «обод!»
Ороста¹³⁸ шуд ба бехтарин ҳол
Дар салхи раҷаб ба «се»-ю «фе», «дол».
Таърихи аён, ки дошт бо х(в)ад
Ҳаштоду чаҳор баъди понсад.
- 415 Пардохтамаш ба нағзорӣ,
В-андоҳтамаш бад-ин иморӣ,
То кас¹³⁹ набарад ба сӯи ӯ роҳ.
Илло назари мубораки шоҳ.¹⁴⁰

ДАР МАДҲИ ШЕРВОНШОҲ¹⁴¹ АХСАТОН ИБНИ¹⁴² МАНУЧЕҲР

- Дорандаи тахти подшоҳӣ,
Дорои сапедию сиёҳӣ,¹⁴³
Сархайли сипоҳи тоҷдорон,
Сарҷумлаи ҷумла шаҳриёрон,
Ҳокони ҷаҳон, малик — муаззам,
Мутлақ маликулмулуки олам,
- 420 Соҳибҷиҳати ҷалолу тамкин,
Яъне, ки ҷалоли давлату дин,
Тоҷи маликон Абулмузаффар,
Зебандан мулки ҳафт кишвар,
Шервоншаҳи офтобсоя,
Кайхисрави кайкубодпоя.
Шоҳи суҳан Ахсатон¹⁴⁴, ки номаш
Меҳрест, ки меҳр шуд ғуломаш.
Султони ба тарки ҷатр гуфта,
Пайдо, на халифаи нухуфта.

- 425 Баҳромнажоду Муштаричеҳр,
Дурри садафи Малик¹⁴⁵ Манучеҳр.
З-ин тоифа то ба даври аввал
Шоҳиш ба насл — дар мусалсал.
Нутфаш, ки расида гоҳ бар гоҳ
То Одам ҳаст шоҳ бар шоҳ.
Дар мулки ҷаҳон,
ки бод то дер
Кӯтаҳқаламу дарозшамшер,
Аврагнишини мулк бенақл,
Фармондеҳи бенақиса чун ақл.
- 430 Гарданкаши ҳафт чархи гардон,
Меҳроби дуои ҳафтмардон.
Раззоқ, на к-осмони арзоқ,
Сардору сарирдори офок.
Файёзаи чашмаи маонӣ,
Донои рамузи осмонӣ.
Асрори дувоздаҳ улумаш
Нарм аст, чунон ки мӯҳри¹⁴⁶ мумаш.
Ин ҳафт қавораи шаш ангушт.
Як дида, ҷаҳор дасту нӯҳ пушт.
- 435 То барнакашад зи чанбараш сар,
Мондаст чу ҳалқа сар ба чанбар.
Даръёи хушоб ном дорад,
З-ӯ¹⁴⁷ оби ҳаёт вом¹⁴⁸ дорад.
Кон аз кафи ӯ хароб гашта,
Баҳр аз карамаш сароб гашта.
З-ин сӯ зафараш ҷаҳон ситонад,
З-он сӯ карамаш ҷаҳон фишонад.
Гирад ба бало рағи равона,
Бахшад ба ҷиноҳ тозиёна.
- 440 Кавсар чакад аз машоми бахташ,
Дӯзах ҷаҳад аз димоғи лахташ.
Хуршеди мамолики ҷаҳон аст,
Шоистаи базму разм аз он аст.

- Миррих ба теғу Зӯҳра бо чом
 Бар росту чапаш гирифта ором.
 Зӯҳра диҳадаш ба чом ёрӣ,
 Миррих кунад салоҳдорӣ.
 Аз теғаш кӯҳи лаъл хезад,
 В-аз чом чу кӯҳ лаъл резад.
- 445 Чун бингарӣ он ду лаъли хунхор
 Хунею маест лаълкирдор.
 Лутфаш ба гаҳи сабӯҳ соқӣ,
 Лутфест чунон ки бод боқӣ.
 Захмаш, ки адӯ бад-ӯст мақхур,
 Захмест, ки чашми бад аз ӯ дур.
 Дар лутф чу боди субҳ тозад,
 Ҳар ҷо, ки расад цигар навозад.
 Дар захм чу сойқа-ст қаттол,
- 450 Бар ҳар кӣ¹⁴⁹ фитод,
 сӯхт дарҳол.
 Лутф аз дами субҳ ҷонфишонтар,
 Захм аз шаби ҳаҷр ҷонситонтар.
 Чун санҷуқи шоҳияш бичунбад,
 Пӯлодии суҳраро бисунбад.
 Чун турраи парчамаш биларзад,
 Ғавғои замин ҷаве наярзад.
 Дар гирдиши рӯзгор дер аст,
 Қ-оташ забар асту об зер аст.
 То ӯ шуда шаҳсувори абраш,
 Бигзашт муҳити об аз оташ.
- 455 Қайсар ба дараш ҷанибадоре,
 Фағфур гадои кист боре?
 Хуршед бад-он кушодарӯй,
 Як атсаи¹⁵⁰ базми ўст, гӯй.
 В-он бадр, ки номи ӯ мунир аст,
 Дар ғошиядорияш ҳақир аст.
 Гӯянд, ки буд тири Ораш
 Чун найзаи одиён синонкаш.

- Бо тирӯ¹⁵¹ камони он¹⁵² ҷаҳонгир
 Дар маъҷари новак афтад он тир.
 460 Гӯянд, ки дошт шахси Парвез
 Шаклею шамоиле диловез.
 Бо гарди рикобаш ар ситезад
 Парвез бақоиме бирезад.¹⁵³
 Бар ҳар кӣ расид теги тезаш,
 Барбаст ачал раҳи гурезаш.
 Бар ҳар зиреҳе, ки найза ронда,
 Як ҳалқа дар он зиреҳ намонда.
 Зӯбинш ба захми нимх (в) арда
 Шахси ду ҷаҳон дуним карда.
 465 Дар меҳр чу офтоб зоҳир,
 Дар кина чу рӯзгор қоҳир.
 Чун субҳ ба меҳр беназир аст,
 Чун меҳр ба кина шергир аст.
 Барбаст ба номи худ ба шаш ҳарф
 Гирди камари замона шаш тарф.
 Аз шаш задани ҳуруфи номаш
 Бар нард шуда нудаб тамомаш.
 Гар душмани ӯ чу пашша¹⁵⁴ ҷӯшад
 Бо сарсари қаҳри ӯ накушад.
 470 Чун мавқаби офтоб хезад,
 Соя ба талоя худ гурезад.
 Он ҷо,
 ки саманди ӯ занад сум,
 Шер аз намати замин шавад гум.
 Тираш чу бароти марг ронад,
 Қас номаи зиндагӣ нахонад.
 Чун ханҷари ҷузъгун барорад,
 Лаъл аз дили санг хун барорад.
 Чун теги дуруя баркушояд,
 Даҳ-даҳ сари душманон рабояд.
 475 Бар¹⁵⁵ душман, агар Фаросъёб аст,
 Танҳо заданаш чу офтоб аст.

Лашкар гиреҳи камар набаста,
К-ӯ бошад хасро шикаста.
Чун лашкари ӯ бад-ӯ расида,
Аз лашкари хасм кас надида.
Сад Рустамаш арчи¹⁵⁶ дар рикоб аст,
Лашкаршиканеш аз ин ҳисоб аст.

Чун базм ниҳад ба шаҳриёри,
Пайдо шавад абри навбахори,
Чандон ки вучӯхи соз бинад,

480 Бахшад, на чунон, ки боз бинад.

Чандон ки ба рӯзе $\bar{y}$ кунад¹⁵⁷ харҷ,
Даврон накунад ба солҳо дарҷ.

Бахшидани гавҳараш ба кайл аст,
Таҳрири¹⁵⁸ ғулом хайл-хайл аст.

3-он чом, ки Чам ба х(в)ад набахшад,
Рӯзе набувад, ки сад набахшад.

Суфте часади ҷаҳон надорад,
К-аз хилъати ӯ нишон надорад.

485 Бо чӯдаш мушк қир бошад,¹⁵⁹

Чинй, на ки Чин, ҳақир бошад.¹⁵⁹

Гирад ба чаридае ҳисоре,
Бахшад, ба қасидае диёре.

Он файз, ки резад у ба як чӯш,
Даръеш наёварад дар оғӯш.

Зар бо дили $\bar{y}$,

ки бас фарох аст,

Гуй на зар аст, санглох аст.

Гар ҳар шаҳро хазина хезад,

Шоҳ ўст, к-аз $\bar{y}^{160}$ хазина резад.

490 Бо пашшае он чунон кунад чўд,

К-афзун кунадаш зи пили Маҳмуд.

Дар сояи тахти пилсояш

Пилон накашанд пилпояш.

Дарьёи Фурот шуд, валекин

Даръѣи равон, фуроти сокин.

- В-ар сиккаи ту зананд бар санг,
Кас дарназанад ба симу зар чанг.
Розӣ шуда аз бузургворет,
Давлат ба ятоқи найзадорет.
- 510 Мирохурии ту чархро кор,
Коҳу чав аз он кашад дар анбор.
Он-ч аз чаву коҳи ӯ нишон аст,
Чавхӯшаву коҳи каҳкашон аст.
Бурдӣ зи ҳаво латифхӯй,
В-аз¹⁶⁵ боди сабо абирбӯй.
Файзи ту, ки¹⁶⁶ чашмаи ҳаёт аст,
Рӯзидеҳи асли уммаҳот¹⁶⁷ аст.
Полудан ровақи рабей
Хоки қадами ту аз мутей.
- 515 Ҳар ҷо,
ки дилест қоф то қоф,
Аз бандагии ту мезанад лоф.
Чун дасти зафар кулоҳбахшӣ,
Чун фазли худо гуноҳбахшӣ.
Боқист ба мулк дар асосат,
Пешу паси мулк ҳаст посат.
Гар пеш равӣ, чароғи роҳӣ,
В-ар пас бошӣ,¹⁶⁸ ҷаҳонпаноҳӣ.
Чун машъали¹⁶⁹ пешбин мувофиқ,
Чун субҳи пасин муниру содиқ.
- 520 Девони амалнишон ту дорӣ,
Ҳукми амали ҷаҳон ту дорӣ.
Онҳо,¹⁷⁰ ки дар ин амал раисанд,
Бар хоки ту «абдуҳу»-нависанд.
Муставфии аклу мушрифӣ роӣ,
Дар мамлакати ту корфармой.
Давлат, ки нишонаи мурод аст,
Дар ҳаққи ту соҳибэътиқод аст.
Нусрат, ки адӯ аз ӯ¹⁷¹ гурезад,
Аз сояи давлати ту хезад.

- 525 Гӯй алаамат,
 ки нури дидаст,
 Аз давлату нусрат офаридаст.
 Бо ҳар кӣ ба ҳукм ҳамнабардӣ,
 Бандӣ¹⁷² камари ҳазормардӣ.
 Бе он ки ба хун кунӣ¹⁷³ барашро,
 Дар доманаш афганӣ сарашро,
 В-он кас,
 ки назар бад-ӯ расонӣ,
 Бар тахти саодаташ нишонӣ.
 Бар фатҳ нависӣ ояташро,
 В-обод кунӣ вилояташро.¹⁷⁴
- 530 Гарчи назари ту бар Низомӣ
 Фархунда шуд аз баландномӣ.
 ӯ¹⁷⁵ низ,
 ки посбони кӯй аст,
 Бар давлати ту ҳучастарӯй аст.
 Мурғе,
 ки хумой ном дорад,
 Чун фарруҳии тамои дорад?
 Ин мурғ,
 ки меҳри туст мояш,
 На-шгифт, ки фарруҳ аст сояш.
 Ҳар мурғ ки мурғи субҳгоҳ аст,
 Вирди нафасаш дуои шох аст.
- 535 Бо рифъату кадр ном дорад,
 Бар фатҳу зафар мақом дорад.
 Бо рифъату кадр бод ҷохат,
 Бо фатҳу зафар сариру гоҳат.
 Олам ҳамасола хуррам аз ту,
 Маъзул мабод олам аз ту.
 Иқбол мутеъу ёр бодат,
 Тавфиқ рафики қор бодат.
 Чашми ҳама дӯстон кушода,
 Аз давлати шоҳу шоҳзода.¹⁷⁶

СУПУРДАНИ ФАРЗАНДИ ХЕШ БА ФАРЗАНДИИ ШЕРВОНШОХ¹⁷⁷

- 540 Чун гавҳари сурхи субҳгоҳӣ
Бинмуд сапедӣ аз сиёҳӣ,
Он гавҳари комкушодан ман,
Пушти ману пуштзодаи ман,
Гавҳар ба кулоҳи кон барафшонд,
В-аз гавҳари кони шах суҳан ронд.
К-ин бекасро ба акду¹⁷⁸ пайванд,
Даркаш ба паноҳи он худованд.
Биспор маро ба аҳдаш имрӯз,
К-ӯ навқалам асту ман навомӯз.
- 545 То чун карамаш камол гирад,
Андарзи туро ба фол гирад.
К-он тахтнишин, ки авҷсоӣ аст,
Хурд аст, вале бузургроӣ аст.
Сайёраи осмони мулк аст,
Ҷисми малик асту ҷони мулк аст.
Он Юсуфи ҳафтбазму нӯҳмахд,
Ҳам волии аҳду ҳам валиаҳд.
Навмаҷлису навнишоту навмеҳр,
Дурри садафи малик¹⁷⁹ Манучеҳр.
- 550 Фаҳри ду ҷаҳон ба сарбаландӣ,
Мағзи маликон ба ҳушмандӣ.
Меросситони моҳу хуршед,¹⁸⁰
Мансубакушои биму уммед.¹⁸¹
Нури басари¹⁸² бузургворон,
Меҳробӣ намози тоҷдорон.
Пирояи тахту муфҳири тоҷ;
К-икбол ба рӯи ўст мӯҳтоҷ.
Эй аз шарафи ту шоҳзода,
Чашми малик Аҳсатон кушода.
- 555 Мамзучи ду мамлакат ба шоҳӣ
Чун себи¹⁸³ дуранги субҳгоҳӣ.

- Як тухм ба хисравӣ нишонда,
 Аз тухмаи Кайқубод монда.
 Дар маркази хатти ҳафтпаргор
 Як нуқтаи нав¹⁸⁴ нишаста бар кор.
 Эзид ба худат паноҳ дорад,
 В-аз чашми бадат нигоҳ дорад,
 Дорам ба худо умедворӣ,
 К-аз ғояти зеҳну ҳушёрӣ,
 560 Он ҷот расонад аз иноят,
 К-омода шавӣ ба ҳар кифоят.
 Ҳам номаи хисравон бихонӣ,
 Ҳам гуфтаи бихрадон бидонӣ.
 Ин ганҷи нухуфтаре дар ин дурҷ
 Бинӣ чу маҳи духафта дар бурҷ.
 Донӣ,
 ки чунин арӯси маҳдӣ
 Н-ояд¹⁸⁵ зи кирони ҳеҷ аҳде.
 Гар дар¹⁸⁶ падараш назар наёри,
 Тимори бародараш бидорӣ.
 565 Аз роҳи навозиши тамомаш
 Расме¹⁸⁷ абадӣ кунӣ ба номаш.
 То ҳоҷатманди кас набошад,
 Сар пешу назар
 зи пас набошад.
 Ин гуфтаму қисса гашт кӯгоҳ,
 Иқболи ту боду давлати шоҳ!
 Он чашм кушода бод аз ин нур,
 В-ин сарв мабод
 аз он¹⁸⁸ чаман дур!
 Руи ту ба шоҳ пушт баста,
 Пушту дили душманон шикаста.
 570 Зинда ба ту шоҳ ҷовидонӣ,
 Чун Хизр ба оби зиндагонӣ.
 Аҷроми сипехри авҷманзар
 Афрӯхта^{189а} бод аз ин ду пайкар!

ДАР ШИҚОЯТИ ҲАСУДОН
ВА МУНҚАРОН ФАРМОЯД¹⁸⁹

- Барҷӯш, дило, ки вақти ҷӯш аст,
Гӯёи ҷаҳон чаро ҳамӯш аст?
Майдони сухан марост имрӯз,
Беҳ з-ин сухане кучост имрӯз.
Аҷрихӯри дастранҷи хешам,
Гар муҳташамам, зи ганҷи хешам.
575 З-ин сеҳри саҳаргаҳе, ки ронам,
Маҷмӯаи ҳафт субъ хонам.
Сеҳре, ки чунин ҳалол бошад.
Мункар шуданаш маҳол бошад.
Дар сеҳри сухан чунон тамомам,
Қ-оинаи ғайб ғашт номам.
Шамшери забонам аз фасеҳӣ
Дорад сари муъҷизи масеҳӣ.
Назмам асар ончунон намояд,
Қ-аз қазри асам забон кушояд.
Ҳарфам зи табаш чунон фурузад,
Қ-ангушт бар ӯ ниҳӣ, бисӯзад.
580 Шеър об зи ҷуйбори ман ёфт,
Овоза ба рӯзгори ман ёфт.
Ин бенамакон, ки нонхӯронанд,
Дар сояи ман ҷаҳонхӯронанд.
Афғандани сайд кори шер аст,
Рӯбаҳ зи шикори шер сер аст.
Аз хӯрдани ман ба кому ҳалқе,
Он беҳ, ки зи ман хӯранд ҳалқе.
585 Ҳосид зи қабули ин равой
Дур аз ману ту ба жожхой,¹⁹⁰
Чун соя шуда ба пеши ман паст,
Таъризи маро гирифта дар даст.
Гар пеша кунам ғазалсарой,
Ӯ пеш ниҳад дағалдарой.

- Гар соз кунам қасоиди чуст,
 Ў боз кунад¹⁹¹ қалоиди сушт,
 Бозам чу ба назм қисса ронад,
 Қисса чӣ кунам, ки қисса хонад?
 590 Ман сикка занам ба қолабе хуб,
 Ў низ занад, валеқ мақлуб.
 Қаппӣ ҳама он кунад, ки мардум,
 Пайдост дар оби тира анҷум.
 Бар ҳар ҷасаде, ки тобад он нур,
 Аз сояи хеш ҳаст ранҷур.
 Соя, ки нақисасози¹⁹² мард аст,
 Дар танзгарӣ газофгард аст.
 Танзе кунаду надорад озарм,
 Чун чашмаш нест, кай бувад шарм?
 595 Пайғамбар, к-ӯ надошт соя,
 Озод набуд аз ин¹⁹³ талоя.
 Даръёи муҳитро, ки пок аст,
 Аз чирки даҳони сағ чӣ бок аст?
 Ҳарчанд зи чашми зардгӯшон
 Сурх аст рухам зи хуни ҷӯшон,
 Чун баҳр кунам канораишӯй,
 Аммо на зи рӯи талхрӯй.¹⁹⁴
 Заҳме чу чароғ меҳӯрам чуст,
 В-аз ханда чу шамъ мешавам сушт.
 600 Чун ойина гар на оҳанинам,
 Бо сангдилон чаро нишинам?¹⁹⁵
 Қон кандани ман мабин,
 ки мардам,¹⁹⁶
 Қон кандани ҳасм бин зи дардам!
 Дар мунқари санъатам беҳӣ нест,
 Қ-илло шаби чоршанбеҳӣ нест.
 Дузди дури ман ба ҷои музд аст,
 Бад гӯядам арчи¹⁹⁷ бонги дузд аст.
 Дуздон чу ба кӯй дузд ҷӯянд,
 Дар кӯй даванду «Дузд...» гӯянд.¹⁹⁸

605 Дурдуздии¹⁹⁹ ман ҳалол бодаш,
Бад гуфтани ман вубол бодаш!
Бинад ҳунару ҳунар надонад,
Бад мекунад, ин қадар надонад.
Гар бобасар аст, бебасар бод!
В-ар²⁰⁰ кӯр шудааст, кӯртар бод!
У дуздаду ман гудозам аз шарм,
Дуздафшорист²⁰¹ ин, на озарм!
Не-не чу ба гадья дил ниҳодаст,
Гӯ: «Хезу биё, ки дар кушодаст!»²⁰²

610 Он к-ӯст ниёзманди суде,
Гар ман будаме, чӣ кора будӣ?
Ганчи ду чаҳон дар остинам,
Дар дуздии муфлисе чӣ бинам?!
Вочибсадакам ба зердастон,
Гу: «Хоҳ бидузду хоҳ бистон!»
Дарьёи дур асту кони ганҷам,
Аз нақбзанон чӣ гуна ранҷам?!
Ганчина ба банд метавон дошт,
Хубӣ ба сипанд метавон дошт.

615 Модар, ки сипанд ёр додам,
Бо диръи Сипандиёр зодам.
Дар хатти Низомӣ ар ниҳӣ гом,
Бинӣ адади ҳазору як ном.
В-Ильёс,²⁰³

к — алиф барӣ зи ломаш,
Ҳам бо наваду нӯҳ аст номаш.
З-ин гуна ҳазору як ҳисорам,
Бо сад камӣ, як салоҳ дорам.
Ҳам фориғам аз кашидани ранҷ,
Ҳам эминам аз буридани ганҷ.

620 Ганҷе, ки чунин ҳисор дорад,
Наққоб дар ӯ чӣ кор дорад?
Ин аст, ки ганҷ нест бе мор,
Ҳар ҷо, ки рутаб²⁰⁴ бувад, бувад хор.

- Ҳар номваре, ки ӯ ҷаҳон дошт,
 Бадномкуне зи ҳамраҳон дошт.
 Юсуф, ки зи моҳ иқд мебаст,
 Аз ҳикди бародарон намерафт.
 Исо, ки дамаш надошт дуде,
 Мебурд ҷафои ҳар ҷухуде.
 625 Аҳмад, ки саромади араб буд,
 Ҳам хастаи хори Бӯлаҳаб буд.
 Дер аст, ки то ҷаҳон ҷунин аст,
 Бе неши магас кам анғубин аст.²⁰⁵

УЗРИ²⁰⁶ ШИҚОЯТ

- То ман манам, аз тариқи зӯрӣ
 Н-озурда зи ман ҷиноҳи мӯре.
 Дурре ба хушоби кас нашустам,
 Шӯридани кори кас наҷустам.
 З-он ҷо, ки на ман ҳарифхӯям,
 Дар ҳаққи саге баде нағӯям.
 630 Бар фисқи саге, ки шериям дод,
 «Лоайба лаҳу» далериям дод.
 Донам, ки ғазаб нуҳуфта беҳтар,
 В-ин гуфта, ки шуд,
 нагуфта беҳтар.
 Лекин ба ҳисоби кордонӣ
 Беғайратӣ аст безабонӣ!
 Он кас, ки зи шаҳри ошноист,
 Донад, ки матои мо кучоист.
 В-он, к-ӯ ба каҷии²⁰⁷ ман кашад даст,
 Хасмаш на манам, ки ҷуз мане ҳаст.
 635 Хомӯш, дило, зи ҳарзагӯй,²⁰⁸
 Мехӯр ҷигаре ба тозарӯй.
 Чун гул ба раҳил кӯс мезан,
 Бар дасти кушанда бӯс мезан.

Нонхӯрд²⁰⁹ зи хуни хеш медор,
Сар нест кулоҳ пеш медор.
Озоркашӣ куну маёзор,
К-озурда²¹⁰ ту беҳ, ки халқ б-озор.

ДАР НАСИҲАТИ ФАРЗАНДИ ХУД МУҲАММАДИ НИЗОМӢ²¹¹

- Эй чордахсола курратулайн,
Болиғназари²¹² улуми кавнайн!
640 Он рӯз, ки ҳафтсола будӣ,
Чун гул ба чаман ҳавола будӣ,
В-акнун,²¹³ ки ба чордах расидӣ,
Чун сарв бар авҷ сар кашидӣ,
Ғофил манишин, на вақти бозист,
Вақти хунар асту сарфарозист!
Дониш талабу бузургӣ омӯз,
То беҳ нигаранд рӯзат аз рӯз.
Ному насабат ба хурдсолист,
Насл аз шаҷари бузург холист.
645 Ҷое, ки бузург боядат буд,
Фарзандии ман надорадат суд.
Чун шер ба худ сипаҳшikan бош,
Фарзанди хисоли хештан бош!
Давлат талабӣ, сабаб ниғаҳ дор,
Бо халқи худо адаб ниғаҳ дор!
Он ҷо, ки фасонае сиголӣ,²¹⁴
Аз тарси худо мабош холӣ.
В-он шуғл талаб зи рӯи ҳолат,
К-аз карда набошадат хичолат.
650 Гар дил ниҳӣ, эй писар, бад-ин панд,
Аз панди падар шавӣ барӯманд.
Гарчи сари²¹⁵ сарварет бинам,
В-ойини суханварет бинам.

- 665 Гуфтан зи ман,
аз ту кор бастан,
Бе кор наметавон ништастан.²²⁶
Бо ин²²⁷ ки сухан ба лутф об аст,
Қам гуфтани ҳар²²⁸ сухан савоб аст.
Об арчи ҳама зулол хезад,
Аз хӯрдани пур малол хезад.
Қам гӯю гузида гӯй чун дур,
То 3-андаки²²⁹ ту шавад ҷаҳон пур.

Лоф аз сухани чу дур тавон зад,
Он хишт бувад, ки пур тавон зад.
670 Марвориде, к-аз асл пок аст,
Ороишбахши обу хок аст.
То ҳаст дур аст, ганҷу конҳост,
Чун хурд шавад давои ҷонҳост.
Як даста гули димоғпарвар
Аз хирмани сад²³⁰ гиёҳ беҳтар.
Гар бошад сад ситора дар пеш,
Таъзими як офтоб аз $\bar{y}$ ²³¹ беш.
Гарчи ҳама кавкабе²³² ба тоб аст,
Афрӯхтагӣ дар офтоб аст.²³³

ЁД ҚАРДАНИ БАЪЗЕ АЗ ГУЗАШТАГОНИ ХЕШ²³⁴

675 Соқӣ ба кучо, ки майпарастам,
То соғари май диҳад²³⁵ ба дастам.
Он май, ки чу ашки ман зулол аст,
Дар мазҳабн ошиқон ҳалол аст.
Дар май ба умеди он занам ҷанг,
То боз кушояд ин дили танг.
Шерест нишаста бар²³⁶ гузаргоҳ,
Хоҳам, ки зи шер гум кунам роҳ.
З-ин пеш нишоте озмудам,
Имрӯз на он касам, ки будам.
Ин низ чу бигзарад зи дастам,
680 Оқизтар аз ин шавам, ки ҳастам.
Соқӣ, ба ман овар он ман лаъл,
К-афганд сухан дар оташам наъл.
Он май, ки гирехкушои кор аст,
Бо рӯҳ чу рӯҳ созгор аст.²³⁷
Гар шуд падарам ба суннати²³⁸ ҷад
Юсуф писари Зақӣ Муайяд.

- Бо давр ба доварӣ чӣ кӯшам,
 Давр аст на чавр, чун хурӯшам?
 685 Боқӣ падари кӣ монд з-Одам?²³⁹
 То хуни падар хоҳам зи олам.²⁴⁰
 Чун дар падарони рафта дидам,
 Ирқи падарӣ зи дил буридам.
 То ҳар чӣ расад зи неши он нӯш,
 Дорам ба фариза тан фаромӯш.
 Соқӣ, манишин ба ман деҳ он май,
 К-аз хуни фусурда баркашад х(в) ай.
 Он май, ки чу гунг аз он²⁴¹ бинӯшад,
 Нуткаш ба мизочи дур бичӯшад.²⁴²
 690 Гар модари ман — раисаи курд,
 Модарсифатона пеши ман мурд.
 Аз лобагарӣ киро кунам ёд?
 То пеши ман орадаш ба фаръёд?!
 Ғам бештар аз қиёс х(в) ард аст,
 Гирдоба фузун зи қадди мард аст.
 З-он бештар аст коси ин дард,
 К-онро ба ҳазор дам тамои х(в) ард.
 Бо ин ғаму дарди²⁴³ беканора
 Доруи фаромӯшист чора.
 695 Соқӣ, паи борагем реш аст,
 Май деҳ, ки раҳи раҳил пеш аст.
 Он май, ки чу шӯр дар сар орад,
 Аз пой ҳазор сар²⁴⁴ барорад.²⁴⁵
 Гар Хоҷаумар, ки холи ман буд,
 Холӣ шуданаш вуболи ман буд,
 Аз талхгувори навола-м
 Дар пой гулӯ шикаст нола-м.
 Метарсам аз ин кабудзанчир,
 К-афгон кунам, ӯ шавад гулӯгир.
 700 Соқӣ, зи хуми шаробхона
 Пеш ор мае чу нори дона.

- 750 Поишталаби хасон чӣ бошӣ?
Дасти хуши нокасон чӣ бошӣ?
Гардан чӣ ниҳӣ ба ҳар қафое,
Розӣ чӣ шавӣ ба ҳар ҷафое?

- Мурге, ки на авчи хеш гирад,
 Ҳинчори ҳалок пеш гирад.
- 770 Море, ки на роҳи худ бисечад,
 Аз печиши кори худ бипечад.
 Зоҳид, ки кунад салоҳпӯшӣ,
 Силӣ хӯрад аз зиёдакӯшӣ.
 Рӯбах,
 ки занад тапонча бо шер,
 Донӣ, ки ба дасти кист шамшер?
 Соқӣ, маи мағзчӯш дардеҳ,
 Чоме²⁷³ ба салои «нӯш» дардеҳ.
 Он май, ки калиди ганчи шодист,
 Чондоруи чоми²⁷⁴ Кайқубодист.²⁷⁵
- 775 Хурсандиро ба табъ дарбанд,
 Мебош, бад-он чӣ ҳаст, хурсанд.
 Ҷуз одамиён, ҳар он чӣ ҳастанд,
 Бар шиккаи қоней нишастанд.
 Дар чустанӣ ризқи худ шитобанд,
 Созанд бад-он қадар, ки ёбанд.
 Чун вачҳи кифояте надоранд,
 Ёрои шикояте надоранд.
 Он одамӣ аст, к-аз далерӣ
 Куфр орад вақти нимсерӣ.
- 780 Гар фавт шавад яке навола-ш,²⁷⁶
 Бар чарх расад нафиру нола-ш,²⁷⁷
 Гар²⁷⁸ тар шавадаш²⁷⁹ ба қатрае бом,
 Дар абр забон кашад²⁸⁰ ба дашном.
 В-ар як ҷав санг тоб гирад,²⁸¹
 Харсанг дар офтоб гирад.²⁸²
 Шарти равиш он²⁸³ бувад, ки чун нур
 З-олоиши неку бад шавӣ дур.
 Чун об зи рӯи ҷоннавозӣ
 Бо ҷумлаи рангҳо бисозӣ.
- 785 Соқӣ зи раҳи баҳона бархез,
 Пеш ор маи муғона, бархез!

- Он май, ки нахӯрда ҷои ҷон аст,
 Чун хӯрда шавад, давои ҷон аст.²⁹²
 Фориф манишин, ки вақти кӯч аст,
 Дар худ манигар, ки чашм луч аст.
 Ту обилапою роҳ душвор,
 805 Эй пораи кор²⁹³ чун бувад кор?
 Эй раҳти худ аз миёна барбанд,
 Ё дар ба руҳи замона дарбанд.
 Сӯхбат чу ғала намедиҳад боз,
 Ҷон дар ғаладони хилват²⁹⁴ андоз.
 Бе нақш²⁹⁵ саҳифа чанд хонӣ?
 Бе об сафина²⁹⁶ чанд ронӣ?
 Он беҳ,
 ки Низомӣ, дар ин роҳ
 Бар чашма занӣ чу Хизр хиргоҳ.
 Сероб шавӣ чу дурри макнун,
 810 Аз оби зулоли ишқи Маҷнун.²⁹⁷

ОҒОЗИ ДОСТОН

- Гӯяндаи²⁹⁸ достон чунин гуфт,
 Он лаҳза, ки дури ин сухан суфт,
 Қ-аз мулки Араб бузургворе
 Будаст ба хубтар диёре.
 Бар омириён кифоят ўро,
 Маъмуртарин вилоят ўро.
 Хоки Араб аз насими номаш
 Хушбӯйтар аз раҳиқи ҷомаш.
 Соҳибхӯнаре, ба мардумӣ тоқ,
 815 Шоистатарини ҷумла офоқ.
 Султони Араб ба комгорӣ,
 Қоруни Аҷам ба молдорӣ.
 Дарвешнавозу меҳмондӯст,
 Иқбол дар ў чу мағз дар пӯст.

Мебуд²⁹⁹ ҳалифавор машхур,
Аз³⁰⁰ беҳалафӣ чу шамъи бенур.
Мӯхтоҷтар аз садаф ба фарзанд,
Чун хӯша ба дона орзуманд.

Дар ҳасрати он ки дасти бахташ

820 Шохе бадар орад аз дарахташ,
Яъне, ки чу сарвбун бирезад,
Сарве дигараш зи бун бихезад.
То чун ба чаман расад тазарве,
Сарве бинад ба чои сарве.

Гар сарвбуни куҳан набинад,
Дар сояи сарви нав нишинад.

Зинда-ст касе, ки дар диёраш
Монад халафе ба ёдгораш.

Мекард бад-ин тамаъ карамҳо,

825 Медод ба соилон дирамҳо.

Бадре ба ҳазор бадра мучуст,
Мекошт суман, вале намеруст.

Дур металабиду дур намеефт,
В-аз дурталабӣ³⁰¹ инон наметофт.

В-огаҳ на, ки дар ҷаҳондирангӣ,³⁰²
Пӯшида бувад салоҳрангӣ.

Хар ч-он талабӣ агар³⁰³ набошад,
Аз маслиҳате бадар³⁰⁴ набошад.

Ҳар неку баде, ки дар шумор аст,

830 Чун дарнигарӣ,³⁰⁵ салоҳи кор аст.

Бас ёфта кон ба соз³⁰⁶ бинӣ,

Ноѣфта бех чу боз бинй.

Бисъёр ғараз,

ки дар навард аст,

Пӯшидани $\bar{y}^{307}$ салоҳи мард аст.

Ҳар кас ба тақест бист бар бист,

В-огаҳ на касе, ки маслиҳат чист.

Сарриштаи ғайб нопадид аст,

Бас қуфл, ки³⁰⁸ бингарй, калид аст.

- Бечора касест одамизод,
835 Хоке, ки чу пуф кунӣ, барад бод.
Хуш бош дар инчунин мағоке,
Бар хок фиган ҳадиси хокӣ.³⁰⁹
Чун дурталаб аз барои фарзанд
Мебуд чу кони лаъл дар банд.
Эзид ба тазарруе, ки шояд,
Додаш писаре чунон, ки бояд.
Навраста гуле чу нори хандон,
Чӣ нору чӣ гул?— Ҳазор чандон!
Равшангуҳаре зи тобнокӣ,
840 Шабрӯзкуни сарои хокӣ.
Чун дид падар чамоли фарзанд,
Бикшод дари хазиначоро банд.
Аз шодии он хазинахезӣ
Мекард чу гул хазинорезӣ.
Фармуд варо ба доя додан,
То раста шавад зи моя додан.
Даврон-ш ба ҳукми доягонӣ
Парвард ба шири меҳрубонӣ.
Ҳар шир, ки дар лабаш³¹⁰ сириштанд,
845 Ҳарфе зи вафо бар ӯ навиштанд.
Ҳар моя, ки аз ғизош доданд,
Дилдӯстие дар ӯ ниҳоданд.
Ҳар нил,
 ки бар рухаш кашиданд,
Афсуни диле бар ӯ дамиданд.
Чун лола даҳан ба шир мешуст,
Чун барги суман зи шир меруст.
Гуфтӣ, ки ба шир буд шахде,
Ё буд маҳе миёни маҳде.
Аз маҳ чу ду ҳафта буд рафта,
850 Шуд моҳи духафта бар³¹¹ ду ҳафта.
Шарти ҳунараш тамои карданд,
Қайси ҳунаresh ном карданд.

- Чун бар сари ин гузашт соле,
 Бифзуд ҷамолро камоле.
 Ишқаш ба дудастӣ об медод,
 З-ӯ гавҳари ишқ тоб медод.
 Соле ду-се дар нишоту бозӣ
 Меруст ба боғи дилнавозӣ.
 Чун шуд ба қиёс ҳафтсола,
 855 Омуд³¹² бунафша гирди лола.
 Қ-аз³¹³ ҳафт ба даҳ расида солаш,
 Афсонаи халқ шуд ҷамолаш.
 Ҳар кас,
 ки рухаш зи дур дидӣ,
 Боде, зи³¹⁴ дуо бар ӯ дамидӣ.
 Шуд чашми³¹⁵ падар ба рӯи ӯ шод,
 Аз хона ба мактабаш фиристод,
 Додаш ба дабири донишомӯз,
 То ранҷ барад бар ӯ шабу рӯз.³¹⁶
 Ҷамъ омада аз сари шукӯҳе
 860 Бо ӯ ба мувофиқат гурӯҳе.
 Ҳар кӯдаке аз умеду аз бим.
 Машғул шуда ба дарсу таълим.
 Бо он писарони хурдпайванд³¹⁷
 Ҳамлавҳ нишаста³¹⁸ духтаре чанд.
 Ҳар як зи қабилаеву ҷое,
 Ҷамъ омада дар адабсарое.
 Қайси ҳунари ба илм хондан,
 Ёкути лабаш ба дур фишондан.
 Буд аз садафи дигар қабила
 865 Носуфта дуреш ҳамтавила:
 Офатнарасида духтаре³¹⁹ хуб,
 Чун ақл ба номи нек мансуб.
 Ороста лӯъбате чу моҳе,
 Чун сарви сиҳӣ назорагоҳе.
 Шӯҳе, ки ба ғамзаи камина
 Суфтӣ на яке, ҳазор сина.

В-он³²⁴ бар рухи ин назар ниҳода,
 Дил додаву коми дил надода.
 Ёрон ба ҳисоби илмхонӣ,
 Эшон ба ҳадиси³²⁵ меҳрубонӣ.
 Ёрон сухан аз луғат сириштанд,
 Эшон луғате³²⁶ дигар навиштанд.
 Ёрон варақе зи илм хонданд,
 Эшон нафасе ба³²⁷ ишқ ронданд.
 Ёрон сифати фаъол³²⁸ гуфтанд.
 890 Эшон ҳама ҳасби ҳол гуфтанд.³²⁹
 Ёрон ба шумори пеш буданд,
 Эшон ба шумори хеш буданд.

ОШИҚ ШУДАНИ ЛАЙЛӢ ВА МАЧНУН БА³³⁰ ЯКДИГАР³³¹

Ҳар рӯз, ки субҳ бардамидӣ,
 Юсуфрухи машриқӣ расидӣ,
 Кардӣ фалаки турунчпайкар
 Райҳонии ӯ турунчӣ аз зар.
 Лайлӣ зи сари турунчбозӣ,
 Кардӣ зи занах турунчсозӣ.
 895 З-он³³² тозатурунчи наврасида
 Наззора турунч³³³ каф бурида³³⁴.
 Чун бар кафи ӯ турунч диданд,
 Аз ишқ чу нор мекафиданд.
 Шуд Қайс ба чилвагоҳи ғунчаш
 Норанчрух аз ғами турунчаш.
 Бурда зи димоғи дӯстон ранч
 Хушбӯии он турунчу норанч.
 Чун якчанде бар³³⁵ ин баромад,
 Афғон зи ду нозанин баромад.
 Ишқ омаду кард хона³³⁶ холӣ,
 900 Бардошта теги лоуболӣ.

Ғам доду дил аз канорашон бурд,
В-аз дилшудагӣ қарорашон бурд.
З-он дил,

ки ба якдигар бидоданд,
Дар маърази гуфтугӯ фитоданд.
Ин парда дарида шуд зи ҳар сӯй,
В-он³³⁷ роз шунида шуд ба ҳар кӯй.
З-ин қисса, ки маҳкам ояте буд,
Дар ҳар даҳане ҳикояте буд.
Қарданд ба ҳам басте мадоро,

905 То роз нагардад ошкоро.

Банди сари нофа гарчи хушк аст,
Бӯи хуши ӯ гувои мушк аст.
Боде³³⁸, ки зи ошиқӣ асар³³⁹ дошт,
Бурқаъ зи ҷамоли ишқ³⁴⁰ бардошт.³⁴¹
Қарданд шикеб, то бикӯшанд,
В-он ишқи бараҳнаро бипӯшанд.
Дар ишқ шикеб кай кунад суд?
Хуршед ба гил нашоёд андуд!
Ҷашме ба ҳазор ғамза ғаммоз,

910 Дар парда нуҳуфта чун бувад роз?

Зулфе ба ҳазор ҳалқа занҷир,
Ҷуз шефтадил шудан чӣ тадбир?
З-он пас чу ба ақл пеш диданд,
Дуздида ба рӯи хеш диданд.
Чун шефта гашт Қайсро кор,
Дар чанбари ишқ шуд гирифтोर,
Аз ишқи ҷамоли он дилором
Нагрифт ба ҳеҷ манзил ором.
Дар сӯҳбати он нигори зебо

915 Мебуд валеқ ношикебо.

Якбора дилаш зи по дарафтод,
Ҳам хик дариду ҳам ҳар афтод.
Онон, ки науфтода буданд,
«Мачнун» лақабаш ниҳода буданд.

- Ҷ низ ба вачҳи бенавой
 Медод бар ин³⁴² сухан гувой.
 Азбаски сухан ба таъна гуфтанд
 Аз шефта моҳи нав нухуфтанд.
 Азбаски чу саг забон кашиданд,
 920 3-оҳубара сабзаро буриданд.
 Лайлӣ чу бурида шуд зи Маҷнун,
 Мерехт зи дида дурри макнун.
 Маҷнун чу надид руи Лайлӣ,
 Аз ҳар мижае кушод³⁴³ сайле.
 Мегашт ба гирди кую бозор,
 Дар дида сиришку дар дил озор.
 Меғуфт сурудҳои корӣ,
 Мехонд чу ошиқон ба зорӣ.
 Ҷ мешуду мезаданд ҳар кас:
 925 «Маҷнун! Маҷнун!...» зи пешу аз пас.
 Ҷ низ фисор³⁴⁴ сушт мекард,
 Девонагӣ дуруст мекард.
 Меронд ҳаре ба гардани хурд,
 Хар рафту ба оқубат расан бурд.
 Дилро ба ду ним кард чун нор
 То дил ба ду ним хонадаш ёр.
 Кӯшид,
 ки рози дил бипӯшад,
 Бо оташи дил кӣ боз кӯшад?
 Хуни чигараш ба рух³⁴⁵ баромад,³⁴⁶
 930 Аз³⁴⁷ дил бигузашту бар сар омад.
 Ҷ дар ғами ёру ёр аз у дур,
 Дил пурғаму ғамгусор аз у дур.
 Чун шамъ ба тарки хоб гуфта,
 Н-осуда ба рӯзу шаб нахуфта.
 Мекушт зи³⁴⁸ дард хештанро,
 Меҷуст давои ҷону танро.
 Меканд бад-он умед ҷоне,
 Мекуфт саре бар остоне.

- Ҳар субҳдаме шудӣ шитобон
935 Сар — пой бараҳна дар биёбон.
У бандаи ёру ёр дар банд,
Аз якдигар³⁴⁹ ба бӯй хурсанд.
Ҳар шаб зи фироқ байтхонон
Пинхон рафтӣ³⁵⁰ ба кӯи чонон.
Дар бӯса задию бозгаштӣ,
Бозомаданаш дароз гаштӣ.
Рафтанш беҳ аз шамол будӣ,
Бозомаданаш ба сол будӣ.
Дар вақти шудан ҳазор пар дошт,
940 Чун омад,⁵³¹ хор бар гузар дошт.
Мерафт, чунон ки об дар чоҳ,
Меомаду сад гирева бар³⁵² роҳ.
Пой обила чун ба ёр мерафт,
Бар маркаби роҳвор мерафт.
Бод аз пас дошт, чоҳ дар пеш,
Қ-омад³⁵³ ба вуболи хонаи хеш.
Гар бахт ба коми ӯ задӣ соз,
Ҳаргиз ба ватан наёмадӣ боз.

ДАР СИФАТИ ИШҚИ МАЧНУН³⁵⁴

- Султони сарири субҳхезон,
945 Сархели сипоҳи ашкрезон,
Мутвори роҳи дилнавозӣ,
Занҷири кӯи ишқбозӣ,
Қонуни муғанниёни Бағдод,
Байёъи муомилони фаръёд,
Табболи нафири оҳанин кӯс,
Рӯҳбони калисиёи афсӯс,
Чодуи нухуфта, деви пайдо,
Ҳорути мушаввашони³⁵⁵ шайдо,

- Қайхисрави бекулоҳу бетахт,
950 Дилхушқуни садҳазор берахт,
Актоъдеҳи сипоҳи мӯрон,
Аврагғнишини пушти гӯрон,
Дурроҷаи қалъаҳои васвос,
Дорандаи поси дайри бе пос,
Маҷнуни ғариби дилшикаста,
Даръёи зи чӯш нонишаства,
Ёре ду-се дошт дилрамида,
Чун у ҳама воқеарасида.
Бо он ду-се ёр ҳар саҳаргоҳ
955 Рафтӣ ба тавофи кӯи он моҳ.
Берук зи ҳисоби номи Лайлӣ
Бо ҳеч суҳан надошт майле.
Ҳар кас,
ки чуз ин суҳан кушодӣ,
Нашнидию посуҳаш надодӣ.
Он кӯҳ, ки Наҷд буд номаш,
Лайлӣ ба қабила ҳаммақомаш,
Аз оташи ишқу дуди андӯҳ
Сокин нашудӣ, магар бар он кӯҳ.
Бар кӯҳ шудию мезадӣ даст
960 Афтон-хезон чу мардуми маст.
Овози нашид³⁵⁶ барқашидӣ,
Беҳуд шуда сӯ ба сӯ давидӣ.
В-он гаҳ миҷаро³⁵⁷ пуроб кардӣ,
Бо боди сабо хитоб кардӣ,
К-эй боди сабо, ба субҳ барҳез!
Дар домани зулфи Лайлӣ овез!³⁵⁸
Гӯ: он кӣ бабоддодаи туст,
Бар хоки раҳ уфтодаи туст,
Аз боди сабо дами ту чӯяд,
965 Бо хоки замин ғами ту гуяд.
Боде биғиристаш аз диёрат!
Хокеш бидеҳ ба ёдгорат!

- Ҳар к-ӯ на чу бод бар ту ларзад,
 На³⁵⁹ бод, ки хок ҳам наярзад.
 В-он кас, ки на чон ба ту супорад,
 Он беҳ, ки зи ғусса чон барорад.
 Гар оташи ишқи ту набудӣ,
 Селоби ғамат маро рабудӣ.
 В-ар оби ду дида нестӣ ёр,
 970 Дил сӯхтӣ оташи ғамат зор.
 Хуршед, ки ӯ чаҳонфуруз аст,³⁶⁰
 Аз охи пуроташам ба сӯз аст.³⁶¹
 Эй шамъи ниҳонхонаи чон,
 Парвонаи хешро маранҷон!
 Чодучашми ту баст хобам,
 То гашт чунин цигар кабобам.
 Эй дарду ғами ту роҳати дил!
 Ҳам марҳаму ҳам чароҳати дил!³⁶²
 Қанд аст лаби ту, ар³⁶³ тавонӣ,
 975 Аз вай қадаре ба ман расонӣ!
 Қ-ошуфтагии маро дар ин банд
 Маъҷуни муфарреҳ омад он қанд.
 Ҳам чашми баде расид ногоҳ,
 Қ-аз чашми ту уфтодам, эй моҳ!
 Бас меваи обдори чолок,
 Қ-аз чашми бад уфтод бар хок.
 Ангушткаши замонааш кушт,
 Захмест кушанда захми ангушт.
 Аз чашмрасидагӣ, ки ҳастам,
 980 Шуд чун ту расидае зи дастам.³⁶⁴
 Ниле,
 ки кашанд гирди рухсор,
 Ҳаст аз пай чашмзахми ағъёр.
 Хуршед, ки нилгун ҳуруф аст,
 Ҳам чашмрасидаи кусуф аст.
 Ҳар ганҷ, ки бурқаъе³⁶⁵ напӯшад,
 Дар бурдани он³⁶⁶ чаҳон³⁶⁷ бикӯшад!

РАФТАНИ МАЧНУН БА НАЗЗОРАИ ЛАЙЛӢ

- Рӯзе, ки ҳавои парниёнпӯш
Халхоли фалак ниҳод дар³⁶⁸ гӯш.
Симоби ситораҳо дар он сарф³⁶⁹
- 985 Шуд з-оташи офтоб шангарф.
Мачнун рамидадил чу симоб
Бо он ду-се ёри нозбартоб
Омад ба диёри ёр пӯён,
«Лаббайк» — занону байтгӯён.
Мешуд сӯи ёри дилрамида,
Пироҳани собирӣ дарида.
Мегашт ба гирди хирмани дил,
Медӯхт дарида домани дил.
Мерафт давон чу мардуми маст.
- 990 Мезад ба сару ба рӯй бар даст.³⁷⁰
Чун кори дилаш зи даст бигашт,
Бар хирғаи ёр маст бигашт.
Бар расми араб нишаста он моҳ,
Барбаста зи дар шиканчи хиргоҳ.
Он дид дар ину ҳасрате х(в) ард,
В-ин дид дар ону навҳае³⁷¹ кард.
Лайлӣ чу ситора дар иморӣ,
Мачнун чу фалак ба пардадорӣ.
Лайлӣ калабанд боз карда,³⁷²
- 995 Мачнун гилаҳо дароз карда.³⁷²
Лайлӣ зи хурӯш чанг дар бар,
Мачнун чу рубоб даст бар сар.
Лайлӣ, на ки субҳи гетиафрӯз,
Мачнун, на ки шамъи хештансӯз.
Лайлӣ ба гузор боғ дар боғ,
Мачнун, ғалатам, ки доғ бар доғ.
Лайлӣ чу қамар ба равшанӣ чуст,
Мачнун чу қасаб баробараш суст,

- Чун сайиди омирі чунон дид,
 Аз гирья гузашту бозхандид.
 Бо анчумане бузург бархост,
 Кард аз ҳама рӯй барги раҳ рост.
 Ороста бо чунон гурӯхе
 Мерафт ба беҳтарин шукӯхе.
 Чун аҳли қабилаи дилором
 1035 Огоҳ шуданд хос то ом,
 Рафтанд бурун ба мизбонӣ,
 Аз роҳи вафову меҳрубонӣ.
 Дар манзили меҳр пай фушурданд,
 В-он³⁸⁷ нузл, ки буд, пеш бурданд.
 Бо сайиди омирі ба як бор
 Гуфтанд: «Чӣ ҳоҷат аст, пеш ор!
 Мақсуд бигӯ, ки пос дорем,
 Дар додани он³⁸⁸ сипос дорем!»
 Гуфто, ки муродам ошноист,
 1040 Он³⁸⁹ ҳам зи паи ду рӯшноист.
 В-онгаҳ падари арӯсро гуфт,
 К-ороста бод чуфт бо чуфт!
 Хоҳам ба тариқи меҳру пайванд
 Фарзанди туро зи баҳри фарзанд,
 К-ин ташнаҷигар, ки регзод аст,
 Бар чашмаи ту назар ниҳодаст.
 Ҳар чашма, ки оби лутф дорад,
 Чун ташна хӯрад,
 ба ҷон гуворад.
 З-ин сон ки ман ин мурод ҷӯям,
 1045 Хиҷлат набарам ба он³⁹⁰ ҷӣ гӯям.
 Маъруфтарини ин замона,
 Донӣ, ки манам дар ин миёна.
 Ҳам ҳашмату ҳам ҳазина дорам,
 Ҳам олати меҳру кина дорам.
 Ман дур ҳараму ту дур фурушӣ,
 Бифруш матоъ, агар бахушӣ!

- Чандон ки баҳо кунӣ, падид ор,
Ҳастам ба зиёдатӣ харидор!
Ҳар нақд, ки он бувад баҳоӣ,
1050 Бифрӯш, чу омадаш равой.
Чун гуфта шуд ин ҳадиси фаррух,
Додаш падари арӯс посух,
К-ин гуфта на бар қарори хеш аст,
Меғӯ ту, фалак ба кори хеш аст.
Гарчи сухан обдор бинам,
Бар оташи тез кай нишинам?
Гар дӯстие дар ин шумор аст,
Душманкомеш сад ҳазор аст.
Фарзанди ту гарчи ҳаст бидром,
1055 Фаррух набувад,
чу ҳаст худком.
Девонағие ҳаменамоёд,
Девона ҳарифи мо нашоёд!
Аввал ба дуо инояте кун,
В-он гаҳ зи вафо ҳикояте кун!
То ӯ нашавад дурустгавҳар,
Ин қисса нагуфтанист диғар!
Гавҳар ба ҳалал харид натвон,
Дар ришта ҳалал³⁹¹ кашид натвон.
Донӣ, ки араб чӣ айбҷӯянд,
1060 Ин кор кунам, маро чӣ гӯянд?
Бо ман бикун ин сухан фаромӯш,
Хатм аст бар ину гашт хомӯш.
Чун омириён сухан шуниданд,
Ќуз бозшудан даре надиданд.
Навмед шуда зи пеш рафтанд,
Озурда ба ҷои хеш рафтанд.
Ҳар як чу ғариби ғамрасида,
Аз роҳи забон ситамрасида,
Машғул бад-он³⁹² ки ганҷ бозанд,
1065 В-он шефтаре илоҷ созанд?

- В-онгаҳ ба насихаташ нишонданд,
Бар оташ хор мефишонданд,
Қ-ин чо бех аз он³⁹³ арӯси дилбар
Ҳастанд бутони рӯҳпарвар.
Ёқутлабони дурбаноғӯш,
Ҳам ғолияпошу³⁹⁴ ҳам қасабпӯш.
Ҳар як ба қиёс чун нигоре,
Оростатар зи навбаҳоре.
Дар пеши сад ошно, ки ҳастӣ,
1070 Бегона чаро ҳамепарастӣ?
Бигзор, к-аз ин ҳуҷастаномон
Ҳоҳем туро бута хиромон.
Ёре, ки дили туро навозад,
Чун шаккару шир бо ту созад.
Лайлӣ, на ки чони туст, хомӯш,
Он бех, ки варо кунӣ³⁹⁵ фаромӯш.³⁹⁶

ЗОРИ КАРДАНИ МАЧНУН ДАР ИШҚИ ЛАЙЛИ³⁹⁷

- Мачнун чу шунид панди хешон,
Аз талхии панд шуд парешон.
Зад дасту дарид пираҳанро,
1075 Қ-ин мурда чӣ мекунад кафанро?
Он, к-аз ду ҷаҳон бурун кашад³⁹⁸ тахт,
Дар пираҳане кучо кашад рахт?
Чун Вомиқ, аз орзуи Узро
Гаҳ кӯҳ гирифту гоҳ саҳро.
Туркона зи хона рахт барбаст,
Дар кӯчғаҳи раҳил биншаст.
Дурроа дариду диръ медӯхт,
Занҷир буриду банд месӯхт.
1080 Мегашт зи дур чун ғарибон
Доман бидарида³⁹⁹ то гиребон.

- Бар куштани хеш гашта волӣ,
 «Лоҳавл» аз ū ба ҳар ҳаволӣ.
 Девонасифат шуда⁴⁰⁰ ба ҳар кӯй,
 «Лайли, Лайли!» — занон ба ҳар сӯй.
 Эҳром дарида, сар кушода,
 Дар кӯи маломат уфтода.
 Бо неку баде, ки буд, дарсохт,
 Нек аз бадӯ бад зи нек нашнохт.
- 1085 Мехонд нашиди меҳрубонӣ
 Бар шавқи ситораи ямонӣ.
 Ҳар байт, ки омад аз забонаш,
 Бар ёд гирифт ину онаш.
 Ҳайрон шуда ҳар касе дар он пай,
 Медиду ҳамегирист бар вай.
 Ū фориғ аз он ки мардумӣ ҳаст,
 Ё бар ҳарфаш касе ниҳад даст.
 Ҳарф аз варақи ҷаҳон сутурда,
 Мебуд на зиндаву на мурда.
- 1090 Бар санг фитода хор чун гил,
 Санги⁴⁰¹ дигараш ниҳода бар дил.
 Софитани ū чу дурд гашта,
 Дар зери ду санг хурд гашта.
 Чун шамъ чигаргудоз монда,
 Ё мурғи зи ҷуфт⁴⁰² бозмонда.
 Дар дил ҳама доғи дарднокӣ,
 Бар чеҳра ғуборҳои хокӣ.⁴⁰³
 Чун монда шуд аз азобу андӯх,
 Саҷҷода бурун фиғанд аз анбӯх.
- 1095 Биншасту ба ҳой-ҳой бигрист:
 К-оваҳ,
 ҷӣ кунам, давои ман чист?
 Овора зи хонумон ҷунонам,
 К-аз кӯй ба хона раҳ надонам:
 На бар дари дайри худ паноҳе,
 На бар сари кӯи дӯст роҳе.

- Қарробаи ному шишаи нанг
 Афтоду шикаст бар сари санг.
 Шуд табли башоратам дарида,
 Ман табли раҳил баркашида.
 1100 Гоҳам ба фусӯс маст хонанд,
 Гаҳ ошиқи бутпараст хонанд.
 Чун зар, манигар, ки гилпарастам,⁴⁰⁴
 Гулбардастам, на гилбадастам.⁴⁰⁵
 Турке, ки шикори ланги ўям,
 Омочгаҳи хаданги ўям,
 Ёре, ки зи ҷон⁴⁰⁶ мутеам ўро,
 Дар додани ҷон⁴⁰⁷ шафеам ўро.
 Гар мастам хонд ёр, мастам,
 В-ар шефта гуфт, низ ҳастам.
 1105 Чун шефтамию мастиям ҳаст,
 Дар шефта дил маҷӯю дар маст.
 Ошуфта чунон наям ба тақдир,
 К-осуда шавам ба ҳеҷ занҷир.
 Вайрон на чунон шудааст қорам,
 К-ободии хеш чашм дорам.
 Эй кош, ки бар ман уфтодӣ.
 Боде, ки маро ба бод додӣ!
 Ё сойқае даромадӣ саҳт,
 Ҳам хона бисӯхтию ҳам раҳт.
 1110 Қас нест,
 ки оташе дарорад,
 Дуд аз ману ҷони ман барорад.
 Андозад дар дами наҳангам,
 То бозраҳад ҷаҳон зи нангам.
 Аз нохалафӣ, ки дар замона-м,
 Девонаи халқу деви хона-м.
 Хешони маро зи ҳӯи ман хор,
 Ёрони маро зи номи ман ор.
 Хунрезии мани хароби ҳаста
 Ҳаст аз дияту қасос раста.

- 1115 Эй ҳамнафасони маҷлису рӯд,
Бадруд шавед, чумла бадруд.
Қ-он шишаи май,
ки буд⁴⁰⁸ дар даст,
Афтода шуд, обгина бишкаст.
Гар дар раҳам обгина шуд хурд,
Сел омаду обгинаро бурд.
То ҳар кӣ ба ман расид⁴⁰⁹ рояш,
Н-озорад аз обгина пояш.
Эй беҳабарон зи дарду оҳам!
Хезеду раҳо кунед роҳам!
- 1120 Ман гумшудаам, маро маҷӯед,
Бо гумшудагон суҳан мағӯед.
То кай ситаму ҷафо кунедам!
Бо меҳнати худ раҳо кунедам.
Берун макунед аз ин диёрам,
Ман худ ба гурехтан саворам.
Аз пой фитодаам, чӣ тадбир?
Эй дӯст, биёву дасти ман гир.
Ин ҳаста, ки дилсупурдаи туст,
Зинда ба ту, беҳ, ки мурдаи туст.
- 1125 Бинвоз ба лутфи як саломам,
Ҷон тоза намо⁴¹⁰ ба як паёмам.
Девона манам ба рою тадбир,
Дар гардани ту ҷарост занҷир?⁴¹¹
Дар гардани худ расан маяфган,
Ман беҳ бошам расанбагардан.
Зулфи ту дарид, ҳар чӣ дил дӯхт,
Ин пардадарӣ⁴¹² варо кӣ омӯхт?
Дил бурдани зулфи ту на⁴¹³ зӯр аст.
Ў ҳиндуву⁴¹⁴ рӯзгор кӯр аст.
- 1130 Коре бикун, эй нишони қорам,
З-ин ҷаҳ, ки фуру шудам, барорам.
Ё даст бигир аз ин фусӯсам,
Ё пой⁴¹⁵ бидор, то бибӯсам.

Бекор наметавон ништастан,
Дар кунҷ хатост даст бастан.
Бе раҳматам ин чунин чӣ мондӣ?
«Ирҳам-турҳам» магар нахондӣ?
Осуда, ки ранҷ бар надорад,
Аз ранҷурон хабар надорад.

- 1135 Саре, ки ниҳад гуруснаро⁴¹⁶ хон,
Хурдак шиканад ба коса-дар нон.
Онрост хабар аз⁴¹⁷ оташи гарм.
К-ӯ даст дар ӯ занад беозарм.⁴¹⁸
Эй ҳам ману ҳам ту одамизод,
Ман хори⁴¹⁹ хасак, ту шохи⁴²⁰ шамшод.
Зарних чу зар кучо азиз аст?
З-он як ман,

аз ин ба як пашиз аст.

Эй роҳати чони ман, кучой?
Дар бурдани чони ман чарой?

- 1140 Чурми дили узрхоҳи ман чист?
Чуз дӯстият гуноҳи ман чист?
Як шаб зи ҳазор шаб маро бош,
Як рои савоб, гӯ, хато бош.
Гардан макаш аз ризои ин кор,
Дар гардани ман хатои ин кор.
Ин камзадаро,⁴²¹ ки ном⁴²² кам нест,
Озарми⁴²³ ту ҳаст, ҳеҷ ғам нест.
Сафрои ту гар машомсӯз аст,
Лутфат⁴²⁴ зи паи кадом рӯз аст?

- 1145 Гар чашми ту оташе занад тез,
Обе зи сиришки ман ба ӯ рез!
Эй моҳи навам ситораи ту,
Ман шефтаи назораи ту!
Беҳ гар ба туам наменавозанд,
К-ошуфтаву моҳи нав насозанд.
Аз соя нишони ту напурсам.
К-аз сояи хеш мебитарсам.⁴²⁵

- Ман кори туро ба соя дида,
 Ту соя зи кори ман бурида.
- 1150 Бурдӣ дилу чонам,
 ин чӣ шӯр аст?
 Ин бозӣ нест, дастзӯр аст.
 Аз ҳосили ту, ки ном дорам,
 Беҳосилии тамом дорам.
 Бар васли ту гарчи нест дастам.
 Ғам нест чу бар умед ҳастам.
 Гар⁴²⁶ бинад тифли ташна дар хоб,
 К-ӯро ба сабуи зар диҳанд об,
 Лекин чу зи хоби хуш барояд,⁴²⁷
 Ангушт зи ташнагӣ бихояд.
- 1155 Поям чу ду «ло» хампазир аст,
 Дастам чу ду «ё» шиканчагир аст.
 Номи ту маро чу ном дорад,
 К-ӯ низ ду «ё», ду «лом» дорад.
 Ишқи ту зи дил ниҳоданӣ нест,
 В-ин роз ба кас кушоданӣ нест.
 Бо шир ба тан фуру шуд⁴²⁸ ин роз,
 Бо ҷон бадар ояд аз танам боз.
 Ин гуфту фитод бар сари хок,
 Наззорагиён шуданд ғамнок.
- 1160 Гаштанд ба лутф чорасозаш,
 Бурданд ба сӯи хона бозаш.
 Ишқе, ки на ишқи ҷовидонист,
 Бозичаи шахвати ҷавонист.
 Ишқ он бошад, ки кам нагардад,
 То бошад, аз ин қадам нагардад.
 Он ишқ, на, сарсарӣ ҳаёл аст,
 К-ӯро абадулабад завол аст.
 Маҷнун, ки баландноми ишқ аст,
 Аз маърифат тамом ишқ аст.
- 1165 То зинда ба ишқ боркаш буд,
 Чун гул ба насими ишқ х(в) аш буд.

В-акнун, ки гулаш раҳильёб аст,
Он қатра, ки монд аз ӯ, гулоб аст.
Ман низ бад-он гулоби хушбӯй
Хуш мекунам оби худ дар ин ҷӯй.

БУРДАНИ ПАДАР МАЧНУНРО БА ХОНАИ⁴²⁹ ҚАЪБА

- Чун рояти ишқи он ҷаҳонгир
Шуд чун маҳи Лайлӣ осмонгир,
Ҳар рӯз ҳамиданомтар гашт,
Дар шефтагӣ тамомтар гашт.
- 1170 Ҳар шефтагӣ, к-аз он навард аст,
Занҷирбури судоӣ мард аст.
Бардошта дил зи кори ӯ бахт,
Дармонда падар ба кори ӯ сахт.
Мекард ниёиш аз сари сӯз,
То з-он шаби тира бардамад рӯз.
Ҳоҷатгоҳе нарафта нагзошт,
Илло, ки бирафту даст бардошт.
Хешон ҳама дар ниёз бо ӯ,
Ҳар як шуда чорасоз бо ӯ.
- 1175 Бечорагии варо чи⁴³⁰ диданд,
Дар чорагарӣ забон кашиданд.
Гуфтанд ба иттифоқ яксар,
К-аз қаъба кушода гардад ин дар.
Ҳоҷатгаҳи ҷумлаи ҷаҳон ӯст,
Меҳроби замину осмон ӯст.
Пазруфт, ки мавсими ҳаҷ ояд,
Тартиб кунад ҷунон ки бояд.
Чун мавсими ҳаҷ расид, бархост,
Уштур талабиду маҳмил орошт.
- 1180 Фарзанди азизро ба сад ҷаҳд,
Биншонд ҷу моҳ дар⁴³¹ яке маҳд.

- Омад сӯи Каъба сина парчӯш,
 Чун Каъба ниҳод ҳалқа бар гӯш.
 Гавҳар ба миёни зар баромехт,
 Чун рег бар аҳли рег мерехт.
 Шуд дар раҳаш аз басте хазона
 Он хонаи ганҷ ганҷхона.⁴³²
 Он дам ки чамоли каъба дарёфт,
 Дар ёфтани мурод биштофт.
- 1185 Бигрифт ба рифқ дасти фарзанд,
 Дар сояи Каъба дошт якчанд.
 Гуфт: «Эй писар ин на ҷои бозист,
 Биштоб, ки ҷои чорасозист!
 Дар ҳалқаи Каъба ҳалқа кун даст,
 Қ-аз ҳалқаи ғам бад-ӯ⁴³³ тавон раст.
 Гӯ: «Ёраб аз ин гизофкорӣ
 Тафвиқ деҳам ба растагорӣ!
 Раҳмат куну дар паноҳам овар,
 Ё-ин шефтагӣ ба роҳам овар!
 Дарёб, ки мубталои ишқам,
- 1190 В-озод⁴³⁴ кун аз балои ишқам!»
 Маҷнун ҷу ҳадиси ишқ бишнид,
 Аввал бигирист,
 пас бихандид.
 Аз ҷой ҷу мори ҳалқа барҷаст,
 Дар ҳалқаи зулфи Каъба зад даст.
 Мегуфт гирифта ҳалқа дар бар,
 Қ-имрӯз манам ҷу ҳалқа бар дар.
 Дар ҳалқаи ишқ ҷон фурушам,
 Бе ҳалқаи ӯ мабод гӯшам!
- 1195 Гӯянд: «Зи ишқ кун ҷудой,
 Қ-ин аст⁴³⁵ тариқи ошноӣ».
 Ман қут зи ишқ мепазирам,
 Гар мирад ишқ, ман бимирам!
 Парвардаи ишқ шуд сириштам,
 Ҷуз ишқ мабод сарнавиштам!

- Он дил, ки бувад, зи ишқ холи,
 Селоби ғамаш барод холи.
 Ё раб, ба худоии худое,
 В-онгаҳ ба камоли подшоет,
 1200 Қ-аз ишқ ба ғояте расонам,
 Қ-ӯ монад, агарчи ман намонам!
 Аз чашмаи ишқ деҳ маро нур!
 В-ин сурма макун зи чашми ман дур!
 Гарчи зи шароби ишқ мастам,
 Ошиқтар аз ин кунам, ки ҳастам!
 Гӯянд, ки: «Хӯ зи ишқ во кун,
 Лайлиталабӣ зи дил раҳо кун!»
 Ё раб,
 ту маро ба рӯи Лайлӣ
 Ҳар лаҳза бидеҳ зиёда майле!
 1205 Аз умри ман он чӣ ҳаст барҷой,
 Бистону ба умри Лайлӣ афзой!⁴³⁶
 Гарчи шудаам чу мӯяш аз ғам,
 Як мӯй нахоҳам аз сараш кам!
 Аз ҳалқаи ӯ ба гӯшмоли
 Гӯши адабам мабод холи!
 Бе бодаи ӯ мабод чомам!
 Бе сиккаи ӯ мабод номам!
 Чонам фадии чамол⁴³⁷ бодаш!
 Гар хун хурадам, ҳалол бодаш!
 1210 Гарчи зи ғамаш чу шамъ сӯзам,
 Ҳам бе ғами ӯ мабод рӯзам!
 Ишқе, ки чунин ба ҷои х(в)ад бод,
 Чандон, ки бувад, яке ба сад бод!
 Медошт падар ба сӯи ӯ гӯш,
 Қ-ин⁴³⁸ қисса шунид, гашт хомӯш.
 Донист, ки дили асир дорад,
 Дарде на давопазир дорад.
 Чун рафт ба хона сӯи хешон,
 Гуфт, он чӣ шунид, пеши эшон.

- 1215 Қ-ин силсилае⁴³⁹ ки банд бишкаст.⁴⁴⁰
Чун ҳалқаи Каъба дид дар даст,
З-ӯ замзамае шунид гӯшам,
Қ-овард чу замзама ба чӯшам.
Гуфтам магар он саҳифа хонад,
Қ-аз меҳнати Лайлияш раҳонад.
Ӯ худ ҳама кому рои ӯ гуфт.
Нафрини худу дуои ӯ гуфт.

ОГОҲИИ ПАДАРИ МАЧНУН АЗ ҚАСДИ ҚАБИЛАИ ЛАЙЛӢ⁴⁴¹

- Чун гашта ба олам ин сухан фош,
Афтод варақ ба дасти авбош,
1220 Қ-аз ғояти ишқи дилситоне
Шуд шефта нозанин ҷавоне.
Ҳар неку баде қ-аз ӯ шуниданд,
Дар неку бадӣ⁴⁴² забон кашиданд.
Лайлӣ зи гизофи ёфагӯён⁴⁴³
Дар хонаи ғам нишаст мӯён.
Шахсе ду зи хайли⁴⁴⁴ он ҷамила
Гуфтанд ба шоҳи он қабिला,
Қ-ошуфта ҷавоне аз фалон дашт
Бадномкуни диёри мо гашт.
1225 Ояд ҳама рӯз сар кушода,
Ҷавке чу сағ аз пай уфтода.
Дар ҳуллаи⁴⁴⁵ мо зи роҳи афсӯс
Гаҳ рақс кунад, гаҳе замин бўс.
Ҳар дам ғазале дигар кунад соз,
Ҳам хушғазал асту ҳам хушовоз.
Бар⁴⁴⁶ ҳар ғазале ки месарояд,
Сад пардадарӣ ҳаменамояд.⁴⁴⁷
Ӯ гӯяду халқ ёд гиранд,
Морову туро ба бод гиранд.

- 1230 Лайлӣ зи нафири ӯ ба доғ аст,
 К-ин⁴⁴⁸ бод ҳалоки он чароғ аст.
 Бинмой ба қаҳр⁴⁴⁹ гӯшмолаш,
 То боз раҳад маҳ аз вуболаш.
 Чун оғаҳ гашт шаҳна з-ин ҳол,
 Дузд обилапою шаҳна қаттол,
 Шамшер кашиду дод тобаш,
 Гуфто,
 ки бад-ин диҳам ҷавобаш!
 Аз омириён яке хабар дошт,
 Ин қисса ба ҳайи⁴⁵⁰ хеш бардошт,
- 1235 Бо сайиди омирӣ дар он⁴⁵¹ боб
 Гуфт: «Офати норасида даръёб,
 К-он шаҳнаи ҷонситони хунрез
 Обе тундасту оташе тез!
 Тарсам, Мачнун хабар надорад,
 Он гаҳ дорад, ки сар надорад.
 З-он чоҳи кушодасар, ки пеш аст,
 Даръёфтанаш ба ҷои хеш аст.
 Саргашта падар зи меҳрубонӣ
 Барҷаст ба шафқате, ки донӣ,
- 1240 Фармуд ба дӯстони ҳамзод,
 То бар⁴⁵² пай ӯ раванд чун бод.
 Он сӯхтаро ба дилнавозӣ
 Оранд зи роҳи чорасозӣ.
 Ҳар сӯ ба талаб шитофтандаш,
 Ҷустанд, вале наёфтандаш.
 Гуфтанд: «Магар к-ачал⁴⁵³ расидаш?
 Ё ҷанги дарандае даридаш?»
 Ҳар дӯсте аз қабилагоҳе.
 Меҳӯрд дарегу мезад оҳе.
- 1245 Гиръён ҳама аҳли хонаи ӯ,
 Аз гум шудани нишонаи ӯ.
 В-он гӯшанишини гӯшсуфта
 Чун ганҷ ба гӯшае нухуфта.

- Аз машғалаҳон чӯш бар чӯш
 Ҳам гӯша гирифта буду ҳам гӯш.
 Дар тарфи чунон шикоргоҳе
 Хурсанд шуда ба гарди роҳе.
 Гурге, ки ба зӯри шер бошад,
 Рӯбах беҳ аз ӯ, чу сер бошад.
 1250 Бозе, ки нашуд ба хӯрд мӯхтоҷ,
 Рағбат накунад ба ҳеҷ дурроҷ.
 Хушгор гуруснаро кулич аст,
 Бо серии нони майда ҳеҷ аст.⁴⁵⁴
 Чун табъ ба иштиҳо шавад гарм,
 Говарси дуруштро кунад нарма.
 Ҳалво, ки таоми нӯшбахр аст,
 Дар ҳайза хӯрӣ ба ҷои захр аст.
 Мачнун, ки зи нӯш буд бебахр,
 Мехӯрд наволаҳон чун захр.
 Медод зи роҳи бенавой
 1255 Колои касодро равой.
 На, на,⁴⁵⁵
 ғами ӯ на⁴⁵⁶ он чунон буд,
 Қ-аз ғояти⁴⁵⁷ ӯ ғамӣ⁴⁵⁸ тавон буд.
 Қ-он⁴⁵⁹ ғам, ки бад-ӯ барот медод,
 Аз банди ҳудаиш наҷот медод.
 Дар ҷустани ганҷ ранҷ мебурд,
 Бе он ки раҳе⁴⁶⁰ ба ганҷ мебурд.
 Шахсе зи қабилаи Банӣ Саъд
 Бигзашт бар ӯ чу толеи саъд.
 1260 Дидаш ба канораи саробе
 Афтода хароб дар харобе,
 Чун лангари байти хештан⁴⁶¹ ланг,
 Маънеш фароҳу кофия танг,
 Яъне. ки касе надорад аз пас
 Бе кофият аст⁴⁶² марди беқас.
 Чун толеъи хештан камонгир,
 Дар сачда камону дар вафо тир.

- Яъне, ки вуболашон нишон дошт,
 Қ-омезиши тир дар камон дошт.
 1265 Чуз нола касе надошт ҳамдам,
 Чуз соя касе наёфт махрам.
 Марди гузаранда чун дар ӯ дид:
 Шаклею шамоиле накӯ дид.
 Пурсид сухан зи ҳар шуморе,
 Чуз хомӯшиаш надид коре.
 Чун аз суханаш умед бардошт,
 Бигзашту варо ба ҷой бигзошт.
 З-он ҷо ба диёри ӯ гузар кард,
 З-ӯ аҳли қабиларо хабар кард,
 1270 Қ-инак ба фалон харобии⁴⁶³ танг
 Мепечад ҳамчу мор бар санг,
 Девонаву дардманду ранҷур,
 Чун дев зи чашми одамӣ дур.
 Аз хӯрдани захм суфта ҷонаш,
 Пайдо шуда мағзи устухонаш.
 Бечора падар чу з-ӯ хабар ёфт,
 Рӯ аз ватану қабила бартофт.
 Мегашт чу дев гирди ҳар ғор,
 Девонаи хешро талабгор.
 1275 Дидаш ба рифок, гӯшаи танг
 Афтодаю сар ниҳода бар санг.
 Бо худ ғазале ҳамесиголид,
 Гаҳ навҳа намуда гоҳ нолид.
 Хуноби цигар зи дида резон,
 Чун бахти худ уфтону хезон.
 Аз бодаи беҳудӣ чунон маст,
 Қ-огаҳ на,
 ки дар ҷаҳон касе ҳаст.
 Чун дид падар, салом додаш,
 Пас дилхушии тамом додаш.
 1280 Маҷнун чу салобати падар дид,
 Дар пой падар чу соя ғалтид,

К-эй тоҷи сару сарири чонам!
 Узрам бипазир, нотавонам!
 Мебину мапурс ҳолатамро!
 Мекун ба қазо ҳаволатамро!
 Чун хоҳам,
 чун⁴⁶⁴ ки дар чунин сӯз⁴⁶⁵
 Чашми ту бубинадам⁴⁶⁶ бад-ин рӯз!
 Аз омадани ту рӯсиёҳам,
 Узрат ба кадом рӯй хоҳам?
 Донӣ, ки ҳисоби кор чун аст?
 1285 Сарришта зи дасти мо бурун аст!

ПАНД ДОДАНИ ПАДАР МАЧНУНРО⁴⁶⁷

Чун дид падар, ба ҳоли фарзанд
 Оҳе бизаду амома бифканд.
 Нолид чу мурғи субҳгоҳӣ,
 Рӯзаш чу шабе шуд аз сиёҳӣ.
 Гуфт: «Эй варақи шиканчдида,
 Чун дафтари гул варакдарида!
 Эй шефта, чанд беқарорӣ?
 В-эй сӯхта, чанд хомкорӣ?
 1290 Чашми кӣ расид дар чамолат?
 Нафрини кӣ дод гӯшмолат?
 Хуни кӣ гирифт гарданатро?
 Хори кӣ халид⁴⁶⁸ доманатро?
 Аз кор шудӣ, ки корат афтод?
 Дар дида кадом хорат афтод?⁴⁶⁹
 Шӯрида бувад, на чун ту бадбахт,
 Сахтеш расад, на инчунин сахт.
 Монда нашудӣ зи ғам кашидан?
 В-аз таънаи душманон шунидан?
 1295 Дилсер нагаштӣ⁴⁷⁰ аз маломат?
 Зинда нашудӣ бад-ин қиёмат?

- Бас кун ҳавасе, ки пеш бурдӣ,
 Қ-оби ману санги хеш бурдӣ!
 Дар хирғаҳи⁴⁷¹ кори хурдакорӣ
 Айбест бузург беқарорӣ.
 Айб арчи даруни пӯст беҳтар,
 Ойинаи дӯст — дӯст беҳтар.
 Ойина зи рӯи роструӣ
 Бинмояд айб, то бишӯӣ.
 1300 Ойина зи хубу зишт пок аст,
 Ин таъбия хоназои хок аст.⁴⁷²
 Биншину зи дил раҳо кун ин дард,
 Он беҳ, ки нақубӣ оҳани сард.
 Гирам, ки надорӣ он сабури,
 Қ-аз дӯст кунӣ ба сабр дурӣ.
 Охир кам аз он ки гоҳ-гоҳе
 Оию ба мо кунӣ нигоҳе.
 Ҳар кас ба ҳавои дил таке ронд,
 Аз баҳри гурехтан таке монд.
 1305 Бебода кифоят аст мастӣ!
 Бе орзу — орзупарастӣ!
 Ту рафта, ба бод дода хирман,
 Ман монда чунин ба коми душман.
 То дар ману дар ту сиккае ҳаст,
 Ин сиккаи бад раҳо кун аз даст!
 Ту рӯд заную ман занам рон,
 Ту чома дарию ман дарам чон.
 Ишқ ар зи ту оташе барафрӯхт,
 Дил сӯхт туро, маро чигар сӯхт.
 1310 Навмед машав зи чора чустан,
 Қ-аз дона шигифт нест рустан.
 Коре,
 ки на з-ӯ⁴⁷³ умед дорӣ.
 Бошад сабаби умедворӣ.
 Дар навмедӣ басте умед аст,
 Поёни шаби сияҳ сапед⁴⁷⁴ аст!

1315 Давлат сабаби гиреҳкушоист,
Пирӯзаи⁴⁷⁵ холами худоист.
Фатҳе, ки ба ду ҷаҳон кушоданд,
Дар домани давлаташ ниҳоданд.
Ғар сабр кунӣ, ба сабр бешак
Давлат ба ту ояд андак-андак.
Дарӣё, ки ҷунин фарохрӯй аст,
Полоиши қатраҳои ҷӯй аст.
В-он кӯҳи баланд, к-абрнок аст,
Ҷамъомада резаҳои⁴⁷⁶ хок аст.

ту пой дар гил,
Ҷ сангдилу ту санг бар дил.

Дар хона бимон, ки хонумонӣ!⁴⁷⁹

- 1330 Аз кӯҳ гирифтанат чӣ хезад?
Ќуз об, ки он зи рӯй резад?
Ҳам санг дар ин раҳ асту ҳам чоҳ,
Медор зи ҳар ду чашм бар роҳ!
Мастез, ки шаҳна дар камин аст,
Занҷир мабур, ки оҳанин аст!
Ту тифли раҳию фитна раҳдор,
Шамшер бубину сир, ниғаҳ дор!
Пеш ор зи дӯстон тәне чанд,
Хуш бош ба рағми душмане чанд!»

ҶАВОБ ДОДАНИ МАҶНУН ПАДАРРО

- 1335 Маҷнун ба ҷавоби он шакаррез
Бӣқшод лаби табарзадангез.
Гуфт: «Эй фалаки шукӯҳмандӣ,
Болотарат аз фалак баландӣ!
Шоҳи даману раиси атлол,
Рӯи араб аз ту анбаринхол.
Даргоҳи ту қиблаи сучудам,
Зинда ба вучуди ту вучудам.
Хоҳам, ки ҳамеша зинда монӣ,
Худ бе ту мабод зиндагонӣ!
- 1340 З-ин панд хазинае, ки додӣ,
Бар сӯхта марҳаме ниҳодӣ.
Лекин чи кунам мани сияхрӯй,
Қ-афтода ба худ наям дар ин кӯй.
З-ин раҳ,⁴⁶⁰ ки на бар қарори хешам,
Донӣ, на ба ихтиёри хешам.
Ман баставу бандам оҳанин аст,
Тадбир чӣ суд, қисмат ин аст!
Ин банд зи худ кушод натвон,
В-ин бор зи худ ниҳод натвон.
- 1345 Ин сонка, к-ӯ фитод бар ман,

Сӯзад на яке,⁴⁸¹ ҳазор хирман.⁴⁸²
 Танҳо на манам ситамрасида,
 Қ-ӯ дида, ки сад чу ман⁴⁸³ надида?
 Соя на ба худ фитоҷ дар чоҳ,
 Бар авҷ ба ҳештан нашуд моҳ.
 Аз пайкари пил то пари мӯр
 Қас нест, ки нест бар вай ин зӯр.
 Гар кор ба хости халқ будӣ,
 Нохоста қас наёзмудӣ.⁴⁸⁴

- 1350 Санг аз дили танги ман бикоҳад,
 Дилтангии ҳештан кӣ хоҳад?
 Бахти бади ман маро бичӯяд,
 Бадбахтиро зи худ кӣ шӯяд?
 Гар дастрасе будӣ дар ин роҳ,
 Ман будаме офтоб ё моҳ.⁴⁸⁵
 Чун кор ба ихтиёри мо нест,
 Беҳ кардани кор кори мо нест.
 Хушдил назиям мани балокаш
 В-он кист, ки дорад ӯ дили⁴⁸⁶ х(в) аш?
- 1355 Хунрез чу реши донарезам,
 Саргашта чу гарди хонахезам.⁴⁸⁷
 Чун барқ зи ханда лаб бубандам,
 Тарсам, ки бисӯзам, ар бихандам.
 Гуянд маро чаро нахандӣ,
 Гирьяст нишонӣ дардмандӣ?
 Тарсам чу нишоти ханда хезад,
 Сӯз аз даҳанам бурун гурезад.

ҲИКОЯТ⁴⁸⁸

- Қабк ба даҳан гирифт мӯре,
 Мекард бар-он⁴⁸⁹ заиф зӯрӣ.
- 1360 Зад қаҳқаҳа мӯр бекаронӣ,
 Қ-эй қабк, ту инчунин надонӣ?⁴⁹⁰

1365 Чун ман зи пай⁴⁹¹ азобу ранчам,
Роҳат ба кадом ишва санчам?
Он пирхаре, ки мекашад бор,
То чон-ш ҳаст, мекунад кор.

Дар ишқ мағӯ, ки тег тез аст,
К-ин ишқ дар асл хонахез аст.

1370 Дар ишқ чи ҷои бими теғ аст?

Чун моҳи ман уфтод дар меғ,
Дорам сари теғ, ку сари теғ?

3-ин цон,

Бо нохушиям х(в)аш уфтодаст.

Мачнук чу ҳадиси худ фуру гуфт,
Бигрист падар бад-он чӣ ӯ гуфт.

3-ин гӯша падар нишаста гиръён,
3-он сӯ писар уфтода урьён.⁴⁹⁵

- Пас бори дигар ба хона бурдаш,
 Бинвохт, ба дӯстон супурдаш.
 В-он шефтадил ба⁴⁹⁶ шӯрбахтӣ
 Мекард сабурие ба сахтӣ.
- 1380 Рӯзе ду-се дар шиканча мезист,
 З-он гуна,
 ки ҳар кӣ дид, бигрифт.
 Пас парда дариду оҳ бардошт,
 Сӯи дару дашт роҳ бардошт.
 Мезист ба ранҷу нотавонӣ,
 Мемурд, кадом зиндагонӣ?
 Чун гарм шудӣ ба⁴⁹⁷ ишқ вачдаш,
 Бурдӣ ба нишотгоҳи Начдаш.
 Бар Начд шудӣ чу шерӣ сармаст,
 Оҳан бар пою⁴⁹⁸ санг бар даст.
- 1385 Чун барзадӣ аз нафир чӯше,
 Гуфтӣ ғазале ба ҳар хуруше.
 Аз ҳар тарафе халоиқ анбӯх,
 Наззора шудӣ ба гирди он кӯх,
 Ҳар нодирае, к-аз ӯ шуниданд,
 Дар хотиру дар қалам кашиданд.
 Бурданд ба тӯҳфаҳо дар офок,
 З-ин ғанья⁴⁹⁹ ғанӣ шуданд ушшоқ.

ДАР АҲВОЛИ ЛАЙЛӢ⁵⁰⁰

- Сардафтари ояти накӯӣ,
 Шоҳаншаҳи мулки хубрӯӣ.
- 1390 Феҳристи ҷамоли ҳафт паргор,
 Аз ҳафт халифа ҷомагихор.
 Рашки руҳи моҳи осмонӣ,
 Ранҷи дили сарви бӯстонӣ,
 Мансубакушои биму уммед,
 Меросситони моҳу хуршед,

- Мехроби намози бутпарастон,
 Қандили сарою сарви бўстон,⁵⁰¹
 Ҳамхобан ишқу ҳамсари ноз,
 Ҳам хозину ҳам хазинапардоз,
 1395 Пироягири⁵⁰² парандпӯшон,
 Сармоядеҳи шакарфурӯшон,
 Дилбанди ҳазор дурри макнун,
 Занчирбури ҳазор Маҷнун,
 Лайлӣ, ки ба хубӣ ояте буд,
 В-ангушткаши⁵⁰³ вилояте буд,
 Сероб гулаш пиёла дар даст,
 Аз ғунчаи навбарӣ бурун част.
 Сарви сиҳияш кашидатар шуд,
 Майгун рутабаш расидатар шуд.
 1400 Меруст ба боғи дилфурӯзӣ,
 Мекард ба ғамза халқсӯзӣ,
 Аз ҷолуие, ки дар назар дошт,
 Сад мулк ба ним ғамза бардошт.
 Мекард ба вақти ғамзасозӣ
 Бар тозию турк турктозӣ.
 Сайде зи каманди ӯ намераст,
 Ғамза-ш бигирифтӯ зулф мебаст.
 Аз оҳуи чашми нофавораш⁵⁰⁴
 Ҳам нофа, ҳам оҳувон шикораш.
 1405 В-аз ҳалқаи зулф вақти нахчир
 Бар гардани шер баст занчир.
 Аз чеҳра гул⁵⁰⁵ аз лаб ангубин кард,
 Қ-оқ дид табарзад,
 офарин кард.
 Дил дода ҳазор нозанинаш,
 Дар орзӯи гул ангабинаш.
 Зулфаш раҳи бўсахоҳ меруфт,
 Миҷгон-ш «Худо диҳод!» меғуфт.
 Зулфаш ба каманд пеш меҳонд,
 Миҷгон-ш ба дурбош меронд.⁵⁰⁶

- 1410 Бурда ба ду рух зи моҳ бешӣ,
 Гулро ду пиёда дода пешӣ.
 Қаддаш чу кашида зоди⁵⁰⁷ сарве,
 Рӯяш чу ба сарв-бар тазарве.
 Лабҳош, ки⁵⁰⁸ ханда бар шакар зад,
 Ангушт газид⁵⁰⁹ бар табарзад.
 Лаълаш, ки ҳадиси бўс мекард,
 Бар тунги шакар фусӯс мекард.
 Чоҳи занаҳаш, ки сар кушода,
 Сад дил ба ғалат дар ӯ фитода.
- 1415 Зулфаш расане фиганда дар роҳ,
 То ҳар кӣ фитад,
 барорад аз чоҳ.
 Бо ин ҳама нозу дилситонӣ,
 Хун шуд чигараш зи меҳрубонӣ.
 Дар парда, ки роҳ буд баста,
 Мебуд чу парда баршикаста.⁵¹⁰
 Мерафт нухуфта бар сари бом
 Наззоракунон зи субҳ то шом.
 То Мачнунро чигуна бинад?
 Бо ӯ нафасе кучо нишинад?
- 1420 Ҷро ба кадом дида чӯяд?
 Бо ӯ ғами дил чӣ гуна гӯяд?
 Аз бими рақибу тарси бадҳоҳ?
 Пӯшида ба ними шаб задӣ роҳ,
 Чун шамъ ба заҳрханда мезист,
 Ширин хандиду талх бигрист.
 Гулро ба сиришк меҳарошид,
 В-аз⁵¹¹ чӯб рафиқ⁵¹² метарошид.
 Месӯхт ба⁵¹³ оташи ҷудой,
 На дуд дар ӯ, на рӯшноӣ.
- 1425 Ойинаи дард пеш медошт,
 Мӯнис зи хаёли хеш медошт.
 Пайдо шағабе чу бод мекард,
 Пинҳон чигаре чу хок меҳ(в) ард.⁵¹⁴

- Чуз соя набуд пардадораш,
 Чуз парда касе на ғамгусораш.
 Азбаски ба соя роз мегуфт,
 Ҳамсоян $\bar{u}$ ба шаб намехуфт.
 Месохт миёни обу оташ,
 Гуфтӣ, ки парист он париваш.
 1430 Хунъёғри зан сарири дук аст,
 Тир олати чаъбаи мулук аст.
 $\bar{U}$ дуки дусар фиганда аз чанг,
 Бардошта тири яксароҳанг.
 Аз яксари тир коргар шуд,
 Саргардон дук аз он дусар шуд.
 Даръё-даръё гуҳар бароҳехт,⁵¹⁵
 Киштӣ—киштӣ зи дида мерехт.
 Мехӯрд ғаме ба⁵¹⁶ зери парда,
 Ғам хӯрда варову ғам нах(в)арда.
 1435 Дар гӯш ниҳода ҳалқаи зар,
 Чун ҳалқа ниҳода гӯш бар дар.
 Бо ҳалқаи гӯши хеш месохт,
 В-он ҳалқа ба гӯши кас наяндохт,
 Дар ҷустани нури чашмаи моҳ
 Чун чашма бимонда чашм бар роҳ.
 То худ, ки бад- $\bar{u}$ паёме орад,
 З-ороми дилаш саломе орад.
 Боде, ки зи Начд бардамидӣ,
 Чуз бӯи вафо дар $\bar{u}$ ⁵¹⁷ надидӣ.
 1440 В-абре, ки аз он тараф кушодӣ,
 Чуз оби латаф бад- $\bar{u}$ надодӣ.
 Ҳар ҷо,
 ки зи кунчи хона медид,
 Бар худ ғазале равона медид.
 Ҳар тифл, ки омадӣ зи бозор,
 Байте гуфтӣ нишонда бар⁵¹⁸ кор.
 Ҳар кас, ки гузашт зери бомаш,
 Медод ба байтаке паёмаш.

- Лайлӣ, ки чунон малоҳате дошт,
Дар назми сухан ғасоҳате дошт.
1445 Носуфта дуреку дур ҳамесуфт,
Чун худ ҳама байти бикр меғуфт,
Байте. ки зи ҳасби ҳоли Маҷнун
Хондӣ ба масал чу дурри макнун,
Онро дигаре ҷавоб ғуфтӣ,
Оташ бишунидӣ, об ғуфтӣ.
Пинҳон варақе ба хун сириштӣ,
В-он байтакро⁵¹⁹ бар ӯ навиштӣ.
Бар роҳгузар ғигандӣ аз бом,
Додӣ зи суман ба сарв пайғом.
1450 Он руқъа касе ки баргирифтӣ,
Бархондию рақс даргирифтӣ.
Бурдию бад-он ғариб додӣ,
Қ-аз вай сухани ғариб зодӣ.
ӯ низ бадеҳае равона
Ғуфтӣ ба нишони он нишона.
З-ингуна миёни он ду дилбанд
Мерафт паёмгунае чанд.
З-овозаи он ду булбули маст,
Ҳар балбалае, ки буд, бишкаст.
1455 З-он ҳар ду бирешими хушовоз
Барсоз басте бирешими соз.
Бар рӯди рубобу нолаи ҷанг
Якранг навои он ду оҳанг.
З-эшон сухане ба нукта рондан,
В-аз⁵²⁰ ҷанг-задан,
- зи ной хондан.
Аз нағмаи он ду ҳамтарона
Мутриб шуда кӯдакони хона.
Ҳасмон дари таъна боз карданд,
Дар ҳар ду забон дароз карданд.
1460 В-эшон зи бади ғазоғуён
Худро ба сиришки дида шӯён.

Буданд бад-ин тариқ соле
Қонеъ ба хаёлу⁵²¹ чун хаёли.

РАФТАНИ ЛАЙЛИ БА ТАМОШОИ БҶУСТОН⁵²²

- Чун хайма кашид гул ба сахро,
Шуд хок ба рӯи гул мутарро.
Хандид шукуфа бар дарахтон
Чун сиккаи рӯи некбахтон.
Аз лолаи сурху аз гули зард
Гетӣ алами дуранг баркард.
1465 Аз баргу наво ба боғу бӯстон
Бо баргу наво ҳазордастон.
Серобии сабзаҳои навхез
Аз лӯълӯи тар зумуррадангез.
Лола зи варақ фишонда шангарф,
Қ-афтода⁵²³ сиёҳияш бар он ҳарф.
Зулфайни бунафша аз дарозӣ
Дар пой фитода вақти бозӣ.
Ғунча камар устувор мекард,
Пайконкашии зи хор мекард.
1470 Гул ёфт ситабраки ҳариӣ,
Шуд бод ба ғушворагиӣ.
Нилуфар аз офтоб гулранг,
Бар об сипар фиғанд⁵²⁴ бечанг.
Сунбул сари нофа боз карда,
Гул даст бад-ӯ дароз карда.
Шамшод ба ҷаъд⁵²⁵ шона кардан,
Гулнор ба нор дона кардан⁵²⁶.
Наргис зи димоғи оташинтоб
Чун табзадагон бичаста⁵²⁷ аз хоб.
1475 Хуршед зи қатраҳои бода
Хун аз рағи арғувон кушода.

З-он чашмаи сим, к-аз суман руст,
Насрин вараке, ки дошт, мешуст.
Гул дида ба бӯс⁵²⁸ боз мекард,
Чун мисл надид⁵²⁹ ноз мекард.
Савсан, на забон,

ки тег дар бар,
Не, не, ғалатам, ки тег бар сар.
Мурғони забонгирифта чун зоғ
Бикшода забони мурғ дар боғ.
1480 Дурроҷ зи дил кабобе ангехт,
Қумрӣ намаке зи сина мерехт.
Ҳар фоҳта бар сари чаноре,
Дар замзамаи ҳадиси ёре.
Булбул зи дарахт саркашида,
Маҷнунсифат оҳ баркашида.
Гул чун руҳи Лайлӣ аз иморӣ
Берун зада сар ба тоҷдорӣ.
Дар фасли гуле чунин ҳумоюн
Лайлӣ зи висоқ рафт берун.

1485 Банди сари зулф тоб дода,
Гулро зи бунафша об дода.
Аз нӯшлабони он қабила
Гирдаш чу гуҳар яке тавила.
Туркони арабнишинаном,
Хуш бошад турки тозиандом.
Дар ҳалқаи он бутони чун ҳур
Мерафт, чунон ки чашми бад дур.
То сабзаи боғро бубинад,
Дар сояи сурхгул⁵³⁰ нишинад.

1490 Бо наргиси тоза чом гирад,
Бо лола набиди⁵³¹ хом гирад.
Аз зулф диҳад бунафшаро тоб,
В-аз чехра гули шукуфтаре об.
Омӯзад сарвро саворӣ,
Шӯяд зи суман сапедкорӣ⁵³².

- Аз нофани ғунча боҷ хоҳад,
 В-аз мулки чаман хироҷ хоҳад.
 Бар сабза зи соя нахл бандад,
 Бар сурати сарву⁵³³ гул бихандад.
 1495 На, на⁵³⁴,
 ғаразаш на ин суҳан⁵³⁵ буд,
 На сарву гулу⁵³⁶ на настаран⁵³⁷ буд.
 Будаи ғараз он ки дар паноҳе
 Чун сӯхтагон барорад оҳе.
 Бо булбули маст роз ғӯяд,
 Ғамҳои гузашта боз ғӯяд.
 Ёбад зи насими гулситоне
 Аз ёри ғариби худ нишоне.
 Бошад ки дилаш кушода гардад,
 Боре зи дилаш фитода⁵³⁸ гардад.
 1500 Нахлистоне бад-он⁵³⁹ замин буд,
 Қ-орониши нақшбанди Чин буд.
 Аз ҳулла ба ҳулла⁵⁴⁰ нахлгоҳаш,
 Дар боғи Ирам кушода роҳаш.
 Нузҳатгоҳе чунон гузида,
 Дар бодия чашми кас надида.
 Лайлию дигар арӯсномон
 Рафтанд бад-он⁵⁴¹ чаман хиромон.
 Чун гул ба миёни сабза биншаст,
 Бар сабза зи соя⁵⁴² гул ҳамебаст.
 1505 Ҳар ҷо ки насими ӯ даромад,
 Савсан бишукуфту гул баромад.
 Бар ҳар чамане, ки даст мешуст,
 Шамшод дамиду сарв⁵⁴³ меруст.
 Бо сарвбунони лоларухсор
 Омад ба нишоту ханда дар кор.
 То якчанде нишот месохт,
 В-охир зи нишотгаҳ бурун тохт.
 Танҳо бинишаст зери сарве
 Чун бар⁵⁴⁴ пари⁵⁴⁵ тӯтие тазарве.

- 1510 Бар сабза нишаста хирмани гул,
 Нолид чу дар баҳор булбул⁵⁴⁶.
 Нолиду ба нола дар ниҳонӣ
 Меғуфт зи рӯи меҳрубонӣ,
 Қ-эӣ ёри мувофиқи вафодор,
 В-эӣ чуи ману ҳам ба ман сазовор!
 Эӣ сарви ҷавонаи ҷавонмард,
 В-эӣ⁵⁴⁷ бо дили гарму бо дами сард!
 Эӣ аз дари он ки дар чунин боғ
 Оию зудой⁵⁴⁸ аз дилам доғ.
- 1515 Бо ман ба муроди дил нишинӣ,
 Ман норвану ту сарв бинӣ.
 Гирам,
 зи манат фароғи ман нест,
 Парвои сарою боғи ман нест,
 Охир, ба забони неқномӣ
 Кам з-он ки бифиристиям паёме!
 Нокарда сухан ғанӯз парвоз,
 Қ-аз раҳгузаре⁵⁴⁹ баромад овоз.
 Шахсе ғазале чу дурри макнун
 Меҳонд⁵⁵⁰ зи гуфтаҳои Маҷнун,
- 1520 Қ-эӣ пардадари салоҳи қорам,
 Уммеди ту бод пардадорам!
 Маҷнун ба миёни мавҷи хун аст,
 Лайлӣ ба ҳисоби қор чун аст?
 Маҷнун ҷигаре ҳамехарошад,
 Лайлӣ намак аз кӣ метарошад?
 Маҷнун ба ҳаданги хор суфта-ст,
 Лайлӣ ба қадом ноз хуфта-ст?
 Маҷнун ба ҳазор навҳа нолад,
 Лайлӣ чӣ нишот месиголад?
- 1525 Маҷнун ҳама дарду доғ дорад,
 Лайлӣ чӣ баҳору боғ дорад?
 Маҷнун қамари ниёз бандад,
 Лайлӣ ба руҳи кӣ бозхандад?

- Мачнун зи фироқ дилрамида-ст,
 Лайлӣ ба чӣ роҳат⁵⁵¹ орамида-ст?
 Лайлӣ чу самои ин ғазал кард,
 Бигристу зи⁵⁵² ғирья санг ҳал кард.
 З-он сарвбутони бӯстонӣ
 Медид дар ӯ яке⁵⁵³ ниҳонӣ,
 1530 К-аз дурии дӯст бар чӣ сон аст,
 Бар дӯст чӣ гуна меҳрубон аст.
 Чун боз шуданд сӯи хона,
 Шуд дар садаф он дури ягона.
 Донандаи роз роз нанхуфт,
 Бо модараш он чӣ дид, баргуфт,
 То модари мушфикаш навозад,
 Дар чорагареш чора созад.
 Модар зи паи арӯси ноком
 Саргашта шуда чу мурғ дар дом,
 1535 Меғуфт: «Гараш гузорам аз даст,
 Он шефта гашту ин шавад маст.
 В-ар собирие бад-ӯ намоям,
 Барн-ояд аз ӯ в-аз ӯ бароям.
 Бар ҳасрати ӯ дареғ меҳ(в)ард,
 Меҳӯрд дареғу сабр мекард.
 Лайлӣ, ки чу ганҷ шуд ҳисорӣ,
 Мебуд чу моҳ дар иморӣ.
 Мезад нафасе гирифта чун меғ,
 Меҳӯрд ғаме нухуфта чун теғ.
 1540 Дилтанг, чунон ки буд, мезист,
 Бе тангдилӣ ба ишқ-дар кист?!

ХОСТОРИИ⁵⁵⁴ ИБНИ САЛОМ ЛАЙЛИРО

Феҳрасткаши бисоти⁵⁵⁵ ин боғ
 Бар рони сухан чунин кашад доғ,

- К-он рӯз, ки маҳ ба боғ мерафт,
 Чун моҳи духафта карда ҳар ҳафт,
 Гул бар сари сарв⁵⁵⁶ даста баста,
 Бозори гулобу гул шикаста,
 Зулфайни мусалсалаш гиреҳгир,
 Печида чу ҳалқаҳои занҷир.
- 1545 Дар раҳ зи Банӣ Асад чавоне
 Дидаш чу шукуфта гулситоне.
 Шахсе ҳунари ба сангу соя,
 Дар чашми араб баландпоя.
 Бисёрқабилаву қаробот,
 Кораш ҳама хидмату мурут.
 Гӯши ҳама халқ бар саломаш,
 Бахт Ибни Салом карда номаш.
 Ҳам симхудову⁵⁵⁷ ҳам қавилушт,
 Халқе сӯи ӯ кашида ангушт.
- 1550 Аз дидани он чароғи тобон
 Дар чора чу бод шуд шитобон⁵⁵⁸.
 В-огаҳ на, ки гарчи ганҷ бозад,
 Бо бод чароғ дарнасозад.
 Чун сӯи ватан, ки⁵⁵⁹ омад аз роҳ,
 Будаҳ тамаъи висоли он моҳ.
 Маҳро нагирифт кас дар оғӯш,
 Ин нукта⁵⁶⁰ магар шудаҳ фаромӯш?⁵⁶¹
 Чора талабиду кас фиристод,
 Дар ҷустани ақди он паризод.
- 1555 То Лайлиро ба хосторӣ⁵⁶²
 Дар мавкаби худ кашад иморӣ.
 Найранг намуду хоҳиш ангеҳт,
 Хокӣ шуду зар чу хок мерехт.
 Пазруфт ҳазор ганчи шоҳӣ,
 В-аз рамгала⁵⁶³ беш аз
 он ки хоҳӣ.
 Чун рафт миёнчи сухангӯй
 Дар ҷустани он нигори дилҷӯй,

- Хоҳишгарие ба дастбӯсӣ
Мекард зи баҳри он арӯсӣ.
1560 Ҳам модару ҳам падар нишастанд,
В-уммед дар он ҳадис бастанд.
Гуфтанд:

«Сухан ба ҷои хеш аст,
Лекин қадаре даранг пеш аст,
Қ-ин тоза баҳори бӯстонӣ
Дорад аразе зи нотавонӣ,
Чун мо зи беҳеш бозхандем,
Шукрона диҳему ақд бандем.
Ин ақд нишони суд бошад,
Иншоаллоҳ ки зуд бошад!
1565 Аммо на ҳанӯз рӯзаке чанд
Мебойд шуд ба ваъда хурсанд,
То ғунҷаи гул шукуфта гардад,
Хор аз дари боғ руфта гардад,
Гардан-ш ба тавқи зар дарорем,
Бо тавқи зараш ба ту супорем!»
Чун Ибни Салом аз он ниёзӣ
Шуд номзади шикебсозӣ,
Маркаб ба диёри хештан ронд,
Биншасту ғубори хеш биншонд.

РАСИДАНИ НАВФАЛ

БА МАҶНУН⁵⁶⁴

- 1570 Лайлӣ паси пардаи⁵⁶⁵ иморӣ,
Дар пардадарӣ зи пардадорӣ,
Аз пардаи ному нанг рафта,
Дар пардаи ною чанг рафта.
Нукли даҳани ғазалсароён,
Райҳонии мағзи атрсоён.
Дар пардаи⁵⁶⁶ ошиқон ханида,
Заҳми дафи мутрибон чашида.

- Афтода чу зулфи хеш дар тоб
Бемӯнису беқарору беҳоб.
- 1575 Мачнуни рамида низ дар дашт
Саргашта чу бахти хеш мегашт.
Бе узр ҳамедавид узро
Дар мавкаби ваҳшиёни сахро.
Бӯре⁵⁶⁷ ба ҳазор зӯр меронд,
Байте ба ҳазор дард меҳонд.
Бар Начд шудӣ зи тезвачдӣ
Шайхона, вале на шайхи начдӣ.
Бар захмаи ишқ кӯфтӣ пой,
В-аз садмаи оҳ рӯфтӣ чой.
Ҳар ошиқ, к-оҳи вай⁵⁶⁸ шунидӣ,
- 1580 Ҳар чома, ки доштӣ, даридӣ.
Аз нармадилони мулки он бум
Буд оҳане обдода чун мум.
Навфал номе, ки аз шуҷоъат
Буд он тарафаш ба зери тоъат.
Лашкаршикане ба захи шамшер,
Дар меҳр ғизолу дар ғазаб шер.
Ҳам ҳашматгиру ҳам ҳашамдор,
Ҳам давлатманду ҳам дирамдор.
- 1585 Рӯзе зи сари қависилоҳӣ
Омад ба шикори он навоҳӣ.
Дар рахнаи ғорҳои дилгир
Мегашт ба ҷустуҷӯи нахчир.
Дид обилаҳои дардманде,
Бар ҳар мӯе зи мӯя банде,
Меҳнатзадае⁵⁶⁹ ғарибу ранчур,
Душманкоме, зи дӯстон дур.
Ваҳшӣ шуда аз миёни мардум,
Ваҳше ду-се уфтода дар дум.
Меҳонд нашиде аз сари ҷӯш,
- 1590 Қ-он кас,
ки шунид, шуд мадхуш⁵⁷⁰.

Пурсид зи хӯю аз хисолаш,
Гуфтанд, чунон ки буд ҳолаш,
Қ-аз меҳри зане бад-ин ҳазинӣ
Девона шуд ин чунин ки⁵⁷¹ бинӣ.
Гардад шабу рӯз байтгӯён
Он ғолияро зи бод чӯён.
Ҳар бод,

- ки бўи ӯ расонад,
Сад байту ғазал бад-ӯ⁵⁷² бихонад.
- 1595 Ҳар абр, қ-аз он диёр пӯяд,
Шеъре чу шакар бад-ӯ⁵⁷² бигӯяд.
Оянд мусофирон зи ҳар бум,
Бинанд дар ин ғариби мазлум.
Оранд шароб ё таоме,
Бошад ки бад-ӯ диҳанд чоме.
Гирад ба ҳазор ҷаҳд як ҷом,
В-он низ ба ёди он дилором.
Дар кори ҳама шумораи ин аст,
Ин аст шумори қораи, ин аст⁵⁷³.
- 1600 Навфал чу шунид ҳоли Маҷнун,
Гуфто, ки зи мардумист акнун,
Қ-ин дилшударо чунон ки донам,
Қӯшам, ки ба қоми дил расонам!
Ман дар талаби шикор гардам,
Бах-бах, ки чунин шикор қардам⁵⁷⁴.
Аз пушти саманди хизрондаст
Рон бозқушоду бар замин ҷасти.
Онгоҳ варо ба⁵⁷⁵ пеши худ хонд,
Бо ҳештанаш ба суфра биншонд,
- 1605 Меғуфт ғасонаҳои гармаш,
Ҷандон ки чу мум қард нармаш.
Гӯянда чу дид, қ-он ҷавонмард
Бе дӯст наволае намех(в)ард,
Ҳарч-он на ҳадиси дӯст будӣ,
Гар худ ҳама мағз, пӯст будӣ⁵⁷⁶.

- 1
 Аз ҳар намате, ки қисса меҳонд,
 Чуз дар Лайлӣ сухан намеронд.
 В-он шефтаи зи раҳ⁵⁷⁷ рамида
 З-онҳо, ки шунида, орамида,
 1610 Хушдил шуду орамид бо ӯ,
 Ҳам хӯрду ҳам ошамид бо ӯ.
 Бо ӯ ба бадеҳа хуш даромад,
 Чун ёфт ҳариф, хуш баромад.
 Мезад қигараш чу⁵⁷⁸ мағз бар⁵⁷⁹ чӯш,
 Меҳонд қасидаҳои чун нӯш.
 Бар ҳар сухане ба хандаи х(в) аш,
 Меғуфт бадеҳае чу оташ⁵⁸⁰.
 В-он чарбсухан ба хушҷавобӣ
 Мекард иморати харобӣ,
 1615 Қ-аз дурии он чароғи пурнур,
 Ҳон, то нашавӣ чу шамъ ранҷур!
 Қ-уро ба зару ба зӯри бозу
 Гардонам бо ту ҳамтарозу.
 Гар мурғ шавад, ҳаво бигирад,
 Ҳам чанги манаш қафо бигирад!
 Гар бошад чун шарора дар санг,
 Аз оҳанаш оварам фаро чанг!
 То ҳамсари ту нагардад он моҳ,
 Аз вай накунам каманд кӯтоҳ!
 1620 Маҷнун зи сари умедворӣ
 Мекард ба сачда ҳақғузори,
 Қ-ин қисса,
 ки атрсои мағз аст,
 Гар ранғу⁵⁸¹ фиреб нест, нағз аст,
 Уро ба чу ман рамидахӯе
 Модар надихад ба ҳеҷ рӯе.
 Гулро натавон ба бод додан,
 Маҳзода ба девзод додан.
 Уро сӯи мо кучо тавоф аст?
 Девонаву моҳи нав? — Газоф аст!

1625 Шустанд бaсe бa чoрaсoзӣ
Пирoҳaни мo, нaшуд нaмoзӣ.
Қaрдaнд бaсe сaпeдcимӣ⁵⁸²,
Аз мo нaшуд ин cияҳгилeмӣ
Гaр дaсти тyрo кaрoмaтe ҳaст,
Он дaстрacӣ⁵⁸³ бyвaд нa з-ин дaст.
Андeшa кyнaм, ки вaқти ёрӣ
Дaр нимaрaҳaм фyрӯ гyзoрӣ.
Нooмaдa он⁵⁸⁴ шикoр дaр шaст,
Дoрӣ зи мaнy зи кoри мaн дaст.

1630 Он бoд, ки ин дyҳyлзaбoнӣ
Бoшaд тixӣ аз тixимийёнӣ⁵⁸⁵.
Гaр aҳд кyнӣ бaд-он чӣ гyфтӣ,
Мyздaт бoшaд, ки рoҳ рyфтӣ!
В-aр чaшмaи ин cyxан capoб aст,
Бигзoр мaрo, тyрo caвoб aст!
Тo пeшaи хeш пeш гирaм,
Хeзaм, пaи⁵⁸⁶ кoри хeш гирaм!
Нaвфaл зи нaфири⁵⁸⁷ зoрии ў,
Шyд тeзъинoн бa ёрии ў,

1635 К-ў низ ғaрибy ҳaм чaвoн бyд,
Oзoдacиpиштy мeҳpyбoн бyд.
Бaхшyд бaр он ғaриби ҳaмcол
Ҳaмcoли тixӣ нa,

бaлки ҳaмҳoл.

Мисoқ нaмyдy хӯрд caвгaнд,
Аввaл бa хyдoии хyдoвaнд,
В-oнгaҳ бa pисoлaти pacулaш,
Қ-имoндeҳи aқл шyд қaбyлaш,
Қ-аз рoҳи вaфo бa гaнчy шaмшep
Кӯшaм нa чy гyрг, бaлки чyн шep.

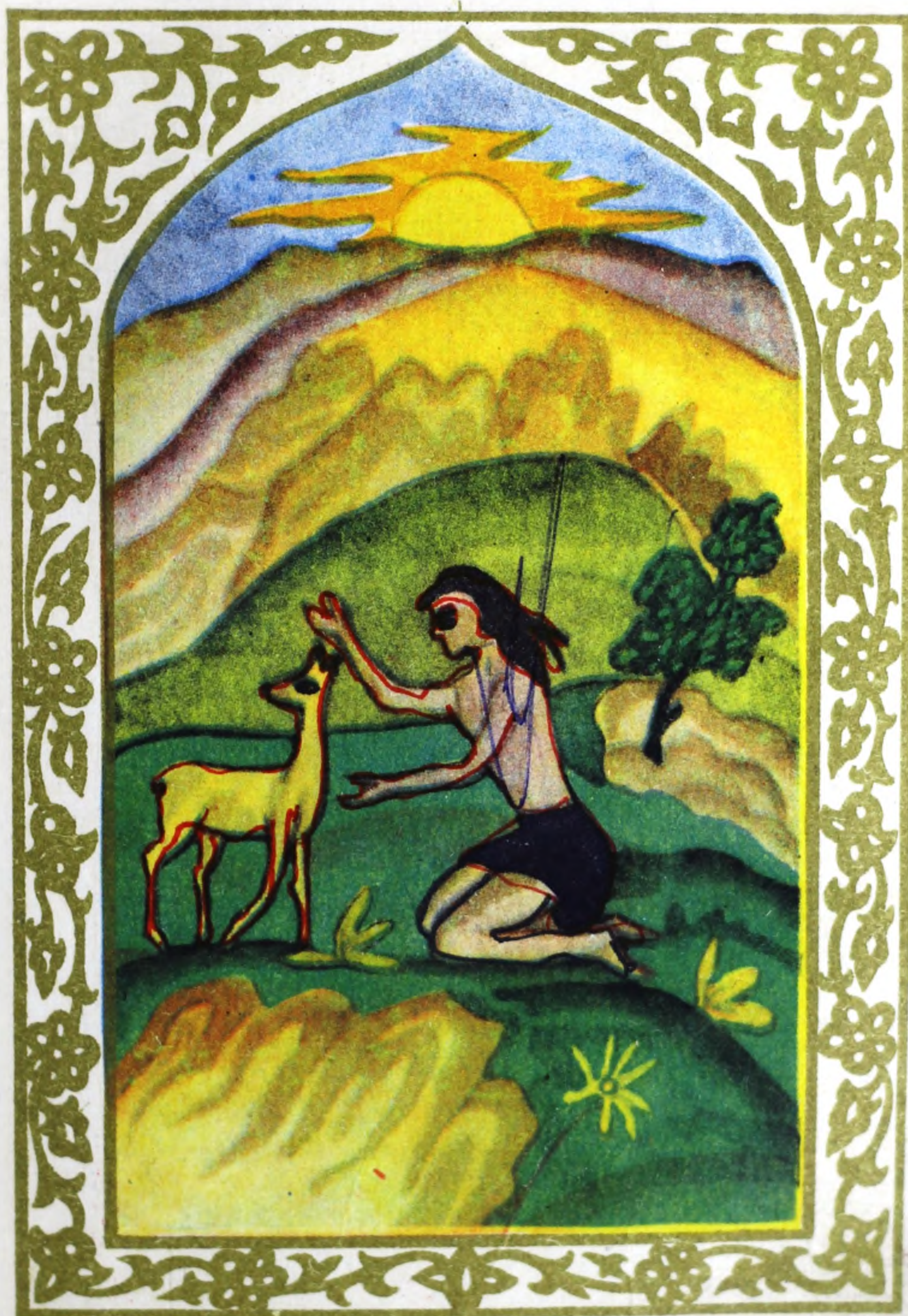
1640 Нa cабp бyвaд нa хӯрдy хoбaм.
Тo он чӣ тaлaб кyнaм, биёбaм⁵⁸⁸.
Лeкин бa тyям тaвaққӯe ҳaст,
К-аз⁵⁸⁹ шeфтaгӣ рaҳo кyнӣ⁵⁹⁰ дaст!

- Биншинию сокинй пазирай,
 Рӯзе ду-се дил ба даст гири.
 Аз ту дили оташин ниҳодан,
 В-аз ман дари оҳанин кушодан!
 Чун шефта шарбате чунон дид,
 Дар хӯрдани он начоти ҷон дид.
- 1645 Осуду рамидагӣ раҳо кард,
 Бо ваъдан он сухан⁵⁹¹ вафо кард.
 Мебуд ба сабр пойбаста,
 Обе зада, оташе нишаста.
 Бо ӯ ба қароргоҳи ӯ тохт
 Дар сояи ӯ қароргоҳ сохт.
 Гармоба заду либос пӯшид,
 Ором гирифт бода нӯшид.
 Бар расми араб амома дарбаст⁵⁹²,
 Бо ӯ ба шаробу рӯд биншаст.
- 1650 Чандин ғазали латифпайванд
 Гуфт аз ҷиҳати ҷамоли дилбанд.
 Навфал ба сараш зи меҳрубонӣ
 Мекард чу абр дурфишонӣ⁵⁹³.
 Чун роҳати пӯшишу хӯриш ёфт,
 Ороста шуд, ки парвариш ёфт.
 Шуд чеҳраи зардаш арғувонӣ,
 Болои хамида — хизронӣ.
 В-он ғолиягун хати сиёҳаш
 Паргор кашид гирди моҳаш.
- 1655 3-он гул,
 ки латофати нафас дод,
 Бод он ҷӣ рабуд боз пас дод.
 Шуд субҳи мунир боз хандон,
 Хуршед намуд боз дандон.
 Занҷири дашт шуд хирадманд,
 Аз бандии хона дур шуд банд.
 Дар боғ гирифт сабза ором,
 Доданд ба дасти сурхгул ҷом.

448
x44

- Мачнун ба сукунату гаронӣ
Шуд окили маҷлиси маонӣ.
1660 В-он меҳтари меҳмоннавозаш
Медошт ба сад ҳазор нозаш.
Бе талъати ӯ тараб намекард,
Май ҷуз ба ҷамоли⁵⁹⁴ ӯ намех(в)ард.
Моҳе ду-се дар нишоткорӣ
Қарданд ба ҳам шаробхорӣ.

ИТОБ ҚАРДАНИ МАЧНУН БО НАВФАЛ

- Рӯзе ду ба ду нишаста буданд,
Шодию нишот мефузуданд.⁵⁹⁵
Мачнун зи шикояти замона
Байте ду-се хонд ошиқона,
1665 К-эй фориғ аз охи дуднокам,⁵⁹⁶
Бар боди фиреб дода хокам!
Сад ваъдаи меҳр дода бешӣ,
Бо ним вафо накарда хешӣ.
Пазруфта, ки пешат оварам нӯш,
Пазруфтаи хеш карда фармӯш?!
Оварда маро ба дилфиребӣ,
Водода ба дасти ношикебӣ!
Додем забон ба меҳру пайванд,
В-имрӯз ҳамекунӣ⁵⁹⁷ забонбанд.
1670 Сад захми забон шунидам аз ту,
Як марҳами дил надидам аз ту!
Сабрам шуду ақл рахт барбаст,
Даръёб, вагарна рафтам аз даст!
Дилдории бедиле намудан,
В-онгаҳ ба хилофи кавл⁵⁹⁸ будан,
Дур уфтад аз бузургворӣ,
Ёрон беҳ аз ин кунанд ёрӣ!

- Кавле, ки дар $\bar{u}$ вафо набином,
Аз чун ту касе раво набином!⁵⁹⁹
1675 Бе ёр⁶⁰⁰ манам заифу ранчур,
Чун ташна зи оби зиндагӣ дур.
Шарт аст ба ташна об додан,
Ганче ба деҳи хароб додан.
Гар силсилаи маро кунӣ соз,
Варна шуда гир шефта боз.
Гар Лайлиро ба ман расонӣ,
Варна, на ману на зиндагонӣ.

ЧАНГ ҚАРДАНИ⁶⁰¹ НАВФАЛ БО ҚАБИЛАИ ЛАЙЛИ

- Навфал зи чунин итоби дилкаш
Шуд нарм чунон ки мум аз⁶⁰² оташ.
1680 Барчасту ба азми роҳ кӯшид,
Шамшер кашиду диръ пӯшид.
Сад марди гузини корзорӣ
Парранда чу мурғ дар саворӣ
Ороста карду рафт пӯён
Чун шери сиёҳ чангқӯён.⁶⁰³
Чун бар дари он қабила зад гом,
Қосид талабиду дод пайғом,
Қ-инак ману лашкаре чу оташ
Ҳозир шудаем тунду саркаш.
1685 Лайлӣ ба ман оваред ҳолӣ,
Варна ману теги лоуболӣ.
То ман ба навозише, ки донам,
Ҷро ба сазои $\bar{u}$ расонам.
Ҳам куштаи ташна об ёбад,
Ҳам обрасон савоб ёбад!
Чун қосид шуд, паёми $\bar{u}$ бурд,
Шуд шишаи меҳр дар миён хурд.

1690 Касро сӯи моҳ дастрас нест,
На кори ту, кори ҳеҷ кас нест!
Ҷуро чӣ барӣ, ки офтоб аст,
Ту деви раҷиму ӯ шаҳоб аст⁶⁰⁴.

1690 Қасро сӯи моҳ дастрас нест,
На кори ту, кори ҳеҷ кас нест!
Ҷуро чӣ барӣ, ки офтоб аст,
Ту деви рачиму ӯ шаҳоб аст⁶⁹⁴.
Шамшер кашӣ, кашем дар ҷанг,
Қорура занӣ, занем бар санг!
Қосид чу шунид кому ноком.
Боз омаду боздод пайғом.

Бори дигараш ба хашмноки
Фармуд, ки пой дор⁸⁰⁵ хокӣ,

1695 Қ-эй беҳабарон зи теғи тезам,
Фориғ зи ҳаюни гармхезам!
Аз роҳи касе,

ки мавчи даръест,
Хезед, вагарна фитна бархост!
Пайғомрасони ӯ дигар бор
Овард паёми носазовор.
Он хашм дар ӯ чунон асар кард,
Қ-оташ зи дилаш забон бадар кард⁸⁰⁶.
Бо лашкари худ кашида шамшер,
Афтод дар он қабила чун шер

1700 В-эшон ба ҳам омаданд чун кӯх,
Бардошта наърае ба анбӯх.
Бар навфалиён инон кушоданд,
Шамшер ба шер дарниҳоданд.
Даръён масоф гашт чӯшон,
Гаштанд муборизон хурушон.
Шамшери зи хун чом⁶⁰⁷ бар⁶⁰⁸ даст,
Мекард ба чуръа хокро маст.
Сарпанчаи найзаи далерон
Панчашикани шитоби шерон.

1705 Мурғони хаданги тезрафтор
Бар хўрдани хун кушода минқор.

- Пулодаи теги мағзполой
 Сарҳои сарон ғиганда бар пой.
 Ғурридани тозиёни пурҷӯш
 Қар қарда сипехру мохро ғӯш.
 Аз сойқаи аҷал, ки мечаст,
 Пулод ба санг дарнамераст.
 Зӯбини бало сиёсатангез,
 Сар чун сари мӯи дайламон тез.
 1710 Хуршеди дурафш даҳзабона,
 Чун субҳи дарида даҳнишона⁶⁰⁹.
 Ғашта замӣ аз варам чу дарёё,
 Санг обиларӯй чун Сурайё.
 Ҳар шери сиёҳе истода,
 Чун мори сияҳ даҳан кушода⁶¹⁰.
 Шерони сиёҳ дар даридан,
 Девони сапед⁶¹¹ дар давидан.
 Ҳар кас ба масоф дар саворӣ,
 Маҷнун ба ҳисоби ҷонсупорӣ.
 1715 Ҳар кас фарасе ба ҷанг меронд,
 Ё ҷумла дуои сулҳ меҳонд.
 Ҳар кас талале ба теғ мекушт,
 Ё ҳештан аз дареғ мекушт.
 Мекард чу ҳоҷиён⁶¹² тавофе,
 Ангехта сулҳе аз масофе.
 Ғар шарм наёмадеш,
 чун меғ
 Бар⁶¹³ лашқари ҳештан задӣ теғ.
 Ғар таъназанаш маъоф қардӣ,
 Бо мавқаби худ масоф қардӣ.
 1720 Ғар хандаи душманон надидӣ,
 Аввал сари дӯстон буридӣ.
 Ғар дастрасаш будӣ ба тақдир,
 Бар⁶¹⁴ ҳамсипарони худ задӣ тир⁶¹⁵.
 Ғар дил назадеш пойпуштӣ,
 Пуштиғари⁶¹⁶ ҳешро бикуштӣ.

- Мебуд дар ин сипоҳи чӯшон
Бар нусрати он сипоҳ кӯшон.
Ин⁶¹⁷ чо ба талоя рахш ронда,
В-он чо ба язак дуо⁶¹⁸ нишонда.
- 1725 Аз қавми вай ар саре фитодӣ,
Бар дасти буранда бўс додӣ.
В-он кушта,
ки буд зи хайли ёраш,
Мешуст ба чашми селбора⁶¹⁹.
Карда сари найза з-ин тараф рост,
Сарнайзаи фатҳ аз он тараф хост.
Гар лашкари ӯ шудӣ қавидаст,
Ҳам тир бирехтию ҳам шаст.
В-ар ҷониби ёри ӯ шудӣ чир,
Гурридӣ аз он нишот чун шер.
- 1730 Пурсид яке, ки эй ҷавонмард,
К-аз дур занӣ чу⁶²⁰ чарх новард!
Мо аз паи ту ба ҷонсупорӣ,
Бо ҳасм туро⁶²¹ чарост ёрӣ?
Гуфто, ки чу ҳасм ёр бошад,
Бо теғ маро чӣ кор бошад?
Бо ҳасм набарди хун тавон кард,
Бо ёр набард чун тавон кард?
Аз маърақаҳо ҷароҳат ояд,
Ин чо ҳама бўи роҳат ояд.
- 1735 Маъшуқа чу бўи ҷон фириштад,
Ошиқ ба иваз ҳамон фириштад.
Ӯ сурма фириштад аз ғуборам,
Ман санг задан чӣ заҳра дорам?
Ӯ дода ба ваъда ангубинам,
Ман сиркадеҳӣ раво набинам⁶²².
Он ҷониб дасти ёр дорад,
Қас ҷониби ёр хор дорад⁶²³.
Майли дили меҳрубонам он ҷост,
Он чо ки дил аст, ҷонам он ҷост!

- 1740 Шарт аст ба пеши ёр мурдан,
 З-ӯ чон ситудан, зи ман супурдан!
 Чун чони худ инчунин супорам,
 Бар чони шумо чӣ раҳмат орам?
 Пурсанда чу ҳол⁶²⁴ инчунин дид,
 Бигрист ба гирья дар замин дид.
 Ӯ рақскунон ба зери гарде,
 Мекард бад-ин сифат набарде⁶²⁵.
 Навфал ба масоф тег дар даст,
 Мегашт ба сони пили сармаст.
- 1745 Мебурд ба ҳар тарида⁶²⁶ чоне,
 Афганд ба ҳамлае чаҳоне.
 Ҳар сӯ, ки тавоф зад, сар афшонд,
 Ҳар чо, ки расид, чӯи хун ронд.
 В-он⁶²⁷ тегзанон, ки лоф чустанд,
 То аввали шаб масоф чустанд.
 Чун турраи ин кабудчанбар
 Бар чабҳати рӯз рехт анбар,
 З-ин гурҷи⁶²⁸ туррабаркашида
 Шуд рӯз чу турра сарбурида.
- 1750 Он ҳар ду сипаҳ зи ҳам буриданд,
 Бар маърака хобғаҳ гузиданд.
 Чун мори сияҳ мӯҳра барчид,
 Заҳҳоки сапедадам⁶²⁹ бихандид.
 Дар дасти муборизони чолок⁶³⁰
 Шуд найза ба сони мори Заҳҳок.
 Дар гирди қабилагоҳи Лайлӣ
 Чун кӯҳ расида буд-ш⁶³¹ хайле.
 Аз пешу паси қабила ёрон
 Қарданд басичи тирборон.
- 1755 Навфал,
 ки⁶³² сипоҳе он чунон дид,
 Чуз сулҳ даре задан зиён дид.
 Ангехт миёнчӣе зи хешон,
 То сулҳ диҳад⁶³³ миёни эшон.

- Қ-ин чо на ҳадиси теғбозист,
 Даллолагие ба дилнавозист.
 Аз баҳри паризада чавоне
 Хоҳам зи шумо паринишоне.
 В-аз хосаи хештан дар ин кор
 Ганчина фидо кунам ба харвор.
 1760 Гар кардани ин амал савоб аст,
 Ширинтар аз ин сухан⁶³⁴ ҷавоб аст.
 В-ар з-он ки⁶³⁵ шакар намефурушед,
 Дар додани сирка ҳам накушед!
 Чун рост намекунед коре,
 Шамшер задан чарост боре?!
 Чун кард миёнчӣ ин сароғоз⁶³⁶,
 Гашт он ду сипаҳ зи якдигар боз.
 Чун хоҳиши якдигар шуниданд,
 Аз кинакашӣ инон кашиданд.
 1765 Сулҳ омаду дур бош дар чанг,
 То аз ду гурӯҳ дур шуд чанг.

ИТОБ КАРДАНИ МАЧНУН БО НАВФАЛ

- Маҷнун чу шунид бӯи озарм,
 Қард аз сари кин кумайтро чарм.
 Бо Навфали теғзан барошуфт,
 Қ-эӣ аз ту расида чуфт бо⁶³⁷ чуфт!
 Аҳсант, зиҳӣ умедворӣ!
 Беҳ з-ин набувад тамомкорӣ!
 Ин буд баландии кулоҳат?
 Шамшер кашидани⁶³⁸ сипоҳат?
 Ин буд ҳисоби зӯрмандет?
 1770 В-ин буд фусуни девбандет?
 Ҷавлон задани самандат ин буд?
 Андохтани камандат ин буд?

1775 Аз ёрии ту буридам, эй⁶³⁹ ёр,
Бурдӣ зеҳи⁶⁴⁰ кори ман, зиҳӣ кор!
Бас ришта, ки бигсалад зи ёрӣ,
Бас қоим, к-афтад аз саворе.
Бас тири шубон,

1780 Қ-он қо ки нақоштӣ, дурудӣ.
Бунъёд ниҳодаӣ чу мардон,
Ҳам ту ба қарам тамоғ гардон.
Тоғик дилам, ту рӯшноӣ,
В-озурда танам, ту мӯмиёӣ⁶⁴¹.
Навқал сипарафғанон зи ҳарбаш,
Бинвохт ба рифқҳои чарбаш,
Қа-з бемададию бесипоҳӣ
Қардам ба фиреб сулҳҳои.

136

- Дар чустани кин зи ҳар диёре
Лашкар талабид рӯзгоре.
1790 Овард ба ҳам сипоҳи⁶⁴⁴ анбӯҳ,
Пас парра кашид кӯҳ то кӯҳ.
Омад ба масофгоҳ аввал,
Душман шуда кӯр, балки аҳвал⁶⁴⁵.

МАСОФ КАРДАНИ НАВФАЛ БОРИ ДУЮМ

- Ганчинакушои ин ҳазина
Сар боз кунад зи ганҷи сина,
Қ-он рӯз, ки Навфал он сипаҳ ронд,
Бинанда бад-ӯ⁶⁴⁶ шигифт дармонд.
Аз зилзилаи масофхезон
Шуд қуллаи Бӯкубайс резон.
1795 Хасмон чу хуруши ӯ шуниданд,
Дар ҳарб шуданду саф кашиданд.
Солори қабила бо сипоҳе
Баршуд ба сари назорагоҳе.
Сахро ҳама найза диду ханҷар,
В-офоқ⁶⁴⁷ гирифта мавҷи лашкар.
Аз наъраи кӯсу нолаи ной
Дил дар тани⁶⁴⁹ мурда мешуд аз ҷой.
Рое на, ки ҷангро бисечад,
Рӯе на, ки рӯй аз он⁶⁴⁹ бипечад.
1800 З-он гуна, ки буд, пой бифшурд,
Сел омаду рахти⁶⁵⁰ бахтро бурд.
Қалби ду сипаҳ ба ҳам барафтод,
Ҳар теғ, ки рафт, бар сар афтод.
Аз хуни равон, ки рег мешуст,
Аз реги равон ақиқ меруст.
Дил монда шуд аз ҷигар даридан,
Шамшер — хичил зи сар буридан!

Саг бех бихӯрад,⁶⁶³ ки девмардум!

- 1855 Онро, ки газад саги хатарнок,
Чун марҳам ҳаст, нестайш бок.
В-онро, ки даҳони одамӣ ҳаст,
Натвон ба ҳазор марҳамаш баст.
Чун ӯ вараке чунин фуруҳонд,
Навфал ба ҷавоби ӯ фурумонд.
З-он ҷиразабони раҳматангез
Бахшоиш карду гуфт: «Бархез!
Ман⁶⁶⁴ гарчи саромади сипоҳам⁶⁶⁵,
Духтар ба дили хуш аз ту хоҳам⁶⁶⁶.
- 1860 Чун менадиҳӣ, дили ту донад,
Аз ту ба ситам кӣ меситонад?
Ҳар зан,
ки ба дасти зӯр хоҳанд,
Нон хушку асида шӯр хоҳанд.
Ман, к-омадам аз пай дуоҳо,
Мустағниям аз чунин ҷафоҳо.
Онон ки надими хос буданд,
Бо пир дар ин халос буданд,
К-он шефтахотири ҳаваснок
Дорад манише азим нопок.
- 1865 Ҳар зан, ки ба ҷанги ӯ дарафтад,
Бадхӯ шавад ӯ, на дархӯр афтад⁶⁶⁷.
Шӯридадиле чунин⁶⁶⁸ ҳавоӣ
Тан дарнадиҳад ба кадхудой.
Бар ҳар ҷӣ диҳеш, агар наҷот аст,
Собит набувад, ки бесабот аст.
Модӣ⁶⁶⁹ зи барои ӯ ба новард,
Ӯ рӯй ба фатҳи душман овард.
Мо аз пай ӯ нишонаи тир,
Ӯ дар руҳи мо кашида такбир⁶⁷⁰.
- 1870 Ин нест нишони хушмандон,
Ӯ хоҳ ба гирья, хоҳ хандон.
Ин вуслат агар фароҳам афтад.
Ҳам қуръаи фол⁶⁷¹ бар ғам афтад.

- Некӯ набувад зи рӯи ҳолат
 Ё бо ҳалалу ту бо хиҷолат.
 Он беҳ ки чу ному нанг дорем,
 З-ин кори намуна чанг дорем!
 Хоҳишгар аз ин ҳадис бигзашт,
 Бо лашкари хеш бозпас гашт.
- 1875 Мачнуни шикастадил дар он кор
 Дилхаста шуд аз газанди он хор.
 К-имрӯз, ки рӯзи дастбурд аст,
 Он бахт, ки хуфта буд, мурда-ст,
 Дар бахти чу ман салимрое
 Боистӣ агар будӣ вафое⁶⁷².
 Омад бари Навфал об дар чашм,
 Чушанда чу кӯҳи оташ аз хашм,
 К-эӣ пой ба дӯстӣ фушурда,
 Пазруфтаи худ ба сар набурда!
- 1880 Дар субҳдаме бад-он сапедӣ,
 Додем ба рӯзи ноумедӣ.
 Аз дасти ту сайди ман чаро рафт?
 В-он⁶⁷³ даст гирифтанат кучо рафт?
 Ташна-м⁶⁷⁴ ба лаби Фурот бурдӣ,
 Нохӯрда ба дӯзахам супурдӣ?
 Шаккар зи қаматра баркушодӣ,
 Шарбат кардӣ, вале надодӣ.
 Бар хони табарзадам нишондӣ,
 Бозам чу магас зи пеш рондӣ.
- 1885 Чун охири ришта ин гирех буд,
 Ин ришта наришта,
 пунба беҳ буд.
 Ин гуфту инон аз ӯ бигардонд,
 Якаспа шуду дуаспа меронд.
 Чандон, ки намуда шуд мурут,
 К-инро беҳ аз ин бувад мукофот.
 Тартиб кунам аз ин диёрат,
 Чуфте ҳунарию созгорат.

Боҳурмату ҳусну боҳазина,
Симобсурину симсина.

- 1890 То корат аз ӯ ба соз гардад,
Давлат ба дари ту бозгардад.
З-ин гуна базе умед доданд,
Банд аз дили ӯ намекушоданд⁶⁷⁵.
Гум кард пай аз миёни эшон,
Мерафт чу абр дилпарешон.
Мерехт зи дида об бар хок,
Бар захри кушанда рехт таръёк⁶⁷⁶.
Навфал чу ба мулки хеш пайваст,
Бо ҳамнафасони хеш биншаст.

- 1895 Маҷнуни ситамдидаро хонд,
То дил диҳадаш, к-аз ӯ дилаш монд.
Чустанд базе дар он мақомаш,
Афтода буд аз ҷарида номаш.
Гум гаштани ӯ, ки нораво буд,
Огоҳ шуданд, к-аз кучо буд⁶⁷⁷.

РАҲОНИДАНИ МАҶНУН ОҲУВОНРО⁶⁷⁸

- Созандаи арғунуни ин соз
Аз парда чунин барорад овоз,
К-он мурғи ба ком норасида,
Аз навфалиён чу шуд бурида,
1900 Тайёраи тундро шитобон
Меронд чу бод дар биёбон.
Мехонд суруди бевафой,
Бар Навфалу он хилофрой.
Бо ҳар дамане⁶⁷⁹ аз он вилоят
Мекард зи бахти бад шикоят.
Мерафт сиришкрезу ранчур,
Андохта дид доме аз дур.

- Дар дом фитода охуе чанд,
Маҳкам шуда дасту пой дар банд.
- 1905 Сайёд бад-ин⁶⁸⁰ тамаъ, ки хезад,
Хун аз тани охувон бирезад.
Мачнун ба шафоат аспро ронд,
Сайёд савор диду⁶⁸¹ дармонд.
Гуфто, ки ба расми домъёри
Меҳмони туам бад-он чӣ дорӣ!
Дом аз сари охувон чудо кун,
Ин як-ду рамидаро раҳо кун!
Бечон чӣ кунӣ рамидаеро?
Ҷонест ҳар офаридаеро!
- 1910 Чашмею сурине инчунин хуб,
Бар ҳар ду набишта⁶⁸² ғайри мағзуб.
Дил чун диҳадат, ки барситезӣ,
Хуни ду-се беғунаҳ бирезӣ?
Он кас, ки на одамист, гург аст,
Охукушӣ охуе бузург аст.
Чашмаш, на ба чашми ёр монад,
Бӯяш, на ба навбаҳор монад.
Бигзор ба ҳаққи чашми ёраш,
Бинвоз ба ёди⁶⁸³ навбаҳораш.
- 1915 Гардан мазанаш, ки бевафо нест,
Дар гардани ӯ расан раво нест.
Он гардани тавқбанди озод
Афсӯс бувад ба теғи пӯлод.⁶⁸⁴
В-он чашми сиёҳи сурмасуда
Дар⁶⁸⁵ хок хато бувад ғунуда,
В-он сина, ки рашки сими ноб аст,
На дархӯри оташу кабоб аст.
В-он содасурини нозпарвард,
Донӣ, ки ба захм нест дарх(в)ард?
- 1920 В-он нофа,
ки мушки ноб дорад,
Хун рехтанаш чӣ об⁶⁸⁶ дорад?

В-он пой латифи хизронӣ
Дархӯрди шиканча нест, донӣ!
В-он пушт,

ки бори кас насанчад,
Бар пушти замин занӣ, биранчад.
Сайёд бад-он⁶⁸⁷ нашид, к-ӯ хонд,
Ангушт гирифта дар даҳан⁶⁸⁸ монд.
Гуфто: «Сухани ту кардаме гӯш,
Гар фақр набудамӣ⁶⁸⁹ ҳамоғӯш.

1925 Нахчири думоҳа қайдам ин аст,
Як хона аёлу сайдам ин аст.
Сайёд бад-ин ниёзмандӣ,
Озодии сайд чун писандӣ?
Гар бар сари сайд соя дорӣ,
Чон боз хараш, ки моя дорӣ!»⁶⁹⁰
Маҷнун ба ҷавоби он тӯҳидаст
Аз маркаби худ сабук фуруҷаст.
Оҳутаки хешро⁶⁹¹ бад-ӯ дод,
То гардани оҳувон шуд озод.

1930 Ӯ монду яке ду оҳуи хурд,
Сайёд бирафту борагӣ бурд.
Медод зи дӯстӣ, на з-афсӯс,
Бар чашми сиёҳи оҳувон бўс,
К-ин чашм агар на чашми ёр аст,
З-он чашми сиёҳ ёдгор аст!
Бисёёр бар оҳувон дуо кард,
В-он гоҳ зи домашон раҳо кард.⁶⁹²
Рафт аз пай оҳувон шитобон,
Фаръёдкунон дар он биёбон.

1935 Бе кинаварӣ силоҳ баста,
Чун гул ба силоҳи хеш хаста.
Дар марҳалаҳои реги ҷӯшон
Гашта зи табаш чу деги ҷӯшон.
Аз дил ба ҳаво бухор дода,
Хорову қасаб ба хор дода.

- Шаб чун қасаби сиёҳ пӯшид,
 Хуршед қасаб зи моҳ пӯшид,
 Он шефтаи маҳи ҳисорӣ
 Чун тори қасаб шуд аз низорӣ,
 1940 З-он сон, ки ба ҳеч ҷустуҷӯе
 Фарқаш накунад касе зи мӯе⁶⁹³.
 Шаб чун сари зулфи ёр⁶⁹⁴ торик,
 Раҳ чун тани дӯстдор⁶⁹⁵ борик.
 Шуд навҳакунон даруни ғоре
 Чун моргазида сусморе.
 Аз баҳри ду дида гавҳар афшонд,
 Биншаст зи пою мавҷ биншонд⁶⁹⁶.
 Печид чунон, ки бар замин мор,
 Ё бар сари оташ афганӣ хор.
 1945 То рӯз нахуфт аз оҳ кардан,
 В-аз нома чу шаб сиёҳ кардан.

ОЗОД КАРДАНИ МАЧНУН ГАВАЗНОНРО⁶⁹⁷

- Чун субҳ ба фоли некрӯзӣ
 Барзад алами ҷаҳонфурӯзӣ,
 Абрӯи ҳабаш ба чин даромад,
 К-ойинаи Чин зи Чин баромад.
 Он ойинаи ҳаёл дар чанг
 Чун ойина буд, лек дар занг.
 Бархост чунон ки буд аз оташ,
 Чун дӯди абир бӯи ӯ х(в) аш.
 1950 Раҳ пеш гирифт байтхонон,
 Бардошта бонги меҳрубонон.
 Мерафту ба дида роҳ меруфт,
 «Мошоаллоҳу кона»-меғуфт⁶⁹⁸.
 Ногоҳ расид дар мақоме,
 Андохта дид боз доме.

- Дар дом гавазие уфтода,
 Гардан зи расан ба тег дода.
 Сайёд бар он⁶⁹⁹ гавазни гулранг
 Оварда чу шері шарза оҳанг.
- 1955 То бе гунаҳеш хун бирезад,
 Хуне, ки чунин, аз ӯ чӣ хезад?
 Мачнун чу расид пеши сайёд,
 Бикшод забон чу неши фассод,
 К-эй чун саги золимон забунгир,
 Дом аз сари очизон бурун гир!
 Бигзор, ки ин асири бандӣ
 Рӯзе ду кунад нишотмандӣ!
 З-ин чуфтаи хун карона гирад,
 Бо чуфти худ ошъёна гирад.
- 1960 Он чуфт,
 ки имшабаш бичӯяд,
 Аз⁷⁰⁰ гум шуданаш туро чӣ гӯяд?!
 К-эй он кӣ⁷⁰¹ туро зи ман чудо кард,
 Маъхуз мабод чуз бад-ин дард!
 Сайёди ту⁷⁰² рӯзи хуш мабинод
 Яъне ки ба рӯзи ман⁷⁰³ нишинод!
 Гар тарсӣ аз оҳи дардмандон,
 Баркан зи чунин шикор дандон!
 Рои ту чӣ кардӣ, ар ба такдир
 Нахчиргар ӯ шудӣ, ту нахчир?
- 1965 Шукронаи ин чӣ мепазирӣ,
 К-ӯ сайд шуду ту сайдгирӣ?
 Сайёд бад-ин⁷⁰⁴ сухангузорӣ
 Шуд дур⁷⁰⁵ зи хуни он шикорӣ.
 Гуфто: «Накунам ҳалок ҷонаш,
 Аммо надихам ба ройгонаш.
 Ваҷҳи ҳуриши ман ин шикор аст,
 Гар бозхарӣ-ш вақти кор аст».
 Мачнун ҳама созу олати хеш
 Барканду сабук ниҳод дар пеш.

1970 Сайёд салеҳу⁷⁰⁶ соз бардошт,
Сайде⁷⁰⁷ сара диду сайд бигзошт.
Мачнун сӯи он шикори дилбанд
Омад чу падар ба сӯи фарзанд.
Молид бар ӯ чу дӯстон даст,
Ҳар чо ки шикаста дид, мебааст.
Сар то пояш ба каф бихорид,⁷⁰⁸
З-ӯ гарду зи дида ашк борид.
Гуфт: «Эй зи рафиқи хештан дур,
Ту низ чу ман зи дӯст маҳчур!

1975 Эй пешрави сипоҳи саҳро,
Хиргоҳнишини кӯҳи хазро!
Бӯи ту зи дӯст ёдгорам,
Чашми ту назири чашми ёрам.
Дар сояи ҷуфт бод ҷоят!
В-аз дом кушода бод поят!
Холӣ зи ту захми кинахоҳон,
Дур аз сари ту каманди шоҳон.⁷⁰⁹
Дандони ту аз даҳонаи зар
Ҳам дар садафи лаби ту беҳтар.

1980 Чарми ту,
ки созманди зеҳ шуд,
Ҳам бар зеҳи ҷомаи ту беҳ шуд.
Ашки ту агарчи ҳаст таръёк,
Норехта беҳ чу заҳр бар хок.
Эй синакушон гарданафроз,
Дар сӯхтасинае бипардоз!⁷¹⁰

Донам, ки дар ин ҳисори сарбаст
З-он моҳи ҳисорият хабар ҳаст.
Вақте ки чаро кунӣ дар он бум,
Ҳоли дили⁷¹¹ ман кунеш маълум,
1985 Қ-эӣ монда ба коми душманонам!
Чунон ки бихоҳӣ,⁷¹² ончунонам.
Ту дуру ман, аз ту низ ҳам дур,⁷¹³
Ранчур ману ту низ ранчур.

- Пире на, ки дар миёна афтад,
 Тире на, ки бар нишона афтад.
 Боде, ки надорад аз ту бӯе,
 Номаш набарам ба ҳеҷ рӯе.
 Ёде, ки зи ту асар надорад,
 Бар хоҳири ман гузар надорад.
- 1990 3-ин гуна⁷¹⁴ яке на, балки сад беш
 Меғуфт ба ҳасби ҳолати хеш.
 Аз пой гавази банд бикшод,
 Чашмаш бӯсиду кардаш озода.
 Чун рафт гавази домдида,
 3-он букъа равон шуд орамида.
 Сайёраи шаб чу бар сари чоҳ.
 Юсуфрӯе харид чун моҳ,
 Аз анҷумани расадфурӯшон⁷¹⁵
 Шуд Мисри фалак чу Нил чӯшон.
- 1995 Он милкашида мил бар мил
 Мерафт чу Нил чома дар нил.
 Чандон ки забон бадар кунад мор,
 Ё мурғ занад ба об минқор.
 Н-осуда чу мори бардарида,
 Нағнуда чу мурғи парбурида.
 Мағзаш зи ҳарорати димоғаш,
 Сӯзанда чу рағғани чароғаш.
 Гар худ ба масал чу шамъ мурдӣ,
 Паҳлӯ ба сӯи замин набурдӣ.

СУХАН ГУФТАНИ⁷¹⁶ МАЧНУН БО ЗОҒ

- 2000 Шабгир, ки чархи лочувардӣ
 Орост кабудие ба зардӣ,
 Хандидани қурси он⁷¹⁷ гули зард
 Офок ба ранги сурхгул кард.

Мачнун чу гули хазонрасида

Мегашт миёни оби дида.

З-он об,

ки бар вай⁷¹⁸ оташ афшонд,

Киштӣ чу сабо ба хушк меронд.

Аз гармии офтоби сӯзон

Тафсид⁷¹⁹ ба вақти нимрӯзон.

2005 Чун соя⁷²⁰ надошт ҳеҷ рахте,

Биншаст ба сояи дарахте,

Дар сояи он дарахти оӣ

Гирд омада обе аз ҳавоӣ.

Ҳавзе шуда чун фалак мудаввар,

Покизаву хуш чу ҳавзи кавсар.

Пиромуни об сабза раста,

Ҳам сабза, ҳам об рӯйшуста.

Он ташна зи гармии чигартоб

З-он об чу сабза гашт сероб.

2010 Осуд замоне аз давидан,

В-аз гуфтану ҳеҷ ношунидан.

З-он мафраши ҳамчу сабз⁷²¹ дебо

Медид дар он дарахти зебо.

Бар шох нишаста дид зоғе,

Чашмею чӣ чашм!— Чун чароғе!

Чун зулфи бутон сиёҳу дилбанд,

Бо дил чу чигар гирифта пайванд.

Солех мурғе чу ноқа хомӯш,

Чун солеҳиён шуда сияҳпӯш.

2015 Бар шох нишаста чусту бино⁷²²

Ҳамчун шаба дар⁷²³ миёни мино.

Мачнун чу мусофире чунон дид,

Бо ӯ дили хеш ҳамъинон дид,

Гуфт: «Эй сияҳи сапеднома,

Аз дасти кӣ сиёҳчома?

Шабранг чароӣ, эӣ шабафрӯз?

Рӯзат зи чӣ шуд сияҳ бад-ин рӯз?

2020

2025

2030

2035

Шуд зоғу ниҳод бар дилаш доғ.

Шаб чун пари зоғ бар сар овард,
Шабпарра зи хоб сар баровард.
Гуфтӣ, ки ситорагон чароғанд,
Ё дар пари зоғ чашми зоғанд.
Мачнун чу шаби чароғмурда,
Афтодаву дида зоғ бурда.
Мерехт сиришки дида то рӯз
Монандаи шамъи хештансӯз.

**БУРДАНИ ПИРАЗАН МАЧНУНРО
БА ДАРИ⁷³⁰
ХИРГОҲИ ЛАЙЛӢ⁷³¹**

- 2040 Чун нури чароғи осмонгард
Аз пардаи субҳ сар бадар⁷³² кард.
Дар ҳар назаре шукуфт боғе,
Шуд ҳар басаре чу шабчароғе.
Мачнун чу паранда зоғпӯён,
Парвонасифат чароғчӯён.
Аз роҳи раҳил хор бардошт,
Ҳинчори диёру ёр бардошт.
Чун бӯи даман шунид биншаст,
Як лаҳза ниҳод бар чигар даст.⁷³³
- 2045 Боз аз нафасаш баромад овоз
Чун мурда, ки ҷон бад-ӯ расад боз.
Шуд пиразане зи дур пайдо,
Бо ӯ шахсе ба шакли шайдо,
Сар то қадамаш кашида дар банд,
В-он шахс ба банд ғашта хурсанд.
Зан мешуд дар шитоб кардан,
Мебурд варо расан ба гардан.
Мачнун чу асир дид дар банд,
Занро ба худой дод савганд,
- 2050 Қ-ин марди ба банд кист бо ту?
Дар банд зи баҳри чист бо ту?

- Зан гуфт: «Сухан чу рост хоҳӣ,
 Мардест на бандию на чоҳӣ.
 Ман беваам, ин рафиқ⁷³⁴ дарвеш,
 Дар ҳар ду зарурате зи ҳар беш.
 Аз дарвешӣ бад-он расидам,
 Қ-ин банду расан дар ӯ кашидам.
 То гардонам асирвораш,
 Тавзеъ кунам ба ҳар диёраш.
- 2055 Гирд оварам аз чунин баҳона
 Муште алаф аз барои⁷³⁵ хона.
 Бинем, к-аз он миён чӣ бархост,
 Ду нима кунем росторост.
 Ниме ману ниме ӯ ситонад,
 Гарде ба миёна-дар намонад».
 Мачнун зи сари шикастаболи,
 Дар пой зан уфтод ҳоли,
 Қ-ин силсилаву танобу занҷир
 Бар ман неҳ,
 аз ин рафиқ⁷³⁶ баргир!
- 2060 Қ-ошуфтаю мустаманд моем,
 Ӯ нест сазои банд, моем!
 Мегардонам ба рӯсиёҳӣ
 Ин ҷову ба ҳар кучо, ки хоҳӣ!
 Ҳарч-он баҳам ояд аз чунин кор,
 Бе ширкати⁷³⁷ ман турост, бардор!»
 Чун дид зан ин чунин шикоре,
 Шуд шод ба ин чунин шуморе.
 З-он ёр бидошт дарзамон даст,
 Он банду расан ҳама дар ин⁷³⁸ баст.
- 2065 Бинвохт ба банд кардан ўро,
 Мебурд расан ба гардан ўро.
 Мебасту зи банд мераҳондаш,
 В-аз ҳулла ба ҳулла⁷³⁹ медавондаш.
 Ҳар ҷо ки расиду мардумон дид,
 Бигрист яке, яке бихандид.

Бигрист касе, ки буд оқил.⁷⁴⁰

У дода ризо ба захм хӯрдан,
Занцир ба пою ғул ба гардан.

2070 Чун бар дари хаймае расидӣ,

Мастона суруд баркашидй.

«Лайлӣ!» — гуфтию санг х(в) ардӣ,

Дар хӯрдани санг рақс кардӣ.

Чун чанд чафош бар сар овард,

Гирди дари Лайлияш баровард.

Чун бодѣ аз он чаман бар у част,

Бар хоки чаман чу сабза⁷⁴¹ биншаст.

Бигрист бар он чаман ба зорӣ

Чун дидан абри навбахорӣ.

2075 Сар мезад бар замину меғуфт,

К-эй ман зи ту тоқу бо ғамат чуфт!

Мучримтар аз он шудам дар ин роҳ,

Қ-озод шавам зи банду аз чоҳ.

Инак сару пой ҳар ду дар банд,

Гаштам ба уқубати ту хурсанд.

Гар з-он ки намудаам гуноҳе,

Маъзур наям ба⁷⁴² ҳеч роҳе.

Ман ҳукмкашу ту ҳукмронӣ,

Таъдиб кунам, чунон ки донӣ!

2080 Мангар ба масофи теғу тирам,

Дар пеши ту, бин, ки чун асирам.

Гар тохтане ба латма⁷⁴³ кардам,

Аз латмаи хеш захм⁷⁴⁴ х(в)ардам.

Гар дй гунахе намуд поям,

Имруз расан ба гардан оям.

Гар дасти шикаста шуд камонгир,

Інак ба шиканча зери занцир.

3-он чурм,

ки пеш аз ин намудам

Бисьёр чинойт озмудам.⁷⁴⁵

- 2085 Мапсанд маро чунин ба хорӣ,
 Гар мекушиям, бикуш! Чӣ дорӣ?
 Гар чуз ба ту маҳкам аст беҳам,
 Баркаш чу⁷⁴⁶ салиби чормехам.
 Эй к-аз ту вафост бевафой,
 Пеши ту хатост беҳатой!
 Ман бо ту чу нестам хатокор,
 Худро ба хато кунам гирифтор.
 Бошад,⁷⁴⁷ ки вафое ояд аз ту,
 Ё тири⁷⁴⁸ хатое⁷⁴⁹ ояд аз ту.
- 2090 Дар зиндагиам дуруд н-орӣ,
 Дасте ба сарам фуруд н-орӣ,
 Дар куштагиам умеди он ҳаст,
 К-орӣ ба баҳона бар сарам даст.
 Гар теғ равон кунӣ бад-ин сар,
 Қурбони худам кунӣ бад-ин дар.
 Исмоилие зи худ бисанчам,
 Исмолиям агар биранчам.
 Чун шамъ дилам фуруғнок аст,
 Гар боз бурӣ сарам чӣ бок аст?
- 2095 Шамъ аз сари дарди сар кашидан
 Беҳ гардад вақти сар буридан.
 Дар пой ту беҳ, ки мурда бошам,
 То зиндаву бе ту чон харошам.
 Чун нест маро бари ту роҳе,
 З-ин пас ману гӯшаею оҳе.
 Сар додаю оҳ⁷⁵⁰ барнаёрам,
 То пеши⁷⁵¹ ту дарди сар наёрам.
 Гӯй зи ту дарди сар чудо бод,
 Дард они ман аст,
 сар туро бод!
- 2100 Ин гуфту зи ҷой част чун тир,
 Девона шуду бурид занчир.
 Аз кӯҳаи ғам шукӯҳ бигрифт,
 Чун кӯҳагирифта кӯҳ бигрифт.

- Бар Начд шуду нафир мезад,
Бар худ зи тапонча тир мезад.
Хешон чун⁷⁵² аз $\bar{u}$ хабар шуниданд,
Рафтанду надиданӣ бидиданд.
Ҳам модару ҳам падар дар он кор
Навмед шуданд аз $\bar{u}$ ба якбор.
2105 Бо кас чу намешуд орамида,
Гуфтанд ба тарки он рамида.
В-ӯро⁷⁵³ шуда дар харобу обод
Љуз ному нишони Лайлӣ аз ёд.
Ҳар кас ки бад- $\bar{u}$ ҷуз ин сухан гуфт,
Ё тан зад, ё гурехт, ё хуфт.

ДОДАНИ ПАДАР ЛАЙЛИРО БА ИБНИ САЛОМ⁷⁵⁴

- Ғаввоси ҷавоҳири маонӣ
Қард аз лаби худ гуҳарфишонӣ,
Қ-он рӯз, ки Навфал он зафар ёфт,
Лайлӣ ба виқоя-дар хабар ёфт.
2110 Мегуфт ба хотир он дилафрӯз,
«Ал-айш», ки ёри мост пируз.⁷⁵⁵
Омад падараш забон кушода,
Бар фарқ амома қач ниҳода.
Баргуфт зи роҳи тезхушӣ
Афсонаи он забонфурушӣ,
Қ-имрӯз ҷӣ ҳила нақш бастам,
То з-офати он рамида растам.
Бастам суханаш, ба об додам,
Якборағиаш ҷавоб додам.
2115 Навфал, ки худо ҷазо диҳодаш,
Қард аз дари мо «худо диҳодаш».
У низ ба ҳаҷр гашт хурсанд,
Дандони тамаъ зи васл барканд.

- Арризқа илаллоҳ аз чунон ёр,
 Алминнату лиллоҳ аз чунин кор.⁷⁵⁶
 Лайлӣ зи падар бад-ин⁷⁵⁷ ҳикоят
 Ранҷид чунон ки бениҳоят!
 Дар парда нухуфта оҳ медошт,
 Парда зи падар нигоҳ медошт.
 2120 Чун рафт падар зи парда берун
 Шуд наргиси ӯ зи гирия гулгун.
 Чандон зи раҳи ду дида⁷⁵⁸ хун ронд,
 Қ-аз роҳи худ он ғубор биншонд.
 Чун гумшуда дид ҳамтарозу,
 Гаҳ даст газиду гоҳ бозу.
 Мерехт зи дида хуни софе,
 Мекард бар об ҳуллабофӣ.⁷⁵⁹
 Дод об зи наргис арғувонро,
 Дар ҳавза кашид хизронро.
 2125 Аҳде на,
 ки қисса боз гӯяд,
 Ёре на, ки чора боз чӯяд.
 Дар силсила⁷⁶⁰ бому дар гирифта,
 Мезист чу мори сар гирифта.
 В-аз⁷⁶¹ ҳар тарафе насими кӯяш,
 Медод хабар зи лутфи бўяш.⁷⁶²
 Бар⁷⁶³ сӯҳбати ӯ зи номдорон.
 Дилгарм шуданд хосторон.⁷⁶⁴
 Ҳар кас ба вилоятею моле
 Мечуст зи ҳусни ӯ висоле.
 2130 Аз дурталабони он хизона
 Даллола ҳазор дар миёна.
 Ин даст кашида то барад маҳд,
 Он⁷⁶⁵ сина кушода то ҳӯрад шахд.
 Ӯро падар аз бузургворӣ
 Медошт чу дур дар устуворӣ.
 В-он симтан аз камоли фарҳанг
 Он шиша нигоҳ дошт аз санг.

- Мехӯрд, вале ба сад мадоро
 Пинҳон чигару май ошкоро.
- 2135 Чун шамъ ба ханда рух барафрӯхт,
 Хандиду ба зери ханда месӯхт.
 Чун гул камари дуруя мебаст,
 Зӯбин дар пою шамъ бар даст.
 Мебурд зи рӯи созгорӣ
 Он лангиро ба роҳворӣ.
 Аз муштариёни бурчи он моҳ
 Сад Зӯхра нишаст⁷⁶⁶ гирди хиргоҳ.
 Чун ибни Салом аз ин⁷⁶⁷ хабар ёфт,
 Бар ваъдаи шарткарда биштофт.
- 2140 Омад зи пан арусоҳӣ
 Бо току таранби подшоҳӣ.
 Овард хазонаҳои бисёр,
 Анбар ба ману шакар ба харвор.
 В-аз нофои мушку лаъли конӣ
 Ороста барги армуғонӣ.
 В-аз баҳри фарешҳои зебо
 Чандин шутураш ба зери дебо.⁷⁶⁸
 В-аз бухтию тозии таковар
 Чандон ки надошт ақл⁷⁶⁹ бовар.
- 2145 3-он зар,
 ки ба як ҷаваш ситезанд,
 Мерехт, чунон ки рег резанд.
 Он зар на, ки он чу рег мебехт,
 Бар куштани хасм рег мерехт.
 Карда ба чунон муруввате чуст,
 Он хонаи регбумро суст.
 Рӯзе ду зи ранчи раҳ баросуд,
 Қосид талабиду шуғл фармуд.
 Ҷодусухане, ки кардӣ аз шарм
 Ҳангоми фиреб сангро нарма.
- 2150 Ҷонзиндакуне, ки аз фасеҳӣ
 Шуд мурдаи⁷⁷⁰ ӯ дами масеҳӣ.

- Бо пешкаше зи ҳар тароиф
 Оварда зи Руму Чину Тоиф.
 Қосид бишуду⁷⁷¹ хазинаро бурд,
 Як-як ба хазинадор биспурд.
 В-онгаҳ ба калиди хушзабонӣ
 Бикшод хазинаи ниҳонӣ,
 Қ-ин шоҳсавори шерпайкар
 Рӯи араб асту пушти лашкар.
 2155 Соҳибтабаъу⁷⁷² баландном аст,
 Асбоби бузургнаш тамом аст.
 Гар хун⁷⁷³ талабӣ, чу об резад,
 В-ар зар гӯӣ, чу хок безад.
 Ҳам з-ӯ бирасӣ ба ёвариҳо,
 Ҳам бозраҳӣ зи довариҳо!
 Қосид чу басте суҳан дар ин⁷⁷⁴ ронд,
 Мискин падари арӯс дармонд.
 Чандон,
 ки ба гирди кор баргашт,
 Иқрораш аз ин қарор нагашт.
 2160 Бар қардани он амал ризо дод,
 Махро ба даҳони аждаҳо дод.
 Чун рӯзи дигар арӯси хуршед
 Бигрифт ба даст ҷоми Ҷамшед,
 Бар суфти араб ғуломи русӣ
 Афғанд мусаллии арӯсӣ.
 Омад падари арӯс дар қор,
 Орост ба⁷⁷⁵ ганҷ кӯю бозор.
 Домоду дигар гурӯхро хонд,
 Дар пешғаҳи нишот⁷⁷⁶ биншонд.
 2165 Ойини суруру⁷⁷⁷ шодкомӣ
 Бархост ба ғояти тамомӣ.
 Бар расми араб ба ҳам нишастанд,
 Ақде, ки шикаста, боз бастанд.
 Тӯфони дирам бар осмон рафт,
 Дар ширбаҳо суҳан ба ҷон рафт.

- Бар ҳаҷлаи он бути диловез
 Қарданд ба тунгҳо шакаррез.
 В-он тангдаҳони тангрӯзӣ
 Чун уду шакар ба атрсӯзӣ.
 2170 Атре зи бухори дил барангехт,
 В-ашке чу гулоби талх мерехт.
 Лаъл оташу ҷазъаш об медод,
 Ин ғолия в-он гулоб медод.
 Чун сохта шуд басичи ёраш,
 Носохта буд ҳеч кораш.
 Наздики даҳан шикаста шуд чом,
 Полуда, ки пухта буд, шуд хом.
 Бар хор қадам ниҳӣ, бидӯзад,
 В-оташ ба даҳан барӣ, бисӯзад.
 2175 Узве, ки муҳолифат пазирад,
 Фармони туро ба худ нагирад.
 Хар ч-он зи қабила гашт осӣ,
 Берун фитад аз қабила хосӣ.
 Чун моргазида гардад⁷⁷⁸ ангушт,
 Воҷиб шавадаш⁷⁷⁹ буридан аз мушт.
 Чондоруи табъ созгорист,
 Мурдан сабаби хилофкорист.
 Лайлӣ, ки муфарреҳи равон⁷⁸⁰ буд,
 Дар мухталифӣ ҳалоки ҷон буд.
 2180 Тобандаи он чароғи шоҳӣ
 Чусташ ба чароғи субҳгоҳӣ.

БУРДАНИ ИБНИ САЛОМ ЛАЙЛИРО БА ХОНАИ ХУД⁷⁸¹

Чун субҳдам офтоби равшан
 Зад хайма бар ин кабуд гулшан.
 Сайёраи шаб пур аз авон⁷⁸² шуд,
 Бар Дачлаи нилгун равон шуд.

Домоди нишотманд бархост,
В-аз баҳри арӯс маҳмил орошт.
Чун рафт арӯс дар иморӣ,
Бурдаш ба бaсе бузургворӣ.

- 2185 Аврангу сарири худ бад-ӯ дод,
Ҳукми ҳама неку бад бад-ӯ дод.
Рӯзе ду-се бар тариқи озарм
Мекард ба рифқ мумро нарм.
Бо нахли рутаб чу гашт густох,
Дасте ба рутаб кашид бар шох.
З-он нахли раванда хӯрд хоре,
Қ-аз дард нахуфт рӯзгоре.
Лайлеш тапончае чунон зад,
Қ-афтод чу мурда марди бех(в)ад.

- 2190 Гуфт: «Ар дигар ин амал намоӣ,
Аз хештану зи ман бароӣ!
Савганд ба офаридгорам,
Қ-орост ба сунъи худ нигорам,
Қ-аз ман ғарази ту барнахезад,
В-аз⁷⁸³ теғи ту хуни ман бирезад!»
Чун Ибни Салом дид савганд,
З-он бут ба салом гашт хурсанд.
Донист,

к-аз ӯ фароғ дорад,
Чуз вай дигаре⁷⁸⁴ чароғ дорад.

- 2195 Лекин ба тариқи сар кашидан
Менатвонист аз ӯ буридан,
Қ-аз дидани он маҳи духафта
Дил дода бад-ӯ, зи даст рафта.
Гуфто: «Чу зи меҳри ӯ चुнинам,
Он бех, ки дар ӯ зи дур бидам.
Хурсанд шудан ба як назора
З-он бех, ки кунад зи ман канора».
В-онгаҳ зи сари гуноҳгорӣ
Пӯзиш бинамуду кард зорӣ,

- 2200 Қ-аз ту ба назора дил ниҳодам,
 Гар з-ин гузарам, ҳаромзодам!
 З-он пас ки ҷаҳон гузошт бо ӯ,
 Беш аз назаре надошт бо ӯ.
 В-он зинати боғу зеби⁷⁸⁵ гулшан
 Бар роҳ ниҳода ҷашми равшан,
 То бод, ки оварад ғуборе
 Аз домани-ғори ёри ғоре.
 Ҳар лаҳза ба навҳа бар⁷⁸⁶ гузаргоҳ
 Беҳуд бадар омадӣ зи хиргоҳ.
- 2205 Гоме ду-се тохтӣ чу мастон,
 Ноландатар аз ҳазордастон.
 Ҷустӣ хабаре зи ёри маҳчур,
 Додӣ асаре ба ҷони ранчур.
 Чандон ба тариқи носабурӣ
 Нолид зи дарду доғи дурӣ,⁷⁸⁷
 Қ-он ишқи нухуфта шуд ҳувайдо,
 В-он роз чу рӯз гашт пайдо.
 Бардошта ранчи ношикебаш,
 Аз шавҳару аз падар ниҳебаш.
- 2210 Чун ишқ сиришта шуд ба гавҳар,
 Чӣ боки падар, чӣ бими шавҳар?!

ОГОҲИИ⁷⁸⁸ МАҶНУН АЗ ШАВҲАР ҚАРДАНИ ЛАЙЛИ

Фарзона суҳансарои Бағдод
 Аз сирри суҳан чунин хабар дод,
 Қ-он шефтаи расанбурида,
 Девонаи моҳи нав надида,
 Маҷнуни ҷигаркабоб гашта,
 Деҳкони деҳи харобгашта.
 Мегашт ба ҳар басичгоҳе,
 Мӯнис на ба ҷуз дареғу оҳе.

- 2215 Бӯе, ки зи сӯи⁷⁸⁹ ёраш омад,
 Хушбӯйтар аз баҳораш омад.
 З-он бӯи хуши димоғпарвар
 Аъзош гирифта ранги анбар.
 З-он анбари хуш зи баҳри савдо
 Мекард муфарреҳе муҳайё.
 Бар хок фитода чун залилон,
 Дар зери дарахте аз мугелон.
 З-он рӯй, ки рӯи кор нашнохт,
 Хор аз гулу гул зи хор нашнохт,
- 2220 Ногаҳ сияҳе, шутурсаворе,
 Бигзашт бар ū чу гарзаморе.⁷⁹⁰
 Чун дид дар он асири берахт,
 Бигрифт зимоми ноқаро сахт.
 Ғуррид ба шакли наррадеве,
 Бардошт чу ғофилон ғиреве.
 Қ-эӣ беҳабар аз ҳисоби ҳастӣ,
 Машғул ба кори бутпарастӣ!
 Беҳ гар зи бутон инон битобӣ,
 Қ-аз ҳеч буте вафо наёбӣ,
- 2225 Ин кор, ки ҳаст — нест бонур,
 В-он ёр,
 ки нест — ҳаст аз ин⁷⁹¹ дур.
 Бекор касӣ ту аз чунин кор,
 Беёр беҳӣ ту аз чунин ёр.
 Он дӯст, ки дил бад-ӯ⁷⁹² супурдӣ,
 Бар душманияш гумон набурдӣ.
 Шуд душмани ту зи бевафой,
 Хӯ боз бурид аз ошноӣ
 Чун хирмани худ ба бод додат,
 Бадахд шуду накард ёдат:
- 2230 Доданд ба шавҳаре⁷⁹³ чавонаш,
 Карданд арӯс дар замонаш.
 В-ӯ хидмати шӯйро бисечид,
 Печид дар⁷⁹⁴ ӯву сар напечид.

- Бошад ҳамарӯза⁷⁹⁵ гӯш дар гӯш
 Бо шавҳари хештан ҳамоғӯш.
 Кораш ҳама бўсаву канор аст,
 Ту дар ғами кораш, ин чӣ кор аст?
 Чун ӯ зи ту дур шуд ба фарсанг,
 Ту низ бизан қароба бар санг.
- 2235 Чун н-оварадат ба солҳо ёд,
 З-ӯ ёд макун, чӣ корат афтод.
 Зан гар на яке, ҳазор бошад,
 Дар аҳд кам устувор бошад.
 Чун нақши вафою аҳд бастанд,
 Бар номи занон қалам шикастанд.
 Зан дӯст бувад, вале замоне
 То чуз ту наёфт меҳрубоне.
 Чун дар бари дигаре нишинад,
 Хоҳад,
 ки дигар туро⁷⁹⁶ набинад.
- 2240 Зан майл зи мард беш дорад,
 Лекин сӯи коми хеш дорад.
 Зан рост набозад, он чӣ бозад,
 Чуз зарқ насозад, он чӣ созад.
 Бисёр чафои зан кашиданд,
 В-аз⁷⁹⁷ ҳеҷ зане вафо надиданд.⁷⁹⁸
 Марде, ки кунад занозмоя,
 Зан беҳтар аз ӯ ба бевафоя.
 Зан чист? — Нишонагоҳи найранг,
 Дар зоҳир сулҳу дар ниҳон ҷанг.
- 2245 Дар душманӣ офати ҷаҳон аст,
 Чун дӯст шавад, ҳалоки⁷⁹⁹ ҷон аст.
 Гӯй, ки бикун, намениюшад,⁸⁰⁰
 Гӯй, ки макун, думарда кӯшад.
 Чун ғам хӯрӣ, ӯ нишот гирад.
 Чун шод шавӣ, зӣ ғам бимирад.⁸⁰¹
 Ин кори занони ростбозаст,
 Афсуни занони бад дароз аст.

- Мачнун зи гизофи он сияхгӯш,⁸⁰²
 Барзад зи дил оташе чигарчӯш.⁸⁰³
 2250 Аз дарди дилаш, ки дар бар⁸⁰⁴ афтод,
 Аз пой чу мурғ дар сар афтод.⁸⁰⁵
 Чандон сари худ бикӯфт бар санг,
 Қ-аз хун ҳама кӯҳ гашт гулранг.
 Афтод миёни санги хора,
 Чон пораву чома пора-пора.
 Он дев, ки он фусун бар ӯ хонд,
 Аз гуфтаи хештан хичил монд.
 Чандон нагузашт аз он баландӣ,
 Қ-он дилшуда ёфт хушмандӣ.
 2255 Омад ба ҳазор узр дар пеш,
 Қ-эй ман хичил аз ҳикояти хеш!
 Гуфтам суҳане⁸⁰⁶ дурӯғу бад рафт,
 Афвам кун, қ-он чи⁸⁰⁷ рафт, х(в)ад рафт!
 Гар бо ту яке мазох кардам,
 Бар узри ту чон мубоҳ кардам.
 Он парданишини рӯйбаста
 Ҳаст аз қибили ту дилшикаста.
 Шӯяш, ки варо ҳарифу чуфт аст,
 Сар бо сари ӯ шабе нахуфтаст.
 2260 Гарчи дигаре никоҳ басташ,
 Аз аҳди ту дур нест дасташ.
 Ҷуз номи⁸⁰⁸ ту бар забон наёрад,
 Ғайри ту кас аз⁸⁰⁹ ҷаҳон надорад.
 Як дам набувад, ки он паризод
 Сад бор наёварад туро ёд.
 Солест,
 ки шуд арӯсу беш аст
 Бо меҳри туву ба мӯҳри хеш аст.
 Гар бе ту ҳазор сол бошад,
 Бар хӯрдан аз ӯ маҳол бошад.
 2265 Мачнун, ки дар он дурӯғгӯй
 Дид ойинае бад-он⁸¹⁰ дурӯй,

Андактар аз он чӣ буд, ғам х(в) ард,
 Кам моя аз он чӣ буд, кам кард.
 Мебуд чу мурғи паршикаста,
 3-он зарба, ки хӯрд саршикаста.
 Аз чазъи пуроб лаъл месуфт,
 Бар аҳди шикаста байт мегуфт.
 Сомону саре⁸¹¹ надошт кораш,
 Қ-аз⁸¹² вай хабаре надошт ёраш.⁸¹³

ШИКОЯТ КАРДАНИ МАЧНУН БО ХАЁЛИ ЛАЙЛИ

- 2270 Машшотаи ин арӯси навъаҳд
 Дар қилва чунон кашидаш аз⁸¹⁴ маҳд,
 Қ-он маҳднишин арӯси чаммош,
 Рашки қалами ҳазор наққош,
 Чун гашт ба шӯй пойбаста,
 Буд аз пай дӯст⁸¹⁵ дилшикаста.
 Ғамхораи ӯ ғаме дигар ёфт,
 Қ-аз кардани шӯи ӯ хабар ёфт.
 Гашта хиради фариштафомаш
 Мачнунтар аз он ки буд номаш.
- 2275 Афтода чу мурғи парфишонда,
 Беш аз нафасе дар ӯ намонда.
 Дар ҷустани оби зиндагонӣ
 Барҷаст ба ҳолате, ки донӣ.⁸¹⁶
 Шуд сӯи диёри он парирӯй,
 Борик шуда зи мӯя чун мӯй.
 Бо ӯ ба забони бод мегуфт,
 Қ-эй чуфти нишот гашта бо чуфт!
 Ку он ду ба ду ба ҳам нишастан?
 Аҳде ба ҳазор ўҳда бастан?
- 2280 Ку он ба висол ваъда додан?
 Сар бо хати хозеъӣ ниҳодан?

- Даъво кардан ба дӯстдорӣ?⁸¹⁷
 Додан ба вафо умедворӣ?
 В-имрӯз ба тарки аҳд гуфтан,
 Рух бегунаҳе зи ман нуҳуфтан!
 Гирам, дилат аз сари вафо шуд,
 Он даъвии дӯстӣ кучо шуд?
 Ман бо ту ба кори чонфурушӣ,
 Кори ту ҳама забонфурушӣ!
 2285 Ман меҳри туро ба чон харида,
 Ту меҳри касе дигар⁸¹⁸ гузида.
 Кас аҳди касе чунин гузорад?
 К-ӯро нафасе ба ёд н-орад?
 Бо ёри нав ончунон шудӣ шод,
 К-аз ёри қадим наоварӣ ёд!
 Гар бо диғаре шудӣ ҳамоғӯш,
 Моро ба забон макун фаромӯш.
 Шуд дар сари боғи ту чавонем,
 Ова, ҳама ранчи боғбонем.
 2290 Ин фохта ранҷ бурд дар⁸¹⁹ боғ,
 Чун мева расид, меҳӯрад зоғ.
 Хурмои ту гарчи созгор аст,
 Бо ҳар кӣ,
 ба чуз ман аст, хор аст.
 Бо оҳи чу ман самумдоғе
 Кас барнахӯрад зи чун ту боғе.
 Чун сарв равонӣ, эй суманбар,
 Аз сарв нахӯрда ҳеч кас бар.⁸²⁰
 Бардоштӣ аввалам ба ёрӣ,
 Бигзоштӣ охирам ба хорӣ.
 2295 Он рӯз, ки дил ба ту супурдам,
 Ҳаргиз ба ту ин гумон набурдам.
 Бифрефтиям ба аҳду савганд,
 Қ-они ту шавам ба меҳру пайванд.
 Савганд, нигар, чӣ рост х(в)ардӣ,
 Пайванд, нигар, чӣ рост кардӣ!

168

- 2315 Бо ин ҳама чаврҳо, ки ронӣ,
 Ҳам қуввати ҷисму қўти ҷонӣ!
 Бедоди ту гарчи⁸²⁴ умрҳоҳ аст,
 Зебоии чехра узрҳоҳ аст.
 Онро,
 ки чунон ҷамол бошад,⁸²⁵
 Хуни ҳама кас ҳалол бошад.⁸²⁶
 Рӯзӣ тую ман ҷароғи дилреш,
 Беҳ, з-он набувад,
 ки мирамат пеш.
 Маҳ гар шакарин бувад, ту моҳӣ,
 Шаҳ гар ба ду рух бувад,
 ту шоҳӣ.
- 2320 Гул дар қасабею лола дар хаз,
 Ширину разин чу шираи раз.
 Гар оташ бинадат бад-он нур,
 Обаш ба даҳон⁸²⁷ дарояд аз дур.
 Боғ арчи гулу гулоладор аст,
 Аз акси рухат наволаҳор аст.
 Атлас, ки қабои лаъли шоҳист,
 Бо қирмизии рухи ту коҳест.
 З-абрӯи ту ҳар ҳаме ҳаёлест,
 Ҳар як шаби идро ҳилолест!
- 2325 Гар ўд на сандали сапед⁸²⁸ аст,
 Бо сурхгули ту сурхбед⁸²⁹ аст.
 Султони рухат ба ҷатри мушкин
 Ҳам мулки Ҳабаш гирифтуту ҳам Чин.
 Аз хубии чехраи чунин ёр
 Душвор тавон бурид, душвор!
 Тадбири дигар ҷуз ин надонам,
 Қ-ин ҷон ба сари ту барфишонам.
 Озарму вафои ту ғузинам,
 Дар чавру ҷафои ту набинам!
- 2330 Ҳам бо ту шикebro диҳам соз,
 То умр кучо инон кашад боз!⁸³⁰

РАФТАНИ ПАДАРИ МАЧНУН БА ДИДАНИ ФАРЗАНД⁸⁸¹

- Дехқони фасеҳи порсизод
Аз ҳоли араб чунин кунад ёд,
Қ-он пири писар бабоддода,
Яъқуби зи Юсуф уфтода.
Чун Маҷнунро рамидадил дид,
З-оромиши ӯ умед бубрид.
Оҳе ба шиканча дарҷ мекард,
Умре ба умед харҷ мекард.
- 2335 Н-осуд зи чора бозчустан,
Зангӣ хутанӣ нашуд ба шустан.
Бисъёр давиду мол пардохт,
Иқбол бар ӯ назар наяндохт.⁸³²
З-он дардрасида гашт навмед,
Қ-уммеи беҳӣ надошт ҷовид.
Дар гӯша нишасту сохт тӯша,
То кай расадаш ҷаҳоргуша.
Пирию заифию забунӣ
Қардаш ба раҳил раҳнамунӣ.
- 2340 Танг омад аз ин сарочаи танг,
Шуд нои гулӯш чун дами чанг.
Тарсид, к-ачал ба сар дарояд,
Бегона касе зи дар дарояд.
Бигрифт асо чу нотавонон,
Бардошт тана ду⁸³³ аз ҷавонон.
Шуд боз ба ҷустуҷӯи фарзанд,
Бар ҳар чӣ кунад худой, хурсанд.
Баргашт ба гирди кӯху сахро,
Дар реги сиёҳу дашти хазро.
- 2345 Мезад ба умед дасту пое,
Аз вай асаре надид ҷое.
То оқибаташ яке нишон дод,
Қ-инак ба фалон уқубатобод

- Чоею чӣ чой? — Чун мағоке,
 Монандаи гӯр ҳавлноке,
 Чун абри сиёҳ зишту ноҳ(в)аш,
 Чун нафти сапед кони оташ.
 Раҳ пеш гирифт пири мазлум
 Якрӯза⁸³⁴ давид то бад-он бум.
 2350 Дидаш, на чунон ки дида мехост,
 К-он дид,⁸³⁵
 дилаш зи чой бархост.
 Бешахс раванда дид чоне,
 Дар пӯст кашида устухоне.
 Оворае аз⁸³⁶ ҷаҳони ҳастӣ,
 Мутвори роҳи бутпарастӣ.
 Чӯбе ба ҳаёл бозбаста,
 Мӯе зи даҳони марг раста.
 Бар рӯи замин зи сағ давонтар,
 В-аз зеризаминиён ниҳонтар.
 2355 Деги ҷасадаш зи чӯш рафта,
 Афтода зи пою⁸³⁷ ҳуш рафта.
 Монандаи мори печ дар печ
 Печида сар аз кулоҳу сарпеч.
 Аз чарми дадон ба дастворе
 Бар ноф кашида чун изоре.
 Оҳиста фароз рафту биншаст,
 Молид ба рифқ бар сараш даст.
 Хуни чигар аз чигар барангехт,
 Ҳам бар чигар аз⁸³⁸ чигар ҳамерехт.
 2360 Мачнун чу кушод дидаро боз,
 Шахсе бари хеш дид дамсоз.
 Дар рӯи падар назора мекард,
 Нашнохт в-аз ӯ канора мекард.
 Он к-ӯ худро кунад фаромӯш,
 Ёди дигарон кучо кунад гуш?
 Гуфто: «Чӣ касӣ? Зи ман чӣ хоҳӣ?
 Эӣ ман раҳӣ, ту аз чӣ роҳӣ?»⁸³⁹

- Гуфто: «Падари туам бад-ин рӯз,
 Чӯёни⁸⁴⁰ ту бо дили чигарсӯз!»
- 2365 Мачнун чу шинохташ, ки ӯ кист,
 Дар пой вай уфтоду⁸⁴¹ бигрифт.
 Аз ҳар ду сиришки дида бикшод,
 Ин бўса бад-ону он бад ин⁸⁴² дод.
 Карданд зи рӯи бекарорӣ
 Бар худ ба ҳазор навҳа зорӣ.
 Чун чашми падар зи гирья пардохт,
 Сар то қадамаш назар барандохт.⁸⁴³
 Дидаш чу бараҳнагони маҳшар,
 Ҳам пой⁸⁴⁴ бараҳна монда, ҳам сар.
- 2370 Аз айба кушод кисвате нағз,
 Пӯшид дар ӯ⁸⁴⁵ зи пой то мағз.
 Дар ҳайкали ӯ кашид чома,
 Аз ғояти кафш то амома.
 Аз ҳар масале, ки ёд будаш,
 Панде падарона менамудаш.
 Қ-эӣ чони падар,
 на вақти⁸⁴⁶ хоб аст,
 Қ-айём дуаспа дар шитоб аст.
 З-ин раҳ, ки гиёш теғи тез аст,
 Бигрез, ки маслиҳат гурез аст.
- 2375 Дар захми чунин⁸⁴⁷ нишонагоҳе
 Солест нишаста гиру моҳе.
 Тире зада чархи бемадоро,
 Хун рехта аз ту ошкоро.
 Рӯзе ду-се пайфушурда гират,
 Афтода зи пой, мурда гират.
 Дар⁸⁴⁸ мурдорӣ зи гург то шер
 Карда даду домро шикамсер.
 Бехтар саги шаҳри⁸⁴⁹ хеш будан,
 То зилли ғарибӣ озмудан.
- 2380 Чандон ки давид пай, давидӣ,
 Чое нарасидиву⁸⁵⁰ расидӣ.

- Он пӯшад зан, ки ришта бошад,
 Мард он даравад, ки кишта бошад.
 Имрӯз бухури чаҳд месӯз,
 То бӯи хушет бошад он рӯз!
 2400 Пешина⁸⁵⁶ иёри марғ месанҷ,⁸⁵⁷
 То марғ расад, набошадат ранҷ.
 Аз панҷаи марғ ҷон касе бурд,
 Қ-ӯ пеш зи марғи хештан мурд.
 Ҳар сар, ки ба вақти марғ⁸⁵⁸ пеш аст,
 Силизадаи қафои хеш аст.
 В-он лаб, ки дар он сафар бихандад,
 Аз пухтаи хеш тӯша бандад.
 Майдони ту бекас аст, биншин!
 Шӯридасарӣ бас аст, биншин!
 2405 Ороми дилест⁸⁵⁹ ҳар дамеро!
 Поёне ҳаст⁸⁶⁰ ҳар ғамеро!
 Сағро ватану туро ватан нест,
 Ту одамӣ,
 дар ин суҳан нест.
 Гар одамӣ, чу одамӣ бош!
 В-ар дев, чу дев дар замӣ бош!
 Ғӯле, ки басиҷ дар замӣ кард,
 Худро ба такаллуф одамӣ кард.
 Ту одамӣ, бад-ин шарифӣ
 Бо ғӯл чаро кунӣ ҳарифӣ?⁸⁶¹
 2410 Рӯзе ду, ки бо ту ҳамъинонам,
 Холӣ машав аз рикоби ҷонам!
 Љинси ту манам, ҳарифи ман бош,
 Таскини дили заифи ман бош!
 Имшаб чу инон зи ман⁸⁶² битобӣ,
 Фардо, ки талаб кунӣ, наёбӣ!
 Гар бар⁸⁶³ ту аз ин суҳан гаронист,
 Ин ҳам зи қазои осмонист.
 Наздик расид, кор месоз!
 Бо гардиши рӯзгор месоз!

- 2415 Хуш эй ту, ки ман варақ наваштам!
 Май хӯр ту, ки ман хароб гаштам.
 Ман мегузарам, ту дар амон бош!
 Ғам кушт маро, ту шодмон бош!
 Афтод бар офтоб гардам,
 Наздик шуд офтоби зардам.
 Рӯзам ба шаб омад, эй сахар, ҳон!
 Ҷонам ба лаб омад, эй писар, ҳон!
 Эй ҷони падар, биёву биштоб,
 То ҷони падар нарафта даръёб!
- 2420 3-он пеш, ки ман дароям аз пой,
 Дар хонаи хеш гарм кун ҷой.
 То чун ачалам расад, бимирам,
 Донам,
 ки касест ҷойгирам.
 Чун рахт кашанд аз ин сароям,
 Охир халафе бувад ба ҷоям.
 Напсандад ҳеч дӯсту душман,
 Ман мурда,
 ту ҳолӣ аз сари ман.
 Бегонае аз миён дарояд,
 Андӯхтаи маро рабояд.
- 2425 Пасмондае аз пасам набошад,
 Бо⁸⁶⁴ чун ту касе касам набошад⁸⁶⁵.
 Овози раҳил додам инак!
 Дар кӯчгаҳ уфтодам инак!
 Тарсам,
 ки⁸⁶⁶ ба кӯч ронда бошам,
 Ой тую ман намонда бошам,
 Сар бар сари хокӣ ман бимолӣ,
 Нолӣ зи фиरोку сахт нолӣ.
 Гар худ нафасат чу дуд бошад,
 3-он дуд маро ҷӣ суд бошад?
 В-ар тоби ғамат ҷаҳон бисӯзад.
- 2430 Қай чехраи баҳти ман фурузад?⁸⁶⁷

- Гуфтӣ, ки раҳи⁸⁸⁰ раҳил пеш аст,
В-ин гумшуда дар раҳили хеш аст.
2465 То реҳлати ту хазони ман буд,
Они ту, надонам, они ман буд.
Бар марги ту зинда ашк резад,
Ман мурда, зи мурдае чӣ хезад?»

ВИДОЪ КАРДАНИ ПАДАР МАЧНУНРО

- Чун дид падар, ки дардманд аст,
Дар олами ишқ шаҳрбанд аст.
Бардошт аз ӯ умеди беҳбуд,
К-он риштаи таб пур аз гиреҳ буд.
Гуфт: «Эй чигару чигархӯри ман!
Ҳам ғулли ману ҳам афсари ман!
2470 Навмеди ту самоъ кардам,
Худрову туро видоъ кардам!»
Афтод падар зи кор, бигрӣ!
Бигрӣ ба сазову зор бигрӣ!
Дар гарданам ор дасту бархез,
Обе зи сиришк бар рухам⁸⁸¹ рез!⁸⁸²
То ғусли кафан кунам бад-он об,
Дар маҳди сафар хушам барад хоб.
Ин бозпасин дами раҳил аст,
Дар дида ба ҷои сурма мил аст.
2475 Дар бар гирам, на ҷои ноз аст,
То тӯша кунам, ки раҳ дароз аст!
З-ин олам рахт барниҳодам,
Дар олами дигар уфтодам.
Ҳам дур наям зи олами ту.
Мемираму мехӯрам ғами ту!⁸⁸³
Бо ин ки чу дида нозанинӣ,
Падруд, ки дигарам набинӣ!

- Падруд, ки рахти роҳ бастам,
Дар киштии рафтагон нишастам!
- 2480 Падруд, ки бор барниҳодам,
Дар қабзи қиёмат уфтодам!⁸⁸⁴
Падруд, ки хешӣ аз миён рафт,
Мо дер шудему корвон рафт!
Падруд, ки азми кӯч кардам,
Рафтам на чунон ки боз гардам!»⁸⁸⁵
Чун аз сари ин дуруд бигзашт,
Падрудаш карду бозпас гашт.
Омад ба сарои хеш ранҷур,
Наздик бад-он ки чон шавад дур.
- 2485 Рӯзе ду зи рӯи нотавонӣ
Мекард ба ғусса зиндагонӣ.
Ногаҳ аҷал аз камин бурун тохт,
Носохта кор кори ӯ сохт.
Мурғи фалакӣ бурун шуд аз дом,
Дар мақъади сидқ ёфт ором.
Аршӣ ба таноби арш зад даст,
Хокӣ ба нишеби⁸⁸⁶ хок пайваст.
Осуда касест, к-ӯ дар ин даёр
Н-осуда бувад чу моҳ дар сайр.
- 2490 Дар хонаи ғам бақо нагирад,
Чун барқ бизояду бимирад.
Дар манзили олами сипанҷӣ
Осуда мабош то маранҷӣ.
Он кас ки дар ин деҳаш мақом аст,
Осудадилӣ бар ӯ ҳаром аст.
Он мард, к-аз ин ҳисор чон бурд,
Он мурд дар ин,
на ин дар он⁸⁸⁷ мурд.
Девест чаҳон фариштасурат,
Дар банди ҳалоки ту зарурат.
- 2495 Дар косаш нест чуз чигар чиз,
В-аз паҳлуи мост он чигар низ.

- Бо ҳар кӣ дар ин ҷаҳон нишинӣ,
 Хоҳӣ, ки беҳ бинияш, набинӣ.
 Ин девкада на ҷои майл аст,
 Бархез, ки раҳгузори сайл аст.
 Хурмодаҳанист хори дарбӯс,
 Афсӯс, ки ҳаст ҷои афсӯс.⁸⁸⁸
 Сарви ту дар ин ҷаман дарег аст,
 Қ-обаш намаку гиёш тег аст.
 2500 То чанд ғами замона хӯрдан?
 Тозидану тозиёна хӯрдан?!
 Олам хуш хур, ки олам ин аст,
 Ту дар ғами оламӣ, ғам ин аст.
 Дузде, ки бувад зи даст боло,
 Гавҳар барад аз миёни коло.⁸⁸⁹
 Он мор бувад, на марди чолок,
 Қ-ӯ ганҷ раҳо кунад, хӯрад хок.
 Хуш хӯр, ки гули ҷаҳонфурӯзӣ,
 Чун мор мабош хокрӯзӣ.
 2505 Умр аст ғараз, ба умр дарпеч,
 Чун умр намонд, гӯ, мамон ҳеч.
 Сим арчи салоҳи ҳубу зиштист,
 Лангаршикани ҳазор киштист.
 Чун ҷаҳ маситон,
 мадор дар ҷанг,
 Бистону бидеҳ чу осӣёсанг.
 Чун бистонӣ, бибоядат дод,
 Қ-аз доду ситад ҷаҳон шуд обод.
 Гаҳ дуктарош бошу битрош,
 Гаҳ тиртарош низ мебош.
 2510 Чун борат нест, боҷ набвад,
 Бар вайронӣ хироҷ набвад.
 Фориғ манишин ба ҳеч ҷое,
 Мезан ба дурӯғ дасту пое.
 Ғофил мағузар ба ҳеч кӯе,
 Мекун ба нифоқ хою хуе.

Афсурда касест марди бекор,
Хар пуштбурида бод бебор!⁸⁹⁰
З-онон,⁸⁹¹ ки чаниба бо ту ронданд,
Бингар ба чарида, то ки монданд.

Рафтанд каёну динпарастон,

2515 Монданд чаҳон ба зердастон.

Ин қавм киёну он каёнанд.

Бар чои каён, нигар, киёнанд?

Ҳампои он сарон нагардӣ,

Илло ба тариқи некмардӣ.

Некї куну аз бадї маяндеш,

Нек ояд некро фаро пеш.

Бад бо ту накард,

ҳар кӣ бад кард,

Қ-он бад ба яқин ба чои⁸⁹² х(в)ад кард.

2520 Некї бикуну ба чаҳ дарандоз,

К-аз чаҳ ба ту рӯй баркунад боз.

Ҳар неку баде, ки дар навоест,

Дар гунбади оламаш садоест.

Бо кӯҳ касе ки роз гӯяд,

Кӯҳ он чӣ шунид, бозгӯяд.⁸⁹³

Дар чархи баланд, агар баландӣ,

Мекун назаре ба ҳушмандӣ.

Қас сар зи фалак бадар набурдаст,

В-ин руқъа касе ба сар набурдаст.

2525 Арродаву манчанику ғазбон

Бар ҳисни фалак ниҳод натвон,

К-ӯ дур чунон шудааст аз ин хок,

Қ-аз таънаи хок бошадаш бок.

Мастона мабин дар ин амалгоҳ,

К-афтада чу ту басест дар чох.

Пиндоштай бад-ин дарозӣ

Ҳаст ин наमत аз барои бозӣ.

То 3-ин чоҳат бурун наёранд,

Доим расанат фуру гузоранд.

2530 «Ло, валлоҳ», к-ин бисоти маъмур,
Натъест, ки нест қатъ аз ӯ дур.
Ҳар ҷо ки иморате биёбӣ,
Бошад пасу пеши ӯ харобӣ.
В-он ҷо ки харобаест, пайваст,
Ҳам расми иморате дар ӯ ҳаст.
Дар ҳеч деҳ аз харобу обод,
Боқӣ наниҳодаанд бунёд.⁸⁹⁴

ОГОҲИИ МАЧНУН АЗ МАРҒИ⁸⁹⁵ ПАДАР⁸⁹⁶

Рӯзе зи қазо ба вақти шабгир
Мерафт шикорие ба нахчир.
2535 Бар Начд нишаста буд Мачнун,
Чун бар сари тоҷ дурри макнун.
Сайёд чу дид бар гузар шер,
Бикшод дар ӯ забон чу шамшер.
Пурсид варо чу сӯгворон,
Қ-эй дур аз⁸⁹⁷ аҳли байту ёрон!
Фориғ, ки зи пеши ту пасе ҳаст,
Ё ҷуз Лайлӣ туро касе ҳаст?
Н-аз модару на-з падар ба ёдат,
Бешарм касӣ, ки шарм бодат!
2540 Чун ту халафе ба хок беҳтар,
Қ-аз нохалафӣ бароварӣ сар!
Гирам, зи падар ба зиндагонӣ
Дурӣ талабидӣ аз ҷавонӣ,
Чун мурд падар, туро бақо бод,
Охир кам аз он ки ориаш ёд!
Ой ба зиёраташ замоне,
В-орӣ зи тараххумаш нишоне!
Дар пӯзиши турбаташ паноҳӣ,
Ўзре зи равони ӯ бихоҳӣ.

2545 Мачнун зи навои он каҷоҳанг
Нолиду хамид рост чун чанг.
Худро зи дарег бар замин зад,
Бисъёр тапонча бар чабин зад.
З-орому қарор гашт холи,
То гӯри падар давид холи.
Чун шӯшаи турбати падар дид,
Алмоси шикаста дар чигар дид.
Бар турбаташ уфтод⁸⁹⁸ беҳуш,
Бигрифташ чун чигар дар оғӯш.

2550 Аз дӯстии равони покаш ..
Тар кард ба оби дида хокаш.
Гаҳ хоки варо гирифт дар бар,
Гаҳ кард зи дард хок бар сар.
Зиндонии рӯзро шаб омад,
Бемори шабонаро таб омад.
Ў худ ҳамасола дар ситам буд,
Қ-аз гоми нахуст асири ғам буд.
Он кас,

ки асири бим гардад,
Чун бошад чун ятим гардад?

2555 Навмед шуда зи дастгирӣ,
Бо зилли яtimiю асирӣ
Ғалтид бар он замин замоне,
Мечуст зи ҳамнишин нишоғе.
Чун ғамхӯри хешро намеёфт,
Аз ғам хӯрдан инон наметофт.
Чандон зи мижа сиришки хун рехт,
Қ-андоми замин ба хун баромехт.
Гуфт: «Эй падар, эй падар, кучой?
Қ-афсар ба писар наменамоӣ?

2560 Эй ғамхӯри ман, кучот чӯям?
Темори ғами ту бо кӣ гӯям?
Ту беписарӣ салоҳ дидӣ,
З-он рӯй ба хок даркашидӣ?!

Ман бепадарӣ надида будам,
Талх аст кунун, ки озмудам!
Фаръёд,

- ки дурам аз ту фаръёд!
Фаръёдрасе на чуз ту бар ёд!
Ёрам ту будию ёварам ту!
Нерӯи дили диловарам ту.
- 2565 Устои тариқатам ту будӣ!
Ғамхори ҳақиқатам ту будӣ
Бе буди ту бар маҷоз мондам,
Афсӯс, ки аз ту бозмондам!
Саркӯфти⁸⁹⁹ дуриям макун беш,
Ман худ хичилам зи кардаи хеш!
Фаръёд барояд аз ниҳодам,
Қ-ояд зи насиҳати ту ёдам!
Ту роизи ман ба хушхиромӣ,
Ман тавсани ту ба бадлағомӣ.
- 2570 Ту ғӯши маро чу ҳалқаи зар,
Ман дур зи ту чу ҳалқа бар дар.
Ман карда дуруштию ту нармӣ,
Аз ман ҳама сардӣ, аз ту гармӣ.
Лафзе ба муроди ту нагуфтам,
Як шаб ба канори ту нахуфтам.⁹⁰⁰
Ту дар ғами ҷони ман ба сад дард,
Ман гирди ҷаҳон гирифта новард.
Ту бистари ман зи гард руфта,
Ман рафта ба⁹⁰¹ тарки ҳоб гуфта.
- 2575 Ту базми нишоти ман ниҳода,
Ман бар сари санге уфтода.
Ту гуфта дуо в-асар⁹⁰² накарда,
Ман кишта дарахту бар нах(в)арда.
Ҷондӯстии туро ба ҳар дам
Ёд ораму ҷон барорам аз ғам.
Бар ҷома зи дида нил пошам,
То кӯру кабуд ҳар ду бошам.

Ох, эй падар, ох аз он чӣ кардам,
Як дард на, бо ҳазор дардам.
2580 Озурдамат,

 эй падар, на бар чой,
Вой, ар биҳилам намекунӣ, вой!
Озори ту роҳи мо магирод,
Моро ба гуноҳи мо магирод.
Эй нурдеҳи ситораи ман,
Хушнудии туст чораи ман!
Тарсам, кунадам худой маъхуд,
Гар ту нашавӣ зи банда хушнуд.
Гуфтӣ, чигари манӣ, ба тақдир,
В-онгоҳ бад-ин⁹⁰³ чигар занӣ тир.
2585 Гар ман чигари туам, матобам,
Чун бенамакон макун кабобам.
З-ин сон чигарат ба хункушой,
Ту дар чигари замин чарой?
Хуни чигарам хури бад-ин руз,
Хонӣ чигарам, зиҳӣ чигарсӯз!
Бо ман чигарат чигархӯр афтод,
Қ-оташ ба чунин чигар дарафтод.
Гар дар ҳақи ту шудам гунаҳгор,
Гаштам ба гуноҳи худ гирифтор.
2590 Гар панд ба⁹⁰⁴ гуш дарнакардам,
Аз захми ту гушмол х(в)ардам».
З-ин гуна дарегу ох меҳ(в)ард,
Рузе ба шабе⁹⁰⁵ сиёҳ мекард.
То шаб алами сиёҳ нанмуд,
Нола-ш зи духул задан наёсуд.
Шаб чун садаф аз сиёҳпушти
Бо моҳию маҳ гирифт кушти.
Моҳӣ табаш аз садаф барангехт,
То чумла дур аз даҳан фуру рехт.
2595 Мачнун зи ду дидаи садафранг
Мерехт нисори дур ба фарсанг.

- Бад гӯри падар нишаста то рӯз,
 Мехонд қасидаҳои дилсӯз.
 Сар то сари турбаташ яке кард,
 Хона шуда чуфти хонагӣ фард.
 Рухсора бад-он хатира месуд,
 То субҳ дар ин сабӯҳ мебуд.⁹⁰⁶
 Чун хотифи субҳ дам баровард,
 В-аз кӯҳ шафақ алам баровард,
 2600 Иксирии субҳи кимиёгар
 Кард аз дами хеш хокро зар.
 Он хоки равон зи рӯи он хок
 Бар пуштаи Начд рафт ғамнок.
 Мекард ҳамон сиришкборӣ,
 Аммо ба тариқи сӯгворӣ.
 Мезад нафасе ба шӯрбахтӣ,
 Мезист ба сад ҳазор сахтӣ.
 Мебурд зи баҳри дилфурузе
 Рӯзе ба шабе, шабе ба рӯзе.

УНСИ МАЧНУН БО ВУҲУШ ВА СИБОЊ⁹⁰⁷

- 2605 Соҳибхабари фасонапардоз
 З-ин қисса чунин хабар кунад⁹⁰⁸ боз,
 Қ-он даштбисоти кӯҳболин,
 Райҳони сарочаи сафолин,
 Аз сӯғи падар чу бозпардохт,
 Овора ба кӯҳу дашт метохт.
 Рӯзе зи таридагоҳи он дашт
 Бар хоки диёри ёр бигзашт.
 Дид, аз қалами вафосиришта
 «Лайлӣ — Мачнун» ба ҳам навишта.
 2610 Нохун заду он варақ хорошид,
 Худ монду рафикро тарошид.

Гуфтанд назорагон: «Чӣ рой аст,
Қ-аз ҳар ду рақам яке ба чой аст?»
Гуфто:

«Рақаме беҳ ар пас афтад,
Қ-аз мо ду рақам⁹⁰⁹ яке бас афтад.
Чун ошиқро касе биковад,
Маъшуқа аз ӯ бурун таровад».

Гуфтанд: «Чарост дар миёна
Ў гумшудаю ту бар нишона?»

2615 Гуфто, ки ба пеши ман на некӯст,
Қ-ин дилшуда мағз бошад, ӯ пӯст.
Ман беҳ, ки ниқоби дӯст бошам,
Ё бар сари мағз пӯст бошам!
Ин гуфту гузашт аз он гузаргоҳ
Чун Робеа рафт роҳу бериҳ.
Мехонд чу ошиқон насибе,
Мечуст илочно табибе.

Ваҳшӣ шудаю расан гусаста,
В-аз таънаю⁹¹⁰ ҳӯи халқ раста.
2620 Хӯ карда чу ваҳшиёни⁹¹¹ саҳро.

Бо беҳи наботҳои хазро.
На ҳӯи даду на ҳитай⁹¹² дом,
Бо дому дадаш ҳамора⁹¹³ ором.
Оварда ба ҳифзи дурбошӣ

Дар шеру гавази хочатошӣ.
Ҳар ваҳш, ки буд дар биёбон,
Дар хидмати ӯ шуда шитобон.
Аз шеру гавазну гургу рӯбоҳ.
Лашкаргоҳе кашида бар⁹¹⁴ роҳ.

2625 Эшон ҳама гашта бандафармон,
Ў бар ҳама шоҳ чун Сулаймон.
Аз парри уқоб соябонаш,
Дар сояи каргас устухонаш.
Шоҳеш ба ғояте расида,
Қ-аз ҳӯи дадон дадӣ бурида.

Афтода зи меш гургро зӯр,
Бардошта шер панча аз гӯр.

Саг бо харгӯш сулҳ карда,
Оҳубара шири шер хӯрда.

У мешуд⁹¹⁵ чон ба каф гирифта,
В-эшон⁹¹⁶ пасу пеш саф гирифта.
Аз хобгахаш гаҳе,

ки хуфтӣ,⁹¹⁷

Рубоҳ ба дум замин бирӯфтӣ.

Оҳу ба муғаммизӣ давидӣ,

Пояш ба канор даркашидӣ.

Бар гардани гӯр такья додӣ,

Бар рони гавазн сар ниҳодӣ.

Зону зада бар суруни у шер,

Чун чондорон кашида шамшер.

2635 Гург аз чиҳати ятоқдорӣ,
Рафта ба язақ ба чонсупорӣ.

Дарранда паланги ваҳшзода

Аз хуи палангй⁹¹⁸ уфтода.

3-ин ёвагиёни даштпаймой

Гирдаш ду-се саф кашида бар пой.

У чун маликон циноҳ баста,

Дар қалбгаҳи дадон⁹¹⁹ нишаста.

Аз бими дарандагони хунхор

Бо сӯҳбати ӯ надошт кас кор.

2640 Онро, ки ризои ӯ надиданд,

Холеш дарандагон дариданд.

В-онро, ки бихондӣ ӯ ба дидан,

Қас заҳра надошті даридан.

Бо у чи зи ошно, чӣ аз хеш

Бе дастурӣ касе нашуд пеш.

Дар мавқаби он чаридаронон

Мерафт чу бо гала шубонон.

Бо ваҳш чу ваҳш гашта ҳамдаст,

Қ-аз ваҳш ба ваҳш метавон раст.⁹²⁰

- 2645 З-он чумлаи оҳувони чолок
 Буд оҳуяке ачаб шағабнок.
 Бозикуну чобуку тарабсоз
 Молнда суруну гарданафроз.
 Мачнун,
 ки бар оҳувон назар дошт,
 Бо ӯ назаре тамомтар дошт.
 Уро бари хеш хонд пайваст,
 Ҳар соат суд бар сараш даст.
 Чашмаш ҳама рӯз бўса медод,
 Мекард зи чашми дилситон ёд.⁹²¹
- 2650 Мардум ба таачҷуб аз ҳисобаш,
 В-аз рафтани ваҳш дар рикобаш.
 Ҳар ҷо ки ҳавасрасидае буд,
 То дида бар ӯ назад, наёсуд.
 Ҳар рӯз мусофире зи роҳе
 Қардӣ бари ӯ қароргоҳе.
 Овардӣ аз он хӯриш,
 ки шояд
 То рӯзаи назр аз⁹²² ӯ кушояд.
 В-он ҳурмнишини чарми шерон,
 Баддилкуни чумлаи далерон,
- 2655 Як зарра аз он навола х(в) ардӣ,
 Бокӣ ба дадон ҳавола қардӣ.
 Азбаски рабеъию тамузӣ
 Додӣ ба дадон бароти рӯзӣ,
 Ҳар дад,
 ки бидид, сачда қардаш,⁹²³
 Рӯзидеҳи хештан шумардаш.⁹²⁴
 Перомуни ӯ давидани дад
 Буд аз паи касби рӯзии х(в) ад.
 Эҳсон ҳама халқро навозад,
 Озодонро ба банда созад.
- 2660 Бо сағ ҷу саҳо кунад мачусӣ,
 Сағ гурба шавад ба чоплусӣ.

- Дар қисса шунидаам, ки боре
 Будаџ ба Марв тоҷдоре.
 Дар силсила доштӣ саге чанд,
 Девонафашу⁹²⁶ чу дев дар банд.
 Ҳар як ба салобати гурозе,
 Бурда сари уштуре ба гозе.
 Шаҳ чун шудӣ аз касе бар озор,
 Додеш бад-он сағони хунхор.
 2665 Ҳар кас ки зи шоҳ беамон буд,
 Овардану хӯрданаш ҳамон буд.
 Буд аз нудамон шаҳ ҷавоне,
 Дар ҳар хунаре тамомдоне.
 Тарсид, ки шоҳи ошносӯз
 Бегона шавад бад-ӯ⁹²⁷ яке рӯз.
 Охуи варо ба сағ намояд,
 Дар неши⁹²⁸ сағонаш озмояд.
 Аз бими сагон бирафт пешӣ,
 Бо сағбонон гирифт хешӣ.
 2670 Ҳар рӯз шудию гӯсфанде
 Дар матраҳи он сагон фигандӣ.
 Чандон бинавохташон бад-он сон,
 Қ-он душворӣ бад-ӯ шуд осон.
 Аз миннати даст зери пояш
 Гаштанд сагон мутеи рояш.
 Рӯзе ба тариқи хашмноқӣ
 Шаҳ дид дар он ҷавони хокӣ.
 Фармуд ба сағдилони даргоҳ
 То пеши сагон барандаш аз роҳ.
 2675 В-он сангманишон сағӣ намуданд,
 Чун сағ ба табаррукаш рабуданд.
 Бастанду бад-он сагонш доданд,
 Худ дур шуданду истоданд.

2680 Буданд бар ū чу доя дилсӯз,
То рафт бар ин яке шабонрӯз.
Чун рӯзи сапед рӯй бинмуд.
Сайфури сиёҳ шуд зарандуд.
Шуд шоҳ зи кори худ пушаймон,
Ғамгин шуду гуфт бо надимон,
Қ-он оҳуи бегуноҳро дӯш
Додам ба сағ, ин-т хоби харгӯш.
Бинед, ки он сагон чӣ карданд?
Андоми варо чигуна х(в)арданд?

бубин дар он нур,

2690 Шаҳ кард шитоб то шитобанд,
Он гумшударо магар биёбанд.
Бурданд муаккилони роҳаш
Аз силки сагон ба садри шоҳаш.
Шаҳ монд шигифт, к-он чавонмард
Чун буд, к-аз он сагон наёзард?
Гирёён-гирёён ба пой бархост,
Сад узр ба оби чашм аз ӯ хост.

2695 Гуфто: «Сабаб он ки пеш аз ин банд
Додам ба сагон наволае чанд.
Эшон ба наволае,

ки х(в) арданд,
Бо ман лаби худ ба мӯҳр карданд.
Даҳ сол ғуломии ту кардам,
Ин буд баре,

Додї ба сагонам аз як озор,
В-ин буд, ки набуд саг ошнохор.

Саг дӯст шуду ту ошно на,
Сагро ҳақи ҳурмату туро на.

2700 Саг сулҳ кунад ба устухоне,
Нокас накунад вафо ба чоне!»
Чун дид шаҳ он шигифткорӣ,
Қ-аз мардумияст растагорӣ,
Ҳушёр шуд аз хумори мастӣ,
Бигзошт сагию сагпарастӣ.
Мақсудам аз ин ҳикоят он аст,
Қ-эхсону деҳиш ҳисори чон аст.
Мачнун,

Кард аз паи худ ҳисоре обод.

2705 Эшон,

ки салоҳкор буданд,
Перомуни ӯ ҳисор буданд.
Гар хост в-агар нишаст, ҳолӣ
Он мавкаб аз ӯ набуд ҳолӣ.
Ту низ гар он кунӣ,

ки $\bar{y}$ кард,

Хуноби ҷаҳон набоядат х(в)ард.
Ҳамхони ту гар халифаном аст,
Чун аз ту хӯрад, тӯро ғулум аст.

НИЕИШ КАРДАНИ МАЧНУН БА ДАРГОҲИ ХУДОИ ТАОЛО⁹²⁹

- Рахшанда шабе чу рӯз равшан,
З-ӯ⁹³⁰ тоза фалак чу сабз гулшан.
- 2710 Аз марсалаҳои зарҳамоил
Заррин шуда чархро шамоил.
Сайёра ба дастбанди хубӣ
Бар натъи уфуқ ба пойкӯбӣ.
Бар дев шаҳоби ҳарба ронда,
«Лоҳавл вало» зи дур хонда.
Аз нофаи шаб ҳаво муанбар,
В-аз гавҳари маҳ замин мунаввар.
З-он гавҳару нофа чархи шаштоқ
Пурзевару атр карда офоқ.
- 2715 Анҷум сифати дигар гирифта,
Зебандагӣ зи сар гирифта.
Сад гуна ситораи шабоҳанг
Бинмуда⁹³¹ сипеҳр дар як авранг.
Қарда фалак аз фалак саворӣ
Рӯин дизи қутбро ҳисорӣ.
Фарқад ба язак чаниба ронда,
Қиштӣ ба қиноҳи Шат расонда.
Парвин зи ҳарири зарду азрак
Бар санҷиқи зар кашида байрақ.
- 2720 Маҳ гирди паранд зар кашида,
Пирояе аз қасаб танида.⁹³²
Гуфтӣ, ки камонгурӯҳаи шох
Як мӯҳра фитод бар сари моҳ.
Ё шакли Аторуд аз камонаш
Тирест, ки зад бар осмонаш.
Зӯҳра, ки Ситом зини ӯ буд,
Хушхӯ чу х(в)аи чабини ӯ буд.
Хуршед чу теги ӯ чаҳонсӯз,
Пӯшида ба шаб бараҳна дар рӯз.

- 2725 Миррих ба кина гармтаъчил,
 То чашми адӯшро кашад мил.
 Бирчис ба меҳри ӯ нигин дошт,
 Қ-иқболи чаҳон дар остин дошт.
 Қайвон масане алоқаовез,⁹³³
 То оҳани теғи ӯ кунад тез.
 Шоҳе,
 ки чунин бувад ҷалолаш,
 Офок мабод бе ҷамолаш.
 Дар хидмати ин хидеви номӣ
 «Мо аъзама шаънук», эй Низомӣ!
- 2730 Аз шакли буручу аз манозил
 Афтода сипеҳр дар залозил.
 Акси Ҳамал аз ҳилолханда
 Бар чайби фалак зиҳе фиғанда.
 Гови фалакӣ чу гови дарё
 Гавҳар ба гулӯ-дар аз Сурайё.
 Ҷавзо камари дурӯя баста,
 Бар тахти дупайкарӣ нишаста.
 Ҳуқъа чу кавоъиби қасабпӯш⁹³⁴
 Бо Ҳунъа нишаста гӯш дар гӯш.
- 2735 Харчанг ба чангали Зирой
 Андохта нохуни Сибой.
 Нусра ба нисор гавҳарафшон,
 Турфа тарафе дигар зарафшон.
 Ҷабҳа зи фуруғи ҷабҳати хеш
 Афрухта сад чароғ дар пеш.⁹³⁵
 Қалбаласад аз Асад фурузон,
 Чун оташи ӯд Уд сӯзон.
 Узрорухи Сунбула дар он тарф⁹³⁶
 Бе Сарфа накард донae сарф.
- 2740 Ангехта Гафр чун каримон
 Секурса ба⁹³⁷ Косаи ятимон.
 Мизон чу забони марди доно
 Бикшода забона бо Забоно.

- Авво зи Самоки Хечшамшер⁹³⁸
 Тозисаги хеш ронда бо шер.⁹³⁹
 Иклил ба Қалаб тоҷ дода,
 Акраб ба Камон хироч дода.
 Бо содиру вориди Наъоим
 Балда ду-се даст карда қоим.
 2745 Чаддӣ сари худ чу буз бурида,
 Қ-афсонаи «Сарбузӣ» шунида.
 Зобеҳ зи хатар даҳон гирифта,
 Саъд Ахбияро инон гирифта.
 Балъ ар на дуои балъамӣ буд,
 Дар субҳ чаро ду даст бинмуд?
 Далв аз гулаҳои офтобӣ
 Хомӯшлаб аз даҳанпуробӣ.
 Бинвишта ду байт зераш аз зар,
 Қ-ин ҳаст Муқаддам, он Муаххар.
 2750 Хотуни Рашо зи ноқадорӣ
 Бо Батналхут дар иморӣ.
 Бар шаҳраҳи манзили кавокиб
 Иҷроми буруҷ⁹⁴⁰ гашта рокиб:
 Баста ба Сепояи ҳавой
 Батнулҳамал аз чаҳорпой.⁹⁴¹
 Айюқ ба дасти зӯрмандӣ
 Бурда зи ҳамафсарон баландӣ.
 В-он кавкаби дегпоякирдор
 Дар деги фалак фишонда афзор.
 2755 Насрайни паранда пар кушода,
 Тоир шуда,
 Воқеъ истода⁹⁴²
 Шаъро ба сиёкати ямонӣ
 Бе шеър ба остинфишонӣ.
 Мабсута ба як чароғ зинда,
 Мақбуза ду чашми Зоғ канда.
 Сайёф Маҷчара ранги шамшер
 Андохта бар қилодаи Шер.

- Чун фарди равон ситораи Фард
 Бар фарқи чануб чилва мекард.
- 2760 Биншаста Сарир бар тавобеъ
 Солис чӣ ачаб ба зери робеъ.
 Тавқеи Самоқхо мусалсал
 Гаҳ Ромеҳ буда, гоҳ Афзал.
 Мекард Суҳо зи ҳамнишинон
 Наққодии чашми тезбинон.
 Тобон Дами гург дар саҳаргоҳ
 Чун Юсуфи чоҳ аз буни чоҳ.
 Пиромуни он фалакнавардон
 Паргор Баноти наъш гардон.
- 2765 Қорӣ бари Наъш дар саворӣ.
 Қай дур бувад зи Наъш Қорӣ?⁹⁴³
 Мачнун зи сари назорасозӣ
 Мекард ба чарх ҳуққабозӣ.
 Бар Зӯхра назар гумошт аввал,
 Гуфт: «Эй ба ту бахтро муъаввал,
 Эй Зӯхраи равшани шабафрӯз,
 Эй⁹⁴⁴ толеъи давлат аз ту пирӯз,
 Эй машъалаи нишотҷӯён,
 Соҳибрасади сурудгӯён,
- 2770 Эй дар кафи ту калиди ҳар ком,
 Дар ҷуръаи ту раҳиқи ҳар чом.
 Эй мӯҳри нигини тоҷдорӣ,
 Хотуни сарои комгорӣ,
 Эй тибатии⁹⁴⁵ латифроён,
 Хулқи ту абири атрсоён,
 Лутфе кун аз он лутф, ки дорӣ,
 Бикшой дари умедворӣ,
 З-он ёр, ки ӯ давои ҷон аст,
 Бӯе бирасон,
 ки вақти он аст».⁹⁴⁶
- 2775 Чун Муштарӣ аз уфуқ баромад,
 Бо ӯ зи дари⁹⁴⁷ дигар даромад,

- К-эй Муштарй, эй ситораи саъд,
 Эй дар ҳама ваъда содикулваъд.
 Эй дар назари ту чонфазой,
 Дар сиккаи ту чаҳонкушой.
 Эй муншии номаи иноят,
 Бар фатҳу зафар туро вилоят!
 Эй рост ба ту қарори олам,
 Моил ба салоҳ кори олам.
- 2780 Эй бахти маро баландӣ аз ту,
 Дилро ҳама зӯрмандӣ аз ту.
 Дар ман ба вафо назорае кун,
 В-ар⁹⁴⁸ чора-т ҳаст, чорае кун.⁹⁴⁹
 Идбори маро зи ман бигардон,
 Он кун, ки чунон кунанд мардон.
 Аз дӯст ба ман расон нишоне,
 Кам гир гуле зи гулситоне⁹⁵⁰
 Чун дид,
 ки он ба хор хезон
 Хастанд зи авчи худ гурезон.
- 2785 Донист, к-аз он хаёлбозӣ
 Қораш нарасад ба чорасозӣ.
 Нолид дар он ки чорасоз аст,
 Аз ҷумла вучуд бениёз аст.
 Гуфт: «Эй дари ту паноҳгоҳам,
 Дар ҷуз ту касе чаро паноҳам?»⁹⁵¹
 Эй Зӯҳраву Муштарй ғуломат,
 Сарномаи номи ҷумла номат.
 Эй илми ту беш аз он ки хонанд,
 В-эҳсони ту беш аз он ки донанд.
- 2790 Эй бандкушои ҷумла мақсуд,
 Дорои вучуди довари ҷӯд.
 Эй қорбаровари баландон,
 Некукуни кори мустамандон⁹⁵²
 Эй мо ҳама бандагон⁹⁵³ дар банд,
 Қасро на ба ҷуз ту кас худованд.

- Эй ҳафт фалак фиғандаи ту,
Эй⁹⁵⁴ ҳар кӣ ба чуз ту бандаи ту.
Эй шаш ҷиҳат аз⁹⁵⁵ баланду пастӣ
Мамлук туро ба зердастӣ.
- 2795 Эй гар басаре ба ту расида,
Бе дида шуда,
чу дар ту дида.
Эй ҳар кӣ сағи ту,
гавҳараш пок,
В-эй⁹⁵⁶ ҳар кӣ на бо ту,
бар сараш хок.
- Эй хоки ман аз ту об гашта,
Бингар ба мани харобгашта.
Мағзор, ки очизе⁹⁵⁷ ғарибам,
Аз раҳмати хеш бенасибам.
Он кун зи инояти худой,
К-ояд шаби ман ба рӯшноӣ.
Рӯзам ба вафо хучаста гардад,
- 2800 Бахтам зи баҳона раста гардад.
Чун як ба як ин сухан фуру гуфт,
Дар гуфтани ин сухан фуру хуфт.
Дар хоб чунон намуд бахташ,
К-аз хок бар авҷ шуд дарахташ.
Мурге бипаридӣ аз сари шох,
Рафтӣ бари⁹⁵⁸ ӯ ба табъи густох.
Гавҳар зи даҳан фуру фишондӣ,
Бар тораки тоҷи ӯ нишондӣ.
- 2805 Бинанда зи хоб чун дар-омад,
Субҳ аз уфуқи фалак баромад.
Чун субҳ зи рӯи тозарӯй
Мекард нишоти⁹⁵⁹ меҳрҷӯй.
З-он хоб мизоҷ бар⁹⁶⁰ гирифта,
З-он мурғ чу мурғ пар гирифта.
Дар ишқ, ки васл тангъеб аст,
Шодӣ ба хаёл ё ба хоб аст.

РАСИДАНИ НОМАИ⁹⁶¹ ЛАЙЛҲ БА МАЧНУН

- Рӯзею чӣ рӯз — оламафрӯз,
Равшан ҳама чашм аз чунон рӯз!
- 2810 Субҳаш зи бихишт бардамида,
Бодаш нафаси Масеҳ дида.
Он бахт, ки кор аз ӯ шавад рост,
Он рӯз ба дасти рост бархост.
Давлат зи итоб сер гашта,
Бахт омада, гарчи дер гашта.
Маҷнуни машаққатозмуда,
Дил коштаву чигар дуруда,
Он рӯз нишаста буд бар кӯҳ,
Гирдаш даду дом гашта анбӯҳ.
- 2815 Аз парраи дашт сӯи он санг⁹⁶²
Гарде бархост тӯтиёранг.
В-аз⁹⁶³ бурқаи он чунон ғуборе
Рухсора намуд шаҳсаворе.
Шахсею чӣ шахс? — Пораи нур,
Пеш омаду шуд пиёда аз дур.
Маҷнун чу шинохт, к-ӯ ҳариф аст,
В-аз гавҳари мардумӣ шариф аст.
Бар мавқаби он сибоб⁹⁶⁴ зад даст,
То ҷумла шуданд бар замин паст.
- 2820 Омад бари он савори тозӣ,
Бикшод забон ба дилнавозӣ,
К-эӣ наҷми ямонӣ, ин чӣ сайр аст?
Ман киву ту кӣ, бигӯ, ки хайр аст?
Симои ту гарчи дилнавоз аст,
Андешан ваҳшиён дароз аст.
Тарсам зи расан, ки мор дида-м,
Чӣ мор, ки аждаҳо газида-м.
З-ин пештарам газофкоре
Дар сина чунон нишонд хоре,

- 2825 Қ-аз новаки оҳанини он хор
 Рӯяд зи дилам ҳанӯз мисмор.
 Гар ту ҳам аз он⁹⁶⁵ матоъ дорӣ,
 Беҳ гар накуни сухангузорӣ.⁹⁶⁶
 Марди сафарӣ зи лутфи⁹⁶⁷ рояш
 Чун соя фитод зери пояш.
 Гуфт: «Эй шарафи баландномон,
 Бар пой дадон кашида домон,
 Оху ба дили ту меҳр дода,
 Бар хатти ту шер сар⁹⁶⁸ ниҳода,
- 2830 Соҳибхабарам зи ҳар тариқе,
 Яъне ба рафиқе аз рафиқе.
 Дорам сухане⁹⁶⁹ нухуфта бо ту,
 Он гуна ки кас нагуфта бо ту.
 Гар рухсати гуфтан аст, гӯям,
 Варна сӯи⁹⁷⁰ роҳи хеш пӯям».
 Ошиқ чу шунид умедворӣ,
 Гуфто, ки биёр то чӣ дорӣ.
 Пайғомгузор дод пайғом,
 Қ-эӣ толеӣ⁹⁷¹ тавсанат шуда ром,
- 2835 Дӣ бар гузари фалон ватангоҳ
 Дидам санаме нишаста чун моҳ.⁹⁷²
 Моҳею чӣ⁹⁷³ моҳ, офтобе,
 Бар моҳи вай аз қасаб ниқобе.
 Сарве,
 на чу сарви бог бебар⁹⁷⁴,
 Боге, на чу боғи хулд бедар.
 Ширинсухане, ки чун сухан гуфт,
 Бар лафзи чу обаш об меҳуфт.
 Охучашме, ки чашми охуш
 Медод ба шер хоби харгӯш.
- 2840 Зулфи сияҳаш ба шакли «чим»-е
 Қаддаш⁹⁷⁵ чу «алиф», даҳон чу «мим»-е.
 Яъне ки чу бо ҳуруфи «чом»-ам,
 Шуд чоми чахоннамой номам.

- Чашмаш чу ду наргиси пур аз хоб
 Раста ба канори чашмаи об.
 Абри ба токи у ба ҳам чуфт,
 Чуфт омадаву ба⁹⁷⁶ тоқ мегуфт.
 Қодуманише ба дил рабудан,
 Райҳоннафасе ба атр судан.
- 2845 Алқисса, чӣ гӯям ончунон чувт,
 К-аз дида баромад, аз нафас руст.
 Аммо қадаре зи меҳрубонӣ
 Пазруфта нишони нотавонӣ.
 Тираш сифати камон гирифта,
 Чазъаш зи гуҳар нишон гирифта.
 Най гашта қазибӣ хизронеш,
 Хайрӣ шуда ранги аргувонеш.
 Хайреш на зард,
 балки зар буд,
 Най буд, валек найшакар буд.
- 2850 Бар қалъаи он арӯси танноз
 Ғазбони фалак арӯсакандоз.
 Султонӯ Аёз ҳар ду ҳамдаст,
 Сарҳанг харобу посбон маст.⁹⁷⁷
 Дар дӯст ба чон умед баста,
 Бо шӯй зи бими чон нишаста.
 Бар гул зи мижа гулоб мерехт,
 Маҳтоб бар офтоб мебехт.⁹⁷⁸
 Азбаски намуд навҳасозӣ,
 Бахшуд дилам бар он⁹⁷⁹ ниёзе.
- 2855 Гуфтам: «Чӣ касию гирият аз чист?
 Нолидани зорат аз паи кист?»
 Бикшод шакар ба захрҳанда,
 К-эй бар чигарам намак фиғанда!
 Лайлӣ будам, валекин⁹⁸⁰ акнун
 Мачнунтарам аз ҳазор Мачнун.
 З-он шефтаи сияҳситора
 Ман шефтатар ҳазорбора.

Ў гарчи нишонагоҳи дард аст,
Охир на чу ман зан аст, мард аст.
2860 Дар шеваи ишқ ҳаст чолок,
Қ-аз ҳеч касе наёядаш бок.
Чун ман ба шиканча дарнакоҳад,
Он чо қадамаш равад,

ки хоҳад.

Мискин мани бекасам, ки як дам
Бо кас назанам даме дар⁹⁸¹ ин ғам.
Тарсам, ки зи беҳудию хомӣ
Бегона шавам зи неқномӣ.
Заҳре ба даҳан гирифта⁹⁸² нӯшам,
Дӯзах ба гиёҳи хушк пӯшам.
2865 Аз як тарафам ғами ғарибон,
В-аз сӯи дигар ғами рақибон.
Ман з-ин ду алоқои қавидаст
Дар кашмакаш уфтода пайваст.
На дил, ки ба шӯй барситезам,
На заҳра, ки аз падар гурезам!
Гаҳ ишқ дилам диҳад, ки бархез,
З-ин зоғу заған чу кабк бигрез!»
Гаҳ гуяд ному нанг: «биншин,
Қ-аз кабк қавитар аст шоҳин».
2870 Зан гарчи бувад муборизафган,
Охир чу зан аст, ҳам бувад зан.
Зан, гир, ки худ ба хун далер аст,
Зан бошад зан, агарчи шер аст.
З-ин ғам чу наметавон буридан,
Тан дардодам ба ғам кашидан.
Лекин чигарам ба зер⁹⁸³ хун аст,
Қ-он ёр, ки бе ман аст чун аст?
Бе ман варақи кӣ мешуморад?
Айём чӣ гуна меғузорад?
2875 Соҳибсафари кадом роҳ аст?
Суфра-ш ба⁹⁸⁴ кадом хонақоҳ аст?

Ҳамсӯҳбатии кӣ мегузинад?
Ёраш киву бо кӣ менишинад?
Гар ҳастӣ аз он мусофир огоҳ,
Моро хабаре бидеҳ дар ин⁹⁸⁵ роҳ».
Чун ман⁹⁸⁶ зи вай ин суҳан шунидам,
Хомӯш будан раво надидам.

Он нақш, ки будам аз ту маълум,
Бар дил задамаш чу мӯҳр бар мум,

2880 К-он шефтай⁹⁸⁷ зи худ рамида

Ҳаст аз ҳама дӯстон бурида.

Бод аст зи ишқи ту ба дасташ,

Гўр асту гавазн ҳамнишасташ.

Ишқи ту шикаста будаш аз дард,

Марги падараш шикастатар кард.

Бинад ҳама рӯз хор бар хор,

3-ин гуна фитода кор дар кор.

Гаҳ қиссаи меҳнати ту хонад,

В-аз дида ҳазор сел ронад.

2885 Гаҳ марсияти⁹⁸⁸ падар кунад соз,

В-аз санги сияҳ барорад овоз.

В-он гаҳ зи қасонди ҳалолат,⁹⁸⁹

Қ-омӯхтаам зи ҳасби ҳолат,

Хондам ду-се байт пеши он мох,

3-он сон ки баромад аз дилаш ох.

Ларзид ба чою сар фуру бурд,

Дур аз ту чунон ки гуфтам ў мурд.

Баъд аз нафасе,

ки сар баровард,

Оҳе дигар аз чигар баровард.

2890 Бигрист ба хойхою фаръед,

Қард аз падарат ба навҳа-дар ёд.

В-аз бекасии ту дар чунин дард

Меғуфту бар он⁹⁹⁰ дарег мех(в) ард.

Чун кард бaсe хурушy зорй,

Бинмуд ба аҳдам устуворӣ,

- Қ-эй покдили ҳалолзода,
 Бардор, ки ҳастам уфтода.
 Рузе, ки аз ин⁹⁹¹ қароргоҳат
 Тадбир бувад ба азми роҳат,
 2895 Бар хирғаи ман гузар кун аз роҳ,
 В-аз дур ба ман намуд хиргоҳ.
 То номае аз ҳисоби корам,
 Тартиб кунам, ба ту супорам.
 Ёрет расод то ниҳонӣ,
 Ин⁹⁹² нома ба ёри ман расонӣ.
 Ин гуфту аз⁹⁹³ он ҳазира бархост,
 Ман низ шудам ба роҳи худ рост.
 Дирӯз бад-он нишон, ки фармуд,⁹⁹⁴
 Рафтам ба дари високи ӯ зуд,
 2900 Дидам-ш⁹⁹⁵ кабуд карда чома,
 Пӯшида⁹⁹⁶ ба ман супурд нома.
 Бар нома ниҳод мӯҳри андӯҳ,
 Яъне карамул-китобу хатмӯҳ.
 В-он нома чунон ки буд, бикшод,
 Бӯсиду сабук ба дасти ӯ дод.
 Маҷнун чу саҳои номаро дид,
 Чуз нома, ҳар он чӣ буд, бидрид.
 Бар пой ниҳод сар чу паргор,
 Баргашт ба гирди хеш сад бор.
 2905 Афтод, чунон ки уфтад маст,
 Ӯ рафта зи дасту нома дар даст.
 Омад чу ба ҳуши хештан боз,
 Дод аз дили худ шикебро соз.

МУФОДИ⁹⁹⁷ НОМАИ ЛАЙЛӢ БА МАҶНУН⁹⁹⁸

Чун бозкушод номаро банд,
 Буд аввали нома карда пайванд:

- Ин нома ба номи подшоҳе,
 Чонзиндакуне, хирадпаноҳе,
 Донотари чумла кордонон,
 Донои забони безабонон.
 2910 Қассоми сапедию⁹⁹ сиёҳӣ,
 Рӯзидеҳи чумла мурғу моҳӣ,
 Равшанкуни осмон ба анчум,
 Пироядеҳи замин ба мардум.¹⁰⁰⁰
 Фарди¹⁰⁰¹ азали ба зулчалоӣ,
 Ҳайи абадӣ ба лоязоӣ.¹⁰⁰²
 Чон доду ба чонвар¹⁰⁰³ ҷаҳон дод?
 З-ин беш ҳазина¹⁰⁰⁴ чун тавон дод?
 Орост ба нури ақл чонро,
 Бифрӯхт ба ҳар ду ину онро.
 2915 З-ингуна басте гуҳар фишонда,
 В-он гоҳ ҳадиси ишқ¹⁰⁰⁵ ронда,
 Қ-ин нома, ки ҳаст чун паранде
 Аз ғамзадае ба дардманде,
 Яъне зи мани ҳисорбаста,
 Наздики ту, эй қафасшикаста.
 Эӣ ёри қадимъаҳд чунӣ?
 В-эӣ Маҳдии ҳафт маҳд, чунӣ?
 Эӣ хозини ганҷи ошноӣ,
 Ишқ аз ту гирифта рӯшноӣ.
 2920 Эӣ хуни ту дода кӯхро¹⁰⁰⁶ ранг,
 Сокин шуда чун ақиқ дар санг,
 Эӣ чашмаи Хизр дар сиёҳӣ,
 Парвонаи шамъи субҳгоҳӣ.
 Эӣ аз ту фитода дар ҷаҳон шӯр,
 Гӯре ду-се карда мӯниси гӯр.
 Эӣ захмғаҳи маломати ман,
 Ҳамкофилаи қиёмати ман.
 Эӣ раҳм накарда бар тани хеш,
 В-оташ зада-бар ба хирмани хеш.¹⁰⁰⁷
 2925 Эӣ дил ба вафои ман ниҳода.

- Дар маърази гуфтугӯ фитода,¹⁰⁰⁸
 Ман дил ба вафои ту супурда,
 Ту сар зи вафои ман набурда,
 Чунию, чӣ гунай, чӣ созӣ?
 Ман бо ту, ту бо кӣ ишқ бозӣ?
 Чун бахти ту дар фироқам аз ту,
 Чуфти туам, арчи токам аз ту.
 В-он чафтаниҳода гарчи чуфт аст,
 Сар бо сари ман шабе нахуфтаст.
- 2930 Ман суда, вале дурам насудаст,
 Алмоси касаш наёзмудаст.
 Ганчи гуҳарам, ки дар ба мӯҳр аст,
 Чун ғунчаи боғ сар ба мӯҳр аст.
 Шӯй арчи шукӯҳи шӯй дорад,
 Бе рӯи туам чӣ рӯй дорад,
 Дар сир нишони савсанӣ ҳаст,
 Райҳон нашавад вале дар даст.
 Чун зард хиёр кунҷ гардад?
 Хам колбади турунҷ гардад.
- 2935 Туршӣ кунад аз турунҷхӯй,
 Аммо надихад турунҷбӯй.
 Мехостаме,¹⁰⁰⁹ к-аз ин ҷаҳонам
 Бошад чу тӯе ҳамошъёнам,
 В-он к-аз раҳи ту рамад чу харгӯр
 Мурда ба хар оварандаш аз гӯр.¹⁰¹⁰
 Чун бо ту ба ҳам наметавон зист,
 З-ин сон ки манам,¹⁰¹¹ гуноҳи ман чист?
 Он дил, ки ризои ту начӯяд,¹⁰¹²
 Беҳ гар ба қазои бад бимӯяд.¹⁰¹³
- 2940 В-он, к-аз пай захми туст шасташ,
 Пеш аз ҳама хушк бод дасташ¹⁰¹⁴
 Мӯе зи ту пеши ман ҷаҳонест,
 Хоре¹⁰¹⁵ зи раҳи ту гулситонест.
 Хазродаманию хизрдоман,
 Дарсоз чу обу Хизр бо ман.

2945 Марги падари ту чун шунидам,
Бар мурдаи тан кафан даридам.
Кардам ба тапонча рӯйро хурд,
Пиндоштам он падар маро мурд.
Дар дида чу гул кашидаам мил,
Чома зада чун бунафша дар нил.
Бо ту зи мувофикию ёрӣ

Кардам хама шарти сугворӣ.¹⁰¹⁶
 Чуз омадане, ки н-омад аз даст,
 Хар шарт, ки бояд, он хама ҳаст.

2950 Гар з-он ки тан аз ту ҳаст маҳчур,
 Чонам зи ту нест як замон дур.
 Аз ранчи дили ту¹⁰¹⁷ ҳастам огоҳ,
 Ҳам¹⁰¹⁸ чора шикеб шуд дар ин роҳ.
 Рӯзе ду дар ин раҳилхона
 Мебояд сохт бо замона,
 Қ-ин¹⁰¹⁹ хона, ки обу рангат орад,
 Аз тангии худ ба тангат орад.
 Бифган¹⁰²⁰ чу харон дарозин гӯш,
 Қӯтоҳии умр бину хомӯш.

2955 Кам кун чазаѷу ба сабр бифзой,
Дар раҳ дигарест, харч кун чой.
Дар дилшудагӣ қарор медор,
Сабре ба ситам ба кор медор.
Ман низ ҳамон иёр дорам,
Лекин қадам устувор дорам.¹⁰²¹
Оқил беҳ агар назар бибандад
З-он гирья,

ки душмане бихандад.

Доно бех агар наёварад ёд
З-он ғам, ки мухалифе шавад шод.

- 2960 Эй дар ҳақи худ чунон ки ҳастӣ,
 Хуш бош дар ин миён, ки ҳастӣ.
 Дар хат машав, ар ҷаҳон бигардад,
 Қ-ин ҷарх замон-замон бигардад¹⁰²²
 Деҳқон, манигар, ки дона резад,
 Он бин, ки зи дона дона хезад.
 Он нахл, ки дорад ин замон кор,
 Фардо рутаби тар оварад бор.
 В-он ғунча ки дар ҳасак¹⁰²³ нухуфтаст,
 Пайғомдеҳи гули шукуфтаст.
- 2965 Дилтанг мабош агар касат нест,
 Ман кас наям, охир? —
 Ин басат нест?
 Фаръёд зи бекаси на рой аст,
 Қ-охир¹⁰²⁴ каси бекасон худой аст.
 Аз бепадарӣ масӯз чун барқ,
 Чун абр машав ба ғирья-дар ғарқ.
 Гар рафт падар, писар бимонод,
 Кон, ғӯ, бишикан, гуҳар бимонод.
 Маҷнун, ки бихонд номаи дӯст,
 Афтод бурун чу ғунча¹⁰²⁵ аз пӯст.
- 2970 Чуз «ё раб»-аш аз даҳан наёмад,
 Як лаҳза ба хештан наёмад.
 Чун шуд ба қарори худ тануманд,
 Бишмурд ба ғирья соате чанд.
 В-он¹⁰²⁶ қосидро бидошт барҷой,
 Гаҳ дасташ бўса доду гаҳ пой.
 Гуфто, ки на коғазу на хома,
 Чун рост кунам ҷавоби нома?
 Қосид зи миён кушод дарче,
 Чобук шуда чун вакили харҷӣ,
- 2975 В-асбоби¹⁰²⁷ дабирие, ки бояд
 Биспурд бад-ӯ, чунон ки шояд.
 Маҷнун қалами раванда бардошт,
 Нақше ба ҳазор нукта бингошт.

- Дерина ғаме, ки дар дилаш буд,
 Дар марсалаи сухан баромуд.
 Чун нома тамои кард, сар баст,
 Бифганд ба пеши қосид аз даст.
 Қосид ситуду давид чун бод,
 З-он¹⁰²⁸ гуна ки бурд номаро дод.
 2080 Лайлӣ чу¹⁰²⁹ ба нома-дар назар кард,
 Ашкаш бидавиду¹⁰³⁰ нома тар кард.

НОМАИ МАЧНУН ДАР ПОСУХИ ЛАЙЛӢ¹⁰³¹

- Буд аввали он хучастапаргор
 Номи малике, ки несташ ёр,
 Донои нӣхону ошкоро,
 Қ-ӯ дод гуҳар ба санги хоро,
 Дорондаи Наъшу духтаронаш,
 Бинокуни дил ба ошноӣ,
 Рӯзовари шаб ба рӯшноӣ,
 2985 Серобкуни баҳори хандон,
 Фаръёдраси ниёзмандон,
 В-он гаҳ зи чигаркабобии хеш,
 Гуфта сухани харобии хеш,
 Қ-ин нома зи ман, ки беқарорам,
 Наздики ту, эй қарори қорам.
 Не, не, ғалатам, зи хунбаҷӯше,
 В-он гаҳ ба кучо? Ба хунфурӯше.¹⁰³²
 Яъне зи мани калид дар санг
 Наздики ту, эй хазина дар чанг.¹⁰³³
 2990 Ман хоки туам бад-ин харобӣ,
 Ту оби кӣ, ки равшан обӣ?
 Ман дар қадами ту мешавам паст,
 Ту дар камари кӣ мезанӣ даст?

- Ман дардситони ту ниҳонӣ,
 Ту дарди дили кӣ меситонӣ?
 Ман ғошияи ту баста бар дӯш,
 Ту ҳалқаи ки¹⁰³⁴ ниҳода дар гӯш?
 Эй каъбаи ман ҷамоли рӯят,
 Меҳроби ман остони кӯят.
- 2995 Эй марҳами сад ҳазор сина,
 Дур дар маю¹⁰³⁵ май дар обгина.
 Эй тоҷ, вале на дар сари ман,
 Тороҷи ту лек бар дари ман.
 Эй ганҷ, вале ба дасти ағъёр,
 З-он ганҷ ба дасти дӯстон мор.
 Эй боғи Ирам ба бекалидӣ,
 Фирдавси фалак ба нопадидӣ.
 Эй банди маро муфаттах аз ту,
 Савдои маро муфаррах аз ту.
- 3000 Ин ҷӯб, ки ӯди бешаи туст,
 Машкан, ки ҳалоки тешаи туст!
 Бинвоз маро, мазан, ки хокам.
 Афрӯхта кун, ки гарднокам¹⁰³⁶
 Гар бинвозӣ, баҳорат орам,
 В-ар захм занӣ, ғуборат орам.
 Лутф аст ба ҷои¹⁰³⁷ хок дар х(в) ард.
 К-аз лутф гул ояд аз ҷафо гард.¹⁰³⁸
 Дар пой туам ба сарфишонӣ,
 Ҳамсар макунам ба саргаронӣ.
- 3005 Он роҳ мадеҳ, ки барситезам,
 В-он об, ки мекашам, бирезам.¹⁰³⁹
 Чун бархезад тариқи озарм,
 Гардад ҳама шармнок бешарм.
 Ҳастам ба ғуломии ту машхур,
 Хасмам¹⁰⁴⁰ кунӣ, ар кунӣ зи худ дур.
 Сагро чу диҳӣ салеҳи¹⁰⁴¹ гургӣ,
 Шереш кунӣ ба сад бузургӣ.

- Ганчина мадеҳ ба ҳар гадое,
Тарсам, ки кунад чаҳон хатое.¹⁰⁴²
- 3010 Ман дар раҳи бандагӣ кашам бор,
Ту пояи хоҷагӣ ниғаҳ дор.
Бо ту сипарам, маяфганам зер,
Чун бифганиям, шавам ба шамшер.
Бар олати хештан мазан санг,
Бо лашкари хештан макун ҷанг.
Чун бар тани хештан занӣ неш,
Андоми дурустро кунӣ реш.
Он кун, ки ба рифқу дилнавозӣ
Озодонро ба банда¹⁰⁴³ созӣ.
- 3015 Он беҳ, ки дирамхариди ту
Сурма набарад зи дидаи ту.
Ҳар хоҷа, ки ин кифояташ нест,
Бар банди худ вилояташ нест.
В-он кас ки бад-ин ҳунар тамои аст,
Нахрида варо басте ғулом аст.
Ҳастам чу ғуломи ҳалқадаргӯш,
Медор ба бандагему мафрӯш.¹⁰⁴⁴
Дар мағз маяфган оташи тез,
В-оташ зи димоғи кас маянгез.
- 3020 Дар ҳар тани аз ғазаб ғирев аст,
Ҳар одаи ошнои дев аст.
Чун деви ту аз замин барояд,
Он деви дигар баробар ояд.
Ман хоркашам, ту боркаш бош,
Ман бо ту х(в)ашам, ту низ х(в)аш бош!
Чандам шикани зи¹⁰⁴⁵ дастбозӣ,
Рузем чаро наменавозӣ?
Боде, ки барорам аз дами сард.
Дар мағзи ҳаво бияфсурад гард.¹⁰⁴⁶
- 3025 Эӣ дар канафи дигар ҳазида,
Ќуфте ба муроди худ гузида.

3030 Дар дил ситудан надодиям дод,
Гар чон бибарӣ, кай ориям ёд?
Захме ба забон ҳаме фурушӣ,
Ман сӯхтаму ту барнаҷушӣ.¹⁰⁴⁹
На ҳар кӣ забон дароз дорад,
Захм аз тани хеш боздорад.
Савсан зи сари забондарозӣ
Шуд дар сари теғу теғбозӣ.
Ёре, ки бувад маро харидор,
Ҳам бар руҳи ӯ бувад падидор.

3035 Он-ч аз ту маро дар¹⁰⁵⁰ ин мақом аст,
Бинмоӣ маро,
ки то кадом аст?
Ин аст, ки аҳди ман шикастӣ?
Дар ўҳдаи дигаре нишастӣ?
Бо ман ба забон фиреб созӣ,
Бо ӯ ба мурод ишқ¹⁰⁵¹ бозӣ.
Гар ошиқӣ, охи содиқат ку?
Бо ман нафаси¹⁰⁵² мувофиқат ку?
Дар ишқи ту чун мувофиқӣ нест,
Ин салтанат аст, ошиқӣ нест.

3040 Ту фориг аз он ки бедиле ҳаст,
В-андўхи туро муомиле ҳаст.
Ман дида ба рӯи ту кушода,
Сар бар сари кӯи ту ниҳода.
Бар куръаи чорҳадди кўят
Фоле занам аз барои рўят.

- Осуда касе ки дар ту бинад,
 На он кӣ ба рӯзи ман нишинад.
 Хуррам на маро,¹⁰⁵³ тавонгареро,
 К-ӯ дорад чун ту гавҳареро.
- 3045 Боғ арчи зи булбулон пуроб аст,
 Анҷир наволаи ғуроб аст.
 Об аз дили боғбон хӯрад нор,
 Бошад,
 ки хӯрад чу¹⁰⁵⁴ нуқл бемор.¹⁰⁵⁵
- Дерест, ки то ҷаҳон ҷунин аст,
 Мӯҳтоҷ ту, ганҷ дар замин аст.¹⁰⁵⁶
 Қай мебинам,¹⁰⁵⁷ ки лаъли гулранг
 Берун ҷаҳад аз шиканҷаи санг?
 В-он моҳ, к-аз ўст дидаро нур,
 Гардад зи даҳони аждаҳо дур?
- 3050 Занбӯр парида, шахд монда,
 Хозин шуда моҳу маҳд монда.
 Бикшода хазина в-аз ҳисораиш,
 Афтода ба дар хазинадораиш.
 Деҳқони хасис рафта аз боғ,
 Булбул шуда дар нишемани¹⁰⁵⁸ зоғ,
 Дар боғчаи гули қасабчин
 Гардан зада зангии рутабгин.¹⁰⁵⁹
 З-ойина ғубори занг бурда,
 Ганҷина ба ҷою мор мурда.
- 3055 Дизбонуи ман зи диз кушода,
 Дизбони вай аз диз уфтода.
 Гар ман¹⁰⁶⁰ шудам аз ҷароғи ту дур,
 Парвонаи ту мабод бенур.
 Гар кушт маро ғамм маломат,
 Бод ибни Саломро саломат.
 Эй неку бади мичозам аз ту,
 Дардам зи туву илоҷам аз ту!
 Харчанд ҳисорат оҳанин аст,
 Лӯълӯи тарат садафнишин аст,

- 3060 В-аз ҳалқаи зулфи пуршиканчат,
Дар домани аждаҳост ганчат.
Донӣ, ки зи дӯстдории хеш,
Бошад дили дӯстон бадандеш
Бар ман зи ту сад ҳавас нишинад,
Гар бар ту яке мағас нишинад.
З-он ошиқ кўртар касе нест,
Қ-уро мағасе чу қарғасе нест.
Чун мўрча бекарор аз онам,
То он мағас аз шакар биронам.
- 3065 Ин он масал аст,
 к-он чавонмард,
Бе моя ҳисоби суд мекард.
Андӯҳи гули начида медошт,
Поси дури ноҳарида медошт.
Бигашт зи ишқат, эй суманбар,
Қор аз лаби хушку дидаи тар.¹⁰⁶¹
Шӯридатарам аз он чӣ дидӣ,
Маҷнунтар аз он кӣ мешунидӣ.
Бо ту худии ман аз миён рафт,
Ин роҳ ба беҳудӣ тавон рафт.
- 3070 Ишқе, ки дил инчунин наварзад,
Дар мазҳаби ишқ чав наярзад.
Чун аз лаби ту тамаъ надорам.
Бӯсе, ки диҳӣ, ба ёдгорам,
Вақте ки абири лутф соӣ,
Ё нофаи хун хуш кушой,
Бӯе ба насими субҳ биспор,
З-он бўй маро кушода кун қор.
Аз боғи рухат, ки бод сероб,
Ҳоҳам рутабе, валеқ дар хоёб.
- 3075 Аз бодаи чоми ту, дилором,
Дорам тамаъе на он чунон хом.
Ё раб, чӣ хуш он май муғона,
Қ-аз дасти туам диҳад замона.

Бо ман ту нишаста бода дар даст,
Ман гашта зи бодаи ту сармаст.
Аз дасту даҳони ту паёпай,
Гаҳ бўса ситонаму гаҳе май.
Бечодалабе бад-он зарифӣ
Чун бошад, чун кунад ҳарифӣ.

3080 Шаҳде, ки ақиқгуна бошад,
Уро бимазӣ,

чӣ гуна бошад?

Гоҳе зи лаби ту мемазам нӯш,
Гоҳ оварамаст чу чон дар оғӯш,
Гаҳ бар занахи ту даст соям,
Гоҳе шакар аз лабат рабоям.
Ин ҷумла, ки гуфтаам фасона-ст,
Бо ту ба суҳан маро баҳона-ст.
Гарна ман аз ин ҳисоб дурам,
Дидори туро зи худ ғаюрам.

3085 Бар пой тамаъ ниҳодаам банд,
Аз ту ба ҳикояти ту хурсанд.
Гар бо ту ҳазор шаб нишинам,
Аз рашки ту дар ту ҳам набинам.
Чун ишқи ту дар ман устувор аст,
Бо сурати ту маро чӣ кор аст.
Шар гашт маро шариф бо ту,
Ё ишқ маро ҳариф бо ту.¹⁰⁶²
Чун ишқи ту рӯй менамояд,
Гар гӯй ту ғоиб аст, шояд.

3090 Ишқи ту рафики рози ман бод,
Заҳми ту чигарнавози ман бод!
Бо заҳми ту гарчи марҳаме нест,
Чун ту ба саломатӣ, ғаме нест.
Гар ман шудам аз фироқ ранчур,
Бод аз ту фироқи чун мане дур!
Гар лошахари ман афтад аз пой,
Тозифараси ту бод бар чой!

- Идбори ман ар шавад ниҳонӣ,
Иқболи ту бод ҷовидонӣ!
3095 Хар сар, ки нашуд мутеъи роят,
Андохта бод зери поят!¹⁰⁶³

ОМАДАНИ САЛИМИ ОМИРӢ — ХОЛИ МАЧНУН БА ДИДАНИ Ӯ¹⁰⁶⁴

- Саррофи сухан зи лафзи чун зар
Дар ришта чунин кашид гавҳар,
К-аз накдкунони ҳоли Мачнун
Пире сара буд холи Мачнун.
Соҳибхунаре, ҳалолзода,
Ҳам хоставу ҳам уфтода.
Дар ном Салими Омирӣ буд,
Дар чорагарӣ чу Сомирӣ буд.
3100 Он бар ҳама реш марҳами ӯ,
Будӣ ҳамасола дар ғами ӯ.
Хар моҳ зи чомаю таомаш,
Бурдӣ, ҳама олате¹⁰⁶⁵ тамомаш.
Як рӯз нишаст бар начибе,
Шуд дар талаби чунон ғарибе.
Метохт начиб дашт бар дашт,
Девона чу девбод мегашт.
То ёфт варо ба кунчи кӯҳе,
Озод зи банди хар гурӯҳе.
3105 Бар ваҳшати халқ роҳ баста,
Ваҳше ду-се гирди ӯ нишаста.
Додаш чу мусофирони ранҷур
Аз бими дадон саломе аз дур.
Мачнун зи шунидани саломаш,
Пурсид нишону ҷуст номаш.
Гуфто, ки манам Салими Омир,
Саркӯби замонаи муқомир.

- Холи ту, вале зи рӯи ту фард,
 Рӯи ту ба хол нест дарх(в) ард.
 3110 Ту худ ҳама чехра¹⁰⁶⁶ хол гаштӣ,
 Яъне ҳабашимисол гаштӣ?
 Маҷнун чу шинохт, пеш хондаш,
 Ҳамзонуи хештан нишондаш.
 Чусташ хабаре зи ҳар нишоне
 В-осуд ба сӯхбаташ замоне.
 Чун ёфт Салимаш он чунон ӯр,
 Бе ғӯру кафан миёни он ғӯр,
 Он чомаи тан, ки дошт дар бор,
 Оварду намуд узри бисёр,
 3115 К-ин чома ҳалолияст дарпӯш,
 Бо ман ба ҳалолзодагӣ кӯш.
 Гуфто:
 «Тани ман зи чома дур аст,
 К-ин оташи тезу он бухур аст.
 Пиндор, дар ӯ назора кардам,
 Пӯшидаму боз пора кардам».
 Азбаски Салим боз кӯшид,
 Он чома чунон ки буд, пӯшид.
 Овард сабук таъом дар пеш,
 Ҳалвову¹⁰⁶⁷ кулича аз адад беш.
 3120 Чандон ки дар ӯ намуд нола,
 З-он суфра¹⁰⁶⁸ нахӯрд як навола.
 Буд ӯ зи навола хӯрдан озод,
 З-ӯ меситуду ба ваҳш меод.
 Пурсид Салим, к-эй чигарсӯз,
 Охир ту чӣ меҳӯрӣ шабу рӯз?
 Аз¹⁰⁶⁹ тӯъма тавонад одамӣ зист,
 Гар одамӣ, таоми ту чист?
 Гуфт: «Эй чу дилам Салим номат,
 Тавқеъи саломатам саломат!
 3125 Аз беҳӯришӣ танам фасурда-ст,
 Нерӯи хӯрандагеш мурда-ст.

3130 Ҳар бод, ки бӯи дилбар орад,
Шак нест.

Хӯ боз буридам аз хӯришҳо,
Фориғ шудаам зи парваришҳо.
Дар нои гулӯм нон нагунчад,¹⁰⁷¹
Гар з-он ки фуру барам, биранчад.
З-ин сон ки манам бад-ин низорӣ,
Мустағниям аз таъомхорӣ.

Аммо нагузорам аз хӯриш даст,
Гар ман нахӯрам, хӯрандае¹⁰⁷² ҳаст.

К-ОН ҳунарманд

Аз нон ба гиёҳ гашта хурсанд,
Бар рағбати он дуруштхорӣ
Қардаш ба ҷавоби нарма ёрӣ,
К-аз хӯрдани донаҳои айём
Бас мурғ, ки уфтод дар дом.
Онро, ки ҳавои дона беш аст,
Ранҷу хатари замона беш аст.

218

Х И К О Я Т

Рӯзе малике зи номдорон
Мерафт ба расми шахриёрон.
Бар хонаи зоҳиде гузар дошт,
Қ-он зоҳид аз он ҷаҳон хабар дошт.
Омад аҷабаш, ки ончунон мард
Маъвоғаи худ хароб¹⁰⁷⁴ чун кард?
Пурсид зи хосағони худ шоҳ,
Қ-ин шахс чӣ мекунад дар ин роҳ?

- 3145 Хӯрдаш чиву хобгоҳи ӯ¹⁰⁷⁵ чист?
Андозааш то кучову ӯ¹⁰⁷⁶ кист?
Гуфтанд, ки зоҳидест машҳур,
Аз хоб ҷудову аз хӯриш дур.
Аз халқи ҷаҳон гирифта дурӣ,
Дарсохта бо ҷунин сабурӣ.
Шаҳ ҷун варақи салоҳи ӯ хонд,
Бо ҳочиби хос¹⁰⁷⁷ сӯи ӯ ронд.
Ҳочиб сӯи зоҳид омад аз роҳ,
То оварадаш ба хидмати шоҳ.
- 3150 Гуфт: «Эй зи ҷаҳон бурида пайванд,
Гашта ба ҷунин хароба хурсанд.
Ёре на, ҷӣ мекунӣ дар ин кор?»¹⁰⁷⁸
Қӯте на, ҷӣ меҳӯрӣ дар ин ғор?»¹⁰⁷⁹
Зоҳид қадаре гиёҳ суда,
Аз матраҳи оҳуван дуруда,
Бардошт¹⁰⁸⁰ бад-ӯ,
ки х(в)ардам ин аст
Раҳтӯшаву раҳнавардам ин аст.
Ҳочиб зи ғурури подшой
Гуфташ, ки дар ин бало ҷароӣ?»¹⁰⁸¹
- 3155 Гар хидмати шоҳи мо кунӣ соз,
Аз хӯрдани ин гиё раҳӣ боз.
Зоҳид гуфто: «Ҷӣ ҷои ин аст?
Ин нест гиё, гулангубин аст.

Аз хидмати шоҳ сар битобӣ». ¹⁰⁸³

Шаҳ чун сухане¹⁰⁸⁴ шунид аз ин даст,

Шуд гарму зи борагӣ фуру част.

Дар пой ризои зоҳид афтод,

Мекард дуову бӯса метод.

- 3160 Хурсанд ҳамеша нозанин аст,

Хурсандиро вилоят ин аст.

Мачнун зи нишоти он фасона

Барчасту нишаст шодмона.

Дил дод ба дӯстон замоне,

Пурсид зи ҳар касе нишоне.

В-он гоҳ гирифт гирья дар пеш,

Пурсид зи ҳоли модари хеш,

Қ-он мурғи шикастабол чун аст?

Кораш чй расиду хол чун аст?

- 3165 Бо ин¹⁰⁸⁵ ки аз ӯ сиёҳруям,

Ҳам ҳиндуваки сиёҳи уям.

Ранцуртан аст ё тануманд?

Ҳастам ба чамолаш орзуманд.

Чун дид Салим,

к-он цигарреш

Дорад сари меҳри модари хеш,¹⁰⁸⁶

Бе кон нагузошт гавҳарашро,

Овард зи хона модарашро.

ДИДАНИ МОДАР МАЧНУНРО¹⁰⁸⁷

Модар чу зи дур дар писар дид,

Алмоси шикаста дар чигар дид.¹⁰⁸⁸

- 3170 Дид он гули сурх зард гашта,

В-он оина зангх(в)ард гашта.

Андоми танаш шикаста шуд хурд,

3-андешаи ӯ ба дасту по мурд.

Гаҳ шуст ба оби дида рӯяш,
Гаҳ кард ба шона чаъди мӯяш.¹⁰⁸⁹
Сар то қадамаш ба меҳр молид,
Бар ҳар вараме ба дард нолид.
Мебурд ба ҳар канорае даст,
Гаҳ обила суду гаҳ варам баст.¹⁰⁹⁰

3175 Гаҳ шуст сари пур аз ғубораш,
Гаҳ канд зи пой хаста хораш.
Чун кард зи рӯи меҳрубонӣ
Бо ӯ зи талаттуф он чӣ донӣ.¹⁰⁹¹
Гуфт: «Эй¹⁰⁹² писар,

ин чӣ турктозист?

Бозист, чӣ чоӣ ишқбозист?

Теғи аҷал инчунин дудастӣ,

В-он гаҳ ту кунӣ ҳанӯз мастӣ.

Бигзашт падар шикоятолуд,

Ман низ гузашта гир ҳам зуд.

3180 Бархезу биё ба хонаи хеш,

Барҳам мазан ошъёнаи хеш.

Гар з-он ки вуҳуш ё туюранд,

То шаб ҳама з-ошъёна дуранд.

Чун шаб ба нишонаи худ ояд,

Ҳар мурғ ба хонаи худ ояд.

Аз халқ нуҳуфта чанд бошӣ,

Н-осуда, нахуфта чанд бошӣ?

Рӯзе ду, ки умр ҳаст барҷой,

Бар бистари худ дароз кун пой.

3185 Чандин чӣ ниҳӣ ба гирди ҳар ғор,

По бар сари мӯр ё думи¹⁰⁹³ мор?

Море зада, гир, бе амонат,

Мӯре шуда, гир, меҳмонат.

Чон аст на сангреза, биншин,

Бо чон макун ин ситеза биншин.

Чону дили худ ба ғам маранҷон,

На сангдилӣ, на оҳанинҷон!»

- Мачнун зи нафирҳои модар
 Афрӯхт чу шӯълаҳои озар,
 3190 Гуфт: «Эй қадами ту афсари ман,
 Ранҷи садафи ту гавҳари ман,¹⁰⁹⁴
 Полидаи донаи ту гаштам,
 Хоки паи ту дари бихиштам.¹⁰⁹⁵
 Гар з-он ки маро ба ақл раҳ нест,
 Донӣ, ки маро дар ин гунаҳ нест!
 Кори ман агар чунин бад афтод,
 Ин кор маро на аз х(в)ад афтод.
 Кӯшидани мо кучо кунад суд?
 К-ин кори фитода буданӣ буд.
 3195 Афтод ҳазор борам ин кор,
 Аз чора гузашт корам ин бор.¹⁰⁹⁶
 Ишқе ба чунин балову зорӣ,
 Донӣ, кӣ набошад ихтиёрӣ!
 Ман¹⁰⁹⁷ дар паи он, ки мурғи чонам
 Аз қолиби ин қафас раҳонам.
 Дар дом кашӣ маро дигар бор,
 То дар ду қафас шавам гирифтор.
 Даъват макунам ба хона бурдан,
 Тарсам зи вуболи хона мурдан!
 3200 Ман зинда чунин ки дашт гирам.
 Беҳ з-он ки ба хона-дар бимирам.
 Бо ваҳш ба ин сурудгӯй
 Беҳ з-он ки ба хона туршрӯй.¹⁰⁹⁸
 Дар хона мани зи соз рафта,
 Бозомада гиру бозрафта.
 Гуфти, ки зи хона ногузир аст,
 Ин нард на нардӣ хонагир аст.
 Бигзор маро ту дар чунин дард,
 Ман дардзада-м,
 ту бозпас гард»
 3205 Ин гуфту чу соя дар¹⁰⁹⁹ сар афтод,
 Дар бўсаи пой модар афтод.

- 3-он чо ки надошт поси рояш,
 Бӯсид ба узр хоки пояш.
 Кардаш ба видоъу шуд дар он дашт,
 Модар бигиристу бозпас гашт.
 Ҳамчун падараш ҷаҳон ба сар бурд,
 Ё низ дар орзӯи ӯ мурд.
 Ҳар рӯз ҷаҳон ба ҷонрабоист,
 Инсоф деҳ ин ҷӣ бевафоист.
 3210 Гетӣ, ки сари вафо надорад,
 Гуӣ, ки кас ошно надорад.¹¹⁰⁰
 Ин¹¹⁰¹ аҳдшикан, ки рӯзгор аст,
 Чун барзгарони тухмкор аст.
 Корад ду-се тухмро ба оғоз,
 Чун кишта расид, бидравад боз.
 Афрӯзад ҳар шабе ҷароғе,
 Бар ҷон ниҳадаш зи дуд доғе,
 Чун субҳ дамад, бар ӯ дамад бод,
 То мирад аз ӯ, ҷунон ки з-ӯ зод.
 3215 Гардун, ки тилисми доғсозист,
 Бо мо ба ҳамон ҷароғбозист.
 То дар гиреҳи фалак бувад пой,
 Ҳар ҷо, ки равӣ гиреҳ бувад чой.
 Он гаҳ шавад ин гиреҳ кушода,
 Қ-аз чор фарас шавӣ пиёда.
 Чун риштаи ҷон шав. аз гиреҳ пок,
 Чун риштаи таб машав гиреҳнок.
 Гар ӯд кунад гиреҳнамоӣ,
 Ту нофа шав аз гиреҳкушоӣ.

ОҒОҲИИ¹¹⁰¹ МАЧНУН
АЗ ВАФОТИ МОДАР¹¹⁰²

- 3220 Чун шоҳсавори ҷарҳи гардон
 Майдон бисутуд зи ҳамнабардон,

Хуршед зи бими аҳли офок
Қарробаи май ниҳод бар ток.
Субҳ аз сари шӯрише,

ки ангехт,
Қарроба шикасту май бурун¹¹⁰³ рехт.
Мачнун ба ҳамон қасидахонӣ,
Мезад духули чаридаронӣ.
Меронд чарида бар чарида,
Мехонд қасида бар қасида.

3225 Аз модари худ хабар набудаш,
К-омад ачал,

аз ҷаҳон рабудаш.
Як бори дигар Салими дилдор
Омад бари он ғариби ғамхор.
Додаш хуришу либос пӯшид,
Мотамзадагона бархурӯшид,
К-он пиразани балорасида,
Дур аз ту ба ҳам ниҳод дида.

3230 Рахт аз бунагоҳи ин саро бурд,
Дар орзӯи ту чун падар мурд.
Мачнун зи раҳили модари хеш.
Зад дасти дарег бар сари хеш.
Нолид чунон,

ки дар саҳар чанг,
Афтод чунон ки шиша дар¹¹⁰⁴ санг.
Мекард зи модару падар ёд,
Шуд бар сари хокашон ба фаръёд.
Бар турбати ҳар ду зор нолид,
Дар машҳади ҳар ду рӯй молид.
Ғаҳ рӯй дар ину ғаҳ дар он суд,
Дору¹¹⁰⁵ паси марг кай кунад суд?

3235 Хешон чу хурӯши ӯ шуниданд,
Як-як зи қабила медавиданд.
Диданд варо бад-он¹¹⁰⁶ низорӣ,
Афтода ба хок-бар ба хорӣ.

Хуноба зи дидагон кушоданд,
Дар¹¹⁰⁷ пои

фитода дарфитоданд.¹¹⁰⁸

Ҳар дида зи рӯи сустхезӣ,

Мекард бар ӯ гулобрезӣ.

Чун хушрамида гашт хушъёр,

Доданд бар ӯ дуруди бисъёр.

3240 Қарданд ба бозбурданаи ҷаҳд,

То бо ватанаи кунанд ҳамаҳд.

Оҳе заду роҳи кӯҳ бардошт,

Раҳти худ аз он гурӯҳ бардошт.

Мегаҳт ба гирди¹¹⁰⁹ кӯҳу ҳомун

Дил пурцигару ҷигар пур аз хун.

Муште дадагон фитода аз пас,

На ёри касу на ёри ӯ кас.

Сачҷода бурун фиғанд аз ин даёр,

Зеро ки надид дар шараш¹¹¹⁰ хайр.

3245 З-ин умр чу барқи пой дар роҳ

Мекард чу абр даст кӯтоҳ.

Умре, ки бинош бар завол аст,

Як дам шумар ар¹¹¹¹

ҳазор сол аст.

Чун умр нишони марг дорад,

Бо ишваи ӯ кӣ барг дорад?

Эй ғофил аз он ки мурдане ҳаст,

В-огаҳ на, ки ҷон супурдане ҳаст.

То кай ба худат ғурур бошад?

Марги ту зи барг¹¹¹² дур бошад.

3250 Худро магар аз заифроӣ

Санҷида най, ки то кучоӣ?

Ҳар зарра,

ки дар масоми арзест,

Ҷуро бари хеш тӯлу арзест,

Лекин бари кӯҳи қофпайкар

Ҳамчун алиф аст,¹¹¹³

ҳеҷ дар бар.

Бингар, ту чӣ барг ё чӣ шохӣ?

Дар мазраае бад-ин фарохӣ?

Сар то сари худ бубин, ки чандӣ,

Бар сар фалаке бад-ин баландӣ?

3255 Бар умри¹¹¹⁴ худ ар басеч ёбӣ,

Худро зи муҳит ҳеҷ ёбӣ.

Пиндоштаи туро қабулест,

Ё дар чихати ту арзу тӯлест.

Ин паҳну дарозият ба ҳам¹¹¹⁵ ҳаст,

Дар қолаби ин қавораи паст.¹¹¹⁶

Чун баргузарӣ зи ҳадди пастӣ,

Дар худ на гумон барӣ,

ки ҳастӣ.

Бар хок нишину бод мафрӯш,

Нанге чу туро,¹¹¹⁷

ба хок мепӯш.

3260 Он завқ нашуд ҳанӯзат аз ёд,

Қ-аз ҳоҷати халқ бошӣ озод¹¹¹⁸

Дорӣ ду-се меҳи зангх(в) арда,

В-он ҳам ба закот гирд карда.

Аз шодии он қуроае чанд,

Гӯӣ, ки манам ҷаҳонхудованд.¹¹¹⁹

То ҳаст ба чун худе ниёзат,

Бо сӯз¹¹²⁰ бувад ҳамеша созат.

Он гоҳ расӣ ба сарбаландӣ,

Қ-эмин шавӣ аз ниёзмандӣ.

3265 Ҳон,

то саги нони кас набошӣ,

Ё гурбаи хони кас набошӣ,

Чун машъала дастранчи худ хӯр,

Чун шамъ ҳамеша ганчи худ хӯр!

То бо ту ба суннати Низомӣ

Султони ҷаҳон кунад ғуломӣ.

- Лайлӣ на, ки лӯъбати ҳисорӣ,
 Дизбонуи қалъаи иморӣ,
 Гашт аз дами¹¹²² ёр чун дами мор,
 Яъне ба ҳазор ғам гирифтोर.
- 3270 Дилтанг чу дастгоҳи-а-ш,
 Дарбастатар аз ҳисоби кораш.
 Дар ҳалқаи риштаи гиреҳманд¹¹²³
 Зиндони банд гашта бе банд.
 Шӯяш ҳамарӯза доштӣ пос,
 Перомуни дар шикастӣ алмос.
 То нагресад шабе чу мастон
 Дар рахнаи дайри бутпарастон.
 Бо ӯ зи хушию меҳрубонӣ
 Қардӣ ҳамарӯза ҷонфишонӣ.
- 3275 Лайлӣ зи сари гирифтаҷеҳрӣ
 Диди сӯи ӯ ба сардмеҳрӣ.
 Рӯзе,
 ки навола бемағас буд,
 Шаб зангию ҳучра беасас буд.
 Лайлӣ бадар омад аз дари кӯй,
 Машғул ба ёру фориғ аз шӯй.
 Дар раҳгузаре нишаст дилтанг,
 Дур аз раҳи душманон ба фарсанг,
 Мечуст касе, ки ояд аз роҳ,
 Бошад зи ҳадиси ёраш огоҳ.
- 3280 Ногоҳ падид шуд ҳамон пир,
 Қ-аз чорагарӣ накард тақсир.
 Дар роҳи равиш чу Хизр пӯён,
 Ҳинҷорнамою роҳчӯён.
 Пурсидаш лӯъбати ҳисорӣ,
 Қ-аз кори фалак¹¹²⁴ хабар чӣ дорӣ?
 Он ваҳшнишини ваҳшатомез¹¹²⁵
 Бар ёди кӣ мекунад забон тез?

- Пир аз сари меҳр гуфт, к-эй моҳ,
 Он Юсуфи бе ту монда дар чоҳ,
 3285 Он қулзуми нонишаста аз мавҷ,
 В-он моҳи чудо фитода аз авҷ,¹¹²⁶
 Овоз кушода чун мунодӣ,
 Мегардад дар миёни водӣ.
 «Лайлӣ» — гуён ба ҳар ду гоме,
 Лайличӯён ба ҳар мақоме.
 Аз неку бади худаш хабар нест,
 Чуз бар раҳи Лайлияш гузар¹¹²⁷ нест.
 Лайлӣ чу шуд оғаҳ аз чунин ҳол,
 Шуд сарвбунаш зи нола чун нол.
 3290 Аз тоқчаи ду наргиси чуфт,
 Бар суфти суман ақиқ месуфт.
 Гуфто:
 «Манам он рафиқи дилсӯз,
 Қ-аз ман шуда рӯзи ӯ бад-ин рӯз.
 Аз дард наям¹¹²⁸ як замон фард,
 Фарқ аст¹¹²⁹ миёни мо дар ин дард.
 ӯ¹¹³⁰ бар сари кӯҳ мекашад¹¹³¹ роҳ,
 Ман дар буни чоҳ мезанам оҳ.¹¹³²
 Аз гуш кушод гавҳаре чанд,
 Бӯсиду ба пеши пир афганд,
 3295 Қ-инро биситону бозпас гард,
 Бо ӯ нафасе ду ҳамнафас гард!
 Наздики ман ораш аз раҳи дур,
 Чандон ки назар кунам дар он пур!
 Ҳолӣ, ки биёварӣ зи роҳаш,
 Биншон ба фалон нишонагоҳаш.
 Наздики ман ой,
 то ман оям,
 Пинҳон ба руҳаш назар кушоям.
 Бинам,
 ки чӣ обу ранг дорад,
 Дар вазни вафо чӣ санг дорад.

- 3300 Бошад, ки зи гуфтаҳои хешам
 Хонад ду-се байти тоза пешам.
 Гардад гиреҳи ман-уфтода
 Аз хондани байти ӯ кушода.
 Пир он дури суфта бар камар баст,
 З-он дурри насуфта рахт барбаст.
 Дасте салаби халал надида
 Бурд аз пай он салабдарида.
 Шуд кӯҳ ба кӯҳ тез¹¹³³ чун бод,
 Гоҳе ба харобу гаҳ ба обод.
- 3305 Рӯзе ду-се чустаи андар он бум,
 В-аҳволи¹¹³⁴ ваяи нагашт маълум.
 То оқибаташ фитода бар хок
 Дар домани кӯҳ ёфт ғамнок.
 Пиромуни ӯ дарандае чанд,
 Хозин¹¹³⁵ шуда чун хазинаро банд.
 Маҷнун чу¹¹³⁶ зи дур дид дар пир,
 Чун тифл намуд майл бар шир.
 Зад бар дадагон ба тунди овоз,
 То сар накашанд сӯи ӯ боз.
- 3310 Чун ваҳш чудо шуд аз канораш,
 Пир омаду шуд сипосдораш:
 Аввал сари хеш бар замин зад,
 В-он гаҳ дари узру офарин зад.
 Гуфт: «Эй ба ту мулки ишқ барпой,
 То бошад ишқ, бош барҷой.
 Аз чашмаи хур чу Хизр барх(в)ар,
 В-офок навард чун Сикандар.¹¹³⁷
 Лайлӣ,
 ки чамилаи ҷаҳон аст,
 Дар дӯстии ту то ба ҷон аст.
- 3315 Мепурсаду мекунад саломат
 Хоҳад ба иродати тамомат.¹¹³⁸
 Дерест, ки рӯи ту надидаст,
 Н-аз лафзи ту нуктае шунидаст.

- Қўшад, ки яке дамат бубинад,
 Бо ту ду ба ду ба ҳам нишинад.
 Ту низ шавӣ ба рӯи ӯ шод,
 Аз банди фиروق ғардӣ озод.
 Хонӣ ғазале ду ромишангез,¹¹³⁹
 Бозори гузаштaro кунӣ тез.
- 3320 Нахлистонест хубу хушранг,
 Дар ҳам шуда ҳамчу бешан танг.
 Бар авчи сипеҳр саркашида,
 Зераш ҳама сабза бардамида.
 Миодғаҳи баҳорат он чост,
 Он чост калиди корат, он чост!».
- Он¹¹⁴⁰ гаҳ салабе,
 ки дошт дар банд,
 Пӯшид дар ӯ ба аҳду савганд.
 Маҷнун камари мувофиқат баст,
 Аз кашмакаши муҳолифат раст.
- 3325 Пай бар паи ӯ ниҳоду биштофт,
 Дар ташнагӣ оби зиндагӣ ёфт.
 Ташна зи Фурот чун гурезад,
 Бо ғолия бод чун ситезад?
 Бо ӯ дадагон ба аҳд ҳамроҳ,
 Чун лашкари некаҳд бо шоҳ.
 Иқбол мутеу бахт мунқод,
 Омад ба қароргоҳи миод.
 Биншаст ба зери нахли манзур,
 Омоҷғаҳе, дадон аз ӯ дур.
- 3330 Пир омаду з-он чӣ кард бунъёд,
 Бо он бути хирғаҳи хабар дод.
 Хиргоҳнишин бути парирӯй
 Ҳамчун париён парид аз кӯй.
 З-он сӯтари ёри худ ба даҳ гом
 Ором гирифт рафт аз ором.
 Фармуд ба пир, к-эӣ чавонмард!
 З-ин беш маро намонд новард.

- З-ин гуна, ки шамъ мефурузам,
 Гар пештарак равам, бисӯзам.
- 3335 Шӯест марою гарчи хуфтаст,
 Ин ҳол на аз худо нухуфтаст.
 Гар з-он, ки ба шӯй дил надорам,
 Охир на чунон ҳаромзодам.¹¹⁴¹
 З-ин беш қадам задан ҳалок аст,
 Дар мазҳаби ишқ айбнок аст.
 З-он ҳарф, ки айбнок бошад,
 Он беҳ, ки ҷарида пок бошад.
 То чун,
 ки ба доварӣ нишинам,
 Аз карда хичолате набинам.
- 3340 Ӯ низ, ки ошиқи тамом аст,
 З-ин беш ғараз бар ӯ ҳаром аст.
 Дархоҳ, к-аз он забони¹¹⁴² чун қанд
 Ташриф диҳад ба байтаке чанд.
 Ӯ хонад байту ман кунам гӯш,
 Ӯ орад бода, ман кунам нӯш.¹¹⁴³
 Пир аз сари¹¹⁴⁴ он баҳори навбар
 Омад бари он баҳори дигар.
 Дидаш ба замин баруфтода,
 Ором рамида, ҳуш дода.
- 3345 Бодаи дарег бар дилаш ронд,
 Оби сирешк бар вай афшонд.
 Чун ҳуш ба мағзи ӯ даромад,
 Бо пир нишасту ҳуш баромад.
 Гуфт: «Ин чи баҳор буд, гӯй,
 К-овард ба мо абирбӯй?
 Ин бӯй на бӯи навбаҳор аст,
 Бӯи сари зулфи он нигор аст.
 Бӯест азим нағзу дилчӯй,
 Бодаи дили ман фидои ин бӯй».
- 3350 Пир аз сари ошиқозмоӣ
 Гуфто, ки хатост ин ҷудой,

- Хоҳӣ, ки ба хона ёрат ояд,
В-ороста¹¹⁴⁵ дар канорат ояд.
Бе дидани рӯи ӯ чунинӣ,
Чун бошад чун, гараш бубинӣ?
Гуфто: «Макун, эй Салими дилмард,
Пиромунӣ ин ҳадис новард.
Чун ман шудаам ба бӯн май маст,
Майро натавон гирифт бар даст».¹¹⁴⁶
- 3355 Кард он гаҳе аз нашид овоз
Ин байтаке чандро сароғоз.

ҲАЗАЛ ХОНДАНИ¹¹⁴⁷ МАЧНУН НАЗДИ¹¹⁴⁸ ЛАЙЛИ

- Оё ту кучою мо кучоём?
Ту з-они киию¹¹⁴⁹ мо туроём!
Моему навои бенавой,
Бисмиллаҳ, агар ҳарифи мой.
Ифлосхарони ҷонфурушем,¹¹⁵⁰
Хазпоракуну палоспушем.
Аз бандагии замона озод,
Ғам шод ба мову мо ба ғам шод.
- 3360 Ташначигару ғариқи обем,
Шабкӯру надими офтобем.
Гум роҳу сухан зи раҳнамоӣ,
Дар деҳ наю лофи деҳхудой.
Дехрондаву деҳхудой номем.
Чун моҳ ба нимаи тамомем.¹¹⁵¹
Бе мӯҳраву¹¹⁵² дида ҳуққабозем,
Бе пою рақиб раҳш тозем.
Ҷуз дар ғами ту қадам надорем,
Ғамдори туему ғам надорем.
- 3365 Дар олам агарчи сустхезем,
Дар кӯчғаҳи раҳил тезем.

Гуй,

ки бимир дар ғамам зор,
Ҳастам зи ғами ту андар ин кор.
Охир бизанам ба вақти ҳолӣ
Бар табли раҳили худ даволе.¹¹⁵³
Эй ёри шигарф, дар ҳама кор
Айёраву ошики ту айёр.
Айёр, ки бифшурад гулӯро,
Худро кушад, он гаҳе адӯро.

- 3370 Он кас ки зи хуни х(в)ад натарсад,
Аз куштани неку бад натарсад.¹¹⁵⁴
Гург аз рама¹¹⁵⁵ гар ҳарос дорад,
Бо худ намаду палос дорад.
Шабхуш макунам, ки нест дилкаш
Бе ту шаби мою он гаҳе х(в)аш.
Номада рафтан ин чӣ соз аст?
Нокишта дурудан ин чӣ роз аст?
Бо чони манат қадам насозад,
Яъне, ки ду чон ба ҳам насозад.
То чон наравад зи хона берун,
Қ-ой ту аз ин баҳона берун.

- 3380 Чоне ба ҳазор борнома,
Маъзул кунаш зи корнома.
Чоне беҳ аз ин ба ёр дардеҳ,
Пое беҳ аз ин ба кор дарнеҳ.
Ҳар чон, ки на аз лаби ту ояд,
Ояд ба лабу маро нашояд.
В-он чон,
ки лаби туаш хизона-ст,
Ганчинаи умри ҷовидона-ст.
Бисъёр касон туро ғуломанд,
Аммо на чу ман мутеи номанд.¹¹⁵⁶

- 3385 То ҳаст зи ҳастии ту ёдам,
Осудаю тандурусту шодам.

3390 Дар худ кашамат,

То ин ду адад яке шавад рост.
Чун сиккаи мо ягона гардад,
Накши дуй аз миёна гардад.
Бодом, ки сикка нағз дорад,
Як тан буваду ду мағз дорад.
Ман бо туам, он чи монда бар чой,
Кафшест бурун фитода аз пой.
Он-ч они ман аст бо ту нур аст,
Дурам ман аз он чи аз ту дур аст.

Сар назли ғами туро нашоёд,
Зери алами туро нашоёд.

Ҳастам мани бепаноҳу пайванд
Дар бандагӣ ҷу гул камарбанд.

Он ёбам аз у ба чонфизой,
К-озурдамиён мӯмиёй!¹¹⁵⁹

234

Сагбонии ту ҳамегузинам,
Дар чанби сагон аз он нишинам.
Яъне дадгон маро ба дунбол
Хастанд сагони тезчангол.

- 3405 Ман муфлисаму ту молдорӣ
Ман холияму ту хол дорӣ.¹¹⁶⁰
Ту бо зару бо дирам ҳама сол,
Холат дираму зар аст халхол.
То холи дирамваши ту дидам,
Халхоли туро дирам харидам.
Абр аз паи навбаҳор бигрист,
Маҷнун зи паи ту зор бигрист.
Чарх аз рухи маҳ ҷамол гирад,
Маҷнун ба рухи ту фол гирад.

- 3410 Ҳиндуи сиёҳ посбон аст,
Маҷнун ба бари ту ҳамчунон аст.¹¹⁶¹
Булбул зи ҳавои гул ба гард аст,
Маҷнун зи фироқи ту ба ҷард аст.
Халқ аз паи лаъл меканад кон,
Маҷнун зи паи ту меканад чон.
Ё раб,

 ҷӣ хуш иттифоқ бошад,
Гар бо манат иштиёқ бошад.
Маҳтобшабе чу рӯз равшан
Танҳо ману ту миёни гулшан.
Ман бо ту нишаста гӯш дар гӯш,
Бо ман ту кашида нӯш дар нӯш.

- 3415 Дар бар кашамат чу рӯд дар чанг,
Пинҳон кунамат чу лаъл дар санг.
Гардам зи хумори наргисат маст,
Мастона кашам ба сумбулат даст.
Бар ҳам шиканам шиканчи гесӯт,
То гӯш кашам камони абрӯт.
Бо норӣ барат нишаст гирам,
Себи занахат ба даст гирам.

- Гаҳ нори туро чу себ соям,
Гаҳ себи туро чу нор хоям.
3420 Гаҳ зулф барафганам ба дӯшат,
Гаҳ ҳалқа бурун кунам¹¹⁶² зи гӯшат.
Гоҳ аз қасабат саҳифа шӯям,
Гаҳ бо рутабат бадеха гуям.
Гаҳ гирди гулат бунафша корам,
Гоҳе зи бунафша гул барорам.
Гаҳ дар бари худ кунам нишастат,
Гаҳ номаи гам диҳам ба дастат.
- 3425 Ё раб чӣ бувад,
ки ин чунин рой
Бар кор бувад, чӣ хуш бувад, хой!
Хуш мезанам инчунин суруде,
Гар нагсалад аз миёна рӯде.
Шӯридасарам мадор чандин,
Зеру забарам мадор чандин.
Он чо ки туӣ, маро нахонӣ,
В-ин чо чӣ хуш аст, агар бидонӣ.
На шарми касе, на бими ағъёр,
Касро на ба гирди кори ман кор.
- 3430 Гар бархезию барнишинӣ,
Худро мутааррифе¹¹⁶³ набинӣ.
Бинӣ ду-се безабону хомӯш,
Карда баду некро фаромӯш.
Оворагӣ ар ба чора жарф аст,
Дар сояи хилвате шигарф аст.
Гар даст нагирадат хати́ре,
Охир набувад ба пойгире.
Гар дустии касат набошад.
Ҳам душманӣ аз пасат¹¹⁶⁴ набошад.
- 3435 Он чо чӣ кунӣ, ки бими чон аст
Ноаҳли ғаюр дар миён аст.
З-ин чо бадар оӣ хурраму шод,
Ин аст ҳисори Эминобод.¹¹⁶⁵

- Ёр акнун шав,
ки умр ёр аст,
Кор аст¹¹⁶⁶ ба вақту вақти кор аст.
Чашма манамо чу офтобам,
Мафреб зи дур чун саробам.
Аз ташнагии чамолат, эй чон,
Чав-чав шудаам чу холат, эй чсн.
3440 Як чав надихӣ дилам дар ин кор,
Хуноби дилам диҳӣ ба харвор.
Ғам хӯрдани бе ту метавонам,
Май хӯрдани бо ту низ донам.
Қардӣ магар он масал фаромӯш:
«Чандон ки давид, хуфт харгӯш».
Май деҳ, ки мани харобрӯзӣ¹¹⁶⁷
Хуноба хурам кадомрӯзӣ.¹¹⁶⁸
Дар базми ту май хучистафол аст,
Яъне ба бихишт май ҳалол аст.
Бо он, ки маро димоғ хуш аст,
3445 Н-аз май, ки зи бӯи май шавам маст.
Даръё кашам аз кафи ту соқӣ,
Нагзорам ним чуръа боқӣ.
Бар ёди ту май кучо барад хуш?
Гар захр хӯрам ҳамебувад нӯш.
Масти ту шавам, ту ком бардор,
Мастона ту низ чом бардор.
Май чуз ба сабӯҳ х(в) ард натвон,
Дар парда сабӯҳ қард натвон.
3450 Султон, ки сарири боғ чӯяд,
Ганчина ба шаб чароғ чӯяд.
Он дузд бувад, ки аз сари ранҷ
Аз торикие талаб кунад ганҷ.
Ҳар хона, ки бечароғ бошад,
Зиндон бувад, арчи боғ бошад.
Дар назди ғамат дилам забун аст,
Дасте бизанам, ки дасти хун аст.

- Хуштар чи аз он, ки чун шавам маст,
Дар ҳалқаи зулфи ту занам даст.
3455 Гирам сари зулфи ту беозор,
Мастона бароварам ба бозор.
Дар ҳар қадаме кунам сабӯҳӣ,
В-аз ҳар лагаде хурам футӯҳӣ.
Ё раб, ту маро яке чунин рӯз
Рӯзӣ кун аз он бути ҷаҳонсӯз.¹¹⁶⁹
Ин гуфту гирифт роҳи саҳро,
Хун дар дилу дар димоғ сафро.
В-он сарви равон аз он ҷамангоҳ
Шуд рӯй гирифта сӯи хиргоҳ.

**ОШНО ШУДАНИ САЛОМИ
БАҒДОДӢ БО МАЧНУН¹¹⁷⁰**

- 3460 Донои сухан чунин кунад ёд,
К-аз ҷумлаи мунъимони Бағдод
Ошиқ писаре буд ошнорӯй,
Як мӯй нагашта аз яке мӯй.
Ҳам сели бало бад-ӯ расида,
Ҳам силии ошиқӣ чашида.
Дурдикаши ишқу дардпаймой,
Андӯхнишину ранҷфарсой.¹¹⁷¹
Гетеш Салом ном карда,
В-иқбол бад-ӯ¹¹⁷² салом карда.
3465 Дар олами ишқ гашта ҷолок,
Дар хондани шеърҳо ҳаваснок.
Чун аз сари қиссаҳои¹¹⁷³ дурпош,
Шуд қиссаи Қайс дар ҷаҳон фош,
Дар ҳар тарафе зи табъи покаш,
Хонданд насиби¹¹⁷⁴ дарднокаш.
Ҳар ғамзадае, ки шеъри ӯ хонд,
Он нока, ки дошт, сӯи ӯ ронд.

3470 Аз сеҳри¹¹⁷⁵ ҳалоли ӯ зарифон,
Қарданд самоъ бо ҳарифон.
Афтод Саломро к-аз он хок,¹¹⁷⁶
Ояд ба саломи он ҳаваснок.¹¹⁷⁷
Барбаст буна ба нокае чуст,
Бикшод¹¹⁷⁸ инони ноқаро суст.
Дар чустани он ғариби дилтанг
Дар бодия ронд чанд фарсанг.
Пурсид нишону ёфташ чой,
Афтода бараҳна фарқ то пой.

3475 Перомунаш аз вухуш чавке,
Ҳалқа шуда бар мисоли тавке.
Ӯ карда зи роҳи шавқу зорӣ,
З-он ҳалқа ҳисоби тавқдорӣ.
Чун дид, ки ояд аз раҳи дур,
Наздики вай он чавони манзур.
Зад бонг бар он сибोъи ҳоил,
То теғ кунанд¹¹⁷⁹ дар ҳамоил.
Чун ёфт Салом аз ӯ қиёме,
Додаш зи миёни ҷон саломе.

3480 Мачнун зи хушوماди саломаш,
Бинмуд тақаррубе тамомаш.
Кардаш ба ҷавоби худ гиромӣ,
Пурсидаш,

к-аз кучо хиромӣ?

Гуфт: «Эй ғарази маро нишона,
В-оворагии маро баҳона!
Оям бари ту зи шаҳри Бағдод,
То аз рухи фаррухат шавам шод.
Дар шаҳри худ орамида будам,
В-албатта сафар надида будам.»¹¹⁸⁰

3485 Ғурбат зи барои ту гузидам,
К-абъети ғариби ту шунидам.

- Чун кард маро худой рӯзӣ
 Рӯи ту бад-ин чахонфурузӣ.
 Ин боқии умр агар тавонам
 Чуз бо ту нагӯямӯ наронам.¹¹⁸¹
 3-ин пас ману хокбӯси поят,
 Гардан накашам зи ҳукми роят!
 Дам бе нафаси ту барнаёрам,
 Дар хидмати ту нафас шуморам.
 3490 Ҳар шеър, ки афганӣ ту бунъёд,
 Гирам манаш аз миёни чон ёд.
 Чандон сухани ту ёд гирам,
 Қ-омуда¹¹⁸² шавад бад-ӯ замирам.
 Густохтарам ба худ раҳо кун,
 Бо хотири хешам ошно кун.
 Медех зи нашиди худ симоёам,
 Пиндор яке аз ин сибоёам.
 Банда шудани чу ман чавоне,
 Донам, ки надорадат зиёне.
 3495 Ман низ ба санги ишқ судам,
 Ошиқ шуда, хорӣ озмудам.

ПОСУХИ МАЧНУН БА САЛОМИ БАҒДОДӢ¹¹⁸³

- Мачнун чу ҳилол¹¹⁸⁴ дар рухи ӯ
 Зад хандаю дод посухи ӯ,
 Қ-эӣ хоҷаи хуби нозпарвард,
 Раҳ пурхатар аст, бозпас гард.
 На марди манӣ, агарчи мардӣ,
 Қ-аз сад ғами ман яке нах(в)ардӣ.
 Ман чуз сари дому дад надорам,
 На пой ту, пой х(в)ад надорам.¹¹⁸⁵
 3500 Ту омадай, ки то дар ин дом
 Меҳе дигарам занӣ ба¹¹⁸⁶ андом.¹¹⁸⁷

Моро, ки зи хӯи худ малол аст,
Бо хӯи ту сохтан маҳол аст.
Аз сӯҳбати ман туро чӣ хезад?
Дев аз ману сӯҳбатам гурезад.
Ҳар рӯз ба манзиле гироям.
Ҳар шаб ба харобаест чоям.¹¹⁸⁸

Ман ваҳшияму ту унсҷӯй,
Он навъ талаб, ки чинси ӯй.

3505 Чун оҳан¹¹⁸⁹ агар ҳамул гардӣ,
З-оҳи чу мане малул гардӣ.
Гар об шавӣ ба ҷоннавозӣ,
Бо оташи ман шабе насозӣ.
Ман муфлисаму наво надорам,
Меҳмонии ту раво надорам.
Гар ҳаст навои бенавоёт,
Инак ману роҳи ошноёт.¹¹⁹⁰
Бо ман ту нагунҷӣ андар ин пӯст,
Ман худкушаму

ту хештандӯст.

3510 Ман банди қабои худ кунам сушт,
Ту бо дигаре камар кунӣ чуст.
Ман бастаи худ фишонам аз дӯш,
Ту бо дигаре шавӣ ҳамоғӯш.
Бо ман-т хатост ҳамнишастӣ,
Ман бутшикану ту бутпарастӣ.¹¹⁹¹
Бигзор маро дар ин харобӣ,
Қ-аз ман дами ҳамдаи наёбӣ.
Гар дар талабам раҳе буридӣ
Эй ман раҳият,¹¹⁹² ки ранҷ дидӣ.¹¹⁹³

3515 Чун ёфтиям ғарибу ғамхор,
«Оллоҳу маак» бигӯю бигзор.
Тарсам, чу ба лутф барнахезӣ.
Аз ранчи зарурати гурезӣ.
Дар гӯши Саломи орзуманд.
Пазруфта нашуд ҳадиси он панд.

- Гуфто: «Ба худой, агар бикӯшӣ,
 Қ-аз ташна зулолро напӯшӣ.
 Бигзор, ки аз сари ниёзе,
 Дар киблаи ту кунам намозе!
 3520 Гар саҳв шавад ба сачда роҳам,
 Дар сачдаи саҳв узр хоҳам».
 Маҷнун бигузошт аз бaсе чаҳд,
 То ӯҳда ба сар барад дар он аҳд.
 Бикшод Салом суфраи хеш,
 Ҳалвою кулича рехт дар пеш.
 Гуфто: «Бикушой чехр бо ман,
 Ноне бишикан ба меҳр бо ман.
 Нохӯрданат арчи дилпазир аст,
 3-ин як-ду навола ногузир аст.
 3525 Мард арчи ба табъ мард бошад,
 Нируи танаш ба х(в)ард бошад».
 Гуфто: «Ман аз ин ҳисоб фардам,
 Қ-онро,
 ки ғизохӯр аст, х(в)-ардам.
 Нерӯи касе ба нону ҳалвост,
 Қ-ӯро ба вучуди хеш парвост.
 Чун ман зи ниҳоди хеш покам,
 Қай беҳӯришӣ кунад ҳалокам».
 Чун дид, Салом, қ-он чигарсӯз,
 На хусбаду на ҳӯрад шабу рӯз.
 3530 На рӯй барад ба ҳеч кӯе,
 На сабр кунад ба ҳеч рӯе.¹¹⁹⁴
 Медод дилаш зи дилнавозӣ,
 Қ-он беҳ, ки дар ин бало бисозӣ.
 Доим дили ту ҳазин намонад,
 Яксон фалак ин чунин намонад.
 Гарданда фалак шитобгард аст,
 Ҳар дам варақеш дар навард аст.
 То чашм ба ҳам ниҳода гардад,
 Сад дар зи фараҷ¹¹⁹⁵ кушода гардад.

3540 Ин шуъла,

Аз гармии оташи чавонист.
Чун даргузарад чавонӣ аз мард,
Он кӯраи оташин шавад сард».
Маҷнун зи ҳадиси он нақӯроӣ
Аз ҷой нашуд, вале шуд аз ҷой.
Гуфто: «Чӣ гумон барӣ,

Ё шефтай ҳавопарастам?!
Шоҳаншаҳи ишқам аз ҷалолат,
Нобурда зи нафси худ хиҷолат.

Маъсум шуда ба ғусли покӣ.

Бозори ҳавои худ шикаста.

Ишқ оташ гашту ман чу удам.

Ишқ омаду хос кард хона,

Ман рахт кашидам аз миёна.¹¹⁹⁶

Бо ҳастии ман, ки дар¹¹⁹⁷ шумор аст,

Ман нестам,

он чй ҳаст, ёр аст.

Гар анчуми осмон шавад кам.

- Ишқ аз дили ман тавон сутурдан,
 Гар реги замин тавон шумурдан.
 Дар сӯхбати ман чу ёфтӣ роҳ,
 Медор забон зи айб кӯтоҳ!
 Дар қомати ҳоли хеш бингар,
 Аз таъни мақоли хеш бигзар.
 Неку масале зад он сипаҳдор,
 К-андозаи кори худ ниғаҳ дор.
 Сардӣ нақун, арна гарм гардам,
 В-он гаҳ ҳисоб нарм гардам.
- 3555 Чандон ба саломат аст бозор,
 К-олуда нашуд ба пой таррор.
 Гар тирагарӣ чу дил шавад гарм,
 Бархезад аз он миёна озарм.¹¹⁹⁸
 З-ин гуна гузорише аҷаб кард,
 З-он ҳарф ҳарифро адаб кард.
 Чун хирфати ӯ ҳариф бишнохт,
 Ҳарфе ба хато дигар наяндохт.
 Густохсухан мабош бо кас,
 То узри сухан¹¹⁹⁹ нахоҳӣ аз пас.
- 3560 Гар саҳт бувад қамону гар суст,
 Густох қашидан офати туст.
 Гар суст бувад малолат орад,
 В-ар саҳт бувад ҳичолат орад.
 Ҳар қуфл, ки хоҳияш қушудан,
 Шарт аст нахустин озмудан.
 Аввал расан аст, он гаҳе чоҳ,
 Бе пой қучо басар шавад роҳ?¹²⁰⁰
 Маҷнуну Салом рӯзаке чанд
 Буданд ба ҳам ба¹²⁰¹ роҳи пайванд.
- 3565 Он тӯҳфа, ки дар миёна мерафт,
 Чун дур қазале равона мерафт.
 Ҳар байт,
 ки гуфтӣ он ҷаҳонгард,
 Бар ёд гирифтӣ он ҷавонмард.

- Мачнун зи раҳи заифҳолӣ,
 Буд аз ҳама хобу хӯрд холӣ.
 Бечора Саломро дар он дард,
 Н-аз хоб гузир буду н-аз х(в) ард.
 Чун суфра тихӣ шуд аз навола,
 Меҳмон ба видоъ шуд ҳавола.
 3570 Қард аз сари очизӣ видоъаш,
 Бигзошт миёни он сибоъаш.
 З-он марҳала рафт сӯи Бағдод,
 Бигрифта басе қасида бар ёд.
 Ҳар ҷо, ки яке қасида хондӣ.
 Ҳуши¹²⁰² шунаванда хира мондӣ.¹²⁰³

ВАФОТ ЁФТАНИ ИБНИ САЛОМ — ШАВҲАРИ ЛАЙЛӢ

- Ҳар нукта, ки бар нишони корест,
 Дар вай ба зарурат ихтиёрест.
 Дар чунбиши ҳар ҷӣ ҳаст мавҷуд,
 Дуррест зи дурҷҳои мақсуд.
 3575 Қоғаз вараки¹²⁰⁴ дуруӣ дорад,
 Қ-омочғаҳ аз ду сӯй дорад.
 З-ин сӯй варақшумори тадбир,
 З-он сӯи дигар ҳисоби тақдир.
 Қам ёбад котиби қаламрост.
 Он¹²⁰⁵ ҳар ду ҳисобро ба ҳам рост.
 Бас гул, ки ту гул кунӣ шумораш,
 Бинӣ ба газанди хеш хораш.
 Бас хӯшаи ҳисрам аз намоиш,
 3580 Қ-ангур бувад ба озмоиш.
 Бас гурснагӣ, ки сустӣ орад,
 Дар ҳозима тандурустӣ орад.
 Бар вифқи чунин хилофкорӣ
 Таслим беҳ аз ситезагорӣ.

Алқисса, чу қисса инчунин аст,
Пиндор, ки сирка ангубин аст.
Лайлӣ,

ки чароғи дилбарон буд,
Ранчи худу ганчи дигарон буд.
Ганче, ки кашида буд море
Аз ҳалқа ба гирди ӯ ҳисоре.

3585 Гарчи гуҳаре гаронбаҳо буд,
Чун маҳ ба даҳони аждаҳо буд.
Мезист дар он шиканчаи танг
Чун донаи лаъл дар дили санг.¹²⁰⁶
Шӯяш ҳама рӯз пос медошт,
Мехӯрд ғаму сипос медошт.
Дар сӯхбати ӯ бути паризод
Монанди парӣ ба банди пӯлод.
Мекард ба чобукӣ шикебе,
Медод фиребро фиребе.

3590 То шӯй бараш набуд, нолид,
Чун шӯй расид, дида молид.
То софӣ буд, навҳа мекард,
Чун дурд расид, дард меҳ(в) ард.
Мехост, к-аз он ғам ошкоро
Гирьяд нафасе, надошт ёро.
З-андӯҳи нухуфта чон бикоҳад,
Қоҳидани чони худ кӣ хоҳад?
Аз ҳашмати шӯю шарми хешон,
Мebуд чу зулфи худ парешон.

3595 Бегона чу дур гаштӣ аз роҳ,
Бархостӣ аз сутуни хиргоҳ.
Чандон бигиристӣ бар он қой,
К-аз гирья даруфтодӣ¹²⁰⁷ аз пой.
Чун бонги пай омадӣ ба гӯшаш,
Мондӣ ба шиканча-дар хурӯшаш.
Чун шамъ ба чобукӣ нишастӣ,
В-он гирья ба ханда даршикастӣ.

- Ин бенамакӣ фалак ҳамекард,
В-он хушнамак ин чигар ҳамех (в) ард.
- 3600 То гардиши даври¹²⁰⁸ бемадоро
Кардаш амали худ ошкоро.
Шуд шӯи вай аз дарегу тимор
Дур аз рухи он арӯси бемор.
Афтод¹²⁰⁹ мизоч аз истиқомат,
Рафт Ибни Саломро саломат.
Дар тан таби тез коргар шуд,
Тобаш ба раҳи димоғ баршуд.
Роҳат зи мизоч рахт барбаст,
Қарробаи эътидол бишкаст.
- 3605 Қорурашинос набз бифшурд,
Қорура шинохт,
ранчи ӯ бурд,¹²¹⁰
Медод ба мужда созгорӣ,
Дар тарбияти мизоч ёрӣ.¹²¹¹
То дур шуд аз мизоч сустӣ,
Пайдо шуд¹²¹² роҳи тандурустӣ.
Бемор чу андаке беҳӣ ёфт:
Дар шахси низор фарбеҳӣ ёфт.
Парҳез накард аз он чӣ бад буд,
В-он карда на бар қарори х (в) ад буд.
- 3610 Парҳез на дафъи як газанд аст,
Дар роҳату ранҷ судманд аст.
Дар роҳат аз ӯ сабот ёбанд,
В-аз ранҷ бад-ӯ наҷот ёбанд.
Дар ранҷ гуле ҳазордоруст,
Дар ганҷ даре ҳазорборуст.¹²¹³
Чун вақти беҳӣ дар он таби тез
Парҳезшикан шикаст парҳез.
Таб боз мулозими нафас гашт,
Бемории рафта бозпас гашт.
- 3615 Он тан, ки ба захми аввал афтод,
Захми¹²¹⁴ дигараш ба бод бардод.

- В-он гил, ки ба оби аввал олуд,
 Қ-обе дигараш расиду полуд.
 Як зилзила аз нахуст бархост,
 Девор дарида шуд¹²¹⁵ чапу рост.
 Чун зилзилаи дигар даромад,
 Девори шикаста бар сар омад.¹²¹⁶
 Рӯзе ду-се он ҷавони ранҷур,
 Мезад нафасе зи офият дур.
- 3620 Чун шуд нафасаш ба сина-дар танг,
 Зад шишаи бод бар сари¹²¹⁷ санг.
 Афшонд чу бод бар ҷаҳон даст,
 Ҷонаш зи шиканҷаи ҷаҳон раст.
 Ў рафту равему¹²¹⁸ кас намонад,
 Воме, ки ҷаҳон диҳад, ситонад.
 Аз воми ҷаҳон агар гиёҳест,
 Метарс, ки шӯҳ вомхоҳест.
 Мекуш, ки воми ў гузорӣ,
 То бозраҳӣ зи вомдорӣ.
- 3625 Маншин,
 ки нишастан андар ин вом¹²¹⁹
 Мисмори тан асту меҳи андом.
 Бар гавҳари хеш бишкан ин дурд,
 Барпар чу кабӯтарон аз ин бурд,
 Қ-ин ҳафт хаданги чорбехӣ,
 В-ин нӯҳ сипари ҳазормехӣ
 Бо ҳарбаи марг агар ситезанд,
 Афтанд чунон, ки барнахезанд.
 Ҳар субҳ, к-аз ин равоқи дилкаш
 Дар хирмани олам афтад оташ.
- 3630 Ҳар шом, к-аз ин хуми гилолуд
 Бар хунбураи¹²²⁰ фалак шавад дуд.
 Таълимгари ту шуд, ки ин ҷой
 Оташкадаест дудпаймой.
 Рӯзеву шабе чунин чигарсӯз,
 Ту ғофилу хурраи бад-ин рӯз.

- Дерест, ки ин ду мурғи густох
 Анбони ту мекунанд сӯрох.
 Гар умри ту хирманест говарс,
 Аз хӯрдани ин ду мурғ метарс.
- 3635 Ҳар-ч он сипари шавад саранҷом,
 Хоҳӣ қадамеву хоҳ садғом.
 Умри ту, ки сад маҳол бошад,
 Гар сад на ҳазор сол бошад,
 Чун айби камеш дар камин аст,
 Пиндор, ки шуд,
 сухан ҳамин аст.¹²²¹
- Лайлӣ зи фироқи шӯи беком
 Мечаст зи ҷо ҷу гӯр аз дом.
 Аз рафтани арчи суд санҷид,
 Бо ин ҳама шӯӣ буд — ранҷид.
- 3640 Мекард зи баҳри шӯӣ фаръёд,
 В-оварда нухуфта дӯстро ёд.
 Аз меҳнати дӯст мӯӣ меканд,
 Аммо ба туфайли шӯӣ меканд.
 Аз дурии дӯст оҳ¹²²² мезад,
 Бар шевани шӯӣ роҳ¹²²³ мезад.
 Дар ҳар ҷӣ ба гоҳу кӯӣ гуфтӣ,
 «Эй дӯст»-задию шӯӣ гуфтӣ.¹²²⁴
 Ашк аз паи дӯст дона мекард,
 Шӯи шударо баҳона мекард.
- 3645 Бар шӯӣ зи шеване, ки хондӣ,
 Дар шеваи дӯст нукта рондӣ.
 «Шӯяш» зи буруни пӯст будӣ,
 Мағзаш ҳама «дӯст, дӯст!» будӣ.
 Расми араб аст, к-аз паси шӯӣ
 Нанмояд зан ба ҳеч кас рӯӣ.
 Соле ду ба хона-дар нишинад,
 ӯ дар касу кас дар ӯ набинад.
 Нолад ба тазарруе, ки донад,
 Байте ба муроди хеш хонад.

- 3650 Лайлӣ ба чунин баҳона ҳолӣ,
Хиргоҳ зи халқ кард холӣ.
Бар қоидаи мусибати шӯй
Бо ғам бинишаст рӯй дар рӯй.
Чун ёфт ғиревро баҳона,
Бархост сабури аз миёна.
Мебурд ба шарти¹²²⁵ сӯгворӣ
Бар ҳафт фалак хурушу зорӣ.
Шӯридагӣ далер мекард,
Худро ба тапонча сер мекард.
3655 Мезад нафасе, чунон ки меҳост,
Хавфу хатараш зи роҳ бархост.¹²²⁶

СИФАТИ РАСИДАНИ ХАЗОН ВА ДАРГУЗАШТАНИ ЛАЙЛӢ¹²²⁷

- Шарт аст, ки вақти баргрезон
Хуноба шавад зи барг резон.
Хуне, ки бувад даруни ҳар шох,
Берун чакад аз масоми сӯроҳ.
Қорураи об сард гардад,
Рухсораи боғ зард гардад.
Шох обилаи ҳалок ёбад,
Зар чӯяд баргу¹²²⁸ хок ёбад.
3660 Наргис ба ҷамоза барниҳад рахт,
Шамшод дарафтад аз сари тахт.
Симон суман шикаст гирад,
Гул номаи ғам¹²²⁹ ба даст гирад.
Бар фарқи ҷаман гулолаи хок
Печида шавад чу мори Заҳҳок.
Чун боди муҳолиф ояд аз дур,
Афтодани барг ҳаст маъзур.
Қ-онон,
ки зи ғарқагаҳ гурезанд,¹²³⁰

- З-андешаи бод рахт резанд.
 Он сабзаи чархи лочувардӣ
 Хайрӣ шавад аз ғубори зардӣ.
- 3665 Рӯбоҳ зи раҳ фитода дар роҳ,
 Олуда ба хун чу мӯи рӯбоҳ¹²³¹
 Нозукчигарони боғ ранчур,
 Шириннамакони ток махмур.
 Андохта ҳиндуи кадевар
 Зангибачагони токро сар.
 Сарҳои биҳӣ¹²³² зи турраи кох
 Овехта ҳам ба турраи шох.
- 3670 Себ аз занахе бад-он нагунӣ,
 Бар нор занахзанон, ки чунӣ?
 Нор аз чигари кафидаи хеш
 Хуноба чаконда бар дили реш.
 Бар писта, ки шуд даҳандарида
 Унноб зи дур лаб газида.
 Норинҷ зи рӯи гирдрӯӣ
 Бурда зи турунҷ мушкбӯӣ.
 Дехқон зи хуми маи муғона.
 Сармаст шуда ба сӯи хона.¹²³³
- 3675 Дар маъракаи чунин хазонӣ
 Шуд захмрасида гулситоне.
 Лайлӣ зи сарири сарбаландӣ
 Афтод ба чоҳи дардмандӣ.
 Шуд чашмзада баҳори боғаш,
 Зад боди тапонча бар чароғаш.
 Он сар, ки исобаҳои зарб аст,
 Худро ба исобаи дигар баст.
 Гашт он тани нозуки қасабпӯш
 Чун тори қасаб заифу бетӯш.
- 3680 Шуд бадри маҳеш чун ҳилоле,
 В-он сарви сикеш чун хаёле.
 Савдон дилаш ба сар даромад,
 Сарсоми сараш ба дил баромад.

Гармои тамуз жоларо бурд,
Бод омаду барги лоларо бурд.
3-он руз,

ки ёр аз ӯ чудо шуд,
Сарваш зи гудохтан гиё шуд.
Дар хотираш он фирок раҳ кард,
Савдои варо яке ба даҳ кард.

3685 То кор бад-он расид, к-аз кор
Якбора фитоду гашт бемор.¹²³⁴
Табларза шикаст пайкарашро,
Табхола газид шаккарашро.
Болин талабид зоди сарваш,
В-аз сарв фитода шуд тазарваш.
Афтод чунон, ки дона аз кишт,
Сарбанди қасаб ба рух фуруҳишт.
Бар модари хеш роз бикшод,
Якбора дари ниёз бикшод,

3690 Қ-эй модари меҳрубон, чӣ тадбир,
Қ-оҳубара захр хӯрд бо шир?
Дар кӯчгаҳ уфтод рахтам,
Чун суст шудам, магир сахтам!
Хун меҳӯрам, ин чӣ меҳрубонист?
Ҷон меканам, ин чӣ зиндагонист?
Чандон чигари нухуфта х(в)ардам,
Қ-аз дил ба даҳан расид дардам.
Чун ҷон зи лабам нафас кушояд,
Гар роз кушода гашт, шояд.¹²³⁵

3695 Чун парда зи роз баргирифтам,
Падруд, ки роҳ баргирифтам.
Дар гарданам ор даст як бор,
Хуни ману гардани ту, зинҳор.
Қ-он лаҳза, ки ҷон супурда бошам,
В-аз дурии дӯст мурда бошам.
Сурма-м зи ғубори дӯст даркаш!
Нилам зи ниёзи¹²³⁶ дӯст баркаш!

Фарқам зи гулоби ашк тар кун,
Атрам зи шамомаи ҷигар кун!
3700 Барбанд ҳанутам аз гули зард,
Кофур фишонам аз дами сард!
Хун кун кафанам,

ки ман шаҳидам,
То бошад ранги рӯзи идам.
Ороста кун арусворам,
Биспор ба хоки пардадорам!
Овораи ман чу гардад огоҳ,
К-овора шудам ман аз ватангоҳ.
Донам, ки зи роҳи сугворӣ
Ояд ба саломии иморӣ.

3705 Чун бар сари хоки ман нишинад,
Маҳ ҷӯяд, лек хок бинад.
Бар хоки ман он ғариби хокӣ
Нолад ба дарегу дардноки.
Ёр асту аҷаб азиз ёр аст,
Аз ман ба бари ту ёдгор аст.
Аз баҳри худо накӯш дорӣ,
Дар вай накунӣ назар ба хорӣ!
Он дил, ки наёбияш, бичӯй,
В-он қисса,

ки донияш, бигӯй.

3710 Ман доштаам азизвораш,
Ту низ чу ман азиз дораш!
Гӯ, Лайлӣ аз ин сарои дилгир
Он лаҳза, ки мебурид занҷир,
Дар меҳри¹²³⁷ ту тан ба хок медод,
Бар ёди ту ҷони пок медод.
Дар ошиқии ту содиқӣ кард,
Ҷон дар сари кори ошиқӣ кард.
Аҳвол ҷӣ пурсиям,

ки чун рафт,
Бо ишқи ту аз ҷаҳон бурун рафт.

- 3715 То дошт дар ин чаҳон шуморе,
Љуз бо ғами ту надошт коре.
В-он лаҳза,
ки дар ғами ту мемурд,
Ғамҳои ту рохтӯша¹²³⁸ мебурд.
В-имрӯз, ки дар ниқоби хок аст,
Ҳам дар ҳаваси ту дарднок аст.
Чун мунтазирон дар ин гузаргоҳ
Ҳаст аз қибали ту чашм бар роҳ.
Меояд, то ту дар пай оӣ,
Сар бозпас аст, то кай оӣ?
- 3720 Як раҳ бираҳон аз интизораҷ,
Дарҳаз ба ҳазинаи канораҷ!¹²³⁹
Ин гуфту ба гиря дида тар кард,
В-оҳанги¹²⁴⁰ вилояти дигар кард.
Чун рози нуҳуфта бар забон дод,
Қонон талабиду зуд¹²⁴¹ қон дод.
Модар, ки арӯсро чунон дид,
Оё,¹²⁴² ки қиёмат он замон дид.
Меъҷар зи сари сапед¹²⁴³ бикшод,
Мӯи чу суман ба бод бардод.
- 3725 Дар ҳасрати рӯю мӯи фарзанд
Бармезад¹²⁴⁴ мӯю рӯй меканд.
Ҳар мӯя, ки буд, хондаш аз бар,
Ҳар мӯй, ки дошт, кандаш аз сар.
Пирона гирист бар¹²⁴⁵ ҷавонеш,
Хун рехт бар оби зиндагонеш.
Гаҳ рехт сиришк бар суринаш,
Гаҳ рӯй ниҳод бар ҷабинаш.
Чандон зи сиришкҳои хун руст,
Қ-он чашмаи обро ба хун шуст.
- 3730 Чандон зи ғамаш ба меҳр нолид,
Қ-аз нолаи ӯ сипеҳр нолид.¹²⁴⁶
Он навҳа, ки хун шавад бад-ӯ санг,
Мекард бар он ақиқи гулранг.

3735 Хотуни ҳисор шуд ҳисорӣ,
Осуд ғам аз хазинадорӣ.¹²⁴⁷
З-ин чаҳ ба ҳиял наметавон раст,
В-ин дар ба чадал наметавон баст.
Кӯшид чавону рой зад шир,
Накшод кас ин гирех ба тадбир.
З-ин чорагарони бодпаймоя
Дар кори фалак киро расад рой?
Ғар бингарӣ аз гареваи тез,
Ҳукми шабаҳе кунӣ зи Шабдез.

3740 Ғар пештарак кашад аз он даст,
Фармӯш кунӣ,

Бо очизие чунин ки моем,
Асрори фалак кучо кушоем?
Ин оби равон,

Обаш бибарод, к-оби рӯд аст,
К-аз ташнагӣ он арӯсро кушт,
В-аз оби худаш надод як мушт.
Лайлӣ чу нузул дар замин кард,
Девори хазина оҳанин кард.

ки бихишти дӯстон буд,

Хокаш зи шукуху тобноки
 Хотатгахи халқ шуд зи покӣ. ¹²⁴⁸

ЗОРҲИ ҚАРДАНИ МАЧНУН
ДАР МАРҒИ ЛАЙЛӢ¹²⁴⁹

Туғрокаши ин мисоли машхур
Бар шиққа¹²⁵⁰ чунон набишт¹²⁵¹ маншур,
К-аз ҳодисаи¹²⁵² вафоти он моҳ
Чун Қайси¹²⁵³ шикастадил шуд огоҳ,

- 3750 Гирьён шуду талх-талх бигрист,
Бе гирьяи талх дар чаҳон кист?
Пӯшид ба сӯги у сиёхе
Чун зулмрасида додхоҳе.¹²⁵⁴
Омад сӯи он ҳазира чӯшон,
Чун абр шуд аз дарун¹²⁵⁵ хурушон.
Бар машҳади ў, мавчи хун буд,
Он сӯхтадил, мапурс, чун буд.
Аз дида чу хун сиришк резон,
Мардум зи нафири ў гурезон.
- 3755 Чандон ғаму дард ёд кардаш,
Қ-офоқ сиёҳ шуд зи дардаш.¹²⁵⁶
Дар шӯшаи турбаташ ба сад ранҷ
Печид¹²⁵⁷ чунон ки мор бар ганҷ.
Азбаски сиришки лолагун рехт,
Лола зи гиёҳи¹²⁵⁸ гураш ангеҳт.
Хуноби чигар чу шамъ полуд,
Бикшод забони оташолуд.
К-оваҳ, чи кунам,
 чи чора созам,
Қ-аз дард чу шамъ мегудозам?
- 3760 Дайламкулаҳем дилситон буд,
В-аз ҷумлаи оламам¹²⁵⁹ ҳамон буд.
Ин пиргииёни дайламоӣин
Аз ман ситадаш ба захми зӯбин.
Будам гули обдор дар даст,
Бод омаду баргҳош бишкаст.
Сарве зи чаман гузидам озод,

- Дасти ачалаш ба бод бардод.
 Бишкуфт баҳоре аз дарахтам,
 Дардо, ки ниғаҳ надошт бахтам.
 3765 Як даста бунафша доштам чуст,
 Покиза, чунон ки аз дилам руст.
 Бедодгаре зи ман рабудаиш,
 Ман кошта будам, ӯ дурудаиш,
 Райҳонрухе аз ҷаҳон гузидам,
 Қ-илло ба руҳаш ҷаҳон надидам.
 Дузде ба дар омад аз камингоҳ,
 Райҳон бишикасту рехт бар роҳ.¹²⁶⁰
 В-онгоҳ ба дахма сар фуру кард,
 Меғуфту ҳамегирист аз дард,
 3770 Қ-эй тоза гули хазонрасида,
 Рафта зи ҷаҳон ҷаҳон надида.¹²⁶¹
 Чунӣ зи газанди хок, чунӣ?
 Дар зулмати ин мағок чунӣ?
 Он холи чу мушкдона чун аст?
 В-он¹²⁶² чашмаки охувона чун аст?
 Чун аст ақиқи обдорат?
 В-он ғолияҳои тобдорат?
 Нақшат ба ҷӣ ранг метарозанд?
 Шамъат ба ҷӣ ташт¹²⁶³ меғудозанд?
 3775 Бар¹²⁶⁴ чашми ҷӣ ҷилва менамоя?
 Дар мағзи кӣ нофа мекушоя?
 Сарват ба кадом ҷӯйбор аст?
 Базмат ба кадом лолазор аст?
 Чунӣ зи газандҳои ин¹²⁶⁵ хор?
 Чун меғузаронӣ андар ин ғор?
 Дар ғор ҳамеша ҷои мор аст,
 Эй моҳ, туро ҷӣ ҷои хор аст?
 Бар ғори ту ғам хӯрам, ки ёрӣ,
 Чун ғам нахӯрам, ки ёри ғорӣ?
 3780 Ҳам ганҷ шудӣ, ки дар заминӣ?
 Ғар ганҷ най, чаро чунинӣ?¹²⁶⁶

- Ҳар ганҷ, ки дар¹²⁶⁷ даруни ғорест,
 Бар¹²⁶⁸ домани ӯ нишаста морест.
 Ман мор, к-аз ошъён ба ранҷам,
 Бар хоки²¹⁶⁹ ту посбони ганҷам.
 Шӯрида будӣ чу рег дар роҳ,
 Осуда шудӣ чу об дар чоҳ.
 Чун моҳ ғарибият насиб аст,
 Аз маҳ на ғариб, агар ғариб аст.¹²⁷⁰
- 3785 Дар сурат агар зи ман ниҳонӣ,
 Аз роҳи сифат даруни ҷонӣ.
 Гар дур шудӣ зи чашми ранҷур,
 Як чашмзад аз дилам най дур.
 Гар нақши ту аз миёна бархост,
 Андӯҳи ту ҷовидона барҷост.¹²⁷¹
 Ман,
 к-аз ту ба ёди дил ниҳодам,
 Ёди ту кучо равад зи ёдам.
 Чун нест ғамат зиёд рафта,
 Хоҳӣ ту нишаста, хоҳ хуфта.
- 3790 Гар раҳши ту пеш дорад оҳанг,
 З-он аст, ки ҳаст пой ман ланг.
 Рафтию¹²⁷² аз ин хароба растӣ,
 Дар базмғаҳи Ирам нишастӣ
 Ман низ чу баркушоям ин банд,
 Оям ба ту баъди рӯзаке чанд.
 То тавф задам ба гирди маҳдат,
 Холӣ наям аз вафову аҳдат.
 То бо ту даромадам¹²⁷³ дар ин хок,
 Бодо кафанат зи хуни ман пок!
- 3795 Ҷовид биҳишт ҷой бодат,
 Ҷон дар ҳарами худой бодат.
 Қандили равонат аз равонӣ
 Афрӯхта бод ҷовидонӣ.¹²⁷⁴
 Ин гуфту ниҳод даст бар даст,
 Ҷархе заду дастбанд бишкаст.

Муште дадагонаш аз пасу¹²⁷⁵ пеш.

Дар рақси раҳил ноқа меронд.

Бар ҳасби фироқ¹²⁷⁶ байт меҳонд.

3800 Дар гуфтани ҳолати фироқӣ

Ҳарфе зи вафо намонд боқӣ.

Медод ба гирья регро ранг,

Мезад саре аз¹²⁷⁷ дарег бар санг.

Бар раҳгузаре¹²⁷⁸ намонд хоре,

К-аз нола назад бар $\bar{y}^{1279}$ шароре.

Дар ҳеч раҳе намонд санге,

К-аз хуни хуdash надод ранге.

Чун сахт шудӣ зи гирья кораш,

Бархостй орзуй ёраш.

3805 Аз кӯҳ даромадӣ чу сайле,

Рафтӣ суи равзагоҳи Лайлӣ.

Сар бар сари хоки у ниҳодӣ,

Бар хок ҳазор бӯса додӣ.

Бо ¹²⁸⁰ турбати он бути вафодор

Гуфтӣ ғами дил ба зории зор.

У бар сари шуғлу меҳнати хеш,

В-он дому дад истода¹²⁸¹ дар пеш.

Ў замзама гашта¹²⁸² з-оби дида,

В-эшон ҳараме дар у кашида.

3810 Чашм аз раҳи ӯ ҷудо накарданд,

Қасро бари у раҳо накарданд.

Аз бими дадон бад-он¹²⁸³ гузаргоҳ,

Бар ҷумлаи халқ баста шуд роҳ.

То ӯ нашудѣ,

зи мурѣ то мѹр,

Қас пай наниҳод гирди он гӯр.

3-ин сон вараке сиёҳ мекард,

Умре ба ҳавас табоҳ мекард.

Рузе ду-се бо сагони он дех

Мезист, чунон ки марг аз y^{1284} бех,

- 3815 Гаҳ қибла зи гӯри ёр месохт,
Гоҳ¹²⁸⁵ аз пай гӯри дашт метохт.
Дар дидаи мӯр буд чояш,
В-аз гӯр ба гӯр буд пояш.¹²⁸⁶
В-охир чу ба кори хеш дармонд,
ӯ низ раҳилнома бархонд.

ОМАДАНИ САЛОМИ БАҒДОДИ ДИГАР БОР БА ДИДАНИ МАЧНУН¹²⁸⁷

- Таърихнависи ишқбозӣ
Гӯяд зи навиштаҳои тозӣ,
Қ-афтод Саломро дигар бор,
Қ-ояд ба саломии он гирифтор.
3820 Бархост,¹²⁸⁸ ниҳод рӯй дар роҳ,
Мегашт ба кӯҳу дашт як моҳ.
Бар ҳар тарафе инон ҳаметофт,
Мечуст в-аз ӯ нишон намеёфт.
То оқибаташ ба водие танг
Дид обилапою пой дар санг.
Якбора шикаста парру болаш,
Аз гуна ба гуна гашта ҳолаш.
Аз раҳна шудан ба неши ҳар хор,
Реши дилаш аз танаш падидор.
3820 Он¹²⁸⁹ дилшуда чун дар ӯ назар кард,
Гуфто: «Зи кучой, эй ҷавонмард?».
Гуфто, ки манам Саломии ранҷур,
Қ-оям ба саломат аз раҳи дур.
Мачнун чу шунид шарҳи кораш,
Бишнохт, гирифт дар канораш.
Қард он дадагон зи роҳи ӯ дур,
Чун оташ аз обу соя аз нур.
Гуфто: «Ба¹²⁹⁰ чӣ ранҷа гаштай боз,
Қ-озурда шудӣ зи ман ба оғоз?»

- 3830 Ман ғамзадаву¹²⁹¹ ту нозанинӣ,
 Бо ман ба чӣ рӯй менишинӣ?
 Аввал зи манат набуд созе,
 Қ-охир ба манат бувад ниёзе?
 Аммо чу расидӣ, эй чавонмард,
 Гуфтан натавон,
 ки бозпас гард.
 Хоҷат бинамой, то барорам,
 Мақсуд бигӯй, то гузорам».
- Бинмуд Салом ҳақшиносеш,¹²⁹²
 Бар ҳар сухане басе сипосеш,¹²⁹³
- 3835 Қ-инъоми ту ҳаст пешх(в)ардам,
 Шукри ту ба ҷои хеш кардам.
 З-ин пеш чунон ки дастрас буд,
 Лутфи ту маро захира бас буд.
 Аз табъи ҳудам ҳазина додӣ,
 Ғанҷе зи ҳисори сина додӣ.
 Қардӣ зи қасидаҳои чун дур
 Дасту даҳани тикемро пур.
 Боз ин ҳавасам гирифт, к-оям
 В-аз¹²⁹⁴ боғи ту мевае робоям.
- 3840 Ғар саъй кунӣ, ба ҷон пазираам,
 Варна, раҳи ҳона пеш гирам.
 Лекин аҷаб оядам, ки ин бор
 Тайёра¹²⁹⁵ набинамат дар ин қор.
 Имсол чӣ меҳнат озмудӣ,
 Қ-он мард най, ки пор будӣ?
 Боли тарабат шикаста бидам,
 Шӯру шағабат нишаста бидам?
 Огоҳ кунам, ки қор чун аст?
 Чунӣ туву бо ту ёр чун аст?
- 3845 Маҷнун чу шунид пурсиши ёр,
 Қор омаду боз ӯ шуд аз қор.¹²⁹⁶
 Нолид яке замон ба зорӣ
 Дар ҳасрати он бути ҳисорӣ.

- Барзад зи миёни чон даме¹²⁹⁷ сард,
 Қ-овах, чигарам бисӯхт аз дард!
 Бигзор, зи кори ман чӣ пурсӣ,
 Эй¹²⁹⁸ ёр, зи ёри ман чӣ пурсӣ?
 Ёрам ба кучо? — Ба зери хок аст,
 Хокам ба даҳан, дуруғи пок аст,
 3850 К-он ҳурнасаб вафосиришт, аст,
 Дарвозаи ӯ дари биҳишт аст.
 ӯ зиндаву мурда¹²⁹⁹ шуд чароғаш,
 Ман мурдаву зиндаам¹³⁰⁰ ба доғаш.
 Бисъёр сухан дар ин варақ ронд,
 Бисъёр варақ дар ин сухан хонд.
 Бигрифт Саломро сабук даст,
 Дар машҳади ёр рафту¹³⁰¹ биншаст,
 К-он ёри паринишонам ин аст,
 Ин аст ҳалоки қонам, ин аст!
 3855 Чун дид Салом зории ӯ,
 Беёриву беқарории ӯ,
 Он навҳагарӣ дар ӯ асар кард,
 ӯ низ ба навҳа дида тар кард.
 Мерехт зи дида оби гулгун,
 Аз ҳар мижа ронд чашмае хун.
 В-он гаҳ ба лутф ҷавоб додаш,
 Ғам хӯрду бад-он савоб додаш,
 Қ-аз рафтани он гули биҳиштӣ,
 Дар мавҷи дилам шикаст киштӣ.
 3860 Қонам зи пайи ту дар ғам афтод,
 Қ-ин сойқа сахт маҳкам афтод.
 Рӯи ту аз ин табаш барафрӯхт,
 Аммо ба худо,
 ки қони ман сӯхт.
 З-ин сон ба навозиши фасоҳат
 Мерехт намак бар он чароҳат.
 Моҳе ду-се меҳр бохт бо ӯ,
 З-он гуна ки буд, сохт бо ӯ.

3865 Ҳар байт, к-аз ӯ шунид, дар ҳол
 В-он гуфта, ки буд то ба даҳ сол,
 Ҳар қиссаву қитъаву қасида,
 Як-як бинавишт бар чарида.
 Чун ҳар чӣ бигуфта буд, бинвашт,
 Дастурӣ хосту бозпас гашт.
 В-он чумла, к-аз ӯ гирифт бар ёд,
 Овард ба тӯҳфа сӯи Бағдод.¹³⁰²

ВАФОТИ МАЧНУН БАР РАВЗАИ ЛАЙЛӢ¹³⁰³

Ангушткаши суҳансароён
 Ин қисса чунин барад ба поён,
 Қ-он сӯхтахирмани замона
 Шуд хирмане аз сиришкдона.
 3870 Дастоси¹³⁰⁴ фалак шикаст хурдаш,
 Чун хурд шикаст, бозбурдаш.
 З-он ҳол, ки буд зортар гашт,
 Безӯртару низортар гашт.
 Чоне зи қадам расида то лаб,
 Рӯзе ба ситам расида¹³⁰⁵ то шаб.
 Ноланда¹³⁰⁶ зи рӯи дардноқӣ
 Омад сӯи он арӯси хокӣ.
 Дар ҳалқаи он ҳазира афтод,
 Киштеш дар¹³⁰⁷ оби тира афтод.
 3875 Ғалтид чу мӯри хастакарда,
 Печид чу мори захмх(в)арда.
 Байте ду-се зор-зор бархонд,
 Ашке ду-се талх-талх бифшонд.
 Бардошт ба сӯи осмон даст,
 Ангушт кушоду дида барбаст,¹³⁰⁸
 Қ-эӣ холиқи ҳар чӣ офарида-ст,
 Савганд ба ҳар чӣ баргузида-ст!

- К-аз меҳнати хеш вораҳонам,
Дар ҳазрати ёри худ расонам.
3880 Озод кунам зи сахтҷонӣ,
В-обод кунам ба сахтронӣ.¹³⁰⁹
Ин гуфту ниҳод бар замин сар,
В-он турбатро гирифт¹³¹⁰ дар бар.
Чун турбати дӯст дар бар овард,
«Ё дӯст!»¹³¹¹ бигуфту чон баровард.
Ӯ низ гузашт аз ин гузаргоҳ.
В-он кист,
ки нагзарад бар¹³¹² ин роҳ?
Роҳест адам, ки ҳар¹³¹³ чӣ¹³¹⁴ ҳастанд,
Аз офати қатъи ӯ нарастанд.
3885 Бо ин ақаба, ки дорад айём,
Анҷом кӣ мекунад саранҷом?
Қу захм, ки аз¹³¹⁵ кабоби ин дуд,
Аз шӯркунӣ нашуд намаксуд?¹³¹⁶
Реше на ки ғавргоҳи ғам нест,
Хоридаи нохуни ситам нест.
Эй чун хари осие куҳан ланг,
Қаҳтоби ту рӯи қаҳраборанг.
Дурӣ кун аз ин хароси гардон
К-ӯ дур шуд аз халоси мардон.¹³¹⁷
3890 Дар хонаи селрез маншин,
Сел омад, сел, хез, маншин!
То пул нашикаст бар ту гардун,
З-ин пул бичаҳон ҷамоза берун.
Дар нофи чаҳон, ки печ-печ аст,
Бод аст,¹³¹⁸ зи¹³¹⁹ боди ҳеч-ҳеч аст.
Густох мабош бар ниҳоде,
К-ӯ зинда нашуд магар ба бode.
Биштоб, ки роҳат аз чаҳон рафт,
Оҳиста марон, ки корвон рафт.
3895 Ин ҳафтсар аждаҳои хунхор
Дар гирди ту ҳалқаест чун мор.

Гар дарнигарӣ ба фарку поят,
Дар ҳалқаи аждаҳост ҷоят.
Он пирзани ки аждаҳохуст,
Ин пирзан аст, ки аждаҳо ӯст.
Бигзар зи ҷаҳон,

ки шӯхра дуздест,
Кажбозтиҳӣ, на мӯхрадуздест.

Кажзахм мабош то тавонӣ,
Ҳар захм, ки кам занӣ, бимонӣ.¹³²⁰

3900 Аз маркаби хоҷагӣ фуруд ой
Афтодани худ ба аҷз бинмой.
То шери аҷал ҷу захира орад,
Бар очизи ту раҳмат орад.
Нахват равиши ту нест, бигзор,
Чун нонхӯриши ту нест, бигзор,
Бо хок ба тарқи меҳр ҷӯй,
Гӯй, ки бичӯяму нагӯй.

Ин қуфл, ки банди сина-т орад,
Зар дар шиками захира-т орад.
3905 Чун пиразанест,¹³²¹ к-аз гаронӣ,
Маргаш талабӣ, зараши ситонӣ.
То рух нанамоядат хумоест,
Чун рӯй намояд, аждаҳоест.¹³²²
Дар¹³²³ хок мапеч, к-ӯ ғуборест,
Бо табъ масоз, к-ӯ шарорест.
Бар¹³²⁴ тораки¹³²⁵ қадри хеш неҳ пой,
То бар сари осмон кунӣ ҷой.
Аз сел ҷу кӯҳ сар магардон,
Селӣ хӯру рӯй бармагардон.

3910 Санге, ки зи поят афганат наъл,
Бардору бибӯсу гӯ: «Зиҳӣ лаъл».
В-он сирка, ки бо ту барзанад ҷӯш,
Барҳамнеҳи ҷашму нӯш кун, нӯш.
Ин раҳ ба вафо ба сар тавон бурд,
Ҷон з-ӯ ҷафо ба дар тавон бурд.

- Бадхӯ ба сабӯҳ бадхумор аст,
 Хушхор чу оби хушгувор аст.
 Чун оби раванда хушъинон бош,
 3915 Ҳар ҷо ки равӣ, латафрасон бош.
 Обе, ки зи поргин хӯрад мард,
 Чун оби раванда кай бувад сард?
 Хоки ту шуда ҷаҳони ҳастӣ,
 Чун хок макун ҷаҳонпарастӣ.¹³²⁶
 Доим ба ту-бар ҷаҳон намонад,
 Онро мапараст, к-он намонад.¹³²⁷

ОГОҲИИ ҚАБИЛАИ МАЧНУН АЗ ВАФОТИ ВАЙ¹³²⁸

- Мачнун зи ҷаҳон чу рахт барбаст,
 Аз сарзаниши ҷаҳониён раст.
 Бар маҳди арӯс хобанида,
 Хобаш бирабуду баст дида.
 3920 Н-осуд дар ин сарои пурдуд,
 Чун хуфт маъал-ғиром¹³²⁹ осуд.
 Афтода бимонд ҳам бар он¹³³⁰ ҳол,
 Як моҳу¹³³¹ шунидаам, ки як сол.
 В-он ёвагиёни ройгонгард
 Пиромуни ӯ гирифта новард.
 ӯ хуфта чу шоҳ¹³³² дар иморӣ,
 В-эшон ҳама дар ятоқдорӣ.
 Бар гирди ҳазира хона карданд,
 З-он гӯргаҳ ошъёна карданд.
 3925 Аз бими дарандагон чапу рост
 Омад-шуди халқ чумла бархост.
 Наззорагӣ, ки дидӣ аз дур
 Шӯридани он дадон чу занбӯр
 Пиндоштӣ он ғариби хаста
 Он ҷост ба расми худ нишаста.

- 3945 В-он колбуди гуҳарфишонда
 Ҳамчун садафи сапед монда.
 Гарди садафаш чу дур¹³⁴⁵ зудуданд,
 Бозаш чу садаф абир суданд.
 Ў худ чу¹³⁴⁶ ғубори мушкваш дошт,
 Аз нофаи ишқ¹³⁴⁷ бўи х(в) аш дошт.
 Дар гирья шуданд сӯгворон,
 Қарданд бар ў сиришкборон.
 Шустанд ба оби дида покаш,
 Доданд зи хок ҳам ба хокаш.
- 3950 Паҳлугаҳи даҳмаро кушоданд,
 Дар паҳлӯи Лайлияш ниҳоданд.
 Шаҳро ба шаробхона бурданд,
 Сармаст ба соқияш супурданд.¹³⁴⁸
 Хуфтанд ба ноз то қиёмат,
 Бархост зи роҳашон маломат.
 Буданд дар ин ҷаҳон ба як аҳд,
 Хуфтанд дар он ҷаҳон ба як маҳд.¹³⁴⁹
 Қарданд чунон ки дошт роҳе
 Бар турбати ҳар ду равзагоҳе.
- 3955 Он равза,
 ки рашки бўстон буд,
 Ҳоҷатгаҳи ҷумла дӯстон¹³⁵⁰ буд.
 Ҳар-к омадӣ аз ғарибу ранчур,
 Дарҳол шудӣ зи ранчу ғам дур.
 З-он равза касе ҷудо нағаштӣ,
 То ҳоҷати ў раво нағаштӣ.
 Ё раб,
 чу ба эҳтирозу покӣ
 Рафтанд зи олам он ду хокӣ,
 Осоншу лутф ёрашон кун,
 В-омурзиши худ нисорашон кун!
- 3960 Мо ҳам назием ҷовидонӣ,
 Навбат чу ба мо расад,
 ту донӣ.¹³⁵¹

**ХАТМИ КИТОБ
БА НОМИ ШЕРВОНШОҲ¹³⁵²**

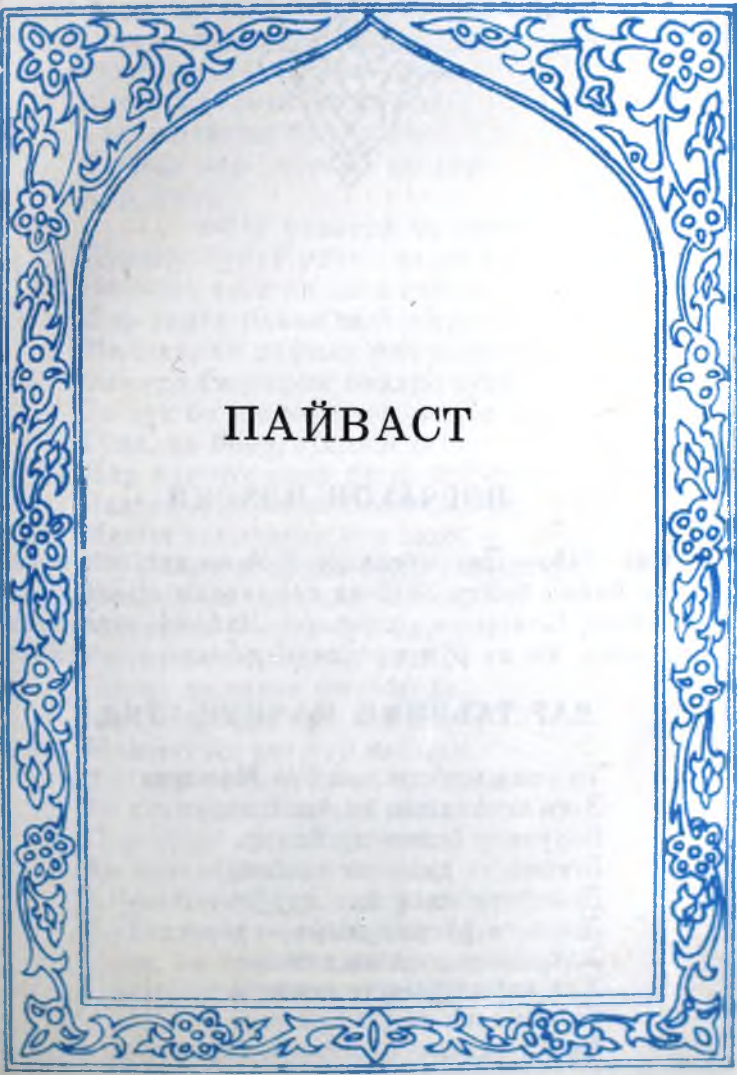
- Шоҳо, малико, чаҳонпаноҳо,
Як шоҳ на, бал¹³⁵³ ҳазор шоҳо!
Чамшеди дуввум¹³⁵⁴ ба тахтгирӣ,
Хуршеди якум¹³⁵⁵ ба беназирӣ.¹³⁵⁶
Шервоншаҳи Қайқубодпайкар,
Ҳокони кабир — Абулмузаффар.
Не Шервоншоҳ, бал чаҳоншоҳ,
Қайхисрави сонӣ — Аҳсатоншоҳ.
- 3965 Эй хатми қирони подшоҳӣ,
Бе хотами ту мабод шоҳӣ¹³⁵⁷
Эй мафҳари насли одамизод,
Эй мулки ду олам аз ту обод,
Эй чашмаи хуш миёни дарёе,
Покию бузургият муҳайё.¹³⁵⁸
Рӯзе, ки ба толеи муборак
Берун барӣ аз сипеҳр торақ,
Машғул шавӣ ба шодмонӣ,
В-ин номаи нағзо бихонӣ,
Аз пайкари ин арӯси фикрӣ
- 3970 Гаҳ ганҷ барию гоҳ бикрӣ,
Он бод, ки дар писанд кӯшӣ,
З-аҳсанти худаиш паранд пӯшӣ.
Дар гардани инчунин тафаззул
Аз ту қараму зи ман таваккул.
Гарчи дили поқу бахти фирӯз
Ҳастанд туро насихатомӯз,
З-ин носеҳи нусрати илоҳӣ
Бишнава ду-се ҳарфи¹³⁵⁹ субҳгоҳӣ.
- 3975 Бингар, ки чаҳон чӣ сар фишондаст,
В-аз чанд мулук боз мондаст.
Бедоршаҳӣ ба кордонӣ,
Бедортарақ шав, ар тавонӣ.

- Бар гардани ҳеч некхоҳе
 Шамшер мазан ба ҳар гуноҳе.¹³⁶⁰
 Бар коми ҷаҳон ҷаҳон бипардоз,
 К-он бех, ки ту монӣ аз ҷаҳон боз.
 Мулке, ки сазои рояти туст,
 Худ дар ҳарами вилояти туст.
 3980 Доду диҳишат карон надорад,
 Гар беш кунӣ, зиён надорад.
 Қоре, ки салоҳи давлати туст,
 Дар ҷустани он макун инон¹³⁶¹ су¹³⁶²ст.
 Аз ҳар ҷӣ шукӯҳи ту ба ранҷ аст,
 Пардозаш агарчи кону ганҷ аст.¹³⁶²
 Мӯе маписанд норавой
 Дар равнақи кори¹³⁶³ подшой.¹³⁶⁴
 Душман, ки ба узр шуд забонаш,
 Эмин машаву зи дар биронаш.
 3985 Қодир шаву бурдбор мебош,
 Май меҳуру хушёр мебош.
 Бозуи ту гарчи ҳаст корӣ,
 Аз авни худой хоҳ ёрӣ.
 Рои ту агарчи ҳаст хушёр,
 Рои дигарон зи даст мағзор.
 Бо ҳеч дудил машав сӯи ҳарб,
 То сикка дуруст хезад аз зарб.
 Аз сӯхбати он касе бипарҳез,
 К-ӯ бошад гоҳ нарму гоҳ тез.¹³⁶⁵
 3990 Ҳар чо,
 ки қадам ниҳӣ фаро пеш,
 Боз омадани қадам биандеш.
 То кор ба нӯҳ қадам барояд,
 Гар даҳ нақунӣ, ба харҷ шояд,
 Мафрист паёми додҷӯён
 Илло ба забони ростгӯён.
 Дар қавл ҷунон кун устуворӣ,
 Қ-эмин шавад аз ту зинҳорӣ.

- Қасро ба худ аз рухи кушуда
Густох макун наёзмуда.
- 3995 Бар аҳди кас эътимод манмой,
То дар дили худ наёбияш чой.
Машмор адӯи хурдро¹³⁶⁶ хурд,
Хор аз раҳи худ чунин тавон бурд.
Дар гӯши касе маяфган он роз,
К-озурда шавӣ зи гуфтанаш боз.
Онро, ки занӣ, зи бех баркан,
В-онро, ки ту баркашӣ, маяфган.
Аз ҳар чӣ талаб кунӣ шабу рӯз,
Беш аз ҳама неқномӣ¹³⁶⁷ андӯз.
- 4000 Бо он ки ҳалоли туст бода,
Паҳлу кун аз он ҳаромзода.
Гарчи ба сабӯҳ бода пайваст,
Бода ту хӯрӣ, адӯ шавад маст.
Чандон-ш махӯр, ки¹³⁶⁸ мастӣ орад,
К-олоиши бутпарастӣ орад.
Он рӯз, ки хуштарӣ, дар он рӯз
Дар¹³⁶⁹ чашми бадон сипанд месӯз.
Он¹³⁷⁰ шаб, ки шавӣ ба табъ хуррам,
Боде зи дуо ба худ фуру дам.
- 4005 Дар маҷлиси май кушода кун рӯй,
То гарм шавад нишоти он кӯй.
Бинмой ба бори ом шерӣ,
То кас назанад дами далерӣ.
Бар ҳар чӣ иморате хароб аст,
Биштоб,
ки маслиҳат шитоб аст.¹³⁷¹
Бар куштани он кӣ бо забунист,
Таъҷил макун, агарчи хунист.
Бар дурин коми хеш мангар,
К-иқболи туаш дарорад аз дар.
- 4010 З-ин ҷумла фасонаҳо, ки гӯям,
Бо ту ба суҳан баҳона ҷӯям.

- Гар на дили ту чаҳонхудованд
Муҳтоҷ нашуд ба чинси ин панд.
З-он ҷо, ки турост раҳнамоӣ,
Н-ояд зи ту ҷуз савоброӣ.
Дирӯи ту ба зерӣ чархи гардон
Бас бод дуои некмардон.¹³⁷²
Хирзи ту ба вақти шодкомӣ,
Бас бошад ҳиммати Низомӣ.
4015 Ё раб, зи ҷамоли ин чаҳондор
Ошӯбу газандро ниҳон дор!
Ҳар дар, ки занад, ту соз кораш,
Ҳар ҷо, ки равад, ту бош ёраш.
Бодо ҳама авлиёш мансур,
В-аъдош¹³⁷³ чунон ки ҳаст, мақхур.
Бар дасташ ҷоми хисравонӣ
Пур бод зи оби зиндагонӣ.
Як қатра ба ман диҳод ҷомаш,
Қ-ин нома нигоштам ба номаш.¹³⁷⁴
4020 Ин нома, ки номдори вай бод,
Бар давлати ӯ хучастапай бод!
Шуд нома ба ғояти тамоми,
Ал-миннату лиллаҳ, эй Низомӣ!
Ҳам фотихатеш ҳаст масъуд,
Ҳам оқибатеш бод маҳмуд!¹³⁷⁵

ПАЙВАСТ

ПОРЧАҲОИ ИЛҲОҚИ

Саҳ. 245.— Дар нусхаҳои ДМ ва хошияи нусхаи Т дар байни байти 3572 ва сарлавҳаи «Вафот ёфта-ни Ибни Салом — шавҳари Лайлӣ» ин порчаҳо омадаанд, ки аз рӯи нусхаи Д навишта мешаванд.

ДАР ТАЪРИФИ МАЧНУН ГҶЯД

То занн мабарӣ, ки буд Мачнун
З-ин шефтагон, ки бинӣ акнун.
Берӯзаву бенамозу бенур,
Бегона зи аклу аз адаб дур.
Донотари давр буд дар давр,
Дониста русуми шаръро ғавр.
Донандаи дониши ниҳонӣ
Ҳал карда рамузи осмонӣ.
Зебосухане чу сиккаи зар,
Байту ғазале чу луълӯи тар.

Донад ҳама кас, ки бетафаккур
Девона нарезад он чунон дур.
Тартиби ҷаҳон ғиғанда чун маст,
Бетартибие гирифта дар даст.
Огоҳ шуда зи талхии марг,
Мекард басечи роҳро барг.
Гар зистанеш буд душвор,
Осонии марг ҷуст аз он кор.
Ҳар шахс,

ки хӯ накарда бо сайр,
Душвор бурун равад аз ин дайр.
Ин хона касе ки сахт гирад,
Дар вақти раҳил сахт мирад.
Мачнун, ки рафиқи раҳ намечуст,
Мекард ба рафиқ бандро суст.
То чун ба шикори ҷон расад мир
Гӯяд, ки биёр, гӯядаш гир.
Дар киштии давр бими ҷон буд,
Рахтағганиаш зи бими он буд.
Медод наволаҳон чун заҳр,
К-ӯ баҳра нахӯрда буд аз ин даҳр.
Мекард зи табъ даст кӯтоҳ,
Маъшуқа бегона буд дар роҳ.
То гар занад орзуш роҳе,
Дорад зи ҷаҳон фиребгоҳе.
Беком набуду буд комаш,
Медошт чу тег дар ниёмаш.
З-ӯ ком начуст аз он паризод,
То хонаи ишқ монад обод.
Пурсидам аз устои доно
Аз ҳолати ошиқи тавоно,
К-ӯро ба муроди хеш раҳ буд,
Мӯҳлат додан ҷӣ корғаҳ буд.
Коме, ки баромадаш дар он ҳол,
Ноком чаро гузошт сӣ сол?

Гуфто,

ки ба як мурод ҳолӣ
Гаштӣ танаш аз ниҳод ҳолӣ.
Аз ком гирифтани чунон суст
Сӣ сол нишоти хеш мечуст.
Берун ниҳам аз ду кавн як гом,
Гар ёбам аз он раҳиқ як чом.

АФСОНАИ ЗАЙД ВА ЗАЙНАБ

Гӯянд, ки буд ҳам дар он давр
Занҷирбуре дигар дар он тавр.
Андӯҳ гирифта бар дилаш кӯҳ,
ӯ кӯҳ гирифта, азбас андӯҳ.
Аз одамиёни девзода
Девонағиаш ҳалос дода.
Покиза ҷавони аз ҳунар нур
Гуфти ғазале латиф чун дур.
ӯ низ қафои ишқ х(в)арда,
Сар дар сари кори ишқ карда.
Номаш ба нишони Зайд мавсуф,
Хубеш чу Амру Зайд маъруф.
Ҳамсои Лайлӣ ошъёнаш,
Ишқ омада, бурда хонумонаш.
Бо духтари амми хеш дар банд,
Он низ бад-ӯ ҳам орзӯманд.
Бар ҳар ду тараф зи ҳамнишонӣ
Афтода нишони меҳрубонӣ.
Он лӯъбати хуброӣ зебо
З-он дилшуда буд ношикебо.
Он шефта низ аз он парирӯй
Овехта буд ҷон ба як мӯй,
Қ-афрухтарӯй буду бадром,
Покизаниҳоду нозукандом.

Шамшоднасиму арғувонхат,
Симобсуруну хизронқад.
Чаммошбуте, ба дилбарӣ тоқ,
Ошӯби чаҳону шӯри офоқ.
Шӯхе, шағабе, фиребсозе,
Хубони Тирозро тироze.
Саргичкуни ҳазор сафро,
Сафрошикани ҳазор савдо.
Аз мӯр нухуфтатар даҳоне,
В-аз мӯй кашидатар миёне.
Чун шахд ба бўса тезбозор,
Шаккаршикану табарзадозор.
Дар лаб шакаре табарзадангез,
Дар бўса табарзади шакаррез.
Обе, на валеk оби чоне,
Обе, ки бад-ӯст зиндагонӣ.
Сарве,

на чунон ки сарви бебар,
Сарве, ки бараш гулобу шаккар.
Ҳар торуми офтоб рӯяш,
Ҳам кофилаи абир бўяш.
Шаб бо ҳами зулфи ӯ надиме,
Субҳ аз сари кӯи ӯ насиме,
Зинат зи ҷамоли ӯ дар айём,
Ӯ зайни замону Зайнабаш ном,
Зайд аз ғами он бути тирозӣ,
Машғул шуда ба чорасозӣ.
То бар чӣ сифат кунад мадоро,
К-он лаъл чудо кунад зи хоро?
З-он беш надошт айби хешӣ,
К-аз моли чаҳон надошт бешӣ.
Бар вай ами ӯ, ки меҳтарӣ дошт,
Он меҳтарӣ аз тавонгарӣ дошт.
Мол аз ам хост, ам наmedод,
Духтар талабиду ҳам наmedод,

Очиз шуд аз ону монд дар кор,
Ам гӯша гирифтӯ ӯ гирифтор.
Рузу шаб аз орзуи чонон
Мегашт ба шакли нотавагон,
Мегуфт сурудҳои дилсӯз
З-он рӯз, мабод кас бад-ин рӯз.
Ам духтари хешро ба тадбир
Медошт нигоҳ аз ӯ ба занчир.
Ҷӯро бигузошту дигаре ҷуст,
Дарвеш буд ӯ,

тавагонгаре ҷуст.

То оқибат аз судои ӯ рафт,
Додаш ба тавагонгаре забардаст.
Чун Зайд бурид умед з-он моҳ,
Савдош зиёда шуд дар он роҳ.
Аз хобу хӯриш чунон тихӣ шуд,
К-аз вай ба ҷаҳон-дар оғаҳӣ шуд.
Маҷнунсифат ӯ фитода сармаст,
Дар силсила монда пой то даст.
Аз беҳунарию бевафой
Ёрон ҳама карда з-ӯ ҷудой.
Ӯ мондаву як дили балокаш,
В-ӯ нест фитода ҳам бар оташ.
З-он сӯхтагӣ, ки дар ҷигар дошт,
Лайлӣ зи шарори ӯ хабар дошт.
Ғаҳ-ғаҳ бари хеш хондӣ ӯро,
Бинвохтию нишондӣ ӯро.
Пурсидӣ аз ӯ нишонаи кор,
Ин гуфтиву он гиристӣ зор.
Чандон ба вафои ӯ назар кард,
К-аз рози дили худаш хабар кард.
Вақте ки ба дӯст дод пайғом,
Ӯ бурд паёми он дилором.
Дар ишқ ҳарифи кораш ӯ буд,
Пайғомгузори ёраш ӯ буд.

Киштӣ, ки шикаста шуд миёнаш,
Гӯ, низ мабош бодбонаш.
З-он пеш ки киштиам шавад ғарқ,
Олат фиғанам зи пой то ғарқ,
Дар банди вузӯи он ҷаҳонам,
Масҳ кашу масҳи кас надонам,
Ҷон кандани тан ба чор мисмор,
Дар ракси раҳил ҳаст душвор.
Ҷонхоҳи ту бас шигарф ёр аст,
Ҷон додани ту азим бор аст.
Шарт аст ҷарида истодан,
З-ӯ ҷон талабидан, аз ту додан,
Пиндоштаӣ, ки ман дар ин дом
Бар ҷустани ком мениҳам гом,
Дар ҳалқаи чашмаҳои ин шаст
З-андешаи ғарқ мезанам даст.
Кӯшам, ки аз ин ҷаҳони пурхор
Мардона бурун шавам, на мурдор.
Яклахтӣ наям аз он дар ин сайр,
Қ-омад чу дари дулахтӣ ин дайр.
Лахте накушод кас бад-ин дар,
Қ-он лахти дигар нахӯрда бар сар.
Дар чоҳ тани ту ҷойгир аст,
Аз силсилаи ту ногузир аст.
Афтод ғаме дар ин гузаргоҳ,
Бесилсила кай барояд аз чоҳ.
Он силсила зулфи дилбарон аст,
В-он низ ба дасти дигарон аст.
Сар з-ин ҷаҳ агар бурун тавон кард,
Раҳ баргузар аст,

чун тавон кард?

Ҳар-к аз ғами худ фарас ҷаҳонад,
Худро ба ғами дигар раҳонад.
Ман кай бути дигарон парастам,
Қ-аввал бути хешро шикастам?

Наздики ман ар паём дорӣ,
Бигзору макун зиёдакорӣ.
То чанд сухан зиёда рондан?
Афсонаи Зайду Амр хондан?
Девона маро чаро ниҳӣ ном?
Девона касест, к-ӯст худком.
Ман дев наям, ки девбандам,
Чун ҳуру фаришта бегазандам.
Хӯи хуши ман на хӯи дев аст,
В-ин аз карами чаҳонхидев аст.
Аз хӯи хуш аст к-ин даду дом
Гиранд ба табъ бо ман ором.
Хулқам зи латофат офаридаст,
Гар дидани ман вуболи дидаст.
Гар қомати ман ба асл қач хост,
Ҳаст он ки варо талаб кунам рост.
Нағма ба ду рост рост н-ояд,
Барбат қачу захма рост бояд.
То қач набувад камони ғозӣ,
Аз тир маҷӯй ростбозӣ.
З-ин ҳол, ки чун сипанд сӯзам,
Бар худ гираҳи каманд дӯзам.
Ман офати чашми бадшиносам,
З-ин рӯй зи самими худ ҳаросам.
Он кас,

ки ба чашми бад дарояд,
З-он беҳ ки ба чашми х(в)ад дарояд.
Девона касе бувад бад-ин тахт,
К-ӯ банди ҳисори худ кунад сахт.
Ман худ ба ҳазор чораи чуст
Банде, ки марост мекунам суст.
З-ин пуда дарахти чорбехӣ
Мебуррам арақ чормехӣ.
З-ин деҳ, ки наҷоти нома дорам,
На чомагию на чома дорам,

Окил, ки маи муғона гирад,
Аз захмати худ карона гирад.
З-ин ҳол маро шикоят нест,
Қ-эминтар аз ин вилоят нест.
Ин фундуқшакли фустуқиранг
Бар фундукаи сарам занад санг,
Яъне сари ту, ки мағзи чон аст,
Не дархӯри диръу устухон аст.
Бодомсифат зи сурхбеде
Ёбам ба бараҳнагӣ сапедӣ.
Бодома наям, ки чун шавам ўр,
Зангибачае барорам аз гўр.
Эзид чу насиби ман чунин кард,
Дарсохтанист бар чунин дард.
Он мевафуруш хуш масал зад,
Қ-он ғураи турш дар бағал зад,
Анҷирфурушро чӣ беҳтар,
Қ-анҷир фурушад, эй бародар,
Ҳар мард,

ки шуғли хеш нагзошт,
Бар хўрд зи ҳар чӣ дар ҷаҳон кошт.
Тирам ба нишона-бар дуруст аст,
Аммо ҳалал аз камони суст аст.
Дар банд кушодани ҳазина
Тарсам зи калиди обгина.
Дар тарси ҷаҳон умедворист,
Дар вақти умед тарскорист.
Ман, к-омадаам дар ин харобот,
Пайванд буридам аз қаробот.
Ғайбат накунам, ҳаял насозам,
Ғофил назиям, ғалат набозам.
З-он пеш, к-ачал «гурез» гўяд,
В-овози раҳил «хез» гўяд,
Бархостаам ба зўр аз ин зўр,
Бардошта роҳи гўр аз ин гўр.

Мачнунии худ чуз ин набинам,
Мачнун агар ин кунад, ман инам.
Фасле ба камол аз ин сухан ронд,
Пӯлод кушоду гавҳар афшонд.
Аз ҳайрати он ҷавоби чун нӯш
Шуд Зайди зиёдагӯй хомӯш.
Пазруфт, ки бар баҳори он шоҳ
Дигар назанад душоҳа густох.
Лавҳи адаб аз вафо даромӯхт,
Лабро ба ҳазор меҳ дардӯхт.
З-он пас ба чуз ин набуд кораш,
К-овард бад-ӯ паёми ёраш.
Дар посухи ӯ бад-он дилором
Медод чунон, ки буд пайғом.
Мекард миёни ба умед
Чун Зӯҳра миёни моху хуршед.

Саҳ. 250. Дар нусхаҳои ДМ ва хошияи нусхаи Т дар байни байти 3655 ва сарлавҳаи «Сифати расидани ҳазон ва даргузаштани Лайлӣ» ин порчаҳо омадаанд, ки аз рӯи нусхаи Д навишта мешаванд:

РАСИДАНИ ЗАЙД БА ЗАЙНАБ

Гӯяндаи ин ҳикояти нағз,
К-оганда шуд устухонаш аз мағз,
Гуфто,
ки чу Зайд монд ранчур,
Чун чашми бад аз нигори худ дур.
Мекард ба собирӣ фусуне,
Меҳӯрд ба ҷои об хуне.
Хешон, ки рақиби роз буданд,
Уро ҳама чорасоз буданд,

Қ-ӯ буд бад-он баҳор дархӯрд,
Қ-аз вай дигаре ба зӯр бархӯрд.
Ёригари ӯ шуданд ёронш,
Гаштанд мутеъ дӯстдоронш.
Дар чораи кораш истоданд,
В-аз кори вай он гиреҳ кушоданд.
То ёфт ба Зайнаб аз мадору,
Пӯшида раҳе, на ошкору.
Рафти бари ӯ, чунон ки буди,
Зангор зи оина зудуди.
Чун ғунҷаи ношукуфта бо ӯ
Мезад нафасе нухуфта бо ӯ.
В-он нӯши лабаш зи меҳрубони,
Мекард навозиши ниҳони.
Бо якдигар аз тариқи тоъат,
Қарданд ба пурсише қаноъат,
Норафта миёнашон зи покӣ,
Илло назаре ба шармнокӣ.
Зайд арчи ба кори хеш дармонд,
Бо Маҷнун низ нақш меҳонд.
Мекард ба чораҳои садранг
Қўёии кори ӯ ба сад ҷанг,
Андешаи кори худ раҳо кард,
Дар чораи кори ӯ вафо кард.
Он кард,

ки чун кунанд аз ӯ ёд,
Гӯянд, ки офарин бар ӯ бод.
Ту низ гар ин ҳисол дорӣ,
Бар чеҳра ҳамон ҷамол дорӣ.
Бисёр ҳисолхост дар мард,
Қ-аз вай натавон ҳикояте кард.
Ҳарфе, ки набошад аз забон беҳ,
Гар дар ту бимирад он чунон беҳ.
Ҳарфе зи ту боз мон дар ин даёр,
Қ-он аз ту кунад ҳикояте хайр.

Ҳар-ч аз ману ту ба чой монад,
Аз хона ба кадхудой монад.
Чун Ибни Салом рахт барбаст,
В-он мурғи паранда аз қафас част.
Раҳ пеш гирифт Зайд ҳолӣ,
Мерафт чу бод лоуболӣ.
В-он чон, ки дасти марг дардод,
Мачнуни харобро хабар дод,
К-он раҳзани корвони комат
Бархост зи роҳи нангу номат.
Рафт Ибни Салому чон туро дод,
Боқӣ ту барӣ, туро бақо бод.
Мачнун,

ки чунон наволае х(в) ард,
Дар даври фалак назорае кард.
Зад наърае ончунон шағабнок,
К-афтод ҳазоҳизе дар афлок.
Ғаҳ рақси нишот кард аз он шӯр,
Ғаҳ дид ҳаёли худ дар он гӯр.
Аз як ҷиҳаташ хуш омад ин кор,
К-аз домани гул бурида шуд хор.
В-аз рӯи дигар ҳисоби худ кард,
К-ӯ низ ҳамон хӯрад, ки ӯ х(в) ард.
Он ханда, ки табъ хост, нанмуд,
Бигрист, ки ақл гирия фармуд.
З-он навҳагарӣ чу боз пардохт,
Бо Зайд итобгунае сохт,
К-эй ёри қадими ранҷдида,
Дарди сари ман басте кашида.
Воҳосте аз ту дар дилам ҳаст,
В-онро ба гиреҳ наметавон баст,
К-имрӯз дар ин варақ ҷӣ хондӣ,
Як ҳарфи хато ба саҳв, ки рондӣ.
Он лаҳза гуфтиям, ки он мурд,
Ҷонро ба мани заиф биспурд.

Гар буд ба дӯстет майле,
Гуфтӣ, ки супурд чон ба Лайлӣ.
Хӯрде, ки бад-ӯ шавад ҳавола,
Дар ҳалки ман афтад он навола.
Зайдаш ба ҷавоб гуфт: «Бигзор,
Қ-оғоз ту кардаӣ бад-ин кор,
Он рӯз,

к-аз ин ду нақши боҳам
Кардӣ зи ягонагӣ яке кам,
Ин фарқ ту аз миёна бурдӣ,
Қ-аз ҳар ду рақам яке сутурдӣ.
Яъне чу ману туй надорем,
Беҳ гар рақаме дуй надорем.
Ман низ ба суннати қадимӣ
Гуфтам сухане бад-ин азимӣ.
Гар нек нарафт то ҳам аз пой,
Сарпобараҳна хезам аз чой»
Маҷнун ба ҷавоби устувораш
Барҳост, кашид дар канораш,
Қ-аҳсант, зиҳӣ надими хушгӯй,
Озодтарин насими хушбӯй.
Хуш гуфтию хуш бино ниҳодӣ,
Шоистваи ман ҷавоб додӣ.
Ҳамҳол чунин мисол хонад,
Ҳамроз чунин рамуз донад.
Бо ҳар кӣ ҳарифи ҳол бошад,
Ҳар дам, ки занӣ, ҳалол бошад.
Аҳдест маро, ки то ба чоям,
Аҳди ту бувад рафиқи роям,
То марг аз ин ҷаҳон наёбам,
Аз ҳар чӣ кунӣ, инон натобам.
Гуфтори туро ба чон ниюшам,
Қуфр оядам он чӣ аз ту пушам.
Рӯзе ду се бар умеди он сайд
Мезист чунон ки Амр бо Зайд.

Чун хафта гузашт дар миёна
Афтод фирокро баҳона
У шуд сӯи ошъёнаи хеш,
Зайд омад сӯи хонаи хеш.

МУНОҚОТИ ЛАЙЛИ БА ДАРГОҲИ ҲАҚТАОЛО

Чун кард шаб аз алоқаи дур
Гӯшу занахи замонаро пур.
Он дур, ки ба хӯша чун Сурайё
Мерехт зи дида дур ба даръё,
Ў буд шабе ба дарду доғе,
Кас мӯниси ў на чуз чароғе.
Парвонасифат ба шаб намехуфт,
В-аз шаб гила бо чароғ мегуфт.
Он шаб, ки зи рафтани фароғест,
Бар носияи сипеҳр доғест.
Ин шаб чӣ шаб аст, к-они ман шуд?
Чӣ шаб, ки ҳалоки чони ман шуд?
Торикшабе бад-ин дарозӣ,
Бечора шудам зи чорасозӣ.
Гуфтӣ, ки фусурда гашт сӯзаш,
Ё рӯзи қиёмат аст рӯзаш.
Ман монда дар ин шаби ҷаҳонсӯз,
Берӯз мабод шаб бад-ин рӯз!
Чун барзағари чароғмурда
Девон ғиғанда, боғ бурда.
Ғар ғардани мурғро шикастанд,
Охир дами субҳро набастанд.
Ғирам, ки хурӯси пиразан мурд,
Ё мӯзини кӯйро асас бурд,
Навбатзани субҳро чӣ афтод,
К-аз бонги духул намекунад ёд?

Дар тангшаое фарохрузе.
То субҳ набаст аз ин дуо дам,
Як парда накард з-ин наво кам.

РАСИДАНИ ЛАЙЛӢ БА МАЧНУН БА ҲАМ

Чун хисрави субҳхез шодон
Бар тахт нишаст бомдодон.
Рӯз аз сари меҳр сар баровард,
В-офок ба меҳр сар даровард.
Рӯзе ба хушӣ басоратафрӯз,
Хуштар зи ҳазор иди наврӯз.
Толеъ камари мурод баста,
Ғавғои ғам аз ниҳон нишаста.
Лайлӣ зи ғами кушодкомӣ,
Чун моҳи фалак ба кашхиромӣ.
Мекард мадори бемадоро,
Меҳӯрд ғаме ба ошкоро.
Пардохта раҳ зи поси шӯяш,
Бархоста посбон зи кӯяш.
Дар дида сиришку дар дил озар,
На боки падар, на бими модар.
Дар торуму дар сарою дар кӯй
Мегашт, валеқ даст бар рӯй.
Меҷуст диле ба ҳар мақоме,
Медод ба ҳар диле паёме.
Бар ҳар фалаке мунир мебуд,
Дар ҳар нафасе абир месуд.
Раҳ металабид сӯи он кас,
К-ӯ буд-ш ёр дар чаҳон бас.

Чун мотами шӯйро ба сар бурд,
Ғамхона ба хонаи падар бурд.
Озарми шикоб карда бардошт,
З-он ишқи нухуфта парда бардошт.
Бар санг зад обгина чун мул,
Бар об сипар фиганд чун гул.
Он бораи дар ба қуфл баста,
Чун ёфт даре зи қуфл раста.
Дар чорагарӣ накард сустӣ
Мечуст ба чора тандурустӣ.
Дар ҳучра нишасту фитна биншонд,
В-аз ҳучраи хеш Зайдро хонд,
Қ-имрӯз на рӯзи интизор аст,
Рӯзи талаби висоли ёр аст.
Бархез,

чаҳон хуш аст, бархез,
Пеш ор шакар, ба гул баромез!
Ҳамхонаи сарв кун чаманро,
Дар риштаи лола каш суманро,
Он оҳуи нағзро ба шаст ор,
В-он ноғайи мушкро ба даст ор.
То аз ҳасакаш ҳарир созам,
В-аз гарди раҳаш абир созам.
Бо ӯ нафасе зи дил барорам,
Қ-аз ҳамнафасон касе надорам.
З-он пеш, қ-аҷал камин кушояд,
Ҳоҳам назаре магар намояд,
То чун мадади нафас намонад,
Дар ҷон зи ман ин ҳавас намонад.
Овард бурун зи хаззу дебо
Танҷомае аз ҳарири зебо.
То ҳар ҷӣ бад-он бувад сазовор,
Биспурд ба Зайд подшоҳвор.
Зайд аз сари он нишотмандӣ
Чун кӯҳ гирифт сарбаландӣ,

Овард дар он сарон бедар
Он мужда бад-он ҳумон бепар.
Пайғомгузор роз бикшод,
В-он тӯҳфа, ки буд, пеш бинҳод.
Мачнун зи нишоти ёр барчаст,
Чархе бинамуду боз биншаст.
То ҳафт раҳ аз нишоти он кор,
Мезад чу хати сипехр паргор.
З-он чарх, ки ҳафт бор баргашт,
Бозеш зи ҳафт чарх бигзашт.
В-он гоҳ ба шоҳ сачда пазруфт,
З-он сон, ки ба чехра хокро рӯфт.
Дар бораи ҷоматан бикӯшид,
Бӯсид нахусту боз пушид.
В-аз чашмаи дӯстӣ вузӯ сохт,
Аз ҷаври фироқ бозпардохт.
З-он дида, ки солҳо фуру баст,
Аз дидани ёр зор биншаст.
Бе ёр шабон ба рӯз карда,
Дар меҳнати ҳаҷр пай фушурда.
З-он муждаи хуш, ки ёфташ гӯш,
Дар лаҳза шуд аз симоъ мадхуш.
Дода руҳи он маҳи мунираш
Аз нофаи хӯи хуш абираш.
Раҳ пеш гирифт байтхонон,
Мешуд ҳама раҳ шакарфишонон.
З-он дому дадон чи нар, чи мода
Лашкаркаши аз пай уфтода.
Ҳар ҷо,

ки нишастӣ ў, нишастанд,
Он ҷо, ки ситод, ҳалқа бастанд.
Омад ба дари сарои дилбар,
Бо лашкару он гаҳе чи лашкар.
Ороста лашкаре, ки дар ҷанг
Теғи ҳама раста буд аз ҷанг.

Шуд, Зайду Зубайдари хабар кард,
К-он зарри халифатӣ асар кард.
Вах, накди чазирае, ки номаш
Дил бошаду он гаҳе мақомаш.
Султони муқаррабони аъло,
Дар ҳалкаи ишқ дурри якто,
Он пешрави мамолики ишқ,
В-он номвари масолики ишқ,
Он к-ӯ дар ишқ ҳамчу ӯе
Кам буда ба водии накӯй.
Якто ба ҷаҳону фард дар ишқ,
Чун шери ғурранда мард дар ишқ,
Сархели ҷамеъи дарднокон,
Сардафтари ҷумла синачоқон,
Яъне Мачнун,

ки ғамх(в)ари туст,
Чун хоки дари ту бар дари туст.
Аз дур сучуд менамояд,
Дастуре агар бувад, дар ояд.
Лайлӣ зи нишоти ин башорат
Шуд ҳамчу харобӣ аз иморат.
Аввал чу сутуни хайма бархост,
В-он гаҳ чу таноби хайма шуд рост.
Аз хайма бурун давид бех(в) ад,
Н-аз дом ҳарос дошт, н-аз дад.
Дар пой мусофири худ афтод
Чун сабза ба зери пой шамшод.
Мачнун чу ҷамоли дилситон дид,
Дар пардаи пой хеш ҷон дид.
Барзад шағабе сипехрфарсой,
У низ нагун фитод бар ҷой.
У зиндаву лек ҷон супурда,
В-ин ҷон насупурда, лек мурда.
Афтода ду ёру хуш рафта,
Овози ҷаҳон зи ғӯш рафта.

Гирд омада он дадони хунрез,
Қарда ба ҳалок чанғо тез.
Чавке даду дом ҳалқа баста
Пиромани он ду ёри хаста.
З-анбӯхи дадон бад-он гузарғох
Наззора наёфт дар миён роҳ.
З-онон,

ки дар он миён давиданд,
Шахсе ду-сери дадон дариданд.
Боқӣ дигар аз миёна частанд,
Рафтанду ба ғушае нишастанд.
Буданд фитода он ду дилхоҳ
То нимаи рӯз бар гузарғох.
Зайд омаду аз гулобу анбар
Қард он ду баҳори тозаро тар.
Чун бод расид ҳар дуру хуш,
Монданд чу нақши чома хомӯш.
Лайлӣ ба ҳазор шармнокӣ
Омад бари он ғариби хокӣ.
Дастан бигирифт пеш бурдаш,
Дар хаймаи хоси хеш бурдаш.
Биншонд ба сад нишоту нозаш,
Бинвохт ба васли дилнавозаш.
Зайд аз сари махрамию хосӣ
Бурда зи миён Амру Осӣ.
Чун ҳалқа буруни дар нишаста,
Бо он даду дом ҳалқа баста,
Аз бими ҳалоки он даду дом
Қас бар дари он ҳарам назад ғом.
Гар як магас аз ҳаво паридӣ,
Инаш бигирифтӣ, он даридӣ!
Баста дадон ба ҳар каноре
Пиромани ин ҳарам ҳисоре.
З-он зарба, ки дар гирифт монда,
Мардум ҳама дар шигифт монда,

К-ин ишқи ҳақиқию араз нест,
К-олудай шахвату ғараз нест.
Ҳам ишқ ба ғояти тамом аст,
К-уро дадаву даранда ром аст.
З-он аз дадагон бад-ӯ бадӣ нест,
К-олоиши шахвату дадӣ нест.
Чун ӯ дадии хешро барафганд,
Фармонбари ӯ шуда даде чанд.
Пиндошт,

ки ишқи он ду хокӣ
Сар барназанад магар ба покӣ.
Имрӯз, ки нолашон шунидам,
Дар ҳар ду ба чашми хеш дидам,
К-ӯ як қадаҳе нахӯрда бар даст,
Ин гашт харобу он дигар маст.
То даст даромада ба оғӯш,
Аз даст шуд ину ӯ шуд аз хуш.
Ин ишқ на сарсарӣ, нишонест,
К-ин нодира ибрати ҷаҳонест.
Ҳар ғамзадае даруни хона
Бо ҳамсари худ бад-ин баҳона.
В-он ганҷи ҳисори мӯҳрбаста
Бо хозани худ ба ҳам нишаста,
Меҳмони азиз дид, бархост,
Аз пешкаши худаш биёрош.
Аз ҳалқаи зулфу чанбари даст
Дасторча доду тавқ барбаст.
Чун дид, ки дайлам аст хомӯш,
Кардаш ба кулола кӯрдинпӯш.
Сарҳангии дарғаҳи дилаш дод,
В-аз бозӯи худ ҳамоилаш дод.
Дар сина кашидаш он чунон чуст,
Гуфтӣ ду гул аз яке гиреҳ руст.
Безаҳма карашмабаст кардаш,
Бебодаву бӯса маст кардаш.

Лому алифе гусаста аз банд,
Шуд лому алиф зи рӯи пайванд.
Ду хатти муқавваси равона,
Шуд доираи тамоми хона.
Мурғе, на шигифт,

агар ду пар ёфт,
Ё адли тарозуе ду сар ёфт.
Ду шамъ гудохт дар яке ташт,
Чон буд яке, часад яке гашт.
Афтод ду ришта дар яке тоб,
Пур шуд ду суроҳӣ аз яке об.
Бастанд ду сифат бар яке-дар,
Растанд ду дида дар яке сар.
Дурӣ зи раҳи ду кутб шуд дур,
Гашт оинаи ду субҳ як нур.
Печида ба ҳам ду ёри дилсӯз,
Монданд чунин яке шабонрӯз.
Ин беҳуду он зи худ рамида,
Мурғи ғараз аз миён парида.
Чун бозхуд омаданд аз он ҳол,
Шоҳин шуда буду шах ба дунбол.
Хотун ба дар омада зи хиргоҳ,
Султон ба язак нишаста бар роҳ.
Барбаста малик зи борғаҳ рахт,
Ҳам тоҷ тижӣ бимонда, ҳам тахт.
Пардохта кӯю ҳучра з-ағъёр,
Ҷуз ёр намонда ҳеч дайёр.
Мачнун, ки ҳариф дид, ҳолӣ
Кард аз ҳама ҳарф хона ҳолӣ.
Дар ҳалқаи дида дӯстро хонд,
Худро бар дар чу ҳалқа биншонд.
Чун дар дилаш он малик ватан кард,
Дарбонии хеш хештан кард.
Гашта лаби он ду дег пурҷӯш,
Монанди даҳони коса хомӯш.

Ишқ омаду сӯхташ сипанде,
Бар ҳар ду забон ниҳод банде.
Боде зи Ирам расида дилх(в) аш,
Биншонд забон зи obu оташ.
Хайрон шуда он ду нақши паргор,
Монанди ду нақш бар ду девор.
Дил пурсухану забон гирифта
Чун булбулаи даҳон гирифта.
Овозаи ишқашон ҷаҳонгир,
В-овози итобашон забонгир.
То дар шаби интизор буданд,
Чун шамъ забонадор буданд.
Ҳолӣ,

ки ба ҳам расида гаштанд,
Чун субҳ забон бурида гаштанд.
Ташнеъи забон зиёдакӯшист,
Тавқеъи шинохтан ҳамӯшист.
То дур бувад хазина аз зар,
Бе қуфл бувад хазинаро дар.
Чун зар ба хазина дарниҳоданд,
Қуфле ба хазина барниҳоданд.
Лайлӣ ба забони ғамзаи тез
Меғуфт бадеҳае диловез,
Қ-эӣ савсани даҳзабон, чӣ будат,
К-андешаи ман забон рабудат?
Булбул, ки сухансигол бошад,
Бе гул ҳама сол лол бошад.
Чун бинад рӯи гул ба бўстон,
Гӯяд на яке, ҳазор дастон.
Ту булбули боғи рӯзгорӣ,
Ман бо ту чу гул ба созгорӣ.
Яъне чӣ ки чун маро надидӣ,
Овоз бар осмон кашидӣ,
В-имрӯз, ки ҳаст рӯзи пайванд,
Бар дурчи даҳон ниҳодай банд?

Мачнун зи бухори ашки хунрез
Бикшод забони оташангез,
Қ-эй ёди лаби ту хуштар аз қанд,
Қарда лаби ту маро забонбанд.
Пиндор, забон дар ин даҳон нест,
Қ-ӯ як сари мӯй к-он забон нест.
З-он рӯй, ки бас кушодарӯй аст,
Мӯям чу забон, забон чу мӯй аст.
Чун мӯи забон шавад дар ин кӯй,
Беҳ бошад агар забон шавад мӯй.
Донӣ зи чӣ мӯй шуд забонам?
То бо ту сухан чу мӯй ронам.
Чун хоси туам ба чонфурушӣ,
Беҳ гар накунам забонфурушӣ.
Чун марҳами сина ҳаст бисёр,
Гӯ, захми забон мабош дар кор.
Гӯянда ҳарифи чустучӯй аст,
Чун ёфт, чӣ чои гуфтугӯй аст.
Ту ёфтаи манӣ дар ин роҳ,
Ман гумшудаи туам дар ин чоҳ.
Бо ҳасти ту беҳ,

ки ҳасти ман нест,
Қ-ин даст турост, дасти ман нест.
Ман худ кияму маро чӣ хонанд,
Қуз сояи ту маро чӣ донанд?
Худро ба шумор ҳеҷ донам,
Қ-аз ҳеҷ касе ба ҳеҷ монам.
Аз ту асаре нишаст бар ман,
З-он дон асаре, ки ҳаст бар ман.
Чандон ки чу боз мепаридам,
Аз кабки дарӣ нишон надидам.
Имрӯз, ки паршикаста шуд боз,
Он кабки дарӣ кушод парвоз,
То пашшаи ман ба чои наёмад,
Товуси ту дар миён наёмад.

Чун шуд саги шоҳ сӯи нахчир,
Охубара шоҳро занад тир.
Овах, ба ту ҳамчу дастрас буд,
Он дастрасам ба даст бас буд.
Он гаҳ ба ман уфтод ёрам,
Қ-аз худ ба дар уфтод корам.
Ҳамдаст касе, ки дар ту дил баст,
Он гоҳ шудӣ, ки ӯ шуд аз даст.
То сар дорам, сари ту дорам,
Ҷон пешкаши дари ту дорам.
Сар бе ту бувад, ба сар дарояд,
Ҷон бе ту бувад, зи тан барояд.
Сар бар хати ту ниҳодан аз ман,
Ҷон хоستان аз ту, додан аз ман.
То ҷони маро зи туст ёрӣ,
Мавлои туам ба ҷонсупорӣ.
Аз ҷони худат чудо надорам,
Ҷон бе ту? — Ман ин раво надорам.
Чун оташам ар бичӯшӣ аз тоб,
Аз ту набурам чу моҳӣ аз об.
Ту чашми манӣ, на чашми бенур,
Бинанда зи чашм кай шавад дур?
Кай дур шавам дар ин раҳ аз ту,
Дурию наузубиллаҳ аз ту.
Ин ҷо манию туй набошад,
Дар мазҳаби мо дуй набошад.
Ман нестам, он ҷӣ ҳаст боист,
Ин нақш ҳаёлбаст боист.

Чун ман туам,

ин дупайкарӣ чист?

Чун ҳар ду якест, доварӣ чист?
Ҳайкал ду, вале якест бунъёд,
Чун лому алиф, ки ломалиф бод.
Он ҷо манам, он дигар нигорест,
В-ин ҷо туй, он дигар ғуборест.

Не-не галатам, якест хона,
К-ошӯби дуй шуд аз миёна.
Омехтаем ҳар ду бо ҳам,
Омехта не чу зер бо бам.
Чанге,

ки ба чанг баркашад соз,
Бе зеру бамаш набошад овоз.
Дарди дили мо зи як хазонаст,
Илло,

ду садаф, ки дар миёнаст.
Бех,

к-аз ду яке ҳарам гузинем,
Ё ҳар ду ба як қадам нишинем.
Шамшери дутеги якнаём аст,
Бодоми думағзи якмақом аст,
Шаккар, ки бувад мақоми дона,
Як суди ду себ ҳам ба хона.
Чун хояи бат дузарда бошад,
Сармоя яке,

ду карда бошад.
Афтад чу ду ҳарфи чинс бо ҳам,
Дар якдигараш кунанд мудғам.
Ман чинси туам ба ҳамнишонӣ,
Якто кунам, аз дуошъёнӣ.
Манвис ду ҳарф дар яке ном,
Гӯ,

қатра ду бош дар яке чом.
Чун рехт нисори ашки Мачнун,
З-ин гуна ҳазор дурри макнун,
Лайлӣ ба карашмаҳои масташ,
Бар иқди гуҳар алоқа басташ.
Қард аз лаби худ ба ҷои он дур
Аз оби ҳаёт ҳуққаро пур.
Чун ғолия зулфҳои рангӣ,
Чун ғолиядон даҳон ба тангӣ,

З-он ғолиядони шаккарангез
Маҳ ғолиясозу гул шакаррез.
Азбаски фишонд бар сари ёр
Анбар ба ману шакар ба хирвор.
Андеша зи Миср боҷ меҳост,
Ҳиммат зи Ҳабаш хироҷ меҳост,
Он қавм,

ки хомӯши чаҳонанд,
Чун гул ҳама ғӯиё забонанд.
Онро даҳане ба ғӯйбозӣ,
В-инро занане ба кӯйсозӣ.
З-он ҷо ки қиёси рои ман буд,
Он ғӯю занане сазои ман буд.
Ҳар кас ба наволаест дарх(в)ар,
Яккӯ ба чигар,

яккӯ ба шаккар.
Савдозада бо қамар насозад,
Сафрозадаро шакар насозад.
Онро,

ки насими гул тамои аст,
Бар вай ҳама бӯйҳо ҳаром аст.
Маҷнун зи ҷунон назора кардан
Зад даст ба ҷома пора кардан.
Ғашт аз маи беҳудӣ ҷунон маст,
К-аз пой даромаду шуд аз даст.
Дил ғарҷи ба узр пок мекард,
Бетокатиаш ҳалок мекард.
Чун корд ба устухон расидаш,
Заҳма ба ҳалоқи ҷон расидаш.
Зад наъраву роҳи дашт бардошт,
Тер аз сару сар зи ташт бардошт.
Меғашт ҷу осӣи ғардон
Зайд аз паси ӯ ҷу шери мардон.
Бо он дадагон зи беқарорӣ
Мезад нафасе ба зӯру зорӣ.

Ойини дигар гирифта кораш,
Ойинаи хеш дода ёраш.
Дар ҳалқаи зулфи он ҳамоғӯш.
Худро зи шитоб кард фаромӯш.
Уро ба ғалат,

ки худ манам ёр,
Оварда ба ҷои худ ба бозор.
Маҷнуни аз ӯ варақ фишонда,
Лайлӣ шуда он рамак,
ки монда.

Аз дидани он баҳори хандон
Гашта ҳавасаш ҳазор чандон.
Мехонд зи рӯи некфолӣ
Ҳар лаҳза қасидаи висолӣ.
Шарҳе зи вафои дӯст мегуфт,
Мағзе зи даруни пӯст месуфт.
Зайд он ҳама байтҳои чун нӯш
Медошт ба сони ҳалқа дар гӯш.
Мехонд бар ӯ санои покӣ,
Қ-аҳсант, зиҳӣ ҳарифи хокӣ!
Қ-аз ҳурмати ишқи покбозат
Бар ақл фариза шуд намозат.
Ишқе,

ки зи исматаш ҷудоист,
Он ишқ на,
шахвати ҳавоист.

Ишқ ойинаи баланднур аст,
Шаҳват зи ҳисоби ишқ дур аст.
Бо ишқ ғараз кучо бувад рост,
Ишқе,

ки ғараз нишаст, бархост.
Ќуз ту ҳама ошиқон, ки ҳастанд,
Дур аз ту ҳама ғаразпарастанд.
Ишқ ин бувад;

он дигар кадом аст?

Сидқ ин бувад,
он дигар ҳаром аст.
Чун ишқ ба сидқ раҳ намояд,
Як хубии дӯст даҳ намояд,
Чун ишқ бад-ин тамомӣ афтад,
Дар сиккаи некномӣ афтад.
Шуд косиди нақди некномӣ
Сармояи тавба, эй Низомӣ.

Саҳ. 254. фақат дар нусхаи М дар байни бб,
3720 ва 3721 омадааст:

В-ин панд бад-ӯ деҳ аз забонам,
К-эӣ қони ману ҳалоки қонам!
Зинҳор назар мадор аз ин пас
Қуз бар карами худой бар кас.
Бо оқилие чунон тамомат
Мачнуни замона гашт номат.

Саҳ, 255. Дар нусхаҳои Д М ва баъди б. 3735
Ҳошияи Т ва пеш аз сарлавҳа омадааст:

Пардохта шуд ҳаёти ӯ низ,
Бинвишт ҳаҳон бароти ӯ низ.
Он кист,
ки ӯ ситад наяндохт,
В-он пуршуда чист,
к-ӯ напардохт?
Бозори ҳаҳон агарҷи тез аст,
Қосидшудае ба бодҳез аст.
Гулест ҳаҳон фариштапайкар,
Тасбеҳ ба дасту теғ дар бар.
Наншаст фариштае бар ин гоҳ,
К-ин ғули қуҳан набурдаш аз роҳ.

Ҳон,
то нафиребад ин ачузат,
Чун худ накунад кабуду кӯзат.

Дар нусхаи М баъди ин байт боз ин байтҳо
омадаанд:

То чоҳ нашуд ба зерат ин тахт,
Беҳ гар зи миён бурун барӣ рахт,
Қ-ин чархи камони лочувардӣ
Гардад зи ту гар ту з-ӯ нагардӣ.
Аз беҳи замин нараст барге,
Қ-осеб наёфт аз тагарге.
Жарф аст муҳити ин қазира,
Ҳокаш сияҳ асту об тира.
Қиштӣ зи миён ба соҳил андоз,
Бошад,

ки ба шаҳри худ расӣ боз.

Он чо,

ки наҳанг ҷонситон аст,
Дар хун на сухан дар устухон аст.
Сандукаи ин равоқи гардон
Ғарқ аст ба хуни родмардон.
Хун меҳӯраду даҳон надорад,
Ҷон ҷун набарад,

ки ҷон надорад.

У бар ҳама мурда рег ронда,
Боз аз ҳама мурда рег монда.
Нақше,

ки тарози ин навард аст,
З-андозаи остини мард аст.
Чун марди кушодадил дар ин даёр
Андеша кунад ба хубию хайр,
Хораш гулу чоҳ тахт бинад,

К-он лаҳза

ба чашми сахт бинад.

В-он рӯз,

ки аз сари малолат

Дар вай нигарад зи рӯи ҳолат.

З-он бугз,

ки дар сиришташ ояд,

Нақши ҳама хубу зишташ ояд.

Онро,

ки ба табъ даркашӣ нест,

Парвои хушиву нох(в) ашӣ нест.

Тадбир дар он кунад, к-аз ин чоҳ

Дар қасри биҳишт чун кунад роҳ.

З-ин силсила пой чун раҳонад,

Худро ба начот чун расонад.

Шаб рафт,

ҳикоят андаке кун,

Як роҳ ду макун, ду роҳ яке кун.

Ку Хисраву Қайкубоду ку Ҷам?

Рафтанду раванд дигарон ҳам.

Саҳ. 256. Дар нусхаҳои Д ва М дар байни 66,
3755 ва 3756 ин абъёт омадааст:

В-аз равзаи он чароғи тобон

Бигрифт сабук раҳи биёбон,

Омад бари он зи роҳ бурда,

Торикшаби чароғмурда.

Гиръён-гиръён нишаст пешаш,

Шӯрид ба оби чашми хешаш.

Мекуфт ба гирья ҳар замон бар,

Мезад зи дарег бар замин сар.

Мачнун,

ки нишони ранги ӯ дид,

В-он шӯрғи ҳоли танги ӯ дид.

Гуфто: «Чӣ расидат, эй бародар,
К-аз дуди нафас барорӣ озар?
Рухсора чаро табоҳ кардӣ?
Дурроъа чаро сиёҳ кардӣ?»
Гуфт: «Аз пай он ки бахт баргашт,
Андозаи кори мо дигар гашт.
Обе сияҳ аз замин баромад,
Марг аз дари оҳанин баромад,
Борид ба боғи мо тагарге,
В-аз гулбуни мо намонд барге.
Моҳи беҳӣ аз фалак дарафтод,
Сарви сӣҳӣ аз чаман барафтод.
Лайлӣ шуду рахт аз ин чаҳон бурд,
Бо доғи ту зист, ҳам дар он мурд».
Маҷнуни каторахӯрда бар дӯш,
К-он зилзила дид, монд беҳуш.
Чун соикахӯрдае барафрӯхт,
З-он барқ ҳам уфтоду ҳам сӯхт.
Як лаҳза дар он фитодағӣ монд,
Барҷаст ба чарху сар барафшонд,
К-эӣ бенамак, ин чӣ шӯрбахтист,
Бо сустрикобе ин чӣ сахтист?
Ин соика бар гиёҳ резанд,
Бо мӯрчае чунин ситезанд?
Мӯрею ҳазор дӯзах аз пас,
Як мӯрчаро шарорае бас,
Хуноба ба кадри чом додан,
Соғар ба қиёси ком додан?
Ман сӯхта он чароғ гирам,
К-аз боди тапончае бимирам.
Шамшер кашиданат чаро буд,
Ин пашша на охир аждаҳо буд.
Ин арбада менамуд азро,
Чун ваҳш давон ба гирди сахро.

Тан хаставу чома пора гашта,
Бар вай дадагон назора гашта.
З-он гуна, ки ӯ сиришк ронда,
Чашми ҳама дар сиришк монда.
Зайд аз паи ӯ чу соя пӯён,
В-аз сояи ӯ халосчуён.
Чун кӯҳ ба кӯҳу дашт бар дашт,
Гирёну чазаъкунон базе гашт.
З-он чо, ки мизочу табъро хӯст,
Кард орзуи зиёрати дӯст.
Аз Зайд нишони турбаташ чуст,
В-он гаҳ чу гиё зи турбаташ руст.
Омад, на чунон ки ҳамнишастон,
Шӯридасар он чунон ки мастон.
Ғамгинтар аз он ки бозгӯянд,
Расвотар аз он ки бозчӯянд.
Саркӯфтаву чигардарида,
Мӯй аз буни гӯшҳо бурида.
Қоматзадаву шикастақомат,
Ангехта аз ҷаҳон қиёмат.
Чун дид ҷамоли турбат аз дур,
Афтод чунон ки соя аз нур.
Ғалтид, чунон ки мор ғалтад,
Ё кирм, ки зери хор ғалтад.

Саҳ. 265. Дар нусхаи М дар байни бб, 3906 ва 3907 ин абъёт омадааст:

Оқил, ки расад ба ҳабсгоҳе,
Чӯяд зи паи гурез роҳе.
Дар ҳабсгоҳи ҷаҳонӣ охир,
Раҳ чӯй, ки роҳ донӣ охир.
Даръёфтанист ғаври ин кор,
Партофтанист ҷаври ин бор.

Нерӯи диливу нури дида,
Н-аз рӯи газофе офарида.
Пиндоштай, ту камчароғӣ,
Ороиши рӯи ҳафт боғӣ.
Болои фалак вилояти туст,
Ҳастӣ ҳама дар ҳимояти туст.
Салҷуқии аввалин сучудӣ,
Меросии охири вучудӣ.
Дар қомати хеш бин фалаквор,
Пас қимати хештан ниғаҳ дор.

Саҳ. 268. Дар нусхаҳои Д ва М баъди б, 3960
ва пеш аз сарлавҳа ин порча омадааст:

БА ХОБ ДИДАНИ ЗАЙД ЛАЙЛИ ВА МАЧНУНРО

Зайд он сарамарди меҳрпарвард,
Эй раҳматҳо бар он чунон мард.
Аз машҳади он ду чашмаи нур
Пайваста қадам надоштӣ дур.
Байте, ки чу лаъл суфта буданд.
Бар ҳолати хеш гуфта буданд.
Аз роҳи басар ба ҳуши самъаш
Меҷусту чу ёфт кард чамъаш.
Аз гӯши кас он алоқа нанҳуфт,
То ҳар кӣ шунид,

офарин гуфт.

Афсонаи он ду ҳаммадуро
Дар олам аз ӯ шуд ошкоро.
Бар хотири ӯ гузашт як рӯз
Андешаи он ду хотирафруз.
Қ-он тоза ду ҷуфти барнаҳ(в)арда,
Чунанд ба ҳам ба зери парда?

Дар қолаби хоки тира хиштанд,
Ё шамсаи маснади биҳиштанд?
Шаб чун сари нофаро хорошид,
Бар нофаи рӯз мушк пошид.
Бинмуд фариштаеш дар хоб
Ороста равзае ҷаҳонтоб.
Саҳнаш зи баландии дарахтон
Хуррам чу дили баландбахтон.
Дар домани ҳар шукуфа боғе,
Ҳар барги гуле дар ӯ чароғе.
Дар ҳар ҷамане чу ҷашми бино
Минукадае ба ранги мино.
Гулҳои шукуфта ҷом бар даст,
Бардошта бонг булбули маст.
Хузротар аз он забарҷаде на,
Афрӯхтагешро ҳаде на.
Ҳам рӯди забон

ба захм рондан,
Ҳам ғоҳтагон ба «Занд» хондан.
Дар соя гуле чу офтобе
Тахте зада бар канори обе.
В-он тахт ба фаршҳои дебо
Чун фарши биҳишт карда зебо.
Фаррух ду суруши пайхучаста,
Дар дастӣ нишотгаҳ нишаста,
Сар то ба қадам ба зевари нур,
Ороста чун ба хулла-дар ҳур.
Май дар кафу навбаҳор дар пеш,
Эшон дубаду ба қиссаи хеш.
Ғаҳ бар лаби ҷом лаб ниҳоданд,
Ғаҳ бар лаби хеш бўса доданд.
Ғоҳе суҳанони хеш гуфтанд,
Ғоҳе ба муроди хеш хуфтанд.
Пире ба тааххуд истода,
Сар бар сари тахташон ниҳода.

Ҳар лаҳза зи нав нисоре ангехт,
Бар тораки он ду шахс мерехт.
Бинандаи хоб аз он ниҳонӣ
Пурсид зи пири осмонӣ,
Қ-ин сарвбунон, ки чом доранд,
Дар боғи Ирам чӣ ном доранд?
Дар манзили чон ҳаво гирифтанд?
Ин манзалат аз кучо гирифтанд?
Он пир забон гирифта ҳолӣ,
Гуфташ зи сари забони лолӣ,
Қ-ин ёри дугонаи ягона
Ҳастанд рафиқи ҷовидона.
Он шоҳи ҷаҳон ба ростбозӣ,
В-ин моҳи бутон ба дилнавозӣ.
Лайлӣ шуда лайле ин ки моҳ аст,
Маҷнун лақаб омад он кӣ шоҳ аст....
Ин қисса калиди бастагӣ бод,
Дар хондани он хучастагӣ бод!
Хонанда агарчи мурда бошад,
Ҳар дам луғате дигар тарошад.

Сах. 328. Дар нусхаи Д баъди б. 4017 омада-
аст:

Лайливу хикояташ раҳо кун,
Маҷнун шаву рӯй дар вафо кун.
Љӯшест дар орзӯям, эй ёр,
Қ-он шӯъла наметавонам изҳор.
Лаб мегазадам, ки дам ниғаҳ дор,
Олам чу дамест, дам ниғаҳ дор.

ФАРҚУ

БАДАЛИ НУСХАҲО

- 1 ДМ — китоби Лайлӣ ва
Мачнун.
- 2 ДМ — ин байт нест.
- 3 М — аз.
- 4 Д — ғоятандеш.
- 5 Д — ҳукмат зада.
- 6 ДМ — бад-ӯ.
- 7 ДМ — чу сипехр Бесу-
туне.
- 8 ДМ — хазонае.
- 9 Т — нуқта.
- 10 ДМ — аз.
- 11 Д — қуфл ба чаҳд.
- 12 Д — ӯ.
- 13 М — бурун.
- 14 ТМ — бедил.
- 15 Д — роҳбарам.
- 16 ДМ — шак дар дили
ман бувад, к-асирам.
- 17 М — гаҳ.
- 18 Т — ин байтро дар по-
варақ овардааст.
- 19 М — ғарқа.
- 20 Д — бб. 44—65 нест.
- 21 Д — ту маро ба.
- 22 ДМ — навола.
- 23 ДМ — ҳавола.
- 24 ДМ — гаҳ.
- 25 Д — к-аз ӯ; М — ки ӯ.
- 26 ДМ — хоси.
- 27 Д — чуз аҳди ту нест.

- 28 Д — он.
- 29 Д — нишондӣ.
- 30 Д — гарданда раҳею;
М — раҳест.
- 31 ДМ — гоҳ дар.
- 32 ДМ — чун хилқатам.
- 33 М — он.
- 34 Д — ин б. нест.
- 35 ДМ — гар маргам.
- 36 М — назди.
- 37 Д — хуфтам.
- 38 ДМ — обхезаш.
- 39 Д — диҳад бурун.
- 40 Д — сароят.
- 41 Д — қаламе.
- 42 Д — назанам.
- 43 Д — Фӣ наъти набӣ
алайҳиссалом; М — Фӣ
наъти хотамуннабийин
алайҳиссалоту вассалом.
- 44 ДМ — ин б. нест.
- 45 ДМ — қоим.
- 46 Д — возеҳулдалона.
- 47 Д — варои
- 48 М — Замин осмони.
- 49 Д — дуаспа.
- 50 ДТ — банданависи.
- 51 Д — Булқосиму Аҳма-
ду.
- 52 ДМ — дини.
- 53 Д — соҳибназари.

- 54 ДМ — нури.
 55 Д — даврони фалак ни-
 ходай.
 56 Т — ин байтро дар хо-
 шия овардааст.
 57 Д — аз.
 58 Д — ин.
 59 М — худоии.
 60 Д — чун чумла ба.
 61 М — рақсгахат.
 62 Д — баъди байти 150
 омада:

*З-он рӯй аз ин ҷаҳон
 битобӣ,
 К-он ҷо ту муроиди худ
 биёбӣ.*

- 63 Д — Дар сифати меъ-
 рочи он хазрат; М — Фӣ
 меъроҷи рассулulloҳ са-
 лаллоҳи алайҳи васал-
 лам.
 64 Д — хазина.
 65 Д — гашта.
 66 Д — гирифта.
 67 Т — ду.
 68 Д — ин б. баъди байти
 168 омадааст.
 69 ДМ — зи чумлаи.
 70 Д — дуроъаи.
 71 Т — ин байтро дар хо-
 шия оварда.
 72 Д — хуш.
 73 Т — давлате он шабӣ.
 74 Д — ба.
 75 Д — аз.
 76 Т — арш.
 77 Д — бб. 184 ва 185 па-
 сопеш омада.
 78 Д — хичоб бардаридӣ.
 79 Д — зи.
 80 Т — гулзор.
 81 Д — диҳад.

- 82 ДМ — баркаш.
 83 Д — садде.
 84 Д — аз.
 85 Д — аз.
 86 Д — Фӣ бурҳони қотен
 худуси олам ва қидами
 офаридагор (сарлавҳа
 баъди б. 220 омада);
 М — Филҳикмат вал-
 мавъиза.
 87 Т — райхонӣ.
 88 Д — ҷо, ки.
 89 Т — баъди б. 227, ин
 сарлавҳа омада; «Оғози
 бурҳон».
 90 Д — ту ҳеч.
 91 Д — хикматат.
 92 Д — васф зи.
 93 Д — варақи.
 94 Д — он.
 95 Д — б. 247 нест.
 96 Д — к-ин.
 97 М — хазонае.
 98 Т — бб. 268—270-ро дар
 хошия овардааст.
 99 М — к-ин.
 100 Д — бас.
 101 Д — бад; М — дар.
 102 Д — замин-ст.
 103 М — хоки.
 104 ДМ — масобаи.
 105 М — чу.
 106 Т — ин б. нест.
 107 ДМ — в-абре.
 108 Д — пӯянд.
 109 Д — равон чу гӯянд.
 110 М — гар дона замин ба
 хад.
 111 ДМ — з-он.
 112 Замир — тезпай.
 113 Д — Дар сабаби наз-
 ми китоб гӯяд; М — Дар
 сабаби назми китоб.

- 114 ДМ — мекард.
 115 ДМ — хучаста мекард.
 116 Д — дур дар даҳани.
 117 Д — иқбол.
 118 Д — каж.
 119 Д — куръа задам.
 120 Д — к-ахтар бигузашт.
 121 Д — чодуи ҷаҳониён.
 122 Д — аз Лайлии фикр.
 123 Д — шуд.
 124 ДМ — номаҳост.
 125 Д — не.
 126 М — бар осмон задӣ.
 127 М — сарбурзкуну.
 128 Д — бархезу.
 129 М — ҳамакунад.
 130 Д — чун шоҳи ҷаҳониён кунад ноз.
 131 Д — мо.
 132 М — ин.
 133 М — сӯхтану
 134 М — баҳонагоҳе.
 135 Д — гуфтану.
 136 ДМ — ман гуфтаму.
 137 ДМ — обод бар.
 138 ДМ — к-ороста.
 139 Д — ҳар кас.
 140 Д — 66. 344—410 нест,
 пеш аз б. 416 ин б. ома-
 да:

*Рав дар паи сирри роҳдида,
 Бистон ту зи ҷашми шоҳ
 дида.*

- 141 М — малик.
 142 Д — дар дуои ҳоқони
 аъзам.
 143 Т — ин б. нест.
 144 ДМ — Ахтисон.
 145 Д — фалак.
 146 Д — мӯхру.
 147 Д — з-он.
 148 Д — ром.
 149 Д — дар ҳар ҷӣ.

- 150 ДМ — атса зи.
 151 ДМ — қадду.
 152 М — ин.
 153 Д — ин б. нест.
 154 Д — ҷашма.
 155 Д — бо.
 156 Д — Рустам агарчи.
 157 М — кунад ба рӯзе ӯ.
 158 М — тақдир.
 159 Д — гардад.
 160 Д — шаҳ ӯст, ки з-ӯ.
 161 ДМ — нишотгоҳи.
 162 ДМ — бувад.
 163 Д — рӯзӣ кунӣ.
 164 Д — мисраъҳо пасопеш
 омада.
 165 Д — аз.
 166 Д — зи.
 167 Д — мумкинот.
 168 Д — монӣ.
 169 Т — машъала.
 170 ДМ — онон.
 171 Д — он.
 172 Д — бандад.
 173 Д — кашӣ.
 174 Д — 66. 528—529 нест.
 175 Д — он.
 176 Д — ин б. нест.
 177 Д — Супурдани Низомӣ
 фарзанди худ ба малик;
 М — Дар ситониши шоҳ-
 зода ва супориши фар-
 занди хеш.
 178 М — аҳду.
 179 ДМ — фарзанди шаҳ
 Ахтасон.
 180 ДМ — ҳафт кишвар.
 181 ДМ — чор гавҳар.
 182 ДМ — назари.
 183 Д — нури.
 184 ДМ — туй.
 185 ДМ — н-омад.
 186 Д — бар.

- 187 Д — расми.
 188 Д — з-ин.
 189* Д — афрохта.
 189 Д — Дар шикояти ҳоли хеш гӯяд; М — Дар гузориши ин назм ва қасди хосидон.
 190 Д — баъди б. 585 ин б. омада,
З-ин сӯ шунаву ба ёд мегир,
З-он сӯи дигар ба ёд мемир.
 191 ДМ — кашад.
 192 ДМ — нақиза.
 193 Д — з-ин.
 194 Д — талхгӯй.
 195 Д — ин б. нест.
 196 Д — фардам.
 197 ДМ — ин чӣ.
 198 Д — ин б. нест.
 199 Д — дуздидани.
 200 Д — гар.
 201 М — дуздафшараест.
 202 Д — бб. 608—609 пасопеш омада.
 203 Д — Ильёс.
 204 Д — гуле.
 205 Д — ин б. баъди сарлавҳа омадааст.
 206 Д — Дар узри ин; М — Гуфтор андар узри ин.
 207 Д — ба кажӣ ба.
 208 Д — ба тезгӯй; М — зи тезгӯй.
 209 М — новард.
 210 М — озурда.
 211 Д — Дар насихати фарзанди арчманд; М — Дар насихати фарзанди хеш фармояд.
 212 Д — болиғназар аз.
 213 Д — акнун.
 214 Д — фасона месиголӣ.
 215 Д — сару.

- 216 Д — к-ин.
 217 Д — ин мартаба гарчи бас.
 218 Д — мебош ба ақл.
 219 ДМ — абдон.
 220 ДМ — адъён.
 221 Д — он.
 222 Д — ин б. нест; Т — бб. 659—660 пасопеш омада.
 223 Д — назди.
 224 М — соҳибхабар.
 225 Д — то дониши он.
 226 Т — баъди ин б. сарлавҳа омадааст: «Дар хубии камгӯй».
 227 Д — он.
 228 Д — он; М — ин.
 229 Д — к-аз андаки.
 230 Т — сад хирмани.
 231 Д — з-он; М — аз он.
 232 Д — кавкаба.
 233 Д — баъди б. 674 ин б. омада:
З-он рӯй, ки офтоб аз нур
Ғаштаст ба ҳар диёр
машҳур.
 234 Д — Дар ҳасби ҳоли худ ва гузаштагон гӯяд; М — Дар сифати ҳоли хеш ва ёди гузаштагон.
 235 Д — диҳӣ.
 236 Д — Дар.
 237 Т — баъди ин б. сарлавҳа гузоштааст: «Ёд-оварӣ аз падар».
 238 Д — нисбати.
 239 М — аз Одам.
 240 Т — ин б. нест; хоҳам — бояд, ки «хуҳам» та-лаффуз карда шавад.
 241 ДМ — ӯ.

- 242 Т — баъди ин б. сарлавҳа омада: «Ёди модари худ раисаи курд».
- 243 ДМ — ранчи.
- 244 Д — пар.
- 245 Т — баъди б. 696 сарлавҳа: «Ёдоварӣ аз холи худ Хоҷаумар».
- 246 Т — баъди б. 701 сарлавҳа «Ёд аз ҳамдамони рафта ва ҳамдамӣ бо дигарон».
- 247 Д — бисозад.
- 248 Д — дар парда.
- 249 Д — баъди б. 712 ин сарлавҳа омада: «Фаромӯшӣ аз пайкару ҷисм».
- 250 ДМ — з-ӯ.
- 251 Т — к-ӯ.
- 252 Т — баъди б. 719 сарлавҳаро навиштааст: «Фаромӯшӣ сарафрозӣ».
- 253 Т — баъди б. 728 ин сарлавҳа омада: «Фаромӯшӣ аз умри рафта».
- 254 Д — гузашта.
- 255 Д — умр.
- 256 Д — ман хӯрда.
- 257 Т — баъди б. 737 ин сарлавҳаро оварда: «Ба тарки фурутанӣ аз афтодани гуфтан».
- 258 Д — ин б. нест. Баъди он сарлавҳа омада: «Ҳикоят»; Т — баъди б. 739 ин сарлавҳаро оварда: «Тамсил».
- 259 Д — раҳи.
- 260 ДМ — кардани.
- 261 Д — намезадӣ.
- 262 Д — аз.
- 263 Т — баъди б. 749 ин сарлавҳаро оварда: «Бе-

- додкаш набояд буд».
- 264 Д — нармдилон.
- 265 Д — б. 753, 754, 755, 756 ба тарзи 755, 756, 753 омадааст.
- 266 Т — баъди б. 759 ин сарлавҳаро оварда: «Ба тарки хидмати подшоҳон гуфтан».
- 267 М — бисотгоҳи.
- 268 ДМ — шуда.
- 269 Д — ки зи ғам наметавон.
- 270 Д — асари.
- 271 Т — баъди б. 766 ин сарлавҳаро оварда: «Ба ризку кори касон дастандозӣ набояд кард».
- 272 Д — з-он.
- 273 ДМ — нӯше.
- 274 ДТ — ганчи.
- 275 Т — баъди б. 774 ин сарлавҳаро оварда: «Хурсандӣ ва қаноат».
- 276 Д — навола; М — навола-т.
- 277 Д — нола; М — нола-т.
- 278 Д — в-ар.
- 279 М — шавадат.
- 280 М — кашӣ.
- 281 М — в-ар з-он ки чу санг тоб гирӣ.
- 282 М — гирӣ.
- 283 Д — ин.
- 284 Д — гар.
- 285 ДМ — наमत.
- 286 Д — ёрӣ деху.
- 287 Т — баъди б. 794 ин сарлавҳаро оварда: «Афтодагӣ ҷӯй то баланд шавӣ».
- 288 Д — ин б. баъди б. 795. омадааст.

- 289 Д — пираханӣ.
 290 Д — маяфган.
 291 ДМ — захм.
 292 Т — баъди б. 803 ин
 сарлавхаро овардааст:
*«Дар хилват ба сухансарой
 пардохтан»*
 293 Д — эй монда зи кор.
 294 Д — раҳмат.
 295 ДМ — бар хушк.
 296 ДМ — ҷамоза.
 297 Д — баъди б. 810 ин б.
 омада:
*Ҷоме зи шароби ишқ
 дарнӯш,
 Лайли дил овар андар
 оғӯш.*
 298 Д — донандаи.
 299 ДМ — ҳарчанд.
 300 Т — в-аз.
 301 Д — ҷустани дур.
 302 ДМ — ҷунон дирангӣ.
 303 Д — талабию чун; М —
 талабию он.
 304 ДМ — бурун.
 305 Д — пӯшидани он.
 306 ДМ — дурре, ки дар ӯ
 ниёз.
 307 Д — он.
 308 Д — ҷуз.
 309 Т — ин б. нест.
 310 Т — дилаш.
 311 ДМ — чун.
 312 Д — меруст.
 313 Д — аз.
 314 Д — авроди.
 315 ДМ — ҷони.
 316 Д — ин б. нест.
 317 Д — мохпайванд.
 318 Д — шуданд.
 319 Д — духтари.
 320 ДМ — омуда.
 321 ДМ — ҳўйхом.
 322 МТ — худ.
 323 ДМ — ӯ.
 324 Д — он.
 325 Т — ҳисоби.
 326 Д — лугати.
 327 Д — зи.
 328 Д — мақол; М — қитол.
 329 ДМ — бб. 889 ва 890
 пешуқафо омадааст.
 330 М — бар.
 331 Д — Ошиқии Лайлӣ ва
 Маҷнун.
 332 Д — з-он
 333 Д М — турунчу.
 334 ДМ — бб. 894 ва 895
 пасопеш омадааст.
 335 Д — ба.
 336 ДМ — хона кард.
 337 Д — в-ин.
 338 Т — ёре.
 339 ДТ — хабар.
 340 Т — хеш.
 341 Д — он парда зи рӯи
 кор бардошт.
 342 М — он.
 343 Д — кушуд.
 344 Д — маҳор.
 345 ДМ — ба дил.
 346 Д — даромад.
 347 ДМ — в-аз.
 348 Д — ба.
 349 ДМ — якдигарон.
 350 ДМ — бишудӣ.
 351 Д — меомаду.
 352 ДМ — дар.
 353 Д — чун шуд.
 354 Д — Дар ҳолати Маҷ-
 нун, ки бе Лайлӣ ҷи гу-
 на буд.
 355 ДМ — муҳаввасони.
 356 Д — возу нафир.
 357 Д — гоҳ мижа.
 358 М — омез.

- 359 Д — чй.
 360 М — ҷаҳон фурузад.
 361 М — бисӯзад.
 362 Д — бб. 969—974 нест.
 363 Д — гар.
 364 ДМ — ин б. пеш аз б.
 978 омадааст.
 365 ДД — бурқаъаш.
 366 ДМ — ӯ.
 367 Д — ҳама.
 368 М — бар.
 369 ДМ — ҳарф.
 370 Д — бб. 988—990 нест.
 371 Д — навҳа мекард.
 372 Д — мекард.
 373 ДМ — дар.
 374 Д — ин б. нест.
 375 Д — бар.
 376 Д — ӯ аз ин.
 377 Д — ӯ.
 378 Д — бар ин.
 379 Д — в-охир; М — пайки.
 380 Д — сарлавҳа баъди б.
 1017 чунин омада:
 «Хостгорӣ намудани па-
 дари Мачнун Лайлиро
 ва навмедии ӯ».
 381 М — шанге.
 382 М — баҳона.
 383 Д — нашнуд.
 384 Д — кон.
 385 Д — аз ӯ.
 386 ДМ — бар он.
 387 М — он.
 388 Д — ӯ.
 389 ДМ — в-он.
 390 ДМ — хар.
 391 ДМ — дағал.
 392 Д — ба он.
 393 Д — ин.
 394 Д — ғолиябӯю.
 395 М — кунӣ в-аро.
 396 Т — ин б. нест.

- 397 Д — Насихат кардани
 падар Мачнунро.
 398 Д — ниҳад.
 399 Д — бидарид.
 400 Д — давон.
 401 М — санге.
 402 ДМ — мурғ.
 403 ДМ — мисраъҳои ин б.
 пасопеш омада.
 404 М — Дар ман манигар,
 ки бутпарастам.
 405 М — гилпарастам; Т —
 бб. 1100—1101 нест.
 406 ДМ — чу дил.
 407 ДМ — куштани худ.
 408 Д — бар.
 409 ДМ — кашид.
 410 М — кунам.
 411 Д — ин байт пеш аз б.
 1114 омадааст.
 412 Д — чомакунӣ; М — чо-
 мадорӣ.
 413 Д — ба
 414 ДМ — хинду, на ки.
 415 ДМ — даст.
 416 Т — ба гурсна ниҳад.
 417 ДМ — зи.
 418 Д — к-ӯ даст ба як за-
 над зи озарм.
 419 Д — барг; М — шох.
 420 ДМ — барг.
 421 ДМ — ғамзада.
 422 ДМ — гуноҳ.
 423 ДМ — к-озарм.
 424 ДМ — раҳмат.
 425 ДМ — низ тарсам.
 426 Д — чун; М — пур.
 427 ДМ — дарояд.
 428 ДМ — даромад.
 429 Д — зиёрати; М — ин
 калима нест.
 430 ДМ — чу.
 431 Д — бар.

- 432 ДМ — ин б. нест.
 433 Д — бад-он.
 434 ДМ — озод.
 435 ДМ — ин калима нест.
 436 М — ӯ дарафзой.
 437 Д — ба фидои хол.
 438 Д — ин.
 439 Д — шефтадил.
 440 ДМ — билсаст.
 441 Д — сарлавҳа баъди б.
 1222 омадааст.
 442 ДМ — бадаш.
 443 Д — ёвагӯён.
 444 ДМ — хеши.
 445 Д — ҳалқа.
 446 М — дар.
 447 Т — ин б. нест.
 448 Д — к-он.
 449 Д — зинҳор бидеҳ ту;
 М — чун буз бинамой.
 450 Д — ин роз зи чои.
 451 ДМ — ин.
 452 Д — дар.
 453 ДМ — ачал.
 454 ДМ — ин б. нест.
 455 Д — не, не.
 456 М — на чинси.
 457 М — одати.
 458 Д — тихӣ.
 459 Д — он.
 460 ДМ — пае.
 461 М — хеш бас.
 462 ДМ — бекофия хаст.
 463 ДМ — харобан.
 464 Д — хоҳам зи худо.
 465 Т — сӯз.
 466 Д — набинадам.
 467 Д — сарлавҳа баъди б.
 1286 ин тавр аст: «На-
 сихат кардани падар
 Мачнунро ва ба хона
 бурдан».
 468 Д — дарид; М — расид.

- 469 Д — ин б. нест.
 470 М — нагаштат.
 471 ДМ — хӯрдам.
 472 Д — ин б. нест.
 473 Д — на к-аз ӯ.
 474 Д — сафед.
 475 М — фирӯза.
 476 Д — зарраҳон.
 477 М — нагуянд.
 478 М — начуянд.
 479 Д — бб. 1317 — 1329
 нест.
 480 ДМ — сон.
 481 М — сӯзид чунин.
 482 Т — ин байтро дар хо-
 шия овардааст.
 483 ДМ — чунин.
 484 Т — ин байтро дар хо-
 шия оварда.
 485 Д — ин б. дар байни
 бб. 1348 ва 1349 ома-
 дааст.
 486 М — диле.
 487 Т — ин байтро дар хо-
 шия овардааст.
 488 Д — сарлавҳа нест.
 489 ДМ — бад-он.
 490 М — чӣ донӣ.
 491 Д — ба ғаму.
 492 Д — зистане.
 493 Т — ин байтро дар хо-
 шия овардааст.
 494 ДМ — он беҳ, ки сазои.
 495 Д — ҳайрон.
 496 ДМ — зи.
 497 ДМ — зи.
 498 Д — ба ду нову.
 499 ДМ — ғунна.
 500 Д — сифати холи Лай
 лӣ дар ишқи Мачнун
 М — гуфтор андар ах
 воли Лайлӣ.

501 Д — дар байни 66. 1393
 ва 1394 ин б. омада;
Шамшоди хиромӣ ӯ чу тӯбӣ
Гулзори нишоту моҳи тӯбӣ.
 502 М — пироядеҳи.
 503 Д — ангушткашӣ.
 504 ДМ — нофадорааш.
 505 Д — аз рух гулу.
 506 Д — ин б. нест.
 507 Д — рост.
 508 Д — чу.
 509 МТ — кашида.
 510 Д — мурғи паршикаста.
 511 М — аз.
 512 ДМ — ҳариф.
 513 Д — бар.
 514 ДМ — 66. 1425 ва 1426
 пасопеш омадаанд.
 515 ДМ — баромехт.
 516 Д — зи.
 517 Д — дигар.
 518 Д — дар.
 519 Д — байтаки худ.
 520 ДМ — аз.
 521 ДМ — ҳаёл.
 522 М — Дар сифати баҳор
 ва рафтани Лайлӣ ба
 тамошони нахлистон.
 523 Д — афтода.
 524 ДМ — фиганда.
 525 М — зулф.
 526 ДМ — 66. 1462 ва 1473
 пасопеш омадаанд.
 527 Д — бичаст.
 528 ДМ — ба тарс.
 529 Д — надида.
 530 Д — барғи гул.
 531 ДМ — набизи.
 532 Д — сафедкорӣ.
 533 Д — сурхи.
 534 ДМ — не, не.
 535 М — сухан.
 536 М — сурхгулу.

537 Д — сарвбун.
 538 ДМ — бор аз дилаш
 уфтода.
 539 Д — ба он.
 540 ДМ — ҳамхирқан наҳл
 нахли.
 541 Д — бар он.
 542 ДМ — ӯ сабзаву сабза.
 543 Д — сабза.
 544 ДМ — дар.
 545 Д — бари.
 546 ДМ — ин б. нест.
 547 ДМ — эй.
 548 Д — ситонӣ.
 549 Д — рохгузар.
 550 ДМ — меғуфт.
 551 ДМ — ҳуччат.
 552 ДМ — ба.
 553 М — яке дар ӯ.
 554 Д — хостгорӣ.
 555 Т — нишоти.
 556 Д — сабза.
 557 Д — соҳиби молу.
 558 Д — ин б. нест.
 559 Т — ватанға.
 560 Д — қисса.
 561 Т — 66. 1552 ва 1553
 пасопеш омадаанд.
 562 Д — хостгорӣ.
 563 Д — з-уштургала.
 564 ДМ — Ошно шудани
 Навфал бо Мачнун; Д
 — сарлавҳа баъди б.
 1574 омадааст.
 565 Д — парда дар.
 566 М — дафтари.
 567 Д — гӯре.
 568 ДМ — ӯ.
 569 Д — меҳнатзадаву.
 570 Т — ин байтро дар хо-
 шия овардааст.
 571 Д — девона шуда чу-
 нон ки.

- 572 ДМ — бар ӯ.
 573 ДМ — ин б. дар байни
 66. 1595 ва 1596 ома-
 дааст.
 574 Т — ин б. нест.
 575 ДМ — ўро бинавохт.
 576 ДМ — 66. 1604 ва 1605
 пасопеш омадаанд.
 577 Д — дех.
 578 ДМ — ба.
 579 Д — дар.
 580 ДМ — б. 1610 баъди ин
 б. омадааст.
 581 ДМ — гар з-он ки.
 582 Д — сафедсимӣ.
 583 Д — аз дастрасӣ. М. —
 он дастгаҳе.
 584 Т — ин.
 585 Д — ин б. нест.
 586 ДМ — сару.
 587 Д — нафиру.
 588 Д — наёбам.
 589 Д — к-ин.
 590 Д — гузорӣ аз.
 591 Д — кардаи худ.
 592 ДМ — барбаст.
 593 ДМ — ин б. нест.
 594 Д — хаёли.
 595 ДМ — менамуданд.
 596 ДМ — дарднокам.
 597 Д — намекуни.
 598 Д — ахд.
 599 Д — 66. 1673 ва 1674
 нест.
 600 Д — бемор.
 601 Д — масофи.
 602 Д — зи.
 603 ДМ — сиёҳ шикорчиён.
 604 ДМ — ин б. нест.
 605 М — кард.
 606 Д — забона баркард.
 607 Д — чу чом.
 608 ДМ — дар.

- 609 Д — саднишона.
 610 Т — 66. 1711 ва 1712-ро
 дар хошия навиштааст.
 611 Д — сафед.
 612 ДМ — ошиқон.
 613 М — бо.
 614 Д — бо.
 615 Д — 66. 1720 ва 1721
 пасопеш омадаанд.
 616 ДМ — пуштикуни.
 617 Д — з-ин.
 618 Д — ба дуо язак.
 619 ДМ — ашкбораш.
 620 Д — карда зи пай ту.
 621 Д — хасми худат.
 622 Т — 66. 1735 — 1737-ро
 дар хошия оварда.
 623 ДМ — чун гузорад.
 624 М — ҳолат.
 625 Т — 66. 1742 ва 1743-ро
 дар хошия овардааст.
 626 Д — тарид.
 627 М — з-он.
 628 Д — зангии.
 629 Д — сафедадам.
 630 М — бебок.
 631 Д — дид.
 632 Д — чу.
 633 Д — кунад.
 634 Д — маро.
 635 Д — гар тунги.
 636 Д — сухан миёнчи овоз.
 637 Д — рамида чуфт аз.
 638 Д — кашидану.
 639 ДМ — аз.
 640 Д — раҳи.
 641 Т — 66. 1779 — 1882-ро
 дар хошия овардааст.
 642 М — в-аз теги буранда
 худ.
 643 Д — ноқа; ӣ — това.
 644 Д — сипоҳи.

- 645 Т — ин байтро дар хо-
шия оварда.
646 М — бинандан ӯ.
647 ДМ — офоқ.
648 Д — бари.
649 Д — ӯ.
650 ДМ — рахту.
651 ДМ — кашида.
652 Т — ин байтро дар хо-
шия овардааст.
653 Т — ин байтро дар хо-
шия оварда.
654 М — салоҳ.
655 Т — ин байтро дар хо-
шия оварда.
656 М — к-аз пай ту чунин.
657 Д — 66. 1808 — 1828
нест.
658 ДМ — ӯро.
659 Т — ин байтро дар хо-
шия овардааст.
660 М — ин байтро дар хо-
шия овардааст.
661 М — гарна.
662 Д — аз номи.
663 Д — хӯрадаш; М — ки
хӯрад.
664 ДМ — мо.
665 ДМ — сипоҳем.
666 ДМ — хоҳем.
667 Т — ин байтро дар хо-
шия оварда.
668 Д — чунон.
669 Д — худ.
670 Д — шамшер.
671 М — кор.
672 Т — ин ду байтро дар
хошия овардааст.
673 М — он.
674 Д — ташна.
675 Т — 66. 1887 — 1891-ро
дар хошия овардааст.
676 М — ин б. нест.

- 677 Д — баъди б. 1897 ин
ду б. омада:
*З-он ҷо ки навиди васл
доданд,
Бар вай дари сад ҷафо
кушоданд.
Қу васлу чи васл, балки
ҳичрон
З-он васл басест беҳтар
осон.*
678 Д — Бозхаридани Маҷ-
нун охуро аз доми сай-
ёд; М — Раҳонидани
Маҷнун охувонро аз
доми сайёд.
679 Д — заmine.
680 ДМ — бад-он.
681 ДМ — дид.
682 ДМ — навишта.
683 Д — боди.
684 Д — фӯлод.
685 Д — бар.
686 Д — тоб.
687 ДМ — бар он.
688 М — даҳон.
689 Д — набудиям.
690 Д — баъди б. 1927 ин
ду б. афзуда шудаанд:
*Беҳ з-ин сайде карам
намой,
Донам ба яқин, ки
раҳнамой.
Ман нақд ба насъя кай
фурӯшам?
Чун соҳиби чашму ақлу
ҳушам.*
691 ДМ — хештан.
692 Д — ин б. нест.
693 М — ин б. нест.
694 Д — дӯст.
695 Д — камари нигор.
696 М — ин б. нест.
697 Д — сарлавҳа нест; М

- Рахонидани Мачнун
гавазиро аз доми сайёд.
- 698 Т — ин б. нест.
699 ДМ — бад-он.
700 Д — в-аз.
701 Д — ҳар кӣ.
702 Д — сайёд, ки.
703 Д — мо.
704 Д — бад-он.
705 Д — бархост.
706 ДМ — салоҳу.
707 Д — сайди.
708 Д — сар то кафалаш ба
мехр хорид.
709 Т — ин байтро дар хо-
шия овардааст.
710 Д — ин б. нест.
711 Д — аҳволи дилам.
712 М — нахоҳӣ.
713 Д — ту дур зи ман,
ман аз ту ҳам дур.
714 ДМ — чинс.
715 ДМ — басарфурӯшон.
716 М — хитоби.
717 М — ончунон.
718 Д — ба рӯй.
719 Д — тафсида.
720 Д — чуз ишқ.
721 Д — сабзи ҳамчу.
722 Д — буд зебо.
723 ДМ — шабаҳе.
724 ДМ — ин б. нест.
725 Д — парӣ; М — равӣ,
726 ДМ — ин б. нест.
727 Д — кишт бимонд хуш-
ку.
728 Д — ӯ.
729 ДМ — сухан.
730 Т — дар.
731 Д — сарлавҳа баъди б.
2045 омада.
732 Д — бурун.
733 Д — баъди б. 2044 ин

- б. илова шудааст:
Боз аз нафасе, ки сар
баровард,
Оҳе дигар аз ҷигар
баровард.
- 734 Д — фақир.
735 Д — алафа зи баҳри.
736 Д — фақир.
737 Д — ҳиссаи.
738 ДМ — ӯ.
739 Д — ҳалқа ба ҳалқа.
740 Т — бб. 2066—2068-ро
дар хошия овардааст.
741 ДМ — сарв.
742 Д — зи.
743 ДМ — хитта.
744 Д — захр.
745 Д — баъди б. 2084 ин.
б. илова шудааст:
Бахшидани ҷурм кор
бошад,
Чуз хулқ в-агарам, ки ор
бошад.
- 746 Д — ба.
747 ДМ — бояд.
748 М — низ.
749 Д — ҷафое.
750 ДМ — сар з-андӯху
дард.
751 Д — беҳ то ба; М —
беҳ гар ба.
752 ДМ — ки.
753 ДМ — ӯро.
754 Д — арӯсии Лайлӣ бо
Ибни Салом.
755 Т — ин байтро дар хо-
шия овардааст.
756 Т — ин байтро дар хо-
шия овардааст.
757 ДМ — бад-он.
М — мижа сиришки.
759 Т — бб. 2122 ва 2123-ро
дар хошия оварда.

760 Т — саллаи.
 761 ДМ — дар.
 762 ДМ — руяш.
 763 Д — дар.
 764 Д — хостгорон.
 765 ДМ — вази.
 766 ДМ — нишаста.
 767 Т — ин ду калима нест.
 768 Д — ин б. нест.
 769 М — халқ.
 770 ДМ — мӯъчиза.
 771 ДМ — шуду он.
 772 Д — соҳибхунару.
 773 Д — дур.
 774 Д — сухан дар ин.
 775 Д — зи.
 776 ДМ — бисоти.
 777 Д — суруду.
 778 Д — гашт.
 779 ДМ — бувадаш.
 780 ДМ — ҷахон.
 781 ДМ — сарлавҳа нест.
 782 Д — пурарғувон; М — бар арғувон.
 783 ДМ — гар.
 784 Д — в-аз сӯи дигар.
 785 ДМ — шамъи.
 786 ДМ — дар.
 787 Д — бб. 2206 — 2207 нест.
 788 ДМ — хабар ёфтани.
 789 Д — меҳри; М — маҳди.
 790 ДМ — тундморе.
 791 Д — ӯ.
 792 Д — ба вай.
 793 Д — шавҳари.
 794 Д — бар.
 795 М — ҳама рӯз.
 796 ДМ — туро дигар.
 797 М — дар.
 798 Д — бб. 2241 — 2242 нест.
 799 Д — балон.

800 М — бар ӯ накӯшад.
 801 Д — баъди б. 2248 ин б. омада:
*Зан ҷуз ба ризои худ напӯяд,
 Зан рост нагӯяд, он чӣ гӯяд.*
 802 ДМ — сияхрӯз.
 803 ДМ — чигарсӯз.
 804 ДМ — сар.
 805 Д — мурғи бепар афтод; М — саръие дар-афтод.
 806 Д — сухани.
 807 М — бикун, он.
 808 ДМ — ёди.
 809 Д — дар ин.
 810 Д — бад-ин.
 811 Д — сомони дигар.
 812 М — в-аз.
 813 Д — ҷуз орзӯи лиқои ёраш; баъди б. 2269 ин б. илова шудааст:
*Бесомонист айни сомон,
 Ё раб, ки мабод кас парешон.*
 814 ДМ — кашид ин.
 815 ДМ — ёр.
 816 Д — ин б. нест.
 817 ДМ — дӯстдори.
 818 М — дигар касе.
 819 ДМ — бар.
 820 ДМ — ин б. нест.
 821 Д — кунему сад.
 822 Д — нек мешуморанд.
 823 Д — агар биранҷам.
 824 М — туро, ки.
 825 ДМ — рӯе ки чунин ҷа-мол дорад.
 826 ДМ — дорад.
 827 М — дахон.
 828 Д — сафед.
 829 Д — шохи бед.

- 830 Д — баъди б. 2330 ин
б. илова шуда:
*Аз сабр марост роҳате
хуш,
Бесабрию ҳам ҷароҳате
хуш.*
- 831 М — фарзанд; Д — раф-
тани падар ба дидани
Мачнун.
- 832 Д — бб. 2335 ва 2336
пасопеш омадаанд.
- 833 Д — яке-ду.
- 834 Д — ошуфта.
- 835 Д — диду.
- 836 Д — овора аз ин.
- 837 ДМ — зи мағзу.
- 838 Д — ҷигараш.
- 839 Д — эй ман раҳии ту-
ву ту шохӣ.
- 840 Д — ҷӯён.
- 841 Д — падар фитоду.
- 842 М — бар ону он бар ин.
- 843 Д — дарандохт.
- 844 М — шахс.
- 845 ДМ — варо.
- 846 Д — ҷӣ ҷой; М — на
ҷой.
- 847 Д — чунон.
- 848 М — аз.
- 849 ДМ — кун.
- 850 Д — ҷои нарасиданӣ.
- 851 Д — дами.
- 852 Д — к-охир; М — кори.
- 853 ДМ — нуктаи.
- 854 Д — бар.
- 855 ДМ — кардаи.
- 856 Д — биншину.
- 857 ДМ — барсанҷ.
- 858 Т — хеш.
- 859 ДМ — оромғает.
- 860 Д — поёну раҳест.
- 861 Д — бб. 2408 ва 2409
нест.

- 862 Д — зи ман инон.
- 863 Д — бо.
- 864 Д — то.
- 865 Т — бб. 2421—2425-ро
дар хошия овардааст.
- 866 ДМ — чу.
- 867 ДМ — ин б. нест.
- 868 Т — по дар кашаду.
- 869 Т — бб. 2434—2437-ро
дар хошия оварда.
- 870 Д — мо.
- 871 ДМ — фаромӯшӣ.
- 872 Д — в-ар.
- 873 Д — падарию.
- 874 Д — огоҳ.
- 875 Д — ман чун зи наво-
лаи.
- 876 ДМ — чу.
- 877 ДМ — дӯстон.
- 878 М — бинех бар ӯ.
- 879 Д — к-аз марг салоҳи
хештан хост.
- 880 ДМ — шаби.
- 881 ДМ — дилам.
- 882 Д — пеш аз б. 2472 ин
б. омада:
*Дар гарданам ор даст
як бор,
Хуни ману гардани ту
зинҳор.*
- 883 Д — ин б. нест.
- 884 М — бб. 2479 ва 2480
нест.
- 885 Д — ҷойҳои бб. 2479 ва
ва 2482 иваз шудааст;
М — бб. 2481 ва 2482
пасопеш омадаанд.
- 886 ДМ — канори.
- 887 Д — ӯ дар ин.
- 888 Т — бб. 2496 — 2498-ро
дар хошия овардааст.
- 889 Т — ин байтро дар хо-
шия овардааст.

- 890 Т — 66. 2509, 2511 —
2513-ро дар хошия овардааст.
- 891 Д — в-онон.
- 892 Д — чони.
- 893 Д — 66. 2521 ва 2522
пасопеш омада.
- 984 Т — 66. 2523 — 2533-ро
дар хошия овардааст.
Аммо он б. 2425-ро на-
дорад.
- 895 М — вафоти.
- 896 Д — ин боб нест.
- 897 М — зи.
- 698 М — бар турбати ӯ фи-
тод.
- 899 М — саркӯбаи.
- 900 Т — ин байтро дар хо-
шия овардааст.
- 901 М — рафтаву.
- 902 М — асар.
- 903 М — бар ин.
- 904 М — панди ту.
- 905 М — сухан.
- 906 Т — 66. 2593—2598-ро
дар хошия овардааст.
- 907 Д — ин боб нест; М —
Сифати ҳоли Мачнун бо
дадагон.
- 908 М — диҳад.
- 909 М — нишон.
- 910 М — чумлаи.
- 911 М — вахшиён ба.
- 912 М — хилқати.
- 913 М — валеқ.
- 914 М — дар.
- 915 М — мешуду.
- 916 М — эшон.
- 917 М — дар хобгоҳе, ки ӯ
бихуфтӣ.
- 918 М — зераш чу паланг.
- 919 М — миён.

- 920 М — к-аз вахшатиён ба
вахш мераст.
- 921 Т — 66. 2645 — 2649-ро
дар хошия овардааст.
- 922 М — рӯза ба назри.
- 923 М — бурдаш.
- 924 М — шумурдаш.
- 925 Д — ин боб нест.
- 926 М — девонавашу.
- 927 М — аз ӯ.
- 928 М — пеши.
- 929 Д — Дар сифати шаби
Мачнун ва мунозира бо
ситорагон; М — Сифати
шаб ва ниёиши Мачнун бо
ҳақ.
- 930 Т — рӯ.
- 931 ДМ — бинмуд.
- 932 ДМ — б. 2715 баъди б.
2720 омадааст.
- 933 М — алоқаангез.
- 934 Д — ин б. нест.
- 935 Д — 66. 2736 ва 2737
нест.
- 936 М — харф.
- 937 М — шаш курс зи.
- 938 М — нишоти панҷшам-
шер.
- 939 М — ин б. пеш аз б.
2740 омадааст.
- 940 ДМ — ғариб.
- 941 Д — ин б. нест.
- 942 ДМ — ин б. баъди б.
2761 омадааст.
- 943 ДМ — ин б. пеш аз б.
2762 омадааст; ДТ —
баъди ин б. сарлавҳа
омадааст: «Ниёиши
Мачнун бо Зӯхра».
- 944 Д — в-эй.
- 945 Д — унси ҳама; М —
хушнафаси.

- 946 Т — баъди ин б. сарлавҳа омада: «Ниёиши Мачнун бо Муштарӣ».
- 947 М — раҳе.
- 948 М — гар.
- 949 Т — сарлавҳа: «Ниёиши Мачнун ба даргоҳи Яздон».
- 950 Т — 66. 2782 ва 2783 нест.
- 951 Д — чуз бар дари ту мабод роҳам.
- 952 Д — мақсуди дили ниёзмандон.
- 953 Д — бандагон-т.
- 954 Д — в-эй.
- 955 Д — чиҳати.
- 956 М — эй.
- 957 ДМ — очизу.
- 958 Д — сӯи.
- 959 Д — нишоту.
- 960 Д — тар.
- 961 М — пайғоми.
- 962 Д — аз пардаи дашти нилгунсанг.
- 963 М — аз.
- 964 Д — сипоҳ.
- 965 ДМ — гар з-он ки ҳамон.
- 966 Д — газофкорӣ.
- 967 Д — лутфу.
- 968 Т — ин калима нест.
- 969 Д — сухани.
- 970 ДМ — варна сари.
- 971 Д — тавсани толеъат.
- 972 ДМ — бар роҳ.
- 973 Д — моҳе не, чӣ, М — моҳе на, чу.
- 974 М — пурбор (?!)
- 975 М — қадде.
- 976 Д — омада буду.
- 977 Д — баъди б. 2851 ин байтро илова карда:

*Хизр аз лаби чашма
гашта сероб,
Искандари ташна монда
дар хоб.*

- Т — 66. 2850, 2851 ва байти иловагии нусхаи «Д»-ро дар ҳошия овардааст.
- 978 ДМ — мерехт.
- 979 Д — бад-он.
- 980 ДМ — валек.
- 981 ДМ — аз.
- 982 Д — ба ду лаб гирифта; М — чу ба лаб гирифта.
- 983 Д — ғариқи.
- 984 Д — зи.
- 985 Д — аз он.
- 986 Д — ман чун.
- 987 ДМ — дилшудай.
- 988 ДМ — марсияи.
- 989 Д — чалолат.
- 990 М — бад-он.
- 991 Д — он.
- 992 М — он.
- 993 М — гуфт в-аз.
- 994 ДМ — бинмуд.
- 995 Д — дидам, ки.
- 996 Д — бўсиду.
- 997 Д — расидани.
- 998 Д — сарлавҳа баъди б. 2907 омадааст; М — Хондани Мачнун номаи Лайлиро.
- 999 Д — 2911 ба сафедия.
- 1000 Д — 66. 2909, 2910 ва 2911 ба тарзи 2911, 2909 ва 2910 омадааст.
- 1001 Д — нури.
- 1002 ДМ — безаволӣ.
- 1003 Д — чон дод ба мову бас.
- 1004 М — хазона.
- 1005 ДМ — хеш.

- 1006 Д — ҳокро.
 1007 ДМ — ин б. нест.
 1008 ДМ — ба ҷои бб. 2925
 ва 2926 ин б. омадааст:

*Эй дил ба вафои ман
 супурда,
 Ман сар зи вафои ту
 набурда.*

- 1009 ДМ — ман хостаме.
 1010 Т — ин байтро дар хо-
 шия овардааст.
 1011 Д — зистанам; М — сон
 ки азиям.
 1012 ДМ — нагирад.
 1013 ДМ — бимирад.
 1014 Т — ин байтро дар хо-
 шия оварда.
 1015 ДМ — гарде.
 1016 Д — дӯстдорӣ.
 1017 Д — дилат чу.
 1018 М — ҳар.
 1019 Д — ин.
 1020 Д — бифган.
 1021 Т — бб. 2953—2957-ро
 дар хошия овардааст.
 1022 Т — бб. 2960 ва 2961-ро
 дар хошия овардааст.
 1023 Д — чигар.
 1024 Д — охир.
 1025 Д — мағз; М — писта.
 1026 ДМ — он.
 1027 Д — асбоби.
 1028 Д — вон.
 1029 ДМ — ки.
 1030 ДМ — бичакиду.
 1031 Д — сарлавҳа нест; М
 — Хондани Лайли но-
 маи Мачнунро.

- 1032 Д — кас ба ҷонффуруше
 1033 Д — ин б. нест.
 1034 ДМ — каш.
 1035 Т — дурди ману.
 1036 ДМ — дарднокам.

- 1037 М — кори.

- 1038 Д — ин б. нест.

- 1039 Т — ин байтро дар хо-
 шия овардааст.

- 1040 Д — хасме.

- 1041 М — салоҳи.

- 1042 Т — бб. 3008 ва 3009-
 ро дар хошия оварда-
 аст.

- 1043 Д — ғулом.

- 1044 ДМ — ин б. нест.

- 1045 М — ба.

- 1046 Т — бб. 3019 — 3024-ро
 дар хошия овардааст.

- 1047 Т — ин байтро дар хо-
 шия навиштааст.

- 1048 Д — ин б. нест.

- 1049 Д — ин б. нест.

- 1050 ДМ — ғами ту дар.

- 1051 ДМ — меҳр.

- 1052 ДМ — нафасе.

- 1053 Д — дилу ҷон.

- 1054 М — ба.

- 1055 Д — бб. 3045 ва 3046
 нест.

- 1056 Д — бе неши мағас кам
 анғубин аст.

- 1057 Д — рӯзе бином; М —
 гӯй бином.

- 1058 М — ҳамнишемани; Т —
 бар нишемани.

- 1059 Т — бб. 3052 ва 3053-ро
 дар хошия овардааст.

- 1060 Д — мангар.

- 1061 М — ин б. нест ва ба
 ҷои ин б. ин ду б.ома-
 да:

*Ишқ аст на кори бозӣ,
 оре*

*Холӣ наям аз ҷунин
 шуморе,*

*Нолам, зи ғами ту ҷун
 нанолам*

- Мачнун аз вафоти
модари худ.
1103 Д — фуру.
1104 ДМ — бар.
1105 Д — зорй.
1106 Д — бад-ин.
1107 Д — бар.
1108 М — устоданд.
1109 ДМ — руду.
1110 ДМ — сараш.
1111 Д — на агар; М — бу-
вад ар.
1112 ДМ — барг аз ту ба
марг.
1113 ДМ — алафест.
1114 ДМ — илми.
1115 ДМ — хама.
1116 Д — ин б. пеш аз б.
3252 омадааст.
1117 Д — чу туге; М — худро.
1118 М — ин байтро баъди
б. 3264 овардааст.
1119 Т — бб. 3261 ва 3262-
ро дар хошия оварда-
аст.
1120 Д — бе суд, М — бе соз.
1121 Д — Нишастани Маҷ-
нун ба хузури Лайлӣ;
М — Пайғом фиристо-
дани Лайлӣ ба Мачнун.
1122 ДМ — ғами.
1123 М — гирехбанд.
1124 Д — фалон.
1125 Д — вахшномез.
1126 ДМ — ин б. нест.
1127 ДМ — назар.
1128 М — наем.
1129 М — фаркест.
1130 Д — к-ӯ.
1131 Д — мекунад ох; М —
мезанад ох.
1132 Д — ман низ фитода
дар бунӣ чоҳ.

- 1133 Д — пеш; М — пир.
1134 ДМ — ахвол.
1135 Д — хорис.
1136 ДМ — ки.
1137 Т — ин байтро дар хо-
шия овардааст.
1138 Т — ин байтро дар хо-
шия овардааст.
1139 Д — оташангез.
1140 ДМ — в-он.
1141 Т — бб. 3335—3336-ро
дар хошия навиштааст.
Ин ду байт бояд илхо-
қӣ бошанд, чунки шав-
хари Лайлӣ аллакай
мурда буд.
1142 Д — лабони.
1143 М — мисраъҳои ин байт
пасопеш омадаанд.
1144 ДМ — бари.
1145 М — фоста.
1146 Т — бб. 3347 — 3354-ро
дар хошия навиштааст.
1147 Д — гуфтани.
1148 ДМ — дар хузури.
1149 ДМ — кий, ки.
1150 М — хазофурӯшем.
1151 ДМ — ин б. нест.
1152 ДМ — бемӯҳраи.
1153 ДМ — бб. 3366 — 3367
нест.
1154 Т — бб. 3368 — 3370-ро
дар хошия овардааст.
1155 Д — рама; М — гала.
1156 М — мутеъу романд.
1157 ДМ — ба сад.
1158 М — монд.
1159 Т — бб. 3398 — 3401-ро
дар хошия овардааст.
1160 Т — ин б.-ро дар хо-
шия овардааст.
1161 ДМ — бб. 3409 ва 3410

- ба тарзи 3410 ва 3409
омадааст.
- 1162 М — кашам.
- 1163 М — мутаарризе.
- 1164 М — басет.
- 1165 Т — 66. 3425—3436-ро
дар хошия овардааст.
- 1166 ДМ — корест.
- 1167 М — харомрӯзӣ.
- 1168 Т — 3427 ва 3443-ро
дар хошия овардааст.
- 1169 Т — 66. 3445 — 3457-ро
дар хошия овардааст.
- 1170 Д — Омадани Саломи
Бағдодӣ пеши Мачнун;
М — Омадани Саломи
Бағдодӣ ба дидани
Мачнун.
- 1171 ДМ — дар оташи ишқ
дуд паймой.
- 1172 М — бар ӯ.
- 1173 ДМ — шеърхон.
- 1174 ДМ — нашиди.
- 1175 ДМ — назми.
- 1176 Д — чой.
- 1177 Д — дилорой.
- 1178 ДМ — бигзошт.
- 1179 Д — кашанд; М — ни-
ханд.
- 1180 Т — ин б. дар хошия
оварда шудааст.
- 1181 Т — ин байтро дар хо-
шия навиштааст.
- 1182 Д — к-осуда.
- 1183 ДМ — сарлавҳа нест.
- 1184 Д — бидид.
- 1185 Д — баъди б. 3499 ин б.
омада:
- Хоҳам, ки бад-ин дарандае*
чанд
Аз кандаи хеш бардарам
канд.
- 1186 М — бар.

- 1187 Т — ин б.-ро дар хо-
шия овардааст.
- 1188 Т — ин б.-ро дар хо-
шия овардааст.
- 1189 Д — хок.
- 1190 Т — 66. 3507 ва 3508-
ро дар хошия навишта-
аст.
- 1191 Т — 66. 3510 — 3512-ро
дар хошия овардааст.
- 1192 М — раҳин ту.
- 1193 Д — ин байт нест.
- 1194 Д — ин б. нест.
- 1195 Д — фарах.
- 1196 Д — ин б. нест.
- 1197 ДМ — киро.
- 1198 Т — 66. 3553—3558-ро
дар хошия овардааст.
- 1199 ДМ — хато.
- 1200 Т — 66. 3562 ва 3563-
ро дар хошия навишта-
аст.
- 1201 М — зи.
- 1202 ДМ — мағзи.
- 1203 Нигаред ба «Порчаҳои
илҳокӣ».
- 1204 М — варақе.
- 1205 ДМ — ин.
- 1206 ДМ — 66. 3590 ва 3591
пасопеш омадаанд.
- 1207 ДМ — биуфтодӣ.
- 1208 Д — чархи.
- 1209 Д — афтода.
- 1210 Д — ранчи ӯ мебурд.
- 1211 Д — ин б. нест.
- 1212 Д — шуда.
- 1213 Т — ин б. дар хошия
навишта шудааст.
- 1214 Д — захме.
- 1215 Д — шикаст аз; М —
шикаста шуд.
- 1216 Д — ин б. нест.
- 1217 М — пур зи бод-бар.

- 1218 М — нарафта.
 1219 М — дом.
 1220 Д — хумраи нӯх.
 1221 Т — 66. 3632 — 3637-ро
 дар хошия навиштааст.
 1222 М — нола.
 1223 М — моли.
 1224 Т — 66. 3642 ва 3643-
 ро дар хошия чой дода-
 аст.
 1225 Д — расми.
 1226 Д — ин б. нест; ба қис-
 мати «Порчаҳои илхо-
 қӣ» муроҷиат кунед.
 1227 ДМ — Вафоти Лайлӣ.
 1228 Д — лек.
 1229 М — хун.
 1230 М — ғарқа мегурезанд.
 1231 Т — 66. 3664 ва 3665
 дар хошия ӯмада.
 1232 МТ — тихӣ.
 1233 Т — 66. 3673 — 3674-ро
 дар хошия навиштааст.
 1234 Т — 66. 3684 — 3685-ро
 дар хошия овардааст.
 1235 Д — ин б. нест.
 1236 Д — нисори.
 1237 Д — аз баҳри; М — аз
 меҳри.
 1238 ДМ — туру ба тӯша.
 1239 Ба қисмати «Порчаҳои
 илхоқӣ» нигаред.
 1240 Д — оҳанги.
 1241 Д — талабиду боз; М —
 талабид, лек.
 1242 М — гуфти.
 1243 Д — сафед.
 1244 ДМ — сар мезаду.
 1245 Д — аз.
 1246 Д — 66. 3728 — 3730
 нест.
 1247 Ба қисмати «Порчаҳои
 илхоқӣ» нигаред.

- 1248 Т — 66. 3736 — 3747-ро
 дар хошия навиштааст.
 1249 Д — Хабар кардани
 Зайд Мачнунро аз ва-
 фоти Лайлӣ; М — Ха-
 бар ёфтани Мачнун аз
 вафоти Лайлӣ.
 1250 Д — саҳфа.
 1251 ДМ — навишт.
 1252 Д — воқеаи.
 1253 ДМ — Зайди.
 1254 Т — ин байтро дар хо-
 шия навиштааст.
 1255 Д — чун абри баҳор
 шуд; М — чун абри ба-
 хор гаҳи.
 1256 Т — ин байтро дар хо-
 шия навиштааст; Ба
 қисмати «Порчаҳои ил-
 хоқӣ» нигаред; ДТМ —
 Баъди порчаҳои илхоқӣ
 боз чунин сарлавҳа до-
 ранд: «Зорӣ кардани
 Мачнун дар вафоти
 Лайлӣ».
 1257 Д — печида.
 1258 Д — гиёй.
 1259 М — дар ҷумла гиёем.
 1260 Т — 66. 3759 — 3768-ро
 дар хошия овардааст.
 1261 ДМ — баъди б. 3769 ин
 б. ӯмада:
*Эй боғ, вале хароб карда,
 Бар дода, вале бар нах(в)
 арда.*
 1262 Д — он.
 1263 ДМ — доғ.
 1264 Д — дар.
 1265 Д — он.
 1266 Д — ин б. нест.
 1267 Д — ӯ; М — он.
 1268 Д — дар.
 1269 ДМ — ғури.

- 1270 Д — бб. 3783 ва 3784
нест.
- 1271 Д — ин б. нест.
- 1272 М — рафти ту.
- 1273 М — даромадан.
- 1274 Д — баъди ин б. сар-
лавха омадааст:
«Зорӣ кардани Маҷнун
дар вафоти Лайлӣ»;
Т — бб. 3788 — 3792-ро
дар хошия навиштааст.
- 1275 Д — дадагон фитода
дар.
- 1276 Д — мурод.
- 1277 Д — сар аз ин.
- 1278 Д — рахгузараш.
- 1279 М — дар ӯ назад.
- 1280 ДМ — бар.
- 1281 Д — уфтода.
- 1282 Д — гашт.
- 1283 Д — дар он; М — бар он
- 1284 ДМ — аз он.
- 1285 Д — гаҳ.
- 1286 Д — ин б. нест.
- 1287 М — Омадани Саломи
Бағдодӣ ба дидани
Маҷнун бори дуввум.
- 1288 М — бархосту; Т — бар-
часту.
- 1289 М — в-он.
- 1290 М — зи.
- 1291 М — ғамзадаам.
- 1292 М — ҳақшиносаш.
- 1293 М — сипосаш.
- 1294 М — аз.
- 1295 М — тайёр.
- 1296 Д — ғалтид ба хоки роҳ
чун мор.
- 1297 М — дами.
- 1298 М — чӣ.
- 1299 М — мурдаву зинда.
- 1300 М — мурдаву зиндаам.
- 1301 М — бурду.

- 1302 Т — ин боб, яъне бб.
3818 — 3867-ро дар хо-
шия навиштааст.
- 1303 Д — Муноҷот кардани
Маҷнун; М — Вафот
кардани Маҷнун бар
сари қабри Лайлӣ.
- 1304 Д — дастони.
- 1305 Д — расонд.
- 1306 Д — нолид.
- 1307 Д — ба.
- 1308 Д — дарбааст.
- 1309 Д — чустроӣ.
- 1310 Д — кашид.
- 1311 МТ — «Эй дӯст».
- 1312 ДМ — дар.
- 1313 Д — одам, ҳар он.
- 1314 М — кӣ.
- 1315 М — дар.
- 1316 Т — бб. 3885 ва 3886-ро
дар хошия овардааст.
- 1317 Д — бб. 3887 — 3889
нест.
- 1318 М — бодест.
- 1319 Д — чу.
- 1320 М — баъди б. 3899 ин
б. омадааст:
- Дил рост кун, аз бало
маяндеш,
Ёқут хӯр, аз вабо
маяндеш.*
- 1321 М — пиразан аст.
- 1322 Т — бб. 3892 — 3906-ро
дар хошия овардааст;
Инҷунин ба қисмати
«Порчаҳои илҳоқӣ» ни-
гаред.
- 1323 Д — бар.
- 1324 Д — дар.
- 1325 ДМ — пояи.
- 1326 Т — бб. 3909 — 3916-ро
дар хошия овардааст.

1327 ДМ — баъди б.3917 ин
б. илова шудааст:

*Хуноби ҷаҳон наярзад он
хок,*

*К-онро ба кулӯҳи ӯ кунӣ
пок.*

1328 Д — Огоҳ шудани қа-
билаи Мачнун аз вафо-
ти ӯ; М — сарлавҳа
нест.

1329 Д — маъал—фароғ.

1330 Д — бад-он.

1331 М — маҳ, на.

1332 Д — моҳ.

1333 Д — в-огоҳ; М — в-гоҳ.

1334 Д — аз.

1335 Д — иёр.

1336 М — монда на бар ӯ.

1337 Д — бб. 3933 — 3935
нест.

1338 Д — солу гузашт.

1339 Д — баъзе.

1340 М — ба.

1341 Т — ин байтро дар хо-
шия овардааст.

1342 М — в-аз қуфли хазо-
на банд.

1343 ДМ — мағзаш.

1344 ДМ — дил.

1345 М — ба зар.

1346 ДМ — ки.

1347 М — хеш.

1348 Т — ин байтро дар хо-
шия овардааст.

1349 Д — ин б. нест.

1350 М — чумлаи ҷаҳон.

1351 Т — бб. 3940—3960-ро
дар хошия навиштааст;
Инчунин ба «Порчаҳои
илҳоқӣ» нигаред.

1352 Д — дар хатми китоб

ва дуон шох; М — дар
хотимати китоб.

1353 ДМ — сад.

1354 Т — якум.

1355 Т — дуввум.

1356 Д — мисраъҳои ин б.
пасопеш омада.

1357 Д — ин б. нест.

1358 Т — бб. 3965 — 3967-ро
дар хошия овардааст.

1359 Д — байти.

1360 Т — бб. 3975 — 3977-ро
дар хошия овардааст.

1361 М — инон макун.

1362 М — ин б. нест.

1363 М — мулку.

1364 М — бб. 3975 — 3983

аралаш омадааст.

1365 Д — бб. 3978 — 3989
нест; М — баъди б. 3989
ин б. омада:

Ҳеч аст, на балки

ҳечмарзист

Ҳар кас ки даруни ӯ

дударзист

1366 М — хешро.

1367 М — чиз некӣ.

1368 М — чандон махӯр он
чӣ.

1369 М — бар.

1370 М — в-он.

1371 М — хешро.

1372 М — чиз некӣ.

1373 ДМ — аъзош.

1374 Т — бб. 4013 ва 4014-ро
дар хошия овардааст.

1375 М — бб. 4021 — 4022-ро
дар охири порчаи илҳо-
қии «Ба хоб дидани
Зайд Лайлӣ ва Мач-
нунро» овардааст; Ин-
чунин ба қисмати «Пор-
чаҳои илҳоқӣ» нигаред.

ЛУҒАТ ВА ТАВЗЕҲ

А

Аббосӣ — маҷозан ба маънии сиёҳ. Аз он гирифта шу-
дааст, ки байрақи аббосиён сиёҳ будааст.

Абдон — чамъи бадан — баданҳо.

Абдуҳу — бандаи ӯ, ғуломи ӯ.

Аблақ — аспӣ алои сурху сафед.

Або — нон, нонхӯриш, ош, таом.

Абраш — аспӣ ало, аспӣ сиёҳе, ки холҳои сафед дорад
ё аспӣ сафеде, ки холҳои сиёҳ дорад ва амсоли ин.

Авзаҳулдолоил — далели равшантарин. Маҷозан ба маъ-
нои қуръон низ меояд.

Авво — манзили сенздаҳуми моҳ аст.

Авво зи Самоки Ҳечшамшер. Тозӣ сағи хеш ронда бо
шер — мувофиқи эътиқоди арабҳо Авво аз тарафи Самон
бе шамшеру аслиҳаи дигар сағҳои худро ба тарафи шер ме-
рондааст.

Авлиё — чамъи валий-сардорони давлат, вазирон ва кор-
мандони давлатӣ.

Авн — ёрӣ, кӯмак, мадад.

Авон — зани ҷавон; сипоҳпеша.

Авранг — тахт.

Адабсаро — мактаб.

Адам — нестӣ.

Адим — чарми сурхи маҳин, киноя аз сурхии рӯй низ
ҳаст.

Адъён — чамъи дин — динҳо.

Адӯ — душман.

Адҳам — аспӣ сиёҳ.

Азрақ — сабз.

Азро — ошкоро.

Айба — ҷомадони чармин.

Айёр — ҷолок; даврагард.

Айюқ — номи ситораи хурду равшан, ки дар тарафи

рости Қаққашон воқеъ аст ва аз ақиби Парвин (Сурайё) чойгир аст.

Ақзаби ӯст аҳсани ӯ — дурӯғтарини он беҳтарини он аст. Ин ибора мазмунӣ ҳадисест, ки ба Муҳаммад-пайғамбар нисбат медиҳанд, ки гӯё дар бораи шеър гуфта будааст, ки «ақзабуҳо афсаҳуҳо», яъне дурӯғтарин шеър беҳтарин шеър аст. Дар ин ҷо «дурӯғтарин» шоирона буданро ифода мекунад.

Алам — парчам, байрақ.

Албурз — номи кӯҳе дар Қавказ.

Ал-илму илмон, илм-ул-абдон вал-илмул-адъён (арабӣ) — асли илм дуто мебошад, илми баданшиносӣ ва илми дин.

Алминнату лиллоҳ — миннат ҳудойро.

Амри маъруф — корхое, ки иҷрои онхоро дини ислом ҳатмӣ ва маҷбурӣ медонад.

Андудан — андовидан, молидан.

Амм — амак, амму.

Амома (аммома) — салла.

Амру Зайд — номҳои ашхоси машҳури араб ва номҳои машҳури арабӣ.

Анбарина — гарданбанди занон, ки аз сангҳои қиматбаҳои анбарогину сиёҳранг иборат будааст.

Анғубин — асал.

Анғуштакш — анғуштнамо, чизе ё касе ки ҳама онро бо анғушт барои хубӣ ё бадӣ нишон медиҳанд.

Анҷум — ҷамъи наҷм — ситорагон.

Араб — Арабистон.

Араз — беморӣ.

Арз — замин.

Арз — паҳно.

Арзоқ — ҷамъи ризқ — ризқҳо, рӯзиҳо.

Арризқа алаллоҳ — ризқ аз ҳудост.

Аррода — як асбоби ҷангии қадим, ки ба манҷаник (нигаред) монанд буда, барои сангпарронӣ истифода мешудааст.

Арғунун — навъе аз асбоби мусиқӣ, ки гӯё ихироҷкори он Афлотун будааст.

Арӯсак — (арӯсакандоз) манҷаники хурд.

Асад — (Шер) — номи яке аз дувоздаҳ бурҷи фалакӣ.

Асам — кар, ношунаво.

Асида — навъе аз ҳалво.

Асли уммаҳот — чаҳор унсур (обу оташу хоку бод)-и маълум.

Асоба — пешоннибанд.

Асора — об ва ширае, ки аз фушурдани чизе ҳосил мегардад.

Атлол — ҷамъи талал — теппачаҳои иморатҳои харобшуда ва вайрона.

Аторуд — сайёраи маъруф, мувофиқи ақидаи пешиниён он олиҳаи илму ақл аст ва гуё пешомади одамон ҳам ба ӯ вобаста аст. Низомӣ ба маънои афсонавиаш қор мефармояд.

Атф — баргардонидан.

Афсар — тоҷ.

Афсаҳулқабол — бехтарини қабिलाҳо. Арабҳои истилогар дар байни мусулмонҳо қабилани худро бехтарин ҳисоб мекарданд ва ба ин лақаб меҳонданд.

Аҳбия — манзили бисту панҷум аз манзилҳои моҳ.

Аҳзар — қабуд.

Аҳтар гузаштан — сайри мувофиқ.

Аъдо — ҷамъи адӯ — душманон.

Ақлбурда — девона.

Ақраб (Қаждум) — яке аз бурҷҳои фалакӣ.

Ақтоғ — ҷамъи қатеъ — қаллаҳои ғусфандон ва чорпоёни дигар.

Ақтоғ — ҷамъи қитъа — қитъаҳои замин, ки подшоҳон ба шахсони алоҳида мебахшидаанд.

Аҳвал — олу.

Аҳмад — лақаби Муҳаммад пайғамбар.

Аҳсан — хуб.

Аҳсант — офарин.

Аҷам — Эрону Афғонистон ва Мовароуннаҳру Хуросон, кишварҳои тоҷику форсшиин.

Аҷром — ҷамъи ҷирм — ҷисмҳои осмонӣ.

Б

Баддил — тарсу, тарсонҷак.

Бадра — ҳамён, ҳамёни пури пул.

Базл — бахшиш, инъом.

Байёз — даллол, фурушанда.

Байт — хона.

Балбала — ғаму андӯҳи шадид.

Балда — манзили бисту якуми моҳ аст.

Балорак — шамшери чавҳардор, чавҳари шамшер, захири шамшер.

Балъ — манзили бисту сеюмини моҳ.

Балъам — марди пурзур ва томеъ.

Баноти Наъш (Банотуннаъш ва Наъш) — Ҳафтдодарон—номи ҳафт ситора дар буни Қутби Шимолӣ.

Барг — асбобу анҷом, дорой.

Баргрезон — тирамоҳ.

Барда — номи пойтахти қадимии Аррон, ки дар Озарбойҷони имрӯза, дар резишгоҳи дарьёи Гартар ба Кура воқеъ гардида, хеле обод будааст.

Барзгар — деҳқон.

Бар лафзи чу обаш об меҳуфт — яъне об барои шунидани лафзи чу об софу гуворои ӯ аз рафтан бозмеистод (байти 2838).

Барот — фармони хаттӣ.

Басар — чашм.

Басит — ҷон фарох ва густурдашуда; содда.

Бас қоим, к-афтад аз саворе — гоҳе мешавад, ки шохӣ шатранҷ (қоим) аз пеш рондани саворае мот мегардад. (Байти 1776).

Бат — мурғобӣ.

Батналхут — номи галаситора.

Батнулҳамал — номи галаситорае,

Бақоим рехтан — киноя аз аҷзу забунӣ.

Баҳор — гул; гули норинҷ.

Бенамак — бевафо.

Бенақл — доимӣ, ҳамешагӣ.

Бидоят — оғоз, ибтидо.

Бидром — (*пидром*) — ороста, зебо.

Бинвишта ду байт зераш аз зар,— К-ин ҳаст муқаддам, он муаххар—ҳамон ҷаҳор ситораи Далв (нигаред)-ро дар назар дорад, ки дутои он, ки Мункибулфарас ном дорад, манзили бисту шашумини моҳ (яъне муқаддам) ва дутои дигараш, ки Ҷиноҳулфарас ном дорад, манзили бисту ҳафтумини моҳ (яъне муаххар) аст.

Бинӣ, ки ҷу маҳ шикаста гардад. Аз уқдаи раҳм раста гардад — яъне агар моҳ ҳар гоҳ пурра бошад рӯз ба рӯз кам мешавад, аммо агар шикаста (хилол) бошад рӯз ба рӯз ба ҳуснаш меафзояд.

Бирҷис — ситораи бахтовар.

Бисечидан — ихтиёр кардан, ирода кардан.

Бихрад — хирадманд, доно.

Боб — дар.

Бод — сури афсонавии Исрофил дар назар дошта шу-
дааст, ки гӯё бо дамидани он ҳамаи мурдаҳо дар қиёмат
зинда мешудаанд.

Бод дар даст будан — дастхолӣ будан, бебаҳра будан.

Бодӣ — бодо.

Бокӯра — навбова, меваи аввалин; намакчашак.

Бонги дузд — бонге, ки дузд барои гум кардани пай
мебардорад.

Бону — соҳиба.

Борагӣ — асп.

Борбад — (*Барбад ё Барбат*) — номи сарояндаи маш-
хур дар замони Хисрави Парвези Сосонӣ.

Бошад — шояд.

Боғи Ирам — боғи афсонавие, ки гӯё Шаддод ном под-
шоҳи афсонавии мисрӣ сохта будааст, аммо дар рӯзе, ки
боғро ба итмом расонидаанд, Шаддод Ҳангоми ба он ворид
гардидани аз асп афтода мурдааст. Боғи Ирам чун рамзи обо-
дӣ ва хурраи истифода мешавад.

Буд — вучуд, ҳастӣ.

Булбула (булбулак) — суроҳӣ, шишаи шароб; навъе аз
чароғи пилтасӯз.

Булқосим (Абулқосим) — лақаби Муҳаммад-пайғамбар.

Бум — сарзамин.

Буроқ — мавҷуди афсонавие, ки гӯё Муҳаммад — пай-
ғамбар дар шаби меъроҷи худ ба он савор шуда, ба ос-
монҳо барои бо худо мулоқот кардан сайр карда будааст.
Сурати он ҳамчун асп тасаввур карда мешавад, вале бо са-
ри одаи.

Бурқаз — парда, ниқоб.

Бухтӣ — шутур.

Буқъа — порчаи замин, замини махсус, ҷой.

Бӯлаҳаб (Абӯлаҳаб) — аз ҳешовандони Муҳаммад —
пайғамбар, ки душмани қаттоли ӯ будааст ва ҳамчун рамзи
душмани дини ислом машҳур аст.

Бӯқубайс — номи кӯҳе дар Арабистон. Аксар чун та-
зоди санги сиёҳи Қазба истифода мешавад.

В

Вало — вилоят, кишвар, мулк.

Варо — берун аз... он сӯй аз...

Ваҳш — ҳайвоноти ваҳшӣ.

Вусоқ — хона, хайма.

Вом — қарз.

Вомиқ — қаҳрамони афсонавӣ, ки ошиқи Узро буд ва дар хусуси ишқи онҳо дostonҳои зиёде навишта шудааст. Афсонаи Вомиқу Узро, ки аслан юнонӣ мебошад, мисли афсонаҳои Мачнуну Лайлӣ аз ишқи дилбохтагони номурод ҳикоят мекунад ва ҳамчун саргузашти ошиқу маъшуқаи бадбахту ноком дар адабиёт шӯҳрат дорад. Аввалин бор дар ин мавзӯ шоири асри XI Унсурӣ дoston навиштааст.

Воҳиб — бахшанда.

Вуслат — хешӣ.

Вушоқ — ғулом.

Вухуш — чамъи ваҳш-ҷонварони биёбонӣ.

Г

Гадья — гадой.

Гезанд — зиён, офат.

Гарева — кӯҳи паст ва пуштаи баланд; пуштаи хокӣ, ки борон онро раҳна карда бошад.

Гарза — навъе аз мори заҳронок.

Гизоидан — лоиқ шудан, сазовор шудан.

Гизоф — беҳуда.

Говарс — курмак.

Гови фалак — бурчи Савр (барзагов), ки яке аз дувоздаҳ буруҷ аст.

Гови фалакӣ—бурчи Бақарро дар назар дорад. «Гови фалакӣ чу гови дарёе — Гавҳар ба гулӯ-дар аз Сурайё» — дар афсонаҳо гуфта мешавад, ки гови афсонавии зери баҳрҳо дар гардан гавҳари шабчароғ доштааст. Ин ҷо ба бурчи Бақар (гов) наздик шудани Сурайё (Парвин) ишора шудааст.

Гоз — хоиш.

Гом — қадам.

Гоҳ — мақом.

Гула — зулф.

Гулнор — гули анор.

Гулола — гесӯи мусалсал, гесӯи гиреҳ бар гиреҳ.

Гулолаи хок — киноя аз гирдбод ва боди хазонрез.

Гурд — паҳлавон.

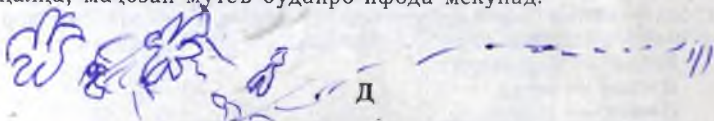
Гурича — навъе аз ҳалво.

Гуроз — ҳуки ёбой.

Гурҷии туррабаркашида — маҷозан шаб.

Гуфтӣ зи камонгурӯҳаи шоҳ — Як мӯҳра фитод бар сари моҳ — ин чо «шоҳ» мамдӯҳи шоир Шервоншоҳро фаҳмонда, мӯҳра доғи моҳтобро мефаҳмонад, ки бо муболиға шоир онро аз тирӣ гилии камонгурӯҳаи Шервоншоҳ ба вучуд омадааст мегӯяд.

Гӯшсуфта — гӯшшикоф, шикоф кардани гӯш барои ҳалка; маҷозан мутеъ буданро ифода мекунад.

Дабир — муаллим, омӯзгор, мактабдор.

Дабирӣ — котибӣ, мирзоӣ.

Даврони дуаспа — киноя аз шабу рӯз.

Дад — ҳайвони дарранда.

Дайлам — номи вилоят.

Дайр — ибодатхонаи насронӣён.

Далв — номи ҷаҳор ситора, ки дутои онро Мункибулфарас ва дутои онро Ҷиноҳулфарас мегуфтаанд. Инчунин номи бурҷи ёздаҳумини дувоздаҳ бурҷи фалакӣ.

Дама — бўрон, тӯфони барфолуд.

Дами гург — киноя аз субҳи козиб.

Дарамна — навъе аз гиёҳест, ки барои даво истифода мекардаанд.

Даранг — таъхир.

Дарьё — баҳр.

Даст — маснад, дастгоҳ, боргоҳ (байти 1738).

Даст бар ҳарф ниҳодан — киноя аз хӯрдагирӣ кардан аст.

Дастурӣ — рухсат.

Дастӣ хуш (дастхуш) — ғанимат.

Дастос — осӣён хурди дастӣ.

Дастхуш — дастнигар, зердаст.

Дахма — гӯрхона.

Даҳдаҳӣ — тиллоӣ холис.

Даҳпанҷӣ — тиллоӣ, ки нисфаш фулузи дигар аст, зари қалб.

Девбод — гирдбод.

Девони сапед — аспҳои сипоҳи Навфалро дар назар дорад.

Девчаҳ — зулук, шулук.

Деҳхудо — соҳиби деҳа.

Диз (диж) — қалъа.
Диман — чамъи димна — харобаҳои ҷои хонаҳо.
Дирамхарида — ғуломи зархарид.
Диръ — зирех, зиреҳи ҷангӣ.
Дирҳам — пули нуқра.
Дият — хунбаҳо.
Довар — додрас; ҳокими одил, подшоҳи додгустар.
Доварӣ — муҳокима.
Доду ситад — доду гирифт.
Дом — ҳайвони ваҳшии ғайридарранда.
Домъёбӣ — ҳиссаест, ки сайёд аз сайди ба дом афтондааш ба қасоне медиҳад, ки ба сари сайд расида оянд.
Дуаспа — шитобанда.
Дувол — тасма ва чарм.
Дуздафшор — шарики дузд, ёри дузд.
Ду маҳд — мурод аз он ду ҷаҳон, ҷаҳони ҳастӣ ва ҷаҳони нестист, ин дунё ва он дунё.
Дурбош — найзаи душоха, ки пешравони подшоҳ бо он халқро бо нидои «дур бош» аз роҳ дур карда, роҳро барои подшоҳ ҳолӣ мекардаанд.
Дурри макнун — гавҳари ҳуноб.
Дурроға — яктаҳ.
Дурроҷа — бурҷқое, ки бар ду тарафи қалъаҳо ва истеҳкомҳо месохтаанд.
Дурроҷаи Муштарӣ — бурҷи Муштарӣ, яке аз дувоздаҳ бурҷи осмонӣ.
Дурудан (дуруда) — даравидан (даравида).
Дурҷ — сандукча.
Духт — духтар.

Ё

Ёвагииён — киноя аз ҷаҳорпоён ва даррандагон.
Ёвар — мададгор.
Ёри ғор — дӯсти содик, дӯсти ҷоннисор.
Ё шакли Аторуд аз камонаш — *Тирест*, ки заҳ бар осмонаш — маънии Аторуд дар забони тоҷикӣ тир аст. Бинобар ин Аторудро дар тоҷикӣ Тир низ мегӯянд. Низомӣ бо муболиға Тирро тири аз камони Шервоншоҳ барҷаста мегӯяд.

Забон додан — қавл додан.

Забони мурғ кушодан — суханони бемаънӣ гуфтан.

Забона — яке аз манозили моҳ, ки аз ду ситора иборат буда бар ду паҳлуи бурчи Мизон (Тарозу) воқеъ гардидааст.

Зайн — зинат.

Залил — хору беқадр.

Залозил — ҷамъи зилзила.

Замзам — хоҳест дар наздикии Қаъба ва Макка.

Замим — дамидагии пӯст аз гармо.

Замӣ — муҳаффафи замин.

Занах — манаҳ.

Занах задан — киноя аз таъна задан.

«Занд» — тафсири «Авесто» китоби динии зардуштиён аст.

Занҷир буридан — девонагии бисёӣ кардан.

Зардгӯш — одами дурӯя ва мунофиқ.

Зардушт — асосгузори дини зардуштӣ, ки ойини асосии он ба парастии оташ қарор гирифта буд.

Зарних — моддаи гӯгирд.

Зарқ — дурӯягӣ, макр, фиреб.

Зеру бам — садоҳои пасту баланди мусиқӣ.

Зилл — хорӣ.

Зимом — инони ихтиёр.

Зинҳорӣ — касе, ки шарту аҳд мекунад; шахсе, ки дар паноҳ ва ҳимояти касе амон мебарад; мутеъ.

Зирӯъ — ситорае, ки дар яке аз манзилҳои моҳ ҷойгир шудааст.

Зобеҳ — яке аз манзилҳои моҳ.

Золик (золика) — ин.

Зӯбин — (жӯбин) — найзаи хурд.

Зӯхра — сайёраи маъруф, ки мувофиқи ақидаи пешиниён олиҳаи шодиву сурур, ишқу зебӣ мебошад. Мувофиқи афсона вай аслан зани муғаниия буда, бо ҷоду ба фалак баромадааст.

Иёр — санҷидани чизе бо чизи дигар барои муайян кардани дурӯстӣ ва қалбакӣ будани он.

Иккил — яке аз манзилҳои моҳ.

Иксир — кимиё.

Илми қол — илмхое, ки расман онҳоро дар мадрасаҳои мусулмонӣ меомӯхтанд.

Иморӣ (аморӣ) — қачоваи одамкашонӣ дар болои шу-тур.

Иноят — ёрӣ, ёрмандӣ.

Иншоаллоҳ — худо кушоиш диҳад, худо хоҳад.

Ин ҳафт қавораи шаш ангушт, Як дида, ҷаҳор дасту нӯҳ пушт — ҳафт осмону шаш ҷиҳат (тағу боло ва ҷаҳор атроф) хуршед, ки ҷашми ягонаи олам доништа мешавад ва ҷаҳор унсуру нӯҳ фалак дар назар дошта шудааст, ки дар якҷоягӣ олами ҳастиро ифода мекунанд.

«Ирҳам — турҳам» — раҳм кунӣ, раҳм бинӣ.

Искандар — лашкаркаши бузурги ҷаҳонӣ Искандари Македонӣ писари Файлакус (Филиппи II), ки дар солҳои 356—323 пеш аз мелод ҳукмронӣ кардааст. Дар Шарқ ӯ чун рамзи подшоҳи одид шинохта шуда, дар ҳақиқи ӯ достонҳои зиёде навишта шудаанд, ки Искандар дар он достонҳо ба Искандари таърихӣ монандие надорад.

Исмаат — покӣ, беолоишӣ.

Исмоилӣ зи худ бисанҷам — монанди Исмоил, ки яке аз пайгамбарони афсонавӣ буда барои хоҳиши падарашро рад накардан барои қурбонӣ шудан дар зери теғ меистод, собирӣ ва ҷурҷат будани ҳудро санҷидани ҳастам.

Ифлос — ҳолӣ.

Ифлосҳар — касе, ки меҳаҳад бе пул ҷизеро ба даст орад.

Иқди занах — занаҳбанд, манаҳбанд, зиннати занон.

Иҷром — ҷамъи ҷирм — ситорагон.

Иҷроми буруҷ — ситорагони дувоздаҳ бурҷи фалакӣ.

К

Кавкаба — ситораи калон.

Кавкаби дегпоякирдор — ситораеро, ки дар илми ситорашиносии асри миёна Насри Воқеъ меномидаанд, авом онро Дегпоя мегуфтаанд.

Низомӣ ҳамин таъбирро истифода бурдааст.

Кавн — ҷаҳон.

Кавнайн — ду ҷаҳон.

Кавоъиб — занони норпистон, дӯшизагон.

Кадевар — боғбон.

Кадина — сари гурз.

Кадхудо — соҳибхона.

Каён — бузургон.

Кайл — паймона, паймудан.

Кайқубод — мувофиқи ривоятҳои халқӣ яке аз аввалин подшоҳони муктадирӣ силсилаи Қаёниён будааст, ки боргоҳи ӯ бо шукӯҳи худ машҳур аст.

Камзада — касе, ки дар қимор бой додааст.

Камина — камтарин.

Камон — яке бурҷҳои фалакӣ.

Камонгурӯҳа — камоне, ки бо он гулӯлаҳои сангӣ ме-
паррондаанд.

Канаф — тараф, қониб, канор.

Канпӣ — маймун, бўзина.

Карамул — китобу хатмуҳу — бузургии китоб (навиш-
таҷот) дар он аст, ки поён пазирад.

Карафс додан ба каждумгазида — киноя аз чораҷуии
ғалат аст.

Кариҷа — хонаи камарӣ, ғор.

Карӣ — курравӣ, гирд.

Катора — олати ҷангии ба шамшер монанд.

Каторахӯрда — захмгин.

Кашхиром — хушхиром.

Каҳтоб — давое, ки аз ҷандин гиёҳ ҷӯшонда барои сихат
кардани варами аъзои бадани ҳайвонот истифода мебур-
даанд ва онро гармогарм ба рӯи варам мегузоштаанд.

Кемухт — ҷарми сиёҳи дурушт.

Киё — ҷаҳор унсур (обу оташу хоку бод), ки мавҷу-
доти олам аз онҳо доништа мешаванд; худованд.

Қисват — либос.

Қифоят — суд, нафъ.

Қиштӣ ба Ҷиноҳи Шат расонда — дар ин ҷо «Қиштӣ»
номи яке аз ҷисмҳои осмонӣ буда, «Ҷиноҳ» муҳаффафи Ҷи-
ноҳ-ул-Фарас аст, ки низ номи ситораест ва «Шат» Қаҳқа-
шонро мефаҳмонад (байти 2718).

Қос — коса.

Қосаи ятимон — номи ғаласиторае.

«Қоф»-у «нун» — ишораест ба акидан динии мусулмон-
ҳо, ки гӯё худованд тамоми оламҳоро бо як фармони «қун»,
ки маънои тоҷикиаш «бош» ё «ҳафт шав» аст, аз ҳеч соҳ-
та будааст.

Кудина — чӯбе, ки гозурон (чомашӯйҳо) бо он либосро кӯфта мешустаанд.

Кулича (Кулич) — кулча.

Кулола — гулдаста.

Кумайт — аспӣ тӯрук; маҷозан шаробе, ки рангаш байни сиёҳиву сурхист.

Кунфаякун — киноя аз олами мавҷудот аст.

Кунъят — лақабе, ки бо он шахсро хонанд.

Куштӣ — воҷибулқатл, одаме, ки куштаниш аз рӯи қонун ҳатмист.

Кӯрдин — чакмани босма.

Кӯҳа — барҷастагӣ ва баландии кӯҳ.

Кӯҳағирифта — чинзада, девона.

Л

Лаббайк — лафзест, ки доимо ба ҳидмат тайёр буданро ифода мекунад.

Лавн — ранг.

Лагом — лаҷом.

Лайл — шаб.

Ланг — яғона.

Лангар — хонақоҳ, ҷои ист, истгоҳ.

Латаф — ҳадъя, эҳсон, некӣ.

Латафрасон — некӯкор.

Латма — зарба.

Лахт — гӯрз.

Лаҳн — овоз.

Лоайбалаҳу — айбе надорад он.

Ло, валлоҳ — не, ба худо.

Лоязоӣ — доимӣ, абадӣ.

Лоҳавл — аввали дуост, ки шакли пурраи он чунин аст: «Лоҳавла ва лоқувватта илло биллоҳи алюлазим» — «Нест касеро қувват ва тавоноӣ магар худованди бузург ва азим»-ро ва ҳангоми тарсу бим ва ифодаи он хонда мешудааст.

Лӯҷ — қач, олус, аҳвал, дубин; чашми лӯҷ — чашми аҳвал, он, ки якро ду ва дуру чаҳор мебинад.

М

Мабсута ба як ҷароғ зинда — *Мақбуза* ду чашми зор канда — ин ҷо ҳамон ду ситораи Шаъро (нигаред) дар назар дошта шудааст, ки мувофиқи афсонаҳои арабӣ гуё за-

моне дар байни Сухайл ва Чавзо чанг шудааст ва дар он чанг Сухайл пушти Чавзоро шикаста ба тарафи чануб мегурезад. Шаърои Ямонӣ аз оқиби ӯ аз Каҳкашон мегузарад ва Шаърои Шомӣ дар фироқи он чунон мегирьяд, ки кӯр мешавад. Бинобар ин Низомӣ Шаърои Ямонино, ки равшан аст, мабсута (яъне фаршгустурда) ва Шаърои Шомиро, ки хира аст, макбуза (яъне дар бандафтода ва мисли кӯр) меномад.

Мавкаб — гурӯҳ.

Мавло — фармонбардор.

Мавсуф — ба сифате хос.

Мазраъ — киштгоҳ.

Мамзуч — шароби омехта.

Манзалат — кадр, поя, эътибор.

Маниш — хӯ, сиришт, табиат, хулқ.

Мансуба — бозӣ ва дови ҳафтуми нард.

Мансубасаро — воқеасаро.

Мансур — зафаръёб, ёригирифта.

Мансух шудан — бекор шудан, аз эътибор мондан.

Манҷаниқ — фалахмон; асбоби чангие, ки дар қадим барои паррондани санг ва тирҳои оташбор ба кор мерафтааст.

Марв — яке аз қадимтарин ва маъмуртарин шаҳрҳои гузаштагони халқи тоҷик, ки дар асри XIII онро муғулон хароб кардаанд ва харобаҳои он имрӯз ҳам дуртар аз Марии РСС Туркменистон боқист.

Маркаб — ҳайвони саворӣ.

Марсила — гарданбанди киматбаҳои занон.

Масан — олати пӯлодине будааст, ки бо халқа ба миён овехта, бо он шамшер ва кордро тез мекардаанд.

Масеҳ (*Масеҳо*) — наҷотбахш. Лақаби пайғамбари афсонавӣ Исо, ки гуё мурдари зинда мекардааст. Чун рамзи ҷонбахшӣ ва гуворо истифода мешавад.

Масобат — гирдогирди ҷох, сангҳои атрофи ҷох; маҷозан тарҳ, нақша.

Масом — сӯрохҳои ба назар ноаёнӣ пусти одамон ва наботот.

Масоф — чанг, корзор.

Масъад — бар ҷои боло ва баланд баромадан.

Масъуд — нек, некбахт.

Матраҳ — ҷои партофтан, ҷои афгандан.

Мафраш — фарш, палос.

- Мафхар* — ифтихор, боиси ифтихор.
Маишота — зане, ки арӯсонро оро медиҳад.
Маиғила — ғавғо.
Маиҳад — гӯристони шаҳидон; гӯр, қабр.
Маъзул — бекоршуда.
Маъраз — арзгоҳ.
Маъра — гузаргоҳ, нардбон.
Маъҷун — даво, дору.
Маъҳуз — гирифтгор; гирифташуда.
Мағзуб — ба ғазаб гирифтгоршуда.
Мақлуб — чаппа; қалбакӣ.
Мақъад — нишемангоҳ, қафо.
Мақҳур — қахровар, ғазабовар.
Маҳзар бастан — қасд кардан.
Маҳмуд — ситоишкардашуда.
Маҳҷуба — ҳичобдор, пардапӯш; маҷозан духтар.
Маҳҷур — дурафтода, ҳичронзада.
Маҷарра — Қаҳкашон.
Маҷлис — ба маънои чашну базм низ меояд.
Маҷнун — девона.
Маҷусӣ — муғ, оташпараст, офтобпараст; пайравони дини зардуштӣ.
Мекоил — номи ғариштаи хос.
Меъодгоҳ — ваъдагоҳ.
Меъроҷ — ба боло баромадан; мувофиқи афсонаҳои динӣ гӯё Муҳаммад барои мулоқот бо ҳудованд ба осмон баромада будааст ва ин сафари осмонии ӯ меъроҷ номида мешавад.
Меъҷар — сарандоз, саргирак.
Меғ — абр.
Меҳнат — азобу ранҷ.
Меҳр — офтоб.
Мизон (Тарозу) — номи яке аз дувоздаҳ бурҷи ғалакӣ.
Милҳ — намак.
Мино — шиша ва ё чизи дигаре, ки онро бо лочуварду нуқра ва ҷавоҳир наққошӣ карда бошанд.
Минукада — бихишт.
Миррих — номи сайёрае, ки дар тоҷикии қадим Баҳром низ меғуфтаанд ва мувофиқи афсонаҳо ӯ ҳудованди ҷанг ва зӯроварӣ дониста мешавад. Миррих — дар наҳсӣ (бадиоварӣ) маъруф аст.
Мисмор — меҳ, меҳи оҳанин.
Мисол — фармони подшоҳ.

Мисоқ — аҳду паймон.

Мо аъзама шаънук — бигузур бузургни шуқӯхи ӯ дар афзудан бошад.

Мозоғ — ишорат ба ояте, ки аз шаби меъроҷи Мухаммад нақл мекунад ва маънояш он аст, ки Мухаммад чашми худро ба тарафи дигаре нагардонд.

Мошоаллоҳу қона — он чӣ худо хоста буд (барои изхори таъҷҷуб ва офарин гуфта мешавад).

Муайяд — қувватдиҳанда; неруманд; номи бобон Низомӣ.

Муаттал — бемор, хору зор.

Мубассир — биноидиҳанда, равшанкунанда.

Мубдаъ — аз худ чизе пайдокунанда.

Мудғам — идғомшуда, ҳарфе, ки бо ҳарфи дигар як шуда талаффуз намешавад, мачозан сарфи назаршуда.

Муздаст — муҳаффафи музди даст.

Муздат бошад — дуост, ки маънояш ҷазои хайр бинӣ ва мукофоти хуб ёбӣ гуфтан аст.

Мул — шароб.

Мунир — равшан, нурпош.

Мунъим — неъматдиҳанда.

Мунқод — фармонбардор.

Муомил — харидор.

Мурдареғ — мерос.

Мурсал — пайғом фиристодашуда; сифати пайғамбарони китобдор.

Мурсала — гулӯбанд, гарданбанди занон.

Мусаббиб — сабабгор, офаридагор.

Мусаҷҷал — мӯхру имзо кардашуда, тасдиқшуда.

Муставфӣ — саромади дафтардорони молияи як мамлакат.

Мустаманд — бечора, бенаво, андӯҳгин.

Мустағнӣ — беэҳтиёҷ.

Мутаарриф — пурсучӯгар.

Мутарро — тоза, тару тоза, босафо.

Мутворӣ — пинҳоншуда, камингиранда.

Муфарреҳ — доруе, ки табибон ва пизишкони қадим аз лӯълӯ ва ёкути суда тайёр мекардаанд ва онро барои дафъи чунун ва девонагӣ ба кор мебардаанд.

Муфарреҳ — фараҳбахш.

Муфаттеҳ — кушоянда, фатҳкунанда.

Муфод — маънӣ, мазмун.

Мушириф — назораткунандани корҳои дафтардорон.

Муштақ — ба вучуд омада аз чизе.
Муфхир — ифтихорманд, фахркунанда.
Муъаввал — такъягоҳ.
Муғаммиз — ходими ҳаммом, ки дигаронро шустушӯ мекардааст.
Муғаммиз — ғаммоз, ғамзагар.
Муқаввас — қавсмонанд, хамида.
Муқбил — хушбахт, соҳибқибол.
Муқомир — киморбоз.
Муҳаввас — девона.
Муҳит — укёнус; укёнуси олам; баҳри амиқ; умуман қисми тарии кураи замин.
Муҷрим — гунаҳгор.
Мӯён — гирён.
Мӯя — гирья.

Н

Набард — муҳориба.
Набиз — шароби хурмой.
Навард — як асбоби бофандаҳо.
Наваштан — тай кардан.
Навбатзан — духӯлзан, духулнавоз.
Навбатӣ — хиргоҳи подшоҳона.
Навбова — меваи аввалини дарахтони ҷавон.
Наво — дорой, боигарӣ.
Навола — лукма.
Наволапеч — бахравар.
Навон — ҳаракатҳои берабт, ҳаракат бо оҳу нола, калавида-калавида ва гурунг-гурунг карда роҳ рафтан.
Навоҳӣ — чамъи ноҳия — гӯшаву канорҳои мамлакат.
Наззора — ннтизорӣ.
Наззора турунҷ, каф бурида — ишора ба лаҳзае аз қиссаи Юсуфу Зулайхост, ки дар бораи Зулайхоро ба ишқи ғулом гирифторм шудан сарзаниш кардани занони Миср ва ҷамоли Юсуфро дида, маҳви ҷамоли ӯ шудан ва аз беҳушӣ дастҳои худро хангоми турунҷрезакуни бурирдани онҳо нақл мекунад.
Намат — фарш, эҳтимол аз «намад»-и тоҷикӣ арабӣ шуда бошад. Маҷозан ба маънои сатҳ меояд; расму одат.
Насиб — суруди ошиқона, суруди шодиовар.

Насрайн — ду ситораи Наср, ки яке Насри Вокеъ ва дигаре Насри Тоир ном дорад.

Нассоба — насабшинос, пушт ба пушт доно.

Насф — навъе аз соғару чоми шароб ва кадахи шароб.

Натъ — фарш, бисот.

Нафир — фаръёд.

Нафоз — ичро шудани фармон.

Нахват — бузургӣ; калонгирӣ.

Нахл бастан — пайванд кардани дарахтон ва рустаниҳо.

Нахҷир — шикор.

Нашид — суруди ошиқона.

Наъл дар оташ будан (афгандан) — киноя аз кашиш ва ҷалби ошиқон аст аз тарафи маъшуқагон.

Наъоим — манзили бистуми қамар, ки ҳашт ситора дорад. «Бо содиру воридаи Наъоим» — арабҳо Қаҳқашонро ба наҳр ташбеҳ карда ин ҳашт ситораи Наъоимро ба ҳашт мурғ монанд кардаанд ва ҷаҳортои онро, ки дохили Қаҳқашонанд воридаи он ва ҷаҳор ситораеро, ки беруни онанд, содири он номидаанд. «Балда ду-се даст карда конм» — яъне Балда (нигаред) барои рабудани Наъоим ду-се даст шатранҷбозӣ кард.

Нақиза — зидди ҳам, муқобили ҳам, мутақод.

Нақиса — айбқўй, зиштхўй, бўхтон.

Нақли ҷой — ҷойдигаркунӣ.

Наққоб — баҳскунанда доир ба ахбори гузашта; сўрохкунанда.

Наўзубиллаҳ — худо паноҳ диҳад.

Наҳйи мункар — корҳои баде, ки дини ислом иҷрои онҳоро аз номи шарият манъ кардааст.

Наҳл — занбӯри асал.

Наҳд — номи кӯҳе дар Арабистон.

Наҷиб — шутури баргузида.

Наҷми Ямонӣ — Сухайл.

Ниёз — эҳтиёҷ.

Ниём (наём) — ғилофи шамшер.

Ниёиш кардан — зорӣ кардан, муноҷот кардан.

Низор — логар, заиф.

Нил бар рух кашидан — дар гузашта барои ҷаҳими бад нарасидан ба рӯи кӯдакон аз нил (ранги кабуд) хате мекашидаанд.

Ниюшидан — шунидан, гӯш кардан.

Ниҳеб — тарсу бим, ваҳм.

Новард — ҷангу ҷидол; рафтор.

Нозбартоб — нозбардор.

Нозир — назораткунанда.

Нол — най.

Нонхӯрд — нонхӯриш.

Нор — анор.

Нор — оташ.

Носия — пешонӣ, муи пешонӣ.

Нудаб — дови нард, ки ба чихати он гаравро мебаранд.

Нудамо — чамъи надим — хидматгори ва одамони наздики подшоҳ.

Нузл — нозу неъмат.

Нузҳатгоҳ — истироҳатгоҳ.

Нусра — номи ситорае, ки дар яке аз манзилҳои моҳ чойгир аст.

Нуш — асал; оруи асал, занбӯри асал.

Нӯҳ иморӣ — киноя аз нӯҳ фалаки даврзанандаест. ки дар тасаввури пешиниён мавҷуд буд.

О

Об — обрӯ.

Обгина — шиша.

Об дар даҳон овардан — об дар даҳон гирифтани, яъне аз шиддати шавқ дам фуру бастан, гуё ки дар даҳон об гирифта бошанд.

Оби рӯйшуста — киноя аз оби пок, оби соф.

Обхӯрд (обхӯр) — сарманзил, чойгоҳи иқомат.

Одиён — авлодони Од, ки гуё яке аз гузаштагони арабҳо будааст. Ба маънои қадимӣ низ меояд.

Озар — оташ.

Озарм — иззат; тобу тавон; шарму ҳаё, ошӣ, сулҳ.

Ойнаи дард — ойинае, ки барои охирин нафаси бемори сари сакаротро фаҳмидан ба кор мебардаанд.

Оллоҳу маъак — худо ҳамроҳат бошад.

Олош — гуноҳ.

Омоҷгаҳ (омоҷгоҳ ва омоҷ) — ҳадаф, нишонагоҳ, дидгоҳ, ҷое, ки барои тирандозӣ нишона мекунад.

Омудан — гуҳар ё мӯҳраву шаба ба ришта кашидан. Ба маънои ороста шудан, омода шудан низ меояд.

Он бод — дуоест, ки барои рост баромадани хабаре ё

барои анҷоми нек ёфтани коре ё нияте гуфта мешавад.

Ораш — номи паҳлавони халқӣ, ки ба тирандозӣ ва нишонгирӣ машҳур аст. Дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ ва «Ҳамса»-и Низомӣ ҳамчун тирандози бемисл тасвир гардидааст. Лафзи «ораш» калимаи паҳлавӣ буда, маънои он «маънӣ, зот, ҳақиқату сиришт» аст.

Остинфишонӣ — раққосӣ.

Офтоби зард — киноя аз марғ.

Оҳехтан (бароҳехтан) — кашидан, барқашидан.

Оҳу — гуноҳ; алам.

П

Пайғамбари мурсал — пайғамбари хос, пайғамбароне, ки оӣини худро дар китоби махсус аз номи худованд навиштаанд ё нависондаанд.

Парвез — Хисрави дуввум Парвез, ки аз шоҳони сосонӣ буда, солҳои 590—628 милодӣ ҳукмронӣ кардааст.

Паризада — девона.

Парниён — ҳарир, матои абрешимини нафис.

Парраи дашт — доманаи дашт.

Пашиз — пули сиёҳ, тангаи мисин.

Пидром (*бидром*) — ораста, зебо.

Пилпо — навъе аз соғар ва чом.

Поинталаби хасон — яъне фурутан ва зердаст.

Полудан ровиқи рабеъ — киноя аз гулу шукуфаҳои баҳорӣ.

Пора — парвоз.

Пораикор — корсоз, корсози муносиб.

Поргин — пасоби ҳаммом, оби гандида.

Пуда — пӯсида, кӯҳна, рехта.

Пунба (*панба*) — пахта.

Пӯзиш — узрҳои.

Р

Рабеъ — баҳор

Равой — ривочдорӣ, баравнак будан.

Раз — ангур.

Разин — пурқимат, гаронбаҳо, гаронмоя.

Райҳонӣ — сабзгун, сабзча.

Райҳонӣ — як навъ шароби хушмазза.

Рамгала — муҳаффафи рама ва гала.

Ранг — макру фиреб.

Расадфурӯшон — киноя аз ситорагон.

Раҳм — камшавӣ.

Раио — макзили бисту ҳаштуми моҳ.

Раъб — саро ва маҳалла.

Рағм — зид.

Рақ — пӯст; ғулмӣ.

Рақиб — нигаҳбон.

Раҳил — кӯч.

Раҳиқ — шароби холис ва хушбӯ.

Раҳӣ — ғулум, чокар.

Рифоқ — ресмоне, ки бозу ва зонуи шутурро бо он ме-
бастаанд, ки ба ҷои одатиаш барнагардад. Маҷозан кунҷи
танҳой.

Рифъат — баландӣ.

Рифқ — рафоқат, дӯстӣ.

Риштаи таб — риштае, ки дуо хонда, онро барои дафъи
касалии вараҷа ба гардани бемор мебастаанд ва то чиҳил
рӯз ҳар рӯзе онро як гиреҳ мекардаанд.

Ровақ — шакли арабишудан ровак, соф, пок, холис.

Ровиҷ — порча ва биёре, ки ба воситаи он шаробро соф
мекардаанд.

Роиз — ромкунандаи аспони саркаш ва нав саворикарда-
шаванда.

Рокиб — савор.

Ромиш — хурсандӣ.

Ронро доғ кардан — рони аспҳоро барои моли касе бу-
данаширо фарқ кардан доғ мекардаанд. Маҷозан ба маънои
хосса гардондан ва махсус гардондашуда низ меояд.

Роят — парчам, байрақ.

Рутаб — хурмои тар.

Рух — мӯҳраи шатранҷ.

Руқъа — нома.

Рӯин — асбоби аз рӯҳ сохташуда, қалъагӣ; маҷозан ка-
будӣ шаффоф.

Рӯҳ — осоиш, даму нафас.

Рӯҳбон — зоҳид ва порсон тарсоён, рӯҳонии дини нас-
ронӣ.

Садма — лат, зарба.

Сайёра — киштии тезгард; корвон.

Сайёр — шамшергар, шамшерсоз.

Сайёф Маҷарра ранги шамшер — Андохта бар калодан шер — чанд ситораи беруни сурати Асад ба мисли шамшере менамояд, ки гӯё ба гардани Асад (Шер) овехта шуда бошад. Низомӣ ҳаминро дар назар дорад.

Сайл — сел.

Сайфур — матои абрешимини нозуке.

Салаб — либос.

Саломдушман — душмане, ки салому-алек аст.

Салоҳранг — маслиҳатомез, маслиҳатмонанд.

Салх — рӯзи сивуми ҳар моҳи қамарӣ.

Саманд — асп.

Самоки Ҳеҷшамшер (Самоки Аъзал) — манзили чаҳордахуми моҳ.

Самокҳо — номи ду ситора, ки яке Самоки Ромеҳ ва дигаре Самоки Аъзал ном дорад.

Самоъ — истилоҳи аҳли ирфон, суруду нағма ва раксу вачдро аз шунидани он мефаҳмонад; яке аз амалиёти аҳли тасаввуф.

Самоъ кардан — шунавидан.

Самоъи хирқабозӣ — дар истилоҳи аҳли тасаввуф самоъро мефаҳмонад, ки сӯфиён дар ҳолати вачд ва рақс хирқаҳои худро пора мекунанд.

Самъ — шунавоӣ.

Санг — қадру қиммат, эътибор.

Санҷақ — байрак, нишон; камарбанд.

Сарир — тахт.

Саркӯфт — сарзаниш.

Сарсом — дарди варамноке, ки дар димоғ пайдо мешавад.

Сарфа — ба маънои илми андӯхташуда низ меояд.

Сарфа — номи яке аз манозили моҳ.

Сафина — киштӣ.

Сафро — заҳра, талха.

Саъд — нек, бахтовар.

Саъд — яке аз манзилҳои моҳ.

Саҷҷода — ҷои намоз.

Сепояи ҳавоӣ — номи як шакли фалакӣ, ки аз се ситора иборат буда, дар арабӣ ва адабиёти асримиёнагии мо бо номи Мусаллас машҳур будааст. Се бурчи фалакӣ — Ҷавзо, Мизон ва Далвро низ Сепояи ҳавоӣ меғуфтаанд.

Сибоъ — номи яке аз чирмҳои осмонӣ.

Сибоъ — чамъи сабъ — даррандагон.

Сиголидан — андешидан; ғайбат кардан; сурудан.

Сидра — дарахти афсонавӣ, ки гуё болои осмони ҳафтум ғундааст. Киноя аз баландӣ.

Сиёқат — равиш, тарз.

Силсила — занҷир.

Силӣ — тарсаки.

Сипаҳсолор — сарлашкар.

Сирка — сирко.

Ситабрақ (истабрақ) — матои нозуке.

Ситом (Ситомунноқа) — номи ситораест. Ситом — маънои лачом ва зинбандро низ дорад. Дар байти 2723 ба ҳарду маъно ҳам рост меояд. Аммо маънои якум (номи ситора) наздиктар менамояд.

Ситораи яманӣ — Суҳайл (нигаред).

Сиҳой — риштае, ки дар он лифофан мактубро банданд.

Созанда — навозанда.

Солеҳ — нек, некукор, шоиста.

Солеҳ — номи пайғамбари афсонавӣ, ки мувофиқи ривоятҳои динӣ бо дуои ӯ санги сафеде ноқа (шутури мода) зинда будааст, аммо онро муҳолифонаш зуд куштаанд ва пайравони ӯ хеле аз ин андӯҳгин гардидаанд. Бинобар ин «солеҳиён» маҷозан «ғамзадагон»-ро ифода мекунад.

Сомирӣ — номи ҷодугари машҳури афсонавӣ, ки ғусолаи тиллоини суҳангӯ сохта, мардумонро аз дини Мӯсо-пайғамбар гардонда будааст.

Судоъ — дарди сар.

Сулаймон — номи пайғамбари афсонавӣ, ки ба ӯ ҳаман ҷонварону паррандагон ва деғу парӣён низ мутеъ будаанд.

Сулб — зот, шарафи аҷдодӣ.

Султону Аёз — Султон Махмуди Ғазнавӣ (997—1030) ва ғуломи ӯ Аёз дар назар дошта шудааст, ки дар хусуси қаробати онҳо дostonҳои зиёде навишта шудааст.

Сунбидин — суфтан, сӯроҳ кардан, фирефтан.

Суннат — роҳу равиш.

Суруш — фаришта.

Сустхезӣ — беҳушӣ.

Суфра — дасторхон.
Суфт — дӯш, китф.
Суфтан — шикофтан, шикоф кардан.
Суъӯд — ҳадди боло.
Суҳайл — ситораи равшантарини кутби ҷанубӣ, ки ҳам-
 чун бонӣ ва муҳофизи Яман доништа мешавад.
Суҳо — номи ситораи хирае.
Суҳҳа — комил шудан; сихат ёфтан, тандуруст шудан.
Сӯг — ғам, мотам.

Т

Тааҳҳуд — аҳду паймон бастан, кореро ба ўҳда ги-
 рифтан.
Табарзад — набот, гулқанд.
Табатъ — тобеъон.
Таббол — таблнавоз.
Тобиш — тобиш.
Табоеъ — сиришт ва ҳую хулк.
Таборақ аллоҳ — бузург ва пок аст худованд. Ин ибора
 тааҷҷубро ифода мекунад.
Таваққуъ — чашмдошт, умед, хоҳиш.
Тавзеъ кардан — ба ҳар кучо бурдан; пароканда кардан.
Тавила — ресмоне, ки бо он ҳайвонҳоро мебанданд ва
 ҷое, ки дар он ҳайвонҳоро ҷо мекунад.
Тавила — риштаи дурру гавҳар.
Тавсан — асп саркаш.
Тавқеъ — имзо ва мӯҳри подшоҳ ё ҳоким дар поёни
 фармон.
Тазарруъ — дуою нола.
Тайёра — асп.
Так — давиш.
Талал — ба маънои одамон ва аспон омадааст.
Талаттуф — меҳрубонӣ.
Талоя — пешоҳанг, пешкаровул, пешрави лашкариён,
 аскарону сипоҳиён, ки пеш-пешӣ ҳоким рафта ба ў роҳ ме-
 кушоянд.
Талъат — чехра.
Тангбор — ломакон.
Танзгарӣ — таннозӣ, назаррабӣ; тақлидгарӣ.
Тангъеб — ноёб.

Тапонча — тарсакӣ.
 Тараф — ба маънои бузургӣ ва шарофат.
 Тарафайни аҳд — зиндагӣ ва марг.
 Тарид — ҳучум.
 Тарида (тарид) — тири нозук.
 Таридгоҳ — ҳамлағоҳ.
 Ташвир — ҳиҷолат, шармсори.
 Таширеҳ — илми баданшиносӣ.
 Ташти тег — асбоби сиёсат кардан ва ҷазо додани под-
 шоҳон, ки сари гунаҳгорро дар пеши мардум бо тег дар
 рӯи ташт (тос) мебуридаанд.
 Таъбия — оростан, офаридаҳои ғарибу асрорангез.
 Таъвиз — тӯмор.
 Таъдиб — ҷазодиҳӣ.
 Таъзим — бузургӣ, азамат.
 Таъриз — ба киноя сухан гуфтан, бадгӯӣ.
 Тақарруб — наздикӣ.
 Таҳаккум — зӯрӣ кардан.
 Таҳрири ғулом — озод кардани ғулом.
 Таҷассус — ҷустуҷӯ, тафтиш.
 Темор — андӯх.
 Тиб — бӯи хуш.
 Тироз — зебо, зеб.
 Тиҳигоҳ — шикам.
 Тиҳӣ — ҳолӣ; ройгон.
 Тозӣ — арабӣ.
 Тозӣ — аспӣ арабӣ.
 Тоқу таранб — карру фар.
 Торум — авҷ.
 Туло — гурӯҳ, ҷамъият.
 Тунг — куттӣ, кӯзаҷа.
 Турунҷӣ — зарди сурхчатоб.
 Турфа — номи ситорае, ки дар яке аз манзилҳои моҳ
 ҷойгир аст.
 Тӯғро — унвони нома ё фармон.
 Тӯш — қувват.

У

Увайс — номи яке аз бузургони дини мусулмонӣ.
 Узро — бикр, бокира.
 Узро — маъшуқаи Вомиқ (нигаред).

Узро — номи бурчи Сунбула. Узрорухи Сунбула, яъне Сунбулаи Узрорух.

Уммаҳони — номи яке аз занони Муҳаммад, ки духтари аммуаш будааст.

Унноб — номи меван сурх; лаби сурх, киноя аз лаби маъшуқа.

Уштулум — ҳаёху.

Уқда — гирех.

Уҷрӣ — таоме, ки ба мӯхтоҷон дода мешавад.

Ф

Фадӣ — фидо, сарбаҳо; чизе, ки боиси халосии касе шавад.

Файёза — бахшанда, файзбахш.

Фалаксаворӣ — гардиши фалакҳо ва сайёраҳо.

Фарасниҳода — маҷозан ба маънои рондашуда меояд.

Фараҷ — фарах, хурсандӣ.

Фард — ситораи сурхе, ки дар гардани зурати осмонии Шучоъ воқеъ гардидааст ва онро Фардулшучоъ низ ме-
гуфтаанд.

Фареш — бистари хоб.

Фарзона — донишманд.

Фармӯш — муҳаффафи фаромӯш.

Фаросъёб (Афросиёб) — подшоҳи машхури Тӯрон, ки гӯё хеле тавоно ва ҳамасри Қаёниён будааст.

Фаррух — зебо, хушбахт, хуш.

Фарқад — номи ситорае.

Фарҷом — оқибат, анҷоми нек.

Фассод — чертзан, чарроҳ.

Фақеҳ — ҳуқуқшинос, донандаи илми фихх, ки ҳуқуқи мусулмониро фаро мегирад.

Фисор — нӯхта.

Фотиҳа — ибтидо, оғоз.

Фоқ — киноя аз гӯшаи танг.

Фоқа — эҳтиёҷ ва тангдастӣ.

Фурот — оби ширин, оби лазиз.

Фурот — номи дарёе дар Ироқ.

Хаз — харир, порчаи абрешимин.

Хай (х(в)ай) — араки чабин.

Хайл — сипох, лашкар; чамоа.

Халаф — фарзанд.

Халхол — ҳалқаи заррин ё симин, ки занон дар пойбарои зиннат кунанд.

Хандидани гули зард — киноя аз баромадани офтоб аст.

Ханида — машхур, писандида.

Харос — осиее, ки бо қувваи аспу хар ва гову хачир кор мекунад.

Харт — пӯст кандан ва тарошидан.

Харчанг — бурчи Саратон.

Хасмон — душманон.

Хати қиёсӣ — киноя аз ҷаҳон аст.

Хидев — худованд, подшоҳ, амир.

Хизр — пайғамбари афсонавӣ, ки гӯё оби ҳаётро хӯрда, зинда мондааст ва ҳамеша дар либоси сабза мегардад ва ба роҳмондагон мадад мерасонад. Ҳамчун рамзи бихради низ истифода мешавад.

Хизрон — як навъ ҷӯби рости саҳт.

Хисрав — шоҳи сосонӣ, ки қаҳрамони асосии достони «Хисраву Ширин»-и Низомист.

Ҳиҷлат бурдан — дар ҳиҷолат мондан.

Хобанида — муҳаффафи хобонида.

Хозеъ — шикастанафс.

Хозин — ҳазинадор.

Хокӣ — хоксор, фурутан.

Хокӣ пой доштан — пиёда рафтан.

Хокӣ шудан — худро чун хок паст гирифтан, хоксорӣ кардан.

Хол — тағо.

Хома — қалам.

Хонӣ — ҳавз, ҳавзи оби ширин.

Хотун — номи галаситора.

Ҳоҷатош — бандагони як хоҷа, ҳамхоҷа.

Худо — соҳиб.

Худодиҳод кардан — маҳрум кардан. Асли ин ибора аз он пайдо шудааст, ки агар ба гадо чизе надиханд, «худо диҳад» гуфта уро гусел мекардаанд.

Ҳузро — кабуд.

Хунбура — хуми хурд, хумча.

Хунфурӯш — касе, ки ҳуҷи рехташударо бифурӯшад
ва ба ҷои он хунбаҳо яъне пулу мол бигирад.

Хунъёгар — мутриб, муғаннӣ, нағмасаро. Хунъёгари
зан — киноя аз чархи ресмонресист.

Хунӣ — қотил, кушанда, одамкуш.

Хурдакорӣ — хурсандкорӣ.

Хушгор — орди сабӯсаш нобехта.

Ч

Чарб — нарма.

Чароғи осмонгард — киноя аз офтоб.

Чафта — бадахд.

Чашмаи об — киноя аз рухсори Лайлӣ.

Чор гуҳар — чор унсур (обу оташу хоку бод), ки му-
вофиқи таълимоти фалсафаи гузаштагонӣ мо ҳамаи мав-
ҷудоти олам аз онҳоянд.

Чаҳоргуша — киноя аз қабру тобути чаҳоргуша.

Чир — ғолиб, диловар.

Чира шудан — ғолиб омадан.

Чор фарас — чаҳор унсури машхур (обу оташу хоку
бод), аз чаҳор фарас пиёда шудан — киноя аз несту нобуд
шудан.

Чор халифа — аввалин чаҳор ҷонишинони Муҳаммад-
Абӯбакр (632—634), Умар (634—644), Усмон (644—656) ва
Алӣ (656—661), ки якумӣ Сиддиқ, дуввумӣ Форук лакаб
дошта, дар байни мусулмонҳо Усмон дар ҳилму ҳаё ва Алӣ
дар шерамардӣ машхуранд.

Чоҳ — зиндон.

Ш

Шабгир — субҳ, бомдодон.

Шабдез — шабранг, сиёҳ; аспӣ сиёҳ, аспӣ хушзот; номи
аспӣ машхури Хисрави Парвез.

Шаби чоршанбеҳӣ — киноя аз девонае, ки ба дарди
саръ гирифтор аст, саръӣ.

Шаби қадр — шаби 27 моҳи рамазон, ки гуё одамоне ме-
тавонистаанд ҷамоли худовандро бубинанд.

Шабранг — киноя аз бурок, як савории афсонавие,

ки гӯё Муҳаммад ба он савор шуда, сайри афлок карда, бо худованд роз гуфта будааст.

Шабхуш — «шабат хуш» — гӯён видоъ кардан.

Шайхи наҷдӣ — киноя аз шайтон.

Шайхона — бузургона, боҳашамат.

Шамома — бӯи хуш.

Шамса — нақшу нигори либос; бут.

Шанг — зебо, хубрӯй, ҷавони зебо.

Шангарф — ранги сурх.

Шарза — бадхашм.

Шариф — бузургвор, баландқадр, бошараф.

Шарт — вобастагӣ.

Шаш—ҳафт ҳазор сол буда... — ба ақидаи мусулмонҳо худованд одамро ҳафт ҳазор сол пеш аз таваллуди Муҳаммад — пайғамбар офарида будааст.

Шаш ҷиҳат — киноя аз мавҷудот ва ҳастӣ.

Шаъро — номи ду ситора, ки якеро Шаърои Шомӣ ва дигариро Шаърои Ямонӣ ва дар якҷоягӣ Шаъриён низ ме-гуфтаанд ва Шаърои Ямонӣ танҳо дар шабҳои тобистон намудор мешавад. Шаърои Шомӣ тира ва Шаърои Ямонӣ равшан аст.

Шағалаб — шӯру шар, фитнакорӣ.

Шаҳна — миршаб.

Шаҳоб (шиҳоб) — шӯъла; ситора, ситораи равшан.

Шаҳрбанд — асир.

Шаҷар — дарахти мевадор.

Шер — бурчи Асад.

Шерони сиёҳ — ҷанговарони Навфалро, ки сиёҳ будаанд, дар назар дорад.

Шигарф — зебо, некӯ.

Шиканҷи хиргоҳ — пардаи дари хиргоҳ: *Барбаста зи дар шиканҷи хиргоҳ* — яъне пардаи дари хиргоҳ боло бардошта шуда буд.

Шикеб — сабру тоқат.

Шикқа — дари хайма.

Шудан — рафтан.

Шуд ҷоми ҷаҳоннамоӣ номам — мешояд, ки номи ўро ҷоми ҷаҳоннамо ниям.

Шӯридан — шустан.

Шӯша — лавҳаи қабр.

Э

Эътикоф — гӯшанишинӣ, парҳез, худопарастӣ.

Эҳром бастан — дар роҳи Макка дар чон муайяне либо-
си нодӯхта дар бар кардани ҳочиён ва мачозан ба маънои
ҷасд кардан, ният кардан низ меояд.

Эҳтироз — парҳез, эҳтиёт.

Ю

Юсуф — пайғамбари афсонавӣ, ки чун рамзи ҳусну малоҳат
ва зебӣ ва инчунин ёри дурафтодае, ки висоли ӯро мун-
тазиранд, кор фармуда мешавад.

Юсуфрихи машиқӣ — мачозан офтобро мефаҳмонад.

Я

Язак — пешрави сипоҳ, пешсаф.

Якзахм — лақаби қаҳрамони афсонавӣ Наримон, ки бо
як зарба аждаҳоро кушта будааст.

Ятоқдор — посбон.

Ғ

Ғавр — умк, чуқурӣ, қаър.

Ғазбон — манҷаниқ ё асбоби дигари ҷангие, ки мисли
манҷаниқ (нигаред) барои сангарронӣ ба кор мерафтааст.

Ғайри мағзуб — сазовори ғазаб нест.

Ғаммоз — фитнагар, хабаркаш.

Ғанъя — молу сарват, дорой.

Ғанҷ — нозу карашма.

Ғариб — аҷиб, аҷоиб.

Ғафр — яке аз манзилҳои Моҳ ки аз се ситора иборат
буда, дар домани Ӯро ҷой доштааст.

Ғизол — охубарра; хуршед, офтоб.

Ғирев — бонгу фаръед ва хуруш хангоми ғазабу қаҳр.

Ғошия — пӯшиш; зинпӯш; дарду беморӣ.

Ғул — дев.

Ғуладон — кӯзаи даҳантанг, кӯзае, ки даҳонашро бо
ҷарм баста, ҷармро ба андозаи танга медавромағӣ сӯроҳ ме-
кардаанд ва тангаҳоро ба он меандохтаанд.

Ғунна — савти димоғ, нағмае, ки хангоми суруд бо ди-
моғ мебароранд.

Ғунудан — пинак рафтан.
Ғурбат — ғарибӣ, чудой.
Ғуроб — зоғ.

Қ

Қавора — шакл, таркиб.
Қазиб — шохи дарахт.
Қайд — фиреб; дом.
Қалаб — яке аз манзилҳои моҳ.
Қалбаласад — ситорае, ки дар мукобили бурчи Асад
ҷойгир аст.

Қалоид — ҷамъи қилода — гарданбандҳо, ҳамелҳо.
Қамар — моҳ.
Қарроба — шишаи маю шароб.
Қасаб — ҷомаи катони нозук.
Қассом — тақсимкунанда.
Қаттол — кушанда.
Қибил — ҷониб, тараф, ҷихат.
Қиём — рост шудан.
Қилода — гарданбанди ҳайвонот.
Қонун — асбоби мусиқӣ. *Қонуни муғанниёни Бағдод* —
киноя аз шахси бисёр нолақунанда. Бағдодиён дар қонун-
навозӣ машҳур буданд.

Қорун — аз молдорони зихнаи афсонавӣ, ки гӯё дар
замони Мӯсо-пайғамбар мезистааст ва бо дуои Мӯсо-пай-
ғамбар бо тамоми дорониаш ба зери замин фуру рафта бу-
дааст.

Қорура — шишаи шароб.
Қорурашинос — табиб.
Қорӣ — номи ситорае, ки дар паҳлуи Банотуннаш во-
қеъ гардидааст.

Қофия — аз қафорованда.
Қоҳир — бадқаҳр.
Қулзум — баҳр.
Қумайт — асп.
Қурратулайн — нури дида.
Қурбат — наздикӣ.
Қурроба — қулқула, шишаи маю шароб.

Уд — гуё номи ситорае низ мебошад.

Х

Ҳабаш — Ҳабашистон.

Ҳабба — дони ғалла; вазни як дона чав.

Ҳавзи кавсар — мувофиқи ривоятҳои динӣ ҳавзе будааст дар ҷаннат. Маҷозан ба маънои оби софу гуворо меояд.

Ҳазира — ҳаёт.

Ҳазоҳиз — ҷунбиши сипоҳ ва лашкар дар ҷанг.

Ҳазрат — ҳузур.

Ҳай — зинда. Ҳайи абадӣ — зиндаи ҷовид.

Ҳай — қабила, қабилаҳо.

Ҳай — касалии меъда, ки дар натиҷаи он таом ё ба тариқи қай ва ё исҳол берун меояд.

Ҳайф — зулму ситам.

Ҳамал (Барра) — номи бурчи якумин аз дувоздаҳ бурчи фалакӣ.

Ҳамзод — ҳамсол.

Ҳамора — муҳаффафи ҳамвора — доимо, ҳамеша.

Ҳамул — пуртоқат, собир, пурбардошт.

Ҳарба — найзаи кӯтоҳ.

Ҳариф — дӯст.

Ҳариф — душман.

Ҳар ҳафт — холи сохта бар рухсора ё кунҷи лаб.

Ҳасир — бўриё.

Ҳафт арӯс — киноя аз ҳафт сайёран машҳур аст.

Ҳафт мардон — киноя аз асҳоби қаҳф, ки гуё аз зулми Докиюнус ном подшоҳи золим гурехта дар горе солҳои зиёд хуфта будаанд. Онҳо чун рамзи ёрони ҷонӣ ёд карда мешаванд.

Ҳафт паргор — маҷозан ҳафт осмон.

Ҳафт субъ — куръон.

Ҳафт фарас — киноя аз ҳафт осмон.

Ҳафт ҳазина — киноя аз ҳафт осмон.

Ҳафт халифа — ҳафт сайёран маъруф дар назар дошта шудааст. Аммо дар луғат ҳафт халифа ба ин маъноҳо меояд; Ҳафт узви муҳимтарини бадан, ки зиндагиро таъин мекунанд: меъда, чигар, шуш, дил, захира, испурч, гурда; ҳафт-

хис ақл, нафс, биной, шунавой, мазза, бўёй, ломиса ва ғайра.

Хафт хиргоҳ — киноя аз ҳафт осмон.

Ҳашиш — гиёҳи хушк, ки аз он моддаи масткунанда гирифта мешавад.

Ҳаюн — ҳайвони саворӣ, шутур.

Ҳидоят — роҳнамой.

Ҳилолханда — лабханд. Ин таъбир ба сабаби ба лаб шабоҳат доштани моҳи нав пайдо шудааст.

Ҳирфат — касбу ҳунар.

Ҳисн — қалъа, паноҳгоҳ.

Ҳисор — қалъа.

Ҳисорӣ — хонанишин.

Ҳита — эҳтиёт, иҳота, ҳаёт.

Ҳикд — кинаю адоват, бухлу душманӣ.

Ҳозима — ҳазмкунанда, узвҳои ҳазмкунанда.

Ҳорис — дарбон, нигоҳбон.

Ҳорут — Ҳорут ва Морут гӯё ду фариштае будаанд, ки одамонро ба гунаҳгорӣ ва носипосӣ айб монда, аз худованд хоҳиш кардаанд, ки онҳоро ба шакли инсон гардонад, то ин ки ба одамон худро чун намунаи парҳезкорӣ намоиш диҳанд. Лекин ҷамоли Зӯҳраро дидан замон нияти худро фаромӯш мекунанд ва ба гуноҳ меомезанд. Барои ин манманӣ онҳо ба ғазаби худованд гирифтор мешаванд ва дар ҷоҳи Бобул абадӣ сарнагун овехта мешаванд. Дар адабиёт ин номҳо чун рамзи макру фиреб ва сеҳру ҷоду истифода мешавад.

Ҳотиф — ҷегзанандае, ки овозаш шунида мешаваду ҳудаш не; хабардиҳандаи ғайбӣ.

Ҳочиб — посбон.

Ҳудус — навпайдо, навбунёд.

Ҳулла — либос, ҷома.

Ҳумой — номи мурғи афсонавие, ки гӯё сояи боли ӯ саодатбахш будааст.

Ҳумоюн — муборак.

Ҳунут — хушбӯнҳое, ки ба мурда мезананд.

Ҳунъа — номи ситорае, ки дар яке аз манзилҳои офтоб ҷойгир шудааст.

Ҳурмишин — эҳром баста.

Ҳуқъа — номи ситорае, ки дар яке аз манзилҳои офтоб ҷойгир шудааст.

Уд — гуё номи ситорае низ мебошад.

Х

Ҳабаш — Ҳабашистон.

Ҳабба — дони ғалла; вазни як дона чав.

Ҳавзи кавсар — мувофиқи ривоятҳои динӣ ҳавзе будааст дар ҷаннат. Маҷозан ба маънои оби софу гуворо меояд.

Ҳазира — ҳаёт.

Ҳазоҳиз — ҷунбиши сипоҳ ва лашкар дар ҷанг.

Ҳазрат — ҳузур.

Ҳай — зинда. *Ҳайи абадӣ* — зиндаи ҷовид.

Ҳай — қабила, қабилагоҳ.

Ҳай — касалии меъда, ки дар натиҷаи он таом ё ба тариқи қай ва ё исҳол берун меояд.

Ҳайф — зулму ситам.

Ҳамал (Барра) — номи бурчи якумин аз дувоздах бурчи фалакӣ.

Ҳамзод — ҳамсол.

Ҳамора — муҳаффафи ҳамвора — доимо, ҳамеша.

Ҳамул — пуртоқат, собир, пурбардошт.

Ҳарба — найзаи кӯтоҳ.

Ҳариф — дӯст.

Ҳариф — душман.

Ҳар ҳафт — холи сохта бар рухсора ё кунчи лаб.

Ҳасир — бўриё.

Ҳафт арӯс — киноя аз ҳафт сайёраи машҳур аст.

Ҳафт мардон — киноя аз асҳоби қаҳф, ки гуё аз зулми Докиюнус ном подшоҳи золим гурехта дар горе солҳои зиёд хуфта будаанд. Онҳо чун рамзи ёрони ҷонӣ ёд карда мешаванд.

Ҳафт паргор — маҷозан ҳафт осмон.

Ҳафт субъ — қуръон.

Ҳафт фарас — киноя аз ҳафт осмон.

Ҳафт ҳазина — киноя аз ҳафт осмон.

Ҳафт халифа — ҳафт сайёраи маъруф дар назар дошта шудааст. Аммо дар луғат ҳафт халифа ба ин маъноҳо меояд; Ҳафт узви муҳимтарини бадан, ки зиндагиро таъин мекунанд: меъда, чигар, шуш, дил, захира, испурч, гурда; ҳафт-

хис ақл, нафс, биной, шунавой, мазза, бўёй, ломиса ва ғайра.

Ҳафт хиргоҳ — киноя аз ҳафт осмон.

Ҳашиш — гиёҳи хушк, ки аз он моддаи масткунанда гирифта мешавад.

Ҳаюн — ҳайвони саворӣ, шутур.

Хидоят — роҳнамоӣ.

Ҳилолханда — лабханд. Ин таъбир ба сабаби ба лаб шабохат доштани моҳи нав пайдо шудааст.

Ҳирфат — касбу ҳунар.

Ҳисн — қалъа, паноҳгоҳ.

Ҳисор — қалъа.

Ҳисорӣ — хонанишин.

Ҳита — эҳтиёт, ихота, ҳаёт.

Ҳиқд — кинаю адоват, бухлу душманӣ.

Ҳозима — ҳазмкунанда, узвҳои ҳазмкунанда.

Ҳорис — дарбон, нигоҳбон.

Ҳорут — Ҳорут ва Морут гуё ду фариштае будаанд, ки одамонро ба гунаҳгорӣ ва носипосӣ айб монда, аз худованд хоҳиш кардаанд, ки онҳоро ба шакли инсон гардонад, то ин ки ба одамон худро чун намунаи парҳезгорӣ намоиш диҳанд. Лекин ҷамоли Зӯҳраро дидан замон нияти худро фаромӯш мекунанд ва ба гуноҳ меомезанд. Барои ин манманӣ онҳо ба ғазаби худованд гирифтور мешаванд ва дар ҷоҳи Бобул абадӣ сарнагун овехта мешаванд. Дар адабиёт ин номҳо чун рамзи макру фиреб ва сеҳру ҷоду истифода мешавад.

Ҳотиф — ҷеғзанандае, ки овозаш шунида мешаваду ҳу-даш не; хабардиҳандаи ғайбӣ.

Ҳочиб — посбон.

Ҳудус — навпайдо, навбунёд.

Ҳулла — либос, ҷома.

Ҳумой — номи мурғи афсонавие, ки гуё сояи боли ӯ саодатбахш будааст.

Ҳумоюн — муборак.

Ҳунут — хушбӯйхое, ки ба мурда мезананд.

Ҳунъа — номи ситорае, ки дар яке аз манзилҳои офтоб ҷойгир шудааст.

Ҳурмнишин — эҳром баста.

Ҳуқъа — номи ситорае, ки дар яке аз манзилҳои офтоб ҷойгир шудааст.

Чабҳа — номи ситорае, ки дар яке аз манзилҳои моҳ ҷойгир аст.

Чав задан — бо чав фол дидан, ки дар қадим расм будааст.

Чавзо (Дутана) — номи бурчи сеюмини дувоздаҳ бурчи фалакӣ.

Чавонӣ — ҷаҳлу нодонӣ.

Чавқ (ҷуқ) — тӯда.

Чавҳари фард — ҳар як аз ҷаҳор унсур (обу оташу ҳоҷу бод).

Чадд — бузургӣ, бузургворӣ.

Чаддӣ (Бузғола) — номи ситораи хурде дар тарафи қутби шимолий, ки дар паси Ҳафт додарон ҷойгир шудааст. Инчунин бурчи даҳумини бурҷҳои дувоздаҳгонаи фалакӣ низ Чаддӣ ном дорад ва онро дар тоҷикӣ Бурчи Буза низ мегуфтаанд.

Чаддӣ сари худ чу буз бурида — *К-афсонаи сарбузӣ шунида* — яъне ситораи чаддӣ сари худро мисли бузе, ки дар афсонаи «Сарбузӣ» мавҷуд аст, бурид. Мазмунӣ афсонаи «Сарбузӣ» он аст, ки дар пеши маймуне сари бузро, ки бофандагиро ёд намегирад, мебурранд, маймун аз тарс бофандаи хуб мешавад.

Ҷазаъ — бетоқатӣ, ношикебоӣ.

Ҷазо — муқофот.

Ҷазр — истилоҳи илмӣ ҳисоб, ки зарб задани ҳар ададиро ба худӣ он ифода мекунанд, мисли $2 \times 2 = 4$; $3 \times 3 = 9$; $11 \times 11 = 121$ ва ғайра.

Ҷазри асам — истилоҳи илмӣ ҳисоб, ки ҳалнопазирии масъаларо ифода мекунад.

Ҷазъ — шаба ва мӯҳраи яманӣ, ки ҷашмро дар сафедӣ ва сиеҳӣ ба он ташбеҳ мекардаанд.

Ҷалол — бузург, бузургӣ.

Ҷалолат — бузургӣ, бузургворӣ, дорой.

Ҷамила — ҳубу зебо.

Ҷаммош — шӯҳ.

Ҷамоза — шутури тезрав ва тезрафтор.

Ҷамшед (Ҷам) — яке аз подшоҳони сулолаи асотирӣ пешдодонён, ки дар адабиёт чун рамзи тавоноӣ, хирадмандӣ ва соҳибтадбирӣ истифода мешуд. Ҷамшед гӯё ба воситаи ҷоми худ ҳама оламо медидааст.

Ҷаниб — асп.

Чаниба — асп.

Чарида — дафтари рӯйхат.

Чаридаронон — ваҳшиён ва даррандагоне, ки аз гуруснагӣ худро ба ҳар тараф мезананд.

Чаъба — сандукча.

Чаҳондирангӣ — ба дунё таъхир карда омадан, дер ба дунё омадан.

Чигар — киноя аз ғаму андӯҳ низ меояд. Чигари нухфта — ғаму андӯҳи ниҳонӣ.

Чигархӯр — ғамхор, чигари чигархӯр — фарзанди ғамхор.

Чигар хӯрдан — сабру таҳаммул кардан.

Чизъя — андози махсус, ки аз ашхоси ғайримусулмон меситондаанд.

Чиноҳ — паҳлу, қанот, бол.

Чомағӣ — маоши ҳаррӯза ва ҳармоҳа.

Чондор — посбони силоҳдор, посбони ярокдор.

Чондору — таръеки заҳр.

Чузъ — зардҷӯба.

Чурм — гуноҳ.

Чуфта — дом.

МУНДАРИЧА

Достони ишқ ва умед

5

ЛАЙЛИ ВА МАЧНУН

Ба номи эзиди бахшоянда	28
Наъти пайғамбари Акрам	34
Меъроҷи пайғамбар	37
Бурҳони котеъ дар худуси офариниш	41
Сабаби назми китоб	47
Дар мадҳи Шервоншоҳ Ахсатон ибни Манучеҳр	53
Хитоби заминбӯс	58
Супурдани фарзанди хеш ба фарзанди Шервоншоҳ	61
Дар шикоятӣ ҳасудон ва мункарон фармоҷ	63
Узри шикоят	66
Дар насихати фарзанди худ Муҳаммади Низомӣ	67
Ёд кардани баъзе аз гузаштагонӣ хеш	69
Оғози достон	77
Ошиқии Лайли ва Мачнун ба якдигар	82
Дар сифати ишқи Мачнун	85
Рафтани Мачнун ба наззори Лайли	88
Рафтани падари Мачнун ба хостгории Лайли	89
Зорӣ кардани Мачнун дар ишқи Лайли	98
Бурдани падар Мачнунро ба хонаи каъба	99
Оғоҳии падари Мачнун аз қасди қабилаи Лайли	102
Панд додани падар Мачнунро	109
Ҷавоб додани Мачнун падарро	110
Хикоят	112
Дар аҳволи Лайли	117
Рафтани Лайли ба тамошои бӯстон	118
Хостории Ибни Салом Лайлиро	121
Расидани Навфал ба Мачнун	124
Итоб кардани Мачнун бо Навфал	129
Чанг кардани Навфал бо қабилаи Лайли	130
Итоб кардани Мачнун бо Навфал	135
Масофа кардани Навфал бори дуюм	137
Раҳонидани Мачнун охувонро	143
Озод кардани Мачнун гавазнонро	146
Сухан гуфтани Мачнун бо зор	149
Бурдани пиразан Мачнунро ба дари хиргоҳи Лайли	152
Додани падар Лайлиро ба Ибни Салом	156

Бурдани Ибни Салом Лайлиро ба хонаи худ	160
Огоҳии Мачнун аз шавҳар кардани Лайлӣ	162
Илҳокӣ кардани Мачнун бо ҳаёли Лайлӣ	166
Расидани падари Мачнун ба дидани фарзанд	170
Ҷавоб додани Мачнун падарро	176
Видоӣ кардани падар Мачнунро	178
Огоҳии Мачнун аз марги падар	182
Унси Мачнун бо вуҳуш ва сибӯш	186
Ҳикоят	190
Ниёиш кардани Мачнун ба даргоҳи ҳудои таоло	193
Расидани номаи Лайлӣ ба Мачнун	199
Муфоди номаи Лайлӣ ба Мачнун	204
Номаи Мачнун дар посухи Лайлӣ	209
Омадани Салими Омирӣ — холи Мачнун ба дидани ӯ	216
Ҳикоят	219
Дидани модар Мачнунро	220
Огоҳии Мачнун аз вафоти модар	223
Хондани Лайлӣ Мачнунро	227
Ҷазал хондани Мачнун назди Лайлӣ	232
Ошно шудани Саломи Бағдодӣ бо Мачнун	238
Посуhi Мачнун ба Саломи Бағдодӣ	240
Вафот ёфтани Ибни Салом — шавҳари Лайлӣ	245
Сифати расидани хазон ва даргузаштани Лайлӣ	250
Зорӣ кардани Мачнун дар марги Лайлӣ	256
Омадани Саломи Бағдодӣ дигар бор ба дидани Мачнун	260
Вафоти Мачнун бар равзаи Лайлӣ	263
Огоҳии қабилаи Мачнун аз вафоти вай	266
Хатми китоб ба номи Шервоншоҳ	269

ПАЙВАСТ

Порчаҳои илҳокӣ	274
Дар таърихи Мачнун гӯяд	274
Афсонаи Зайд ва Зайнаб	276
Расидани Зайд ба Зайнаб	283
Муноҷоти Лайлӣ ба даргоҳи ҳақтаоло	287
Расидани Лайлӣ ба Мачнун ба ҳам	288
Ба хоб дидани Зайд Лайлӣ ба Мачнунро	306
Фарқу бадали нусхаҳо	309
Луғот ва тавзеҳот	332

Низами Ганджави
Собрание сочинений
в пяти томах, том 2
ЛЕЙЛИ И МЕДЖНУН

(на таджикском языке)

Бо қарори шӯрои нашриёта таҳририяти АФ
РСС Тоҷикистон ба ҷоп тавсия шудааст.

Муҳаррир А. Азизов
Рассомон В. Пулодов, Р. Азимов
Ороиши Т. Королева
Муҳаррири техники Е. Цынн
Мусахҳеҳ А. Азизқулов

БИ № 695

Ба матбаа 27.05.82 супурда шуд. Ба ҷопаш 14.10.82 имзо шуд. К. 02706. Формати 70×100¹/₃₂. Қоғози типографии № 1. Гарнитураси адаби. Ҷопаш барҷаста. Ҷузъи ҷопии шартӣ 14,84±0,32 вкл. Ҷузъи рангаи шартӣ 19,66. Ҷузъи нашриёта ҳисоби 18,14±0,35 вкл. Адади нашр 20000. Супориши № 6301. Нарҳаш 1 с. 70 тин.

Душанбе, нашриёти «Ирфон», кучаи Айнӣ, 126.

Матбааи № 1 Комитети давлатии РСС Тоҷикистон онд ба корхонаи нашриёт, полиграфия ва савдои китоб,
Душанбе, хиёбони Ленин, 37.

16.701.

HAMPDETH 1877